

॥ अथ श्रीमद्भागवतः चतुर्थः विद्युः पात्रात् ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ शैनक उवाच । त्वया सूत महाप्राज्ञ महोदरचरित्रकम् । कथितं शांतिदं मोहनाशकं संश्रुतं मया ॥१॥ तथा तुर्पि न यामेव पायं पायं सुधामिव । नानेन सहसं किंचिच्छांतिदं विद्यते द्विज ॥२॥ अतो गजाननस्यापि चरितं वद विस्तरात् । सर्वज्ञस्तं भवत्त्वं महोभाग मतोऽस्माभिन्नं संशयः ॥३॥ मुहूर्लस्य च दक्षस्य संचादं वद मानद । किं पृष्ठं ब्रह्मपुरेण इक्षेणाये सुबुद्धिना ॥४॥ सूत उवाच । शृणु भार्गव विप्रद महाज्ञानकरं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं कथयामि यथा श्रुतम् ॥५॥ श्रुत्वा महोदराच्यानं नानारूप्यानसमन्वितम् । मोहनाशकरं दक्षो हर्षितो ह्यभवत् मुने ॥६॥ सुरलं पुनरप्याह योगीदं वेदपारगम् । विनयेन समायुक्तो गणेशाज्ञानलालसः ॥७॥ दक्ष उवाच । महोदरस्य माहात्म्यं श्रुतं भक्तियुतेन भोः । तेनाऽनंदसमायुक्तः कृतोऽहं योगिना त्वया ॥८॥ अथुना वद विप्रेश गजाननचरित्रकम् । कीरीहशोऽवतरहेवः कीरीहया ब्रह्म तत्र च ॥९॥ किमर्थं देहधारी स वभूत्व सुनिसत्तम । किं कर्मा किं गुणज्ञश्च वद सर्वं महामते ॥१०॥ पूर्वपुण्यप्रभावेण संगतिस्ते प्रजायते । धन्योऽहं सर्वभावेन शृणोमि च कथां गुभास्म ॥११॥ सूत उवाच । इक्षेणैवं महायोगी स पृष्ठो बुद्धिशालिना । तं प्रत्युवाच भावज्ञा गणपत्यपरायणः ॥१२॥ मुहूर्ल उवाच । शृणु दक्ष महाभाग धन्योऽस्यत्र न संशयः । कथां वर्धयसि प्राज्ञ गणेशां योगदां पराम् ॥१३॥ तत्र भावेन संतुष्टो बदामि सकलं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं योगशांतिपदप्रदम् ॥१४॥ सांख्यं ब्रह्म विदेहार्थं कथितं योगिभिः परम् । तदेव गजवक्त्रं चै जानीहि त्वं प्रजापते ॥१५॥ विदुब्रह्मात्मको देहः सोऽहं वक्त्रं प्रकीर्तितम् । तयोरभेदको बोधो बभावेव स देहवान् ॥१६॥ त्रिविधेषु स्थितो देवो तथापि तद्विजितः । विदेहो गजवक्त्रश्च शोभत सांख्यधारकः ॥१७॥ बोधत्यागे महाभाग कः संख्यां उरुते वद । ब्रह्मणं तेन सांख्यं तद्वास वेदे प्रकाशितम् ॥१८॥ लोभासुरविनाशाय प्रकटोऽभुहज्ञाननः । देवैविष्मैः प्रजानाथ प्रार्थितो भक्तिलालसः ॥१९॥ चतुर्थ्या मध्यगे भानी देहधारी समागतः । सा तिथिः परमा तस्य प्रीतिदा संबभूत वै ॥२०॥ सूत उवाच । इति श्रुत्वा चत्रो रस्यं दक्षो हृष्टमना मुने । जगाद मुहूर्लं विप्रं चतुर्थीज्ञानमिद्ये ॥२१॥ दक्ष उवाच । का चतुर्थी तिथिः प्रोक्ता शृङ्का कृष्णा वद प्रभो । गणनाथप्रियाऽत्यन्तं बभूत्वं कथमेव सा ॥२२॥ पुनः पुनस्तत्वया ब्रह्मन् कथितं तद् ब्रह्म च ॥२३॥ दक्षस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महामुनिः । मुहूर्लस्तमयोवाच चतुर्थीसंभवां कथास्म ॥२४॥ मुहूर्ल उवाच । संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि चतुर्थ्यां चरित्रकम् । गणनाथप्रियं पूर्ण

ज्ञास्यस्मि त्वं प्रजापते ॥२६॥ पुरा सृष्टि स सृद्धा चै ब्रह्मा लोकपितामहः । शिथितानां तत्र जंतुनां कालार्थं स देवे मनः ॥२७॥ नानाकार्यप्रसिद्धयर्थं संचित्य गणापं हृदि । अभ्यवद्यानमास्थाय संस्थितश्चित्यान्वितः ॥२८॥ ततस्तस्य शारीराद्वै निःसृता प्रकृतिः परा । महामाया तिथीनां सा जननी कामरूपिणी ॥२८॥ चतुरुपदां तथा दक्ष चतुरुहस्तां सुशोभनाम् । चतुरुखयुतां वीक्ष्य हसितोऽभूत् प्रजापतिः ॥२९॥ ततः सा तं नमस्कृत्य तुष्टाव जगदीश्वरम् । नानास्त्रेत्रैः प्रसादैनसुवाच घननिःस्वना ॥३०॥ प्रकृतिरुचाव । तवांगनिःसृतां मां त्वं चिद्धि ब्रह्मांडनायक । आज्ञां कुरु पितमां च कुर्वेऽहं भावयंत्रिता ॥३१॥ स्थानं देहि तथा भक्ष्यं नानाप्रोगादिकं प्रभो । महो देव दयार्थिं धो नमस्ते परमेश्वर ॥३२॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा तां जगाद् प्रजापतिः । सृष्टि गणेशं संचित्य विचित्रां कुरु मानवे ॥३३॥ स तस्यै गणनाथस्य ददौ मंत्रं षड्क्षरम् । सविधिं सा नमस्कृत्य यथौ तं बनमादरात् ॥३४॥ तताप तप उग्रं सा नासाग्रनयना सती । गणेश उवाच । मंत्रमुच्तमम् ॥३५॥ प्रजापते गते वर्षसहस्रे तु गजाननः । आययौ तां महाभग्नामगादङ्कवत्सलः ॥३६॥ गणेश उवाच । वरान् वृष्णु महाभगे बहून् मनसि वालित्तान् । निराहरण संतुष्टो हदामि तपसा च ते ॥३७॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षिता प्रणनाम तम् । गजाननं प्रसंपूर्ण्य तुष्टाव च कृतांजलिः ॥३८॥ प्रकृतिरुचाव । नमस्ते विनानाथाय गणेशाय परामने । अनाथाय विशेषण सर्वनाथाय ते नमः ॥३९॥ नमो मूषकवाहाय मूषकध्वजिने नमः । स्वानंदपतेय तुर्यं गणानां पतेय नमः ॥४०॥ सिद्धिबृद्धिप्रदात्रे च सिद्धिबृद्धिविहारिण । योगेशाय सदा शांतिप्रदात्रे योगिने नमः ॥४१॥ सर्वादेय सदा सर्वपूज्याय भक्तपालक । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पतेय ते नमो नमः ॥४२॥ ब्रह्मणे ब्रह्मदात्रै चै ब्रह्मणां पतेय नमः । सिद्धेश्वराय देव्यानां दैत्यानां पतेय नमः ॥४३॥ चतुरुभुजाय हेरंव परशोधारकाय ते । अंकुरांधारिणे तुर्यं निरंकुशा नमो नमः ॥४४॥ रजसा सृष्टिकर्ते ते पालने सान्तिकाय ते । तामसाय महाहंत्रे गुणेशाय नमो नमः ॥४५॥ स्थावराय चरायैव चराचरमयाय ते । चराचरविहीनाय बोधाय च नमो नमः ॥४६॥ चतुर्विधस्वरूपाय चतुर्विधस्वरूपाय । चतुर्विधस्वरूपाय स्वरूपेद्याय ते नमः ॥४७॥ विनायकाय सर्वेषां नायकाय नमो नमः । गजाननाय देवदेवेचा ते नमः ॥४८॥ किं स्तौमि त्वां गणाध्यक्षं ब्रह्मणस्पतिरूपिणम् । यं स्तोतुं न समर्थाश्च योगिनो वेदमुख्यका: ॥४९॥ तवददर्शनबोधेन तथापि संस्तुतो गमया । तेन तुष्टो भव इवामिन् भक्तिं देहि वहां तवयि ॥५०॥ इति स्तुत्वा गणेशानं दंडवत् प्रणनाम तम् । तासुत्थाय

गणाधीश उवाच ब्रतमातरम् ॥५१॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महाभागे यं यमिन्दुसि शोभने । तं तं दासयामि सुप्रीतो
चक्षया स्तोत्रेण तोषितः ॥५२॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मवेसिद्विपदं भवेत् । यः पठन्त्वयोर्देवि हीरेसतं लभेते नरः ॥५३॥
एककालं द्विकालं वा त्रिकालं लभेते सदा । अब्रती ब्रतसाकलयं पठनाशाच्च संशायः ॥५४॥ द्वुवर्तं गणनाथं सोवाच गंभीर-
निःस्वना । देवी प्रणम्य भावेन साश्रुनेत्रा प्रजापते ॥५५॥ देव्युवाच । वरदोऽसि गणाधीश तदा देहि त्वयि सिथराम् । अन्तं
मे च तथा कार्यं सामर्थ्यं करुणनिधे ॥५६॥ रुषिष्टसज्जनसामर्थ्यं देहि नाथ नमोऽस्तु ते । सदा तत्र प्रियतं मे वियोगो
त च ते भवेत् ॥५७॥ ओमित्युक्तवा गणाधीशो जगाद वदतां वरः । चतुर्विधप्रदा देवि प्रिया मम भविष्यति ॥५८॥
तिथीनां मातृभावेन चतुर्थी संक्षिता भव । वासम्भागे सदा कृष्णा शुक्ला दक्षिणाभागेकं
मविष्यसि न संशायः । सदा तत्र व्रते संरथात् पालयामि विशेषतः ॥५९॥ मदीयव्रतजा पुण्या तिथिस्तर्वं च भाविष्यति । ब्रतहु-
त्वात्समं वैव दायकं कुञ्ज वर्तते ॥६०॥ एवमुक्तवा गणेशानोऽतधानं प्रचकार ह । ब्रतमाता प्रजानायाऽभवत्तत्रैव संस्थिता ॥६१॥
॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौडेले महापुराणे चतुर्थं खण्ड गजाननचारिते चतुर्थतपोवर्णं नाम प्रथमोऽन्यायः ॥



श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुरु उवाच । ततो देवी गणाधयक्षं स्मृत्वा स्वाङुं मनो दधे । ततोऽकरमाद् द्विधा साऽमृद्धामदक्षिणाभागत
॥१॥ वासम्भागं कृष्णवर्णं दक्षिणां तथा वर्मै । शुक्रवर्णं महाभाग ततः सा विरिमताऽभवते ॥२॥ पुनर्गणपतिं द्यात्व
स्वाङुं तत्रोपचक्रमे । ततस्तस्या सुखां भोजात् प्रतिपद्मिः सूता तिथिः ॥३॥ नासिकायां द्वितीया वै वक्षसश्च तृतीयिका
अंगुलीभ्यस्तथा दक्षं पंचमी चाभ्यवान्तिथिः ॥४॥ उत्पन्ना हृदयात् षष्ठी चक्षुषोः स्मृतयी वर्मै । अष्टमी बाहुदशावृ समुत्पत्ति
महातिथिः ॥५॥ नवमी तिथिस्तर्वा उदराच्च प्रजापते । दशमी कण्ठेशाद्वै कंठाशैकादशी मता ॥६॥ द्वादशी पादयो-
स्तस्या: समुत्पद्मा तथा विभ्नो । स्तनात् चयोदयी तस्या अहंकाराच्छतुर्दशी ॥७॥ मनसः पूर्णमा जाता अमावास्या तथा
७भवत् । जिह्वाया: सर्वभावेन तिथयो भित्रतां दध्यः ॥८॥ कृष्णा चतुर्थी प्रोक्ता या तस्या: कृष्णा: प्रकोपिताः । तिथय
दशांचार्या ज्ञातव्या विवृद्धैः किल ॥९॥ शुक्रवर्त्ती देहाच्छतुर्दशा वै मताः । तिथयो विधिवत् सर्वा वस-
स्वस्वपुणानिवताः ॥१०॥ दिनांशाः पुरुषा जाता रात्रयः ऋस्वरूपकाः । यवस्वमावचिहारका वभूवृश्च हिते रताः ॥११॥

तिथिभिः सहिता देवी चतुर्थी तपसि स्थिता । गणेशाम भजन्नितयं मंत्रध्यानपरायणा ॥१२॥ वर्षेणीकेन विशेशास्तां यथौ
भरतवत्सलः । शुक्रां मध्याहसमये कृष्णां चंद्रोदये तथा ॥१३॥ चरं ब्रूहि गणेशानस्तामुवाच विशेषतः । प्रणम्य विश्वपं
पूजयित्वा स्तुत्वा जगाह सा ॥१४॥ चतुर्थ्युवाच । त्वेदकनिलयां देव मां कुरुत्व गजानन । नान्यं याचे वरं स्वामिन् भान्तिक-
मिर्चामि शाश्वतीम् ॥१५॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा तां जगाद् गजाननः । प्रातं चतुर्थं मध्याह्ने मदीयं दशानं त्वया ॥१६॥
आतो मध्याह्नकालेऽन्ये मां भज्ञते शिवादयः । चतुर्थ्यां शुक्रपद्मस्य स्थितायां सर्वदा जनाः ॥१७॥ मदीयवत्सुखयत्वे
भव त्वं सर्वभावतः । निराहारेण मां तत्र त्वयुक्तं पर्युपासते ॥१८॥ चतुर्थिं प्रदास्यामि नानाभावानियंत्रितम् । संचितं
नासित चेदेवि तथाप्यत्र न संशयः ॥१९॥ संचितं चारित चेद्वापि ददासि त्वं महामते । अतस्ते नाम विश्वायां चरदेति
भविष्यति ॥२०॥ त्वां पूजयंति ये नैव मद्युक्तां ब्रतभावतः । तेषां ब्रतानि सचारिणि निरफलानि भर्वतु वै ॥२१॥ एवमुखत्वा-
इतदेवेऽसौ गणेशो देवतायकः । तदादि सा तिथिः ख्याता वरदा च प्रजापते ॥२२॥ गणेशास्य प्रियाऽत्यंतमिति जन्मतिथिः
स्मृता । तस्यामुपोषणं कार्यं नरैरात्महितेऽसुर्भिः ॥२३॥ पंचम्यां पारणं दक्ष कर्त्तव्यं द्विजसाक्षिकम् । चतुर्विधं फलं तैश्च
संप्राप्तं नात्र संशयः ॥२४॥ यद्यादिक्षति तत्तत् स लभते ब्रतकारकः । अंते स्वानंदगो भूत्वा सायुज्यं ब्रह्मणस्तथा ॥२५॥
तत्र ब्रते नराः पापा अन्तं भक्षयंति चेत् प्रियम् । नारकास्ते भविष्यन्ति हीना अहोः पुनर्जननौ ॥२६॥ एवं वरं चतुर्थ्यं स ददौ
विश्वविदारणः । सा तिथिः सर्वमान्या च वभूव त्रतमूलगा ॥२७॥ ततः कृष्णां चतुर्थी स जगाद् गणनायकः । वरं वृणु
महाभागे दास्यामि मनस्मीप्सतम् ॥२८॥ श्रुत्वा सा तं प्रणम्याऽदौ पूजयित्वा गजाननम् । स्तुत्वा जगाद् वायर्य वै हर्षेणा
महता युता ॥२९॥ कृष्णचतुर्थ्युवाच । यदि प्रसवभावेन वरदोऽसि गजानन । तदा भान्ति हदां देहि त्वदीयां मे महोदर
॥३०॥ त्वत्प्रयत्वं सदा नाथ वियोगो न भवेच मे । सर्वमान्यां कुरुत्व त्वेदेकनिष्ठस्वभावतः ॥३१॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा
तां जगाद् गजाननः । सदा मम प्रियाऽत्यंतं भविष्यसि महातिथे ॥३२॥ चंद्रोदये त्वयाऽहं वै प्रापसतेन चतुर्थिके । तत्
काले च ब्रतं सुखयं त्वयुक्तं भवतु प्रियम् ॥३३॥ न वियोगो भवेद्दक्ताः प्रियेऽवजलवज्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्ट-
हरणं कुरु ॥३४॥ प्रहरात् पंच महूक्ताः प्रियेऽवजलवज्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्टहरणं कुरु ॥३५॥ चतुर्विधं
स्वसंकष्टं जन्म मूल्युक्तं कर्मजम् । ब्रतिनां तत्पलं कर्म विद्यते न कदाचन ॥३६॥ इत्यादि विविधं देवि विशेषण चतुर्विधम् ।

संकष्टदं हर त्वं वै मत्प्रसादाच्चतुर्थिके ॥३७॥ न संकष्टं कदाचिद्द्वै ब्रतकारि नरस्य च । भवेन् मे भर्तियुक्तस्य पुनरस्त्वद्युत-
सोविनः ॥३८॥ इह मुक्त्वाऽविलान् भोगानेते स्वानंदमाप्नुयात् । संकष्टहणी नाम भेवत्व चतुर्थिके ॥३९॥ न करोति
चतुर्थी चेन्नरो मद्विनिककारकः । निष्ठफलं सकलं तस्य भजनं वै भविष्यति ॥४०॥ त्वां त्यक्त्वा ये नराः पापा ब्रतमन्यच्च
कुर्वते । ब्रतादिकं निष्ठफलं तेषां सर्वं भविष्यति ॥४१॥ बणाश्रमस्थको भूत्वा चतुर्थी न करोति चेत् । तस्य सर्वं
स्वधर्मस्थं कर्म यन्निष्ठफलं भवेत् ॥४२॥ यती रात्रौ निराहारशुक्तः सन् ब्रतमाचरेत् । संकष्टहणं देवि स्वानंदार्थं न संशायः
॥४३॥ अन्यैश्च द्विजसंयुक्तैभोजनं द्विजसाक्षिकम् । रात्रौ कर्तव्यमेतास्मिन् मां प्रपूज्य वराननेऽ ॥४४॥ आवणे लड्डुकान्
भक्षेत् भाद्रके दधिभोजनम् । निर्जलं त्वाश्विने प्रोक्तं दुधधपानं च कार्तिके ॥४५॥ मार्गशीर्षे जलाहारः पौषे गोमुत्र-
भक्षणम् । माघे मासि तिलान् शुक्लान् फाल्गुने घृतशर्कराम् ॥४६॥ पञ्चगठयं मध्ये मासे वैशाखे पद्मबीजकम् । ज्येष्ठे
द्वृतं गवां अक्षयमाषाढे मधुभोजनम् ॥४७॥ यतीनां सर्वदा हेतत् ब्रतं युक्तं प्रकीर्तितम् । अन्येषां भोजने नैवानेन वा
ब्रतकं स्मृतम् ॥४८॥ याममात्राऽवचिशास्यां रात्राद्युत्थाय सत्त्वरम् । प्रातःकृत्यं सुसंक्षेपात् कर्तव्यं तत्त्वेण वै ॥४९॥ तथा
माद्याहिकं कर्म कर्तव्यं प्रातेरव च । चतुर्थिकरात्रौ तुर्योदयः स प्रकीर्तितः ॥५०॥ एवं कमादिकं कृत्वा मां संपूर्वयात्प-
मंत्रतः । प्रत्यहोदयकाले वै तुर्योपस्थानमाचरेत् ॥५१॥ चंद्रोदयस्य पर्यंतं शमीमूले जपं जपेत् । मदीयं मौनिभावेत्
पश्चात् ल्लानं समाचरेत् ॥५२॥ सायाहकालजं कर्म तत्र कुर्यात् मदीयकथ्यानिवतः । विधिना पूज्य मां पश्चादप्यदानं समाचरेत् ॥५३॥
आदौ तेऽप्यप्रदानं च ततो मेऽप्यनिवेदनम् । ततः सप्ताद्यदानं ब्रती चंद्राय समाचरेत् ॥५४॥ ब्राह्मणैः पूजितैदेवि नरः
कुर्याच्च भोजनम् । मोदकापूलड्डुकपायसादिभिरादात् ॥५५॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात् मदीयकथ्यानिवतः । पंचम्यामुपचारैः
संपूज्यन् मां प्रयत्नतः ॥५६॥ एवं ब्रतं नरः कुर्यात् स वै सर्वार्थसिद्धिभाक् । भविष्यत्यमैर्मान्योऽते ब्रह्मणि लयं ब्रजेत्
॥५७॥ यथाऽहं देवतादीनां पूज्यः सर्वाच्यभावतः । तथा त्वं ब्रतजातीनामादिपूज्या भविष्यसि ॥५८॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्थी
ये करिष्यन्त्यमरादयः । सर्वव्रतादि भावेषु तेषां सिद्धिभविष्यति ॥५९॥ एवमुक्त्वान्तदेवेऽसौ गणेशो ब्रह्मनापकः ।

चतुर्थी भक्तिसंयुक्ताऽभवत्त्रैव संस्थिता ॥६०॥
॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते शुक्रकृष्णचतुर्थीवरदानवर्णं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुदल उवाच । ततो गणपतिदेव्य यथौ सर्वतिथीः प्रति । उवाच वृष्णुत प्राज्ञा वरं यं मनसीप्रियतम् ॥१॥

श्रुत्वा गणपतेवाक्यं प्रणम्य गणनायकम् । पूजायित्वा च तं सुत्वा जगदुरितयः पराः ॥२॥ प्रतिपदाद्या उच्युः । यदि विवेश्वर स्वामिन् वरदोऽसि गजानन् । किं कर्तव्यं दयासिंधो अस्माभिर्वद् सांप्रतम् ॥३॥ स्वरस्वन्यापरजं देवं सामर्थ्यं देहि चाहुतम् । भास्त्रं त्वदीयपादाङ्गे सर्वं मानवं त्वया प्रभो ॥४॥ तासां वचनमाकण्डं जगाद् गणनायकः । ताः शृणु त्वं प्रजानाथ सर्वेषां हितकारकम् ॥५॥ गणेश उवाच । मदीया भक्तिरत्यंतं भविष्यति न संवयः । भवतीनां महाभागालितयः पुण्यभागिकाः ॥६॥ मत्कलांशसमुद्भूता देवास्तान् प्रीतिदाऽस्तु च ॥७॥ सदा वहिं प्रतिपदि पूजायिष्यति ये नराः । हुतदूर्घैश्च हुत्वा तं हुग्धाहारा ब्रते रताः ॥८॥ उपोषणं करिष्यति तैश्च देवाः सहश्वराः । तोषितास्ते सदा तेष्यो दास्यन्ति मनसीप्रियतम् ॥९॥ ते मृताः संगमिष्यत्वान्निलोके भोगकारकाः । अप्रितुल्य-प्रकाशेन विमानेन विहायसा ॥१०॥ चरिष्यति न संदेहः प्रतिपद्मतकारकाः । ब्रह्मार्पणस्वभावेन गमिष्यति मदात्मति ॥११॥ द्वितीयायां नरो यस्तु पूजयेददिविनो शुभ्यो । पञ्चाहारसमायुक्तो रूपवान् जायते किल ॥१२॥ इह भुक्तवाऽखिलान् भोगानंते तल्लोकमात्मयात् । द्वितीयावत्कारी स देवमान्यो भविष्यति ॥१३॥ ब्रह्मार्पणस्वभावेन द्वितीयावत्माचरेत् । स द्वानंद-मदीये वै लीनश्चैव भविष्यति ॥१४॥ द्वितीयायां महाशर्णिं पूजयेद्भूचित्संयुतः । सर्वैः सौभाग्यदेव्येलवणाहार-वर्जितः ॥१५॥ स शान्तिलोकगो भूत्वा भोगयुक्तो भविष्यति । ब्रह्मार्पणतया सोऽपि मल्लोके चागमिष्यति ॥१६॥ पंचम्यां नागमुख्यांश्च दुर्घेन सनापयेत्वरः । पूजयेत्तान् प्रयत्नेन निरमलाहारकारकः ॥१७॥ स नागलोकगो भूत्वा भोगयुक्तश्चरिष्यति । निष्ठकामेन मदीये वै लोकेऽते आगमिष्यति ॥१८॥ षष्ठ्यां स्फंदं कलाहारः पूजयेद्भूचित्संयुतः । स्फंदलोके चरेत् सोऽपि महाभोगपरायणः ॥१९॥ निष्ठकाममावयुक्तश्चेत् स्वानंदेऽते गमिष्यति । शुक्लगत्याः क्रमेण च सर्वभावनिष्यतिः ॥२०॥ सप्तमयामर्चयेत् सूर्यमुषोषणपरायणः । स सूर्यलोकमाश्रित्य प्रचरेद्भौगसंयुतः ॥२१॥ निष्ठकाम-ब्रतकारी चेत् महालयसमुत्थते । स्वानंदे मे सदेहो वै ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२२॥ अष्टम्यां मातुकानां यः पूजको भावसंयुतः । बिल्वाहारसमायुक्तो मातुकालोकगो भवेत् ॥२३॥ मदर्पणस्वभावेन सदा ब्रतपरायणः । अष्टम्यां सोऽपि मल्लोके गच्छेत् क्रमविनिश्चिते ॥२४॥ नवम्यामव दुर्गाया: पूजनं यः समाचरेत् । पिष्ठाशी भोगसंयुक्तोऽते तल्लोकमवासुयात्

॥२६॥ ब्रह्मार्पणतया सोऽपि निजलोके गमिष्यति । कुरुकृतया महाभागो ब्रह्मभूतो न संशयः ॥२६॥ दद्धामयो
 ब्रतसंस्थो यो दधिभक्षणसंयुतः । दिवां दिग्गीशकानां वै पूजकस्त्रिप्रयो भवेत् ॥२७॥ इह भुक्त्वाऽस्त्रिलात् भोगानंते
 तल्लोकमासुयात् । निष्कामब्रतभावेन ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२८॥ एकादश्यां नरो भक्त्विवज्जितम् । धनं प-
 पूजयेद्वै भक्तियुक्तेन चेतसा ॥२९॥ स वै तस्य वसेल्लोके नानाभोगकरः सदा । ब्रह्मार्पणतया तद्द्वृत्तं कुरुत्वा कुरुत्वा
 भवेत् ॥३०॥ विष्टुं संपूजयेद्यो वै द्वादश्यां वृत्तभोजनः । स विकुर्ण्ठं वसेन्नित्यं नानाभोगपरायणः ॥३१॥ ब्रह्मार्पण-
 विधानेन व्रतं कुर्याच्यदा नरः । महालये मदीये स लोके ब्रह्मयो भवेत् ॥३२॥ धर्मं त्रयोदशीसंस्थं पूजयेत् श्वीरभोजनः ।
 स धर्मलोकगो भूत्वा भुंजीत विविधं सुखम् ॥३३॥ ब्रह्मार्पणतया येन साधिता वेत् त्रयोदशी । स स्वानंदे समागमय ब्रह्मभूतो
 भविष्यति ॥३४॥ चतुर्दश्यां शिवं यश्च पूजयेद्वैक्तसंयुतः । उपोषणसमायुक्तो गोधूमाक्षिन पारणम् ॥३५॥ करिष्यति
 च कैलासे वासस्तथ्य भविष्यति । निष्कामश्चेत्तदेते स मल्लोके मन्मयो भवेत् ॥३६॥ पूर्णिमायां देवगणान् देवांश्चदमसं-
 तथा । पूजयेद्वैक्तभावेन चंद्रलोके स आमृयात् ॥३७॥ इह भुक्त्वाऽस्त्रिलात् भोगानंते देवान् गमिष्यति । निष्कामनो
 मदीये स लोके ब्रह्मयो भवेत् ॥३८॥ उपोषणसमायुक्तोऽस्यदानं यः करिष्यति । चंद्राय निशिभुग् वाऽपि सर्व-
 देवपरायणः ॥३९॥ सर्वदेवमयी रस्या पूर्णिमा परिकीर्तिता । चार्द्वि चैव तथा हेया तिथिः पुण्यप्रदा मता ॥४०॥ अमाया-
 तपर्येद्यो वै पितॄन् पितॄपरायणः । उपोषणं वा कुर्वीत स सर्वार्थमवामुयात् ॥४१॥ अंते पितॄमये लोके वस्तिस्तस्य
 संभवेत् । आगमिष्यति निष्कामश्चेत् स्वानंदे स तद्द्वये ॥४२॥ कुरुणाः शुक्लाः सदा पूज्यास्तिथयो ब्रतकारिणा । एवं भाव-
 युक्तेनैव स सर्वार्थमवामुयात् ॥४३॥ मतिप्रयासितथयः सर्वा भविष्यथ न संशयः । मत्कलांशायुतैदेवैः संयुक्ताः प्रभवेत वै
 ॥४४॥ चतुर्थी ये न कुर्वति तेषां सर्वं निर्वर्थकम् । भवदीयवते संस्थं भविष्यति न संशयः ॥४५॥ अतश्चतुर्थासंयुक्ताः सदा
 भवत मानदाः । तिथयः कालमानेन सर्वपूज्या भविष्यथ ॥४६॥ एवमुक्त्वाऽतदेवेऽसौ गणेशो गणवल्लभः । तथा जातं प्रजा-
 नाथ तिथ्ययुक्तवते सदा ॥४७॥ चतुर्थीजं च माहात्म्यं तिथीनां यद्विशेषतः । शृणुयाद्यः पठेद्वाऽपि स सर्वार्थमवामुयात् ॥४८॥
 ॥ ओमिति श्रीमदार्थे पुराणोपतिष्ठदि श्रीमन्नौद्देले महापुराणे चतुर्थं खड्डे गजाननचरिते प्रतिपदादिवतवर्णं नाम वृत्तीयोऽस्यायः ॥

卷之三

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उवाच । अधुना शृणु दक्ष त्वं संचादं तं पुरातनम् । दशारथस्य राजर्भेसिष्ठस्य महात्मनः ॥१॥
 येन त्वं तिथिमुख्यायाश्चतुर्थ्या ब्रतजे पेरे । महिदिन निपुणोऽन्यतं संभवेऽहमुत्तमं ॥२॥ महायशा दशरथो
 वंद्यदोषभयादितः । वसिष्ठं शारणं गत्वा प्रपच्छ तं मुनिम् ॥३॥ दशरथ उवाच । पुत्रप्राप्यर्थमेवं भो बदोपायं महामुने ।
 शिष्ठं मां शाधि भावज्ञ तारयस्य भवणाणवात् ॥४॥ ततस्तं मुनिशाहूल उवाच वृपमुत्तमम् । कुलदेवं गणेशां ते
 भजस्व ब्रतसंयुतः ॥५॥ वसिष्ठस्य वचः शुत्वा पुनस्तं प्रणनाम ह । प्रपच्छ विनयेनैव संयुतः स वृपेत्तमः ॥६॥
 कीहृशं तद्वत् विप्र गणेशास्य महात्मनः । कृतं केन ब्रतं तत्र भवेत् मिद्दिश्च कीहृशी ॥७॥ करिमन् कालं ब्रतं कार्यं
 पूजनं कीहृशं मुने । वद सर्वं विशेषण करियामि त्वदाज्ञया ॥८॥ वसिष्ठ उवाच । चतुर्थं गणनाथस्य प्रियाऽत्यंतं वृपेत्तम् ।
 गुड्णा गुड्णा समाख्याता सर्वसिद्धिपदा भवेत् ॥९॥ चंद्रोदये यदा प्राप्ता कृष्णा सैव चतुर्थका । सा संकष्टहरा प्रोक्ता
 चतुर्थिष्ठफलपदा ॥१०॥ चतुर्थिं जगत् सर्वं जानाहि त्वं वृपात्मज । संकष्टं तत् समाख्याते बंधनेन विशेषतः ॥११॥ इह
 मुत्तवाऽविलान् भोगान् संकष्टीकरणाहृप । सर्वसंकटहीनः स श्वानेन्द्रं प्रगमिष्यति ॥१२॥ यदा चन्द्रोदये भूप चतुर्थं नैव
 लभ्यते । प्रदोषव्यापिनी ग्राह्या सर्वेसंकटमुक्तये ॥१३॥ उभये चन्द्रसंयुक्तका प्राप्ता सा ब्रतधारिणी । तदा स्वेच्छाविहारण
 कतन्दृया चन्द्रव्यापिनी ॥१४॥ तृतीयायां प्रदोषाच्च चंद्रस्योदयगा भवेत् । तदा सैव सदा ग्राह्या परां त्यक्त्वा विशेषतः ॥१५॥
 शुक्ला सा ब्रदा प्रोक्ता चतुर्णा नात्र संशयः । संचिताऽसंचितानां वै ब्रतकारिजनाय च ॥१६॥ धर्मार्थकाममोक्षाच्चा-
 श्चत्वारो ये पदार्थकाः । तान् ददाति गणेशास्य प्रीतिदा सा चतुर्थका ॥१७॥ मद्याहृत्यापिनी ग्राह्या सदा शुक्लचतुर्थका ।
 उभयत्र यदा नासा पूर्वविद्वा मता तिथिः ॥१८॥ उभयत्र यदा प्राप्ता भवेत् प्रहरभानुगा । तृतीया चेतदा साऽपि
 पूर्वविद्वा मता तिथिः ॥१९॥ प्रहरादृद्वगा भूप तृतीया सूर्यसंयुता । तदा पूर्वा परा वाऽपि कार्या सैव चतुर्थका ॥२०॥
 चतुर्थिष्ठवतहीनस्य फलहीनानि भूमिप । ब्रतानि सर्वकालेऽवाच्या कार्या सा ततः प्रभो ॥२१॥ एतद्वतं महाभाग ब्रह्मण-
 ोऽचरितं पुरा । ब्रतसंयैव प्रभावेण निर्ममे सकलं जगत् ॥२२॥ विष्णुना शंकरेणैव कृतं ब्रतमतुत्तमम् । पालने हरणे देवौ
 समर्थौ तौ बध्यतुः ॥२३॥ योगिमिः शुक्लसरवैश्च करुयपादिमुनीश्वरः । मुनिनिमश्च कृतं पूर्वं स्वस्वकार्यार्थसिद्धये ॥२४॥
 इह मुत्तवाऽविलान् भोगानेते श्वानंदगा बभुः । नानेन सहशं विद्धि चतुर्णा साधकं वृप ॥२५॥ अन्यैनानाविध्येतत् कृतं

वणीश्मस्थितैः । ते सर्वे ब्रह्मभूता वै यशुः स्वानंदके पुरे ॥२६॥ एतद् ब्रतं महीपाल कुरु त्वं भावसंयुतः । भविताऽस्ति
सपुत्रश्च तथा स्वानंदगो भवेः ॥२७॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौहले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचारिते दशरथवतोपदेशो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

४१-४२-५३

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । ब्रह्मादिभिः कथं विप्र चतुर्थीं ग्रां कृतम् । गणनाथप्रियं पूर्णं वद सर्वं प्रविस्तरात् ॥१॥ दक्ष उवाच । वद सुहृल माहात्म्यं चतुर्थ्यास्त्वं प्रविस्तरात् । श्रुत्वा कथां महारम्यां न तु यामि मुनीश्वर ॥२॥ दक्षस्य
भक्तिसंयुक्तं वाक्यं श्रुत्वा महामुनिः । जगाद तं विशेषज्ञो मुहूर्लः शृणु शौनकः ॥३॥ वचनं वृपवर्यस्य श्रुत्वा दशरथस्य
च । जगाद तं मुनिश्चेष्ठो चस्मिष्ठः सर्वचित् प्रसुः ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । कदाचित् प्रलये वृत्ते न एं स्थावरजंगमम् । पंचभूतमयं
सर्वं व्यवस्थासंयुतं पुरा ॥५॥ शृन्त्यवत् सर्वभावैस्तद्वीनं ब्रह्ममयं बभौ । योगनिदा गणेशास्य सैव वेदे प्रकृश्यते ॥६॥ पुनः
सु कस्मिंश्चिकाले वेदवापिभिः प्रवोधितः । गणेशो निर्ममे सर्वं तत्त्वैस्तत्त्वप्रधारकः ॥७॥ त्रिगुणेभ्यः समुत्पन्ना देवाः पंच
वृपेश्वर । ब्रह्मा विष्णुः शिवः सर्वधरा वभुः ॥८॥ तैस्तपश्चरितं वोरभेकाक्षरविधानतः । तपसा गणनाथस्तु
प्रसन्नः प्रवभूव ह ॥९॥ हृदये दर्शयामास स्वात्मानं सर्वदं परम् । तेन ज्ञानयुता जाता देवा: पंच नरेश्वर ॥१०॥
तैश्च संप्राप्तिर्थो योगी भ्रूङुडी सर्वपारगः । तेन संप्रेषिता देवा आययुनगे निजे ॥११॥ कर्मभूमौ गणेशाश्य क्षेत्रं
स्वानंदवाचकम् । वेदैः संदर्शितं स्थापयामासुस्तत्र विप्रपम् ॥१२॥ यस्मिन् काले च देवेशैः स्थापिता मूर्तिरादरात् । तस्मिन्
काले चतुर्थी सा भाद्री शुक्रा वभूव ह ॥१३॥ मध्याह्नसमये संस्था सा मुख्या प्रवभूव ह । तत आराधितस्तैः स
गणराजो विशेषतः ॥१४॥ माघमासे मिति पक्षे चतुर्थीं शाजसत्तम । प्रकटोऽभूत् पुरस्तथां वरदाता गजाननः ॥१५॥
वरप्रसादेन तस्य निर्मितं सकलं जगत् । देवेशैः सा तिथिमुख्या वभूव वरदायिनी ॥१६॥ ब्रह्मादिभिश्च सर्वेभ्य उपदिष्टा
चतुर्थिक । आदौ काले तथा तत्र ज्येष्ठी मुख्या वभूव सा ॥१७॥ ज्येष्ठशुद्धचतुर्थ्या तद्वतदानं कृतं पुरा । तस्मिन् काले
धूता सर्वैः सद्यः सा वरदायिनी ॥१८॥ अतो मुख्यत्वमापक्षा ज्येष्ठी माधी च भाद्रिका । चतुर्थी वृपशार्दूल शुक्रपक्षेषु
सर्वदा ॥१९॥ तत्र भाद्रपदे मासे चतुर्थी या महामते । शुक्रा सात्यंतमाचेन मुख्या जाताऽय भावतः ॥२०॥

चतुर्थी सम्भावेन न किंचिद्ब्रह्मेते ब्रह्म । अतः किं बर्णनीयं चै तदौपम्यं तदेव च ॥२१॥ भाद्रे चतुर्थी या शुक्ला साधिता सा नरेण चेत् । स द्वादशाचतुर्थीसंभ्रवं पुण्यं समाप्त्यात् ॥२२॥ अंगारकयुता भूप सा नरेण कृता भवेत् । चतुर्थी षोडशाभ्रवं पुण्यं प्राप्तं न संशायः ॥२३॥ नरेण धीमता सा चेद्यादि चंद्रयुता कृता । चतुर्थी विंशतिभ्रवं फलं प्राप्तं महामते ॥२४॥ यदि स्वातियुता भूप चंद्रवरोण चेत्कृता । प्राप्तं चतुर्विंशतिचतुर्थीजं किल पुण्यकम् ॥२५॥ माघे शुक्लचतुर्थी सा कृता चेत्वाच संशायः । अष्टानां च चतुर्थीनां फलं प्राप्तं नरेण तत् ॥२६॥ अंगारकयुता चेद्वै साधिता सा नरेण च । द्वादशानां चतुर्थीनां संशायः । अष्टानां च चतुर्थी युता भूप चंद्रवरोण चेत्कृता । प्राप्तं चतुर्विंशतिचतुर्थीजं किल पुण्यकम् ॥२७॥ नरेण सा प्रयत्नेन कर्तव्या सर्वदाधिका ॥२८॥ अंगारकयुता चेत्वै द्वादशानां चतुर्थी युता भूप चंद्रवरोण चेत्वै चतुर्थी युता । द्विचतुर्थीभ्रवं पुण्यं प्राप्तं ब्रतोद्दध्म् ॥२९॥ उपेष्ठे शुक्लचतुर्थी युपयं लभेते स नराधिप ॥२८॥ अंगारकयुता चेत्वै द्वादशानां चतुर्थी युता भूप चंद्रवरोण चेत्वै चतुर्थी युता । चतुर्थी तुर्थीजं पुण्यं लभेते स नराधिप ॥२९॥ अन्येषु आवणायेषु चतुर्थी वरदा अंगारकयुता चेत्वै द्वादशानां चतुर्थी युता भूप चंद्रवरोण चेत्वै चतुर्थी वरदा कृता । धर्मार्थकाममोक्षाणां दाची शाखेषु संमतम् ॥३०॥ तत्र आवणमासे या चतुर्थी वरदा मता । द्विचतुर्थीभ्रवं पुण्यं ददाति ब्रतकारिणे ॥३१॥ चतुर्थी माहिमाऽनंतोऽशाक्यो वर्णयितुं भवेत् । चतुर्थपदपदा प्रोक्ता सा कथं वर्णयेते मया ॥३२॥ अथुना शृणु राजेद्वै कृष्णपद्मे समाप्ताम् । चतुर्थी सर्वदां पुण्यां संकष्टहरिणी शुभाम् ॥३३॥ चतुर्विंशं च संकष्टं प्राप्तं सर्ववैतर्णगाधिप । जन्ममृत्युऽप्यवस्थाहयं चतुर्थी कर्मजं फलम् ॥३४॥ इत्यादिवहवो भेदाः कथनं नैव शाक्यते । चतुर्विंशं जगत् सर्वं पञ्चमं ब्रह्म उच्यते ॥३५॥ चतुर्विंशं सुसंकष्टं ब्रतमात्रेण हेति या । संकष्टहरिणी प्रोक्ता चतुर्थी कृष्णपद्मगा ॥३६॥ चतुर्विंशं सुसंकष्टं ब्रतमात्रेण हेति या । सर्वस्त्रिप्रदायास्तु ब्रताचरणमात्रतः ॥३७॥ माघमासे कृताऽऽहो च ब्रह्मणा तत्यापि महिमानं कः क्षमो वर्णयितुं भवेत् । सर्वस्त्रिप्रदायास्तु तत्र विंशत्या समतां ब्रजेत् । साधिता विश्वयोनिना । अतः सा मुख्यां प्राप्ताऽचतुर्थीवैते: समा ॥३८॥ अंगारकयुता चतुर्थी कृष्णपद्मगा । चतुर्थात्थैतुल्या सा भ्रवत्यत्र न संशायः ब्रतभावेन चेत्वैरेण नराधिप ॥३९॥ आवणे या समाख्याता चतुर्थी कृष्णपद्मगा । आदौ देवमुनीदेवयः सर्वसंकष्टहारिणी ॥४०॥ भाद्रमासे नराधीश ॥४०॥ ब्रह्मणा चोपदिष्ठा चै आवणे सा तोऽधिका । आदौ देवमुनीदेवयः सर्वसंकष्टहारिणी ॥४१॥ द्वेवानां गणनाथश्च वरदः संबभूव ह । ब्रतमात्रेण चतुर्थी कृष्णपद्मगा । चतुर्थात्थैतुल्या सा शृणु कारणमत्र चै ॥४२॥ द्वेवानां गणनाथश्च वरदः संबभूव ह । द्वादशावतजं पुण्यं ददाति तस्मात् सा मुख्या जाता न संशायः ॥४३॥ अंगारकयुता कृत्र मंप्राप्ता चेत् शुस्तिद्विदा । द्वादशावतजं पुण्यं ददाति चतुर्थी कृष्णपद्मगा । चतुर्थात्थैतुल्या सा तोऽधिका । आदौ देवमुनीदेवयः सर्वसंकष्टहारिणी ॥४४॥ द्वेवानां गणनाथश्च वरदः संबभूव ह । अन्यथा सिद्धिद्वीनानि प्रभर्वति व्रतानि च ॥४५॥ ओमिति श्रीमदाद्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं चेंडे गजाननचरिते चतुर्थीविवेकवर्णनं ताम पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अंगरक्षयुता स्वामिन् कर्थं श्रेष्ठा वभूव सा । तन्मे ब्रह्म हि विशेषण संशयोऽत्र महांश्च मे ॥१॥ वासिष्ठ उवाच । भरद्वाजात् समुत्पदः पृजयामास सिद्धप्रम् ॥२॥ तताप स तपो रम्यं ध्यात्वा देवं गजाननम् । परिनेश्च नगरात् पश्चिमे चनसंस्थितः ॥३॥ शतवैष्णगणाध्यक्षः प्रसव्यसं ययौ वृप । वरं ब्रह्म हि महाभाग भूमिपुन्नेति सोऽब्रवीत् ॥४॥ ततो भौमो गणाधीशं पृजयन् भावतः । स्तुत्वा तं स जगादेति वरं सर्वसुखप्रदम् ॥५॥ नरदेहेन युक्तोऽहं तथापि गणनायक । इच्छामि चामृतं पातुं ग्रहं मां कुरु मानद ॥६॥ तत्व भक्तयेकनिलयं नाम्ना मंगलसंज्ञकम् । कृणहर्तारमेवं मां प्रभो कुरु धनप्रदम् ॥७॥ माधवकृष्णचतुर्थ्या यहरानं ते मया कृतम् । मया युक्ता ततो देवी महापुण्यप्रदाऽस्तु सा ॥८॥ तथेति गणनाथेन कृतं सर्वं नराधिप । अतोऽग्रारयुता पुण्या चतुर्थ्यां मुख्यतां गता ॥९॥ अधुना चेतिहासं ते कथयामि विशेषतः । भादशुक्लचतुर्थ्या वै न द्रष्टव्यो निशाकरः ॥१०॥ तत्र ते कारणं सर्वं कथयामि सविस्तरम् । येन दोषाविहीनसर्वं गणेशं भजसे वृप ॥११॥ एकदा देवसंयुक्तेसुनिभिश्चैव निश्चितम् । गणेशांश्चासमुद्भूताः पंच देवा न संशयः ॥१२॥ ते गणेशस्वरूपादौ मुनीश्वराः । शिवादीन् पूजयत च तेन सिद्धिमवाप्यथ ॥१४॥ संतुष्टो गणनायकः ॥१३॥ मविद्यति न संदेहस्तमादादौ मुनीश्वराः । प्रतिपादितम् ॥१५॥ ततः सर्वे मुनिगणाशकुर्से एवं ज्ञानबलेनाहैः कृतं देवैः सहर्षिभिः । पंचभिर्विष्णुमुख्यैस्तत्थेति प्रतिपादितम् ॥१६॥ समापता देवगणैः ब्रह्मणं तुष्टुवृप । वृत्तांतं ताहर्णी कियाम् । तया स्त्रिदिविहीनास्ते आंताः सर्वे बभूविर ॥१७॥ ससमार शिवमुख्यांश्च ब्रह्माणं त समाययुः । विष्णुः शिवोऽर्थमा शत्रिस्तपि कथयामातुः सोऽपि चिंतातुरोऽभवत् ॥१८॥ एतस्मिन्नांते तत्र शब्दः सर्वं भयंकरः । वभूव तीव्रघोषणा युक्तः प्रलयसूचकः ॥१९॥ शब्दं श्रुत्वा श्रुत्वा सुविद्यिताः ॥२०॥ एतस्मिन्नांते तत्र शब्दः सुहर्तमात्रकाले वै गते ब्रह्मादयः सुराः । सावधाना वभूवृसं दवृयुः पुरतः भयोद्दिश्या वभूयुः शांभुमुख्यकाः । ततोऽकस्मान् महाभीमः पुरुषः प्रकटोऽभवत् ॥२१॥ विकरालं च तं द्वङ्गा मुमूर्चुः शंकरादयः । सुनयो देवताः केऽपि पलायंत च मृदिताः ॥२२॥ मुहर्तमात्रकाले वै गते ब्रह्मादयः सुराः । सावधाना वभूवृसं दवृयुः नमस्ते स्थितम् ॥२३॥ ततोऽति भयसंयुक्तास्तुवृगणनायकम् । ध्यात्वा हृदि महद्वृपं गजचक्रज्ञादिचिह्नितम् ॥२४॥ भक्तेभ्यः सर्वदात्रे ते निराकाराय साक्षिणे । गणनाथाय विज्ञानां पतये नमः । अनाथानां सुनाथाय नमो विज्ञनिवारण ॥२५॥ भक्तेभ्यः सर्वेषामादिपूजया वै अमेयायाप्रतक्षयं हेरंवाय नमो नमः ॥२६॥ गजाननाय देवाय रूपकणीय ते नमः । महोदराय सर्वेषामादिपूजया वै

नमः ॥२६॥ सर्वादिये महादात्रे सर्वपूजयाय वै नमः । सर्वभावस्थितायैव तुंहिराजाय ते नमः ॥२७॥ स्वानंदवासिने तुर्यं
योगशास्त्रिमयाय च । योगियो योगदात्रे वै योगानां पतये नमः ॥२८॥ स्फुटिकर्त्त्वं च पात्रे ते स्फुष्टिहन्ते नमो नमः । गणशाय
गुणानां वै चालकाय नमो नमः ॥२९॥ आत्मनेऽनात्मने चैव कारणानां प्रकाशिने । ब्रह्मेशाय सदानाथ देवपालकर्त्त्वपि
॥३०॥ निवारय महाविष्वं सहस्रा समुपस्थितम् । ग्रासित्यति न चेदंडमस्मान् वै नात्र संशायः ॥३१॥ त्वदीयपादपद्मस्य वयं
दासा गजानन । मरिद्यामो यदा नाथ यशास्तव गतं तदा ॥३२॥ अधुना रक्ष देवेशा न वयं द्रष्टुमुत्रकम् । क्षमा गच्छति न;
प्राणा रक्ष विष्वेशा रक्ष भोः ॥३३॥ एवं संस्तुवतां तेषां पुरः सोऽपि महापुमान् । गणेशाकाररूपेण बभूव दृपस्तम ॥३४॥
ततस्ते तं प्रणेमुश्च पूजयामासुरादगत् । मानसीं स्वचुतां तस्मै दुः सर्वे चित्वादयः ॥३५॥ सरस्वतीं ददौ ब्रह्मा चिरणुः पुष्टि
च मानसीम् । योगिनीं शंकरश्चैव मोहिनीं जगद्विकका ॥३६॥ संजीवनीं ददौ तस्मै भानुः सर्वोपेयकरः । एवं संपूज्य विश्वेशा
प्रणतास्ते महीपते ॥३७॥ उचाच तान् स उत्थाप्य विद्वेशो भक्तिभावतः । विरच्छुमुख्यान् महेशांश मेघांभीरनिःस्वनः ॥३८॥
श्रीगणेश उचाच । शंभुमुख्याः शृणुत च देवेद्रा मुनिमुख्यकाः । मदीयांशा भवंतोऽपि गर्वं मा कुरुत प्रिया: ॥३९॥ चराचरं
मदीयांशं मद्रहितं न किञ्चन । तेभ्यः सिद्धिप्रदानार्थं देवधारी भवाम्यहम् ॥४०॥ यदि ज्ञानेन मां त्यक्तवा पूजयेत्
तुणरूपकम् । तेनाऽहं किं महादेवा: पूजितो बदत प्रिया: ॥४१॥ तत्रांशो वरते किञ्चित्न मदीयस्तत् समा च मे । तुप्रिजाता
न संदेहः पूर्णस्तुप्तो भवामि न ॥४२॥ भवंतोऽपि तथा चिप्रैः कलांशा: पूजिता यदि । कलांशारुपा मे तुप्रिस्तन जाता
गुणात्मका ॥४३॥ ब्रह्माङ्गे पूजिते पूर्णे न तुसोऽहं भवामि च । अनेतानि मदीयेषु ब्रह्मांडानि स्वलोमसु ॥४४॥ गजवक्त्रादि-
चिह्नेन चिह्नितोऽहं महेश्वरः । जगद्गृहमयस्तत्र तिष्ठामि योगशार्णनिदः ॥४५॥ तस्य पूजनमात्रेण जगद्गृहम सुपूजितम् । अहं
तयोश्च योगे वै पूर्णः संपूजितो मतः ॥४६॥ मां त्यक्तवा ज्ञानमोहेन मोहिता सुनिदेवता: । भ्रवतां पूजनं चक्रुः सर्वादौ
विश्वसंयुताः ॥४७॥ तत्रापि मदसंयुक्ता भवंतस्ताहशात्मका: । सिद्धिहीनासततो जाता: पुनर्मा कुरुत त्विदम् ॥४८॥ पूर्वस्मिंश्च
भवद्विवै सेवितो भक्तिसंयुतैः । अतः सहामि देवेशा दत्तं वो दर्शनं मया ॥४९॥ कलांशामात्रेण यदि संतुष्टोऽहं भवामि चेत् ।
तदा देवधरः करमात् श्थास्यामि बदत प्रिया: ॥५०॥ एवसुक्तवा गणाधीशो विरराम महीपते । तेऽपि प्रणम्य विश्वेशा स्वदोषं
प्रक्षमापयन् ॥५१॥ प्रतिस्मिन्नते तत्र चन्द्रः शंकरभालगः । जहास विद्यतैर्तैर्णेशो रूपगच्छतः ॥५२॥ उचाच मोहितोऽहंयंते

प्रणस्य गणनायकम् । गजवचन्द्रयुतं रुपं किं धृतं विकटं प्रभो ॥५३॥ युनः पुनरुवाचेदं वाक्यं हास्यपरायणः । ततस्तं कुपितो
 देवः शशाप शशालाङ्गनम् ॥५४॥ ये त्वां विलोकयंते वै चन्द्रं ते पापिनः सदा । भवंतु विनासयाज्ञानं संशायः
 ॥५५॥ एवमुक्तव्यांतदधीऽसौ गणेशो ब्रह्मानायकः । भार्याभिः सहितो भूप चन्द्रश्च मलिनोऽभवत् ॥५६॥ अंहकारविहीनास्ते
 जाताः शशावादयः सुराः । तदारङ्ग्य महाभाग गाणपत्या विशेषतः ॥५७॥ बैदज्ञाऽहंकृतिः पूर्णा ब्रह्मणो हृदि संस्थिता ।
 तया मदयुतो ब्रह्मा भवत्येवं पुनः पुनः ॥५८॥ सरस्वती सा दत्ता वै गणेशाय महात्मने । तथा युक्तः सदा रेमे ब्रह्मणो
 हृदि विनापः ॥५९॥ हृदि स्थिते गणेशो स कथं मोहयुतो भवेत् । सदा तं भजते भ्रवत्या गाणपत्यस्वभावतः
 सर्वपोषणता तद्विद्विणोहृदि समाधिता । तत् सामधर्यविमोहेन गर्वं गच्छति केशावः ॥६०॥ तां ददौ विनाराजाय पुष्टं
 विश्वस्य पोषिणीम् । तथा युक्तो गणेशानो रेमे विरणोः सदा हृदि ॥६१॥ सौरपि तं भजते नित्यं गाणपत्यविचारवित् ।
 हृदिस्थं स कथं मोहं प्राप्नोति दृष्टं विद्यपे ॥६२॥ योगेन मोहहीनत्वं सदा शंभोहृदि प्रभो । तेनाहंकारभावेन मन्यते किं
 न चांकरः ॥६३॥ तामेव योगिनीं देवीं हृदिश्वां प्रददौ शिवः । गणेशारतु तथा युक्तो रेमे शंभोहृदि स्थितः ॥६४॥ गणेशो
 हृदि संस्थे स मोहं नैव प्रपद्यते । सदा गणेशाको भूत्वा भजते गणनायकम् ॥६५॥ वृष्टया दानप्रदाने वै करोति स
 दिवाकरः । सर्वेषां जीवनं तेन धृतं कर्मसं वृप ॥६६॥ तदेव हृदये तस्य वर्ततेऽहंस्वभावतः । तां संज्जीवनिकां सूर्यो
 ददौ विश्ववराय च ॥६७॥ तथा युक्तो गणाधीशः सदा हृदि स खेलति । भानोस्तेन रविस्तं स भजोतेनन्यचेतसा ॥६८॥
 शक्तिहृदयणां देवीं मोहिनीं सबमोहिनीम् । ददौ विश्ववरायैव शक्तिभावसमन्विताम् ॥६९॥ तथा युक्तो गणेशानस्तस्या
 हृदि विशेषतः । तेन खेलति सा देवी भजते गणनायकम् ॥७०॥ हृत्यहंकारनिर्मुक्ता देवेद्वाराते भृत्यविरे । गाणपत्यप्रिया
 जाता भजते विनायकम् ॥७१॥ चित्ते चिंतामणिः स्थित्वा प्रकृत्या खेलति प्रभुः । मिथ्याहंकारभाविन चंथनं प्रतिपद्यते
 ॥७२॥ कर्ता कारयिता देवीं गणेशो नात्र संशायः । हृदिस्थं तं समर्पयैव स्वात्मानं सुखिनोऽभवन् ॥७३॥ सुदूल उवाच ।
 शृत्वा दशरथो राजा जगाद मुनिसत्तमम् । चंद्रस्य का गतिज्ञाता तां मे चद महामुने ॥७४॥ वसिष्ठ उवाच ।
 गणेशाशापसंयुक्तशंदः स स्वर्गे गतः । एकांते दुःखसंयुक्तो विचारमकरोहृदि ॥७५॥ संप्रज्ञातस्वरूपश्च देहो गणपतेः
 समृतः । असंप्रज्ञातरुपं वै शिरस्तस्य महात्मनः ॥७६॥ तयोर्योगे गणेशोऽमं भक्तानुग्रहकारणात् । देवधारी रवर्य

साक्षाद्भूवाच न संशयः ॥७८॥ वेदेषु कथितं ते यद्गुणं परमयोगदम् । तत्र ज्ञातं मया देव मोहनैव गजानन ॥७९॥
 अपराधं इयार्थियो क्षम त्वं चित्तां प्रभां । एवं क्षमाप्य विद्वेशं ध्यात्वा लीनो बभूव ह ॥८०॥ गंगातिरि समागम्य तताप
 तप उत्तमम् । अष्टादशाक्षरेणैव तोषयामास विद्वपम् ॥८१॥ चंद्रे लीने जगत् सर्वं दुःखयुक्तं बभूव ह । सूर्यस्य तेजसा
 दग्धं रसहीनं चराचरम् ॥८२॥ ततो देवगणौ: सर्वेर्भयभीतैः सर्वंततः । शंभुविद्गुल्वास्तत्र तपस्तेषुः मोहवराः ॥८३॥
 बड्डहरविधानेन ध्यात्वा हृदि गजाननम् । भात्तिक्षुक्ता नृपश्रेष्ठ तोषयामासुरादरात् ॥८४॥ वर्षणां शातके तत्र गते चंद्रं
 गणाधिपः । आयग्नौ वरदानार्थं तपो बद्धो वृपोत्तम ॥८५॥ वर्षणैकन देवशान् यथो विद्वाधिपो विमुः । समकाले च
 देवशाश्वंदसं तुष्टुवृद्धिभुम् ॥८६॥ अथवाशिरसा दुःहिं तोषयामासुरादरात् । संतुष्टस्तातुवाचेऽं गणेशो ब्रह्मनायकः ॥८७॥
 श्रीगणेश उवाच । वरं वृषुत देवशाः संतुष्टोऽहं ददामि तम् । यं यमिच्छथ तं तं वै सफलं वः करोम्यहम् ॥८८॥ गणेशवचनं
 श्रुत्वा देवास्तं प्रणिपत्य ते । कृत्वा करपुरं सर्वं जगुः परमहर्षिताः ॥८९॥ देवा ऊः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन ।
 तदा चंद्रं सुनिदोषं कुरु नाथ नमोऽस्तु ते ॥१०॥ स तातुवाच स्वात्मा भक्तया संतोषितः प्रभुः । मादशुक्लचतुर्थ्या चै न
 इष्टव्यः सुधाकरः ॥११॥ हास्यं कृतं मरीयं चै तद् दिने तेन देवपा: । दोषयुक्तो विधुस्तस्मात्मान्यथा मे वचो भवत् ॥१२॥
 ततोऽतिहर्षिता देवास्तथेति प्रतिपाद्य ते । यसुश्रंदं तु संदृष्टं गणेशोऽत्तिहितं तृप ॥१३॥ चंद्रो गणपतिं वृद्धा ननाम दंडवत्
 क्षिती । पूजयामास तं देवं तुष्टाव स कृतांजलिः ॥१४॥ चंद्र उवाच । नमस्ते विद्वपालाय गणेशाय परात्मने । ब्रह्मेशाय
 स्वभक्तेःयो ब्रह्मभूयप्रदाय ते ॥१५॥ अनामयाय सर्वादिपूजयाय तु नमो नमः । शिवात्मजाय देवाय विद्युपुत्राय ते नमः ॥१६॥ सर्वपुत्राय सर्वेषां
 मात्रे पित्रे नमो नमः । सर्वेशाय परेशाय परात्परताय ते ॥१७॥ सिद्धिभृद्धिपते तुःयं सिद्धिभृद्धिप्रचालक । हेरवाय
 मोहेशानां मोहेशाय नमो नमः ॥१८॥ स्वर्णे च संहर्त्रं परमात्मस्वरूपिणो । सर्वेषां वरदात्रे तेऽनादिसिद्धाय भो
 नमः ॥१९॥ क्षमापराधं देवेश त्वन्मायामोहधारिणः । शारणं ते प्रसन्नवस्य रक्ष मां महतो भयात् ॥२०॥ मां हृष्टा हर्षसंपत्ता
 अभवन देवतादयः । अदुना मां निरीक्ष्यैव दोषयुक्ता भयातुराः ॥२१॥ अतो मां नैव पश्यन्ति पापिनां पापरूपिणम् ।
 निदोषं कुरु विद्वेशा करुणालय ते नमः ॥२२॥ सर्वदा दर्शनं ते वै ममास्तां विद्वचारण । तेनाऽहं कृतकृत्यश्च भवेयं

योगिसंमतः ॥४॥ ततोऽतिभक्तिसंयुक्तं वृत्यन्तं देवसंनिधी । रोमांचाश्रुमायुक्तं हृषा दुःहिर्जगाद तम् ॥५॥ श्रीगणेश उवाच ।
 त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रीतिविवर्धनम् । अपराधानन्तरांश्च सहे तेऽनेन निश्चितम् ॥६॥ सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति
 विशेषतः । पठतां शृणवतां चैव नानासुखकारकं भवेत् ॥७॥ यथापूर्वं स्थितश्वंद्रं ताहशो भव नित्यदा । यस्मिन्
 दिन कृतं हास्यं तत्र दोषयुतो भवेत् ॥८॥ ललाटे मूषणं मे त्वं भव सेवापरायणः । चतुर्थ्या कृष्णपद्मस्य व्रते ते पूजनं
 भवेत् ॥९॥ मां पूजयित्वा तरेश अर्द्धं यस्ते प्रदास्यति । तस्य सिद्धिभवेत् पूर्णो ब्रतजा नान्यथा कवचित् ॥१०॥
 द्वितीयायां च सायाहे त्वया प्राप्तोऽहमादरात् । अतः शुक्लद्वितीयायां नमस्यो मानवैभव ॥१॥ द्वितीयायां प्रयत्नेन त्वा
 नमस्यन्ति मानवाः । मासां दुःखमुत्सुक्य कवचित् लिष्ठति नान्यथा ॥१२॥ एवमुक्तवांडतदधेऽसौ गणेशाश्वद्पूजितः ।
 तस्मिन् काले च देवेशा देवास्तत्र समायुः ॥१३॥ मानयामास संपूर्ण्य चन्द्रस्तान्तैः समन्वितः । गणेशं ब्राह्मणैः सार्थ
 संस्थाप्यापूजयत् प्रभुम् ॥१४॥ गणेशभालसंस्थानं प्राप्तं चन्द्रेण यत्र वै । भालचन्द्रं गणेशानं वर्दति तत्र संस्थितम् ॥१५॥
 देवैः संपूर्णितस्तत्र ब्राह्मणैः प्राप्तानायकः । प्रगृह्य चन्द्रं निर्दोषं ततः स्वर्गं यशुः सुराः ॥१६॥ चन्द्रः स्वांशाश्वरूपेण दर्शनं
 लिष्ठति शूमिप । पूर्णरूपेण विघ्नेशां सेवते नित्यमादरात् ॥१७॥ गंगातीरे निवासं स चकाराच्रियसमुद्भवः । विशुश्च भालचन्द्रं
 तं सेवते भक्तितपरः ॥१८॥ अथ कर्सिमश्च समये देवैः संप्रार्थितो हरिः । यादवेषु समुपत्रो वासुदेवो वभूव ह ॥१९॥
 अज्ञानेन विद्योस्तेन दशनं प्रकृतं वृप । भाद्रशुक्लचतुर्थ्या तु सदोषः स्व वभूव ह ॥२०॥ अंतज्ञानं गतं तस्य नरतुलयो
 वभूव सः । तथापि विघ्नसंयुक्तो हरिस्तच्छुण्य मूर्मिप ॥२१॥ सत्राजितज्ञाम राजघिर्यादवेषु वभूव है । तेन सूर्यतपस्तसं
 दारुणं शतब्दसमरम् ॥२२॥ सूर्येण स्वगले संस्थो मणिर्देत्तः स्यमंतकः । सत्राजिते स तद्रत्नं गले भवत्या व्यंध ह ॥२३॥
 नित्यं सुवर्णभारणामस्तौ लवति सन्मणिः । सूर्यतेजः समानश्चाऽशोभयचदुन्दनम् ॥२४॥ द्वारकायां हिथतं तं स सूर्यमस्क-
 परायणम् । शुचिभावेन रत्नं सोऽपूजयत्ताश्चरंतरम् ॥२५॥ ततो बहुगते काले कृष्णो दोषयुतोऽभवत् । तस्य बुद्धिः
 समुत्पन्ना मणोः संग्रहणे वृप ॥२६॥ सभायां संस्थितः कृष्णः स सत्राजितमहायत् । आगतं तमुचाचारिसौ विनयेन
 समन्वितः ॥२७॥ श्रीद्वृण उवाच । उप्रसेनश्च सर्वेषां यादवानां महामते । राजाऽस्माभिः कृतसंते यादवाः पूजयंति भोः ॥२८॥
 अस्माभिर्दिनजये प्राप्तमुभ्रसेनाय यादव । इस्ते श्रेष्ठं तथा त्वं ते मणि देहि स्थमंतकम् ॥२९॥ सुवर्णं मणिसंभूतं शृहण

त्वं तु नित्यदा । शोभार्थ कंठंगं तात मणिं कुरु दृपस्य तम् ॥१३०॥ एवमुक्तः स सत्राजितमुवाच समन्युना । प्रसेनाय स्ववृत्तांते प्रसेनाय मया दत्तः स मे तैव ददाति तम् ॥१३१॥ एवमुक्त्वा गृहं गत्वा स्वानुजाय ददौ मणिम् । प्रसेनाय स्ववृत्तांते कथयामास विस्तरात् ॥१३२॥ ततः कदाचित् कृष्णेन सहिता यहुन्दना: । मृगयार्थ वने राजन् जग्मुहर्षसमन्विताः ॥१३३॥ तत्राशुचिस्वभावेन प्रसेनस्तं मणिं परम् । बर्बध स्वगले सोऽपि तैः सह प्रययौ वनम् ॥१३४॥ अशुचित्वस्य दोषेण सिंहकस्तं प्रसेनकम् । साखं हत्वाऽऽगृह्य मणिं ययौ स्थानं स्वकं महान् ॥१३५॥ ततस्तं जांबवान् हत्वा गृह्य मिंहं मणिं ययौ । स्थानं पुरुया मणिं हस्ते तं ददौ स महावलः ॥१३६॥ तच भर्ता सुते यो वै भविष्यति मणिं परम् । तस्मै दास्यामि भावेन त्वदीयोऽयं मणिः समृतः ॥१३७॥ सायाहै यादवा: सर्वे आगताः स्वस्वमंदिरे । प्रसेनेन विहीनास्ते सत्राजित् । क्रोधमादधे ॥१३८॥ अहो कृष्णेन मे आता संहर्ता नात्र संशयः । मणिर्लोभवशेनाऽपि पापिना पापचेतसा ॥१३९॥ ततो लोकाः पुरे संस्थाः सत्यमामानयंस्तु ते । उग्रसेनादयः सर्वे कृष्णं न्यभत्सर्यज्ञप ॥१४०॥ ततः कृष्णश्च दुःखातः स ध्यानेनादलोकयन् । नरबन्न बुवोधाऽपि स दोषो वसुदेवजः ॥१४१॥ ततोऽतिदुःखितो भूत्वा विचारं देवकीमुतः । चकरांतरजं ज्ञानं कुर्वन्ते गतं सम सांप्रतम् ॥१४२॥ नरतुल्यः कथं जातः कारणं नात्र वेद्धि वै । देहत्यागं करिष्यामि वृथा लालचनकारणात् ॥१४३॥ ततः स भां समागमयाऽगृह्य यादवमुख्यकान् । वने ययौ प्रसेनस्य निश्चयार्थं महाद्युतिः ॥१४४॥ पादमार्गं प्रसेनस्य ते संग्रह्य महावेने । गतास्तत्र युतं साक्षं प्रसेनं दहश्युर्नरा: ॥१४५॥ सिंहेन संहतं हृष्टा मणिहीनं तु यादवाः । पुरतस्ते यगुः सर्वे सिंहमार्गप्रधारिणः ॥१४६॥ ततो महावेने सिंहमृक्षेणा प्रहतं पुनः । दहश्युनं मणिं तत्र लेभिरेभ्यसंकुलाः ॥१४७॥ क्रक्षपादं तथाऽगृह्य यथुयोदवमुख्यकाः । महावेन विले योरे गतमृक्षमलोकयन् ॥१४८॥ ततस्तांस्तत्र संस्थाप्य कृष्णः परपुरंजयः । विले संप्रविवेशाऽथ लालचनस्यापनोदनात् ॥१४९॥ विले योजनमात्रं स गत्वा तत्र ददर्श ह । प्रकाशायुक्तं संस्थानं शोभमानं सुविस्तरम् ॥१५०॥ दोलायां संनिधिं वीक्ष्य मणिं कृष्णो जहर्ष च । तत्र सुरं शिर्यं हृष्टा शानैरागात् स यादवः ॥१५१॥ ततोऽकस्माजांबवतो वाहिः पुत्री समाययौ । अपूर्वं पुरुषं हृष्टा चुक्रोशा भयसंकुला ॥१५२॥ ततो जांबवता राजन् श्रुतं पुरुया: प्रोदहनम् । आययौ च स तं हृष्टा युयुधे विष्णुना स्वयम् ॥१५३॥ गतास्तपोरकविंशतियस्त्रास्तु प्रयुक्त्यतोः । यादवा जरिमे सर्वे वाहिःस्था अष्टमे दिने ॥१५४॥ द्वारकायां स्ववृत्तांते कथयंति स्म विहलाः । दिवसाः सप्त तत्रैव

किलास्माकं गता वहि: ॥५६॥ तथापि विवरात् कृष्णो न वहिश्च समागतः: । मृतो वा जीवितो वा स ज्ञायते किं न
यादवः ॥५६॥ वसुदेवादयः श्रुत्वा सखीका वृप दुःखितः । उग्रसेनादयः सर्वे रुदुर्दुःखकर्त्ताः ॥५७॥ परेऽस्माकं
विशेषण शब्दः संस्थिता अहो । जरासंधादपश्चान्ते किं भविष्यति यादवा: ॥५८॥ हीनाः कृष्णोन संजाता अधुना नात्र
संशयः । द्विषद्विः संहता: सर्वे रामेण ते सर्वे सांत्विता वहुलोक्तिभिः । निःश्वय
संस्थिता भृप दुःखयुक्ता भयाऽत्तुरा: ॥५९॥ ततो रामेण ते सर्वे सांत्विता वहुलोक्तिभिः । सोऽपि दुःखसमायुक्तो वभूव
भयसंकुलः ॥६०॥ अथ तं जांवचान् कृष्णमुवाच घननिःस्वनः । कस्त्वं चीर महातेजा योग्यक्षमिति मां वद ॥६१॥ ततस्तं
प्रत्युवाचेदं कृष्णो वचनमुक्तमम् । यदुवंशभवं कृष्णं मां जानीहि महामते ॥६२॥ श्रुत्वा खेदसमायुक्तो जांवचांसंतं
ननाम वै । रामेणोर्तं वचो रम्यं स त्वं विष्णुः समागतः ॥६४॥ अहं दासस्तवदीयो वै क्षमस्त्वं करुणानिधे । अज्ञाना-
क्षुक्तिगवेणापरार्थं युद्दजं च मे ॥६५॥ स्तुतः संपूजितस्तेन कृष्णो वृत्तांतमादरात् । अगदत्वं ततः श्रुत्वा कन्यायुक्तं मणिं
ददौ ॥६६॥ गृहीत्वा सखियं कृष्णो द्वारकायां समागतः । आगतं कृष्णमालोक्य हर्षयुक्ता वभूविर ॥६७॥ यादैवेश ततः
कृष्णः समानार्थं महामणिम् । सत्राजिते ददौ तत्र सर्वेषां पद्मयतां वृप ॥६८॥ सत्राजित् मनसाऽत्यन्तं निदयामास तां
तनुम् । भयभीतः स कृष्णस्य विरेषेन महायशा: ॥६९॥ सत्यभासं ददौ तस्मै मणियुक्तां महामते । कृष्णाय स
उचाचेदं श्वशुरो विनयान्वितः ॥७०॥ सूर्यभक्तियुतस्त्वं वै मणिं रक्ष महामते । दौहित्रास्ते भविष्यति ग्रहीत्यन्ति मणिं
च ते ॥७१॥ तथेति यादवेनेव कृतं सत्राजिता वृप । एतस्मिन्दते तत्र वृत्तांतो यादवैः श्रुतः ॥७२॥ लाक्षण्यहेषु संदर्भाः;
कुंत्या युक्ताश्च पांडवाः । पुरोचेन तज् ज्ञात्वा रुदुर्यादवा वहु ॥७३॥ रामेण हस्तिनापुर्या कृष्णः सद्यो जगाम ह ।
युतराष्ट्रादिभिः सोऽपि रुदोद शोकसंकुलः ॥७४॥ शतधन्वा ततोऽक्तः । कृतवर्मा च यादवः । मिलिताः कोथसंयुक्ता
विचारं चकुरादरात् ॥७५॥ सत्राजिता वयं सर्वे कन्यार्थं संवृत्वा: पुरा । अस्मान् संत्यज्य कृष्णाय ददौ कन्यां सुरुपिणीम्
॥७६॥ कृष्णः पांडवशोकतोऽभवत् तत्रैव संस्थितः । स रामो निरूपतः कार्यं कर्तेत्यं तत् चिभिः किल ॥७७॥ हत्वा
सत्राजितं सुसं मणिग्राह्यो न संशयः । एवं निश्चित्य रात्रौ तं शतधन्वा जगाम ह ॥७८॥ सत्राजितं स हत्वा वै मणिं
जगाह दारुणः । संस्थापय तैलदोण्यां तं कृष्णं सत्यायचयौ ततः ॥७९॥ श्वशुरं स हते श्रुत्वा रामेण सहसा गतम् । कृष्णं

ज्ञात्वा रोधितं शतधन्वाक्रमाययौ ॥१८०॥ अकूरेण समात्यन्तः कृतवर्माणमाययौ । तेनापि न धृतः पक्षः पुनः सोऽक्रमाययौ ॥१८१॥ मर्णि तज्जैव निद्विष्य पपाल भयसंकुलः । शतयोजनगाऽश्विन्यां समाहस्य दृपात्मज ॥१८२॥ पलायमानं विज्ञाय कृष्णः संकर्षणान्वितः । रथमाहस्य वेगेन तमनु प्रययौ तदा ॥१८३॥ योजनानां शतं गत्वा मर्मार ह सुरोऽश्विनी । शतधन्वा भयैर्युक्तः पलायत पदा ततः ॥१८४॥ पदानिनं च तं ज्ञात्वा कृष्णोऽधावत् सुसत्वरः । पदातिर्बलभ्रे स रथं त्यक्त्वा महाद्युग्मितिः ॥१८५॥ ततश्चकेण कृष्णेन हतस्तत्र पपात ह । शतधन्वा तेन तस्मिन् न वष्टो मणिरुक्तमः ॥१८६॥ ततः शोकसमायुक्तो बलभ्रदमुवाच ह । शतधन्वा हतो हीनो मणिना तत्र मानद ॥१८७॥ उचाच कोपयुक्तस्तं स ततो रोहिणीसुतः । मणिस्तव्या सुसंगुप्तो मिथ्या वाक् त्वं महाखल ॥१८८॥ अग्रजाय प्रदातन्यस्तदर्थं मणिरादरात् । कृतं त्वया महालोभिन् कर्म साधु ऊणिप्सतम् ॥१८९॥ ततस्तं विनयेत्तैव सांत्वयामास केशावः । द्विजदेवगार्वं ते मे शापयो न कृतं सया ॥१९०॥ तं तिरस्त्वय वेगेन त्यक्त्वा रामो जगाम ह । विदमें राजनीतिर्ब्रह्ममित्रं वृपर्णिं तदा ॥१९१॥ ततोऽतिर्ब्रह्म-संयुक्तः कृष्णः परमदारुणम् । रुदोद बलभ्रं स स्फुट्वा स्फुट्वा विशेषतः ॥१९२॥ ज्ञानहृष्ट्या सूक्ष्मोन मणिनासो महीपते । संयुक्तः वितो भृत्या हरोद च पुनः पुनः ॥१९३॥ अहो ज्ञानं मदीयं यहतं कुञ्च विशेषतः । नरतुलयः कृतः केन धिङ् मे जीवितकं किल ॥१९४॥ रथसंस्थः समायातो द्वारकायां महायशा । लोकवृत्तान्तमुम्भं स कथयामास विस्तरात् ॥१९५॥ ततो यादवसुखैः स भृत्यस्तोऽतिविशेषतः । कृष्णं चकरोत्तरकं दृप ॥१९६॥ देशो दृपाद्याश्र जनाः कृष्णं विशेषतः । निनिदुः कर्म कृष्णेन किं कृतं दुष्टुद्विद्वा ॥१९७॥ समर्थं बलभ्रं योऽत्यजल्येष्ट सुदुर्मतिः । मणिलोभी महापापी विश्वास्यो नैव केनाचित् ॥१९८॥ द्वारकायां जनाः सर्वे तं कृष्णं न प्रमेनिरे । त्यक्तः सर्वैस्तथा कृष्णः शुश्रोच परमऽयथः ॥१९९॥ अस्तिथत्वचासमायुक्तं सदा स्वगृहसंस्थितम् । नरदस्तं समालोक्याययौ हृष्टा सुविस्मितः ॥२००॥ तं प्रणय भ्रमानं कृष्णः परमदुःखितः । उचाच भ्रमत्या वै कृतांजलिपुटः शानैः ॥२१॥ श्रीकृष्ण उवाच । सर्वैः संत्याजितो दुर्ख्वी गृहे नित्यं वसामयहम् । तत्र ते दर्शनं स्वामिन्नभ्रवत् भाग्ययोगतः ॥२२॥ ततस्तं नारदः प्राह किमर्थं त्यज्यसे बद । एवं पृष्ठः पुनः प्राह वृत्तानं सर्वमंजसा ॥२३॥ श्रुत्वा वृत्तान्तमुम्भं वै ध्यानेनालोक्य नारदः । देहत्यागे समुद्योगं कुर्वतं तमुवाच ह ॥२४॥ नारद उचाच । मादशुक्लचतुर्थ्या च तवया चन्द्रो विलोकितः । शस्त्रोऽसौ विद्वराजेन तेन

संदुःखितो भवान् ॥५॥ देहत्यागं महाबुद्धे मा कुरुत्व विशेषतः । गणेशं भज भावेन संकष्टीब्रतसंयुतम् ॥६॥
 मिल्याऽपचादशून्यस्त्वं भविष्यसि न चान्यथा । सज्जानश्च समर्थशास्त्रमात् तं शरणं ब्रज ॥७॥ एवमुखत्वा महायोगी
 नारदः प्रययौ ततः । गणेशगानसंयुक्तो वीणाचादनलालसः ॥८॥ ततः कृष्णः प्रहर्षणं युक्तो विद्वशमादरात् ।
 अभजद् ध्यानमार्गज्ञो ध्यानेनोप्रेण मूर्मिप ॥९॥ एकाक्षरणं मंत्रेणापूजयन्नित्यमेव तम् । ब्रतं चकार स ततः संकष्टी-
 संज्ञमुक्तमम् ॥१०॥ राजावेकांतसंस्थं तं ध्याननिष्ठं जनार्दनम् । निश्चलं गणराजः स यथै भर्तु सुखप्रदः ॥११॥
 शेष्यामास तं कृष्णं गणेशो ब्रह्मनायकः । तमुत्थाय ननामाऽसौ पूजयामास चादरात् ॥१२॥ पुनः प्रणम्य तुष्टाव
 विद्वेशं सामगेन सः । स्तोत्रेणाङ्गाष्टकसंज्ञेन नाश्चा तं प्रननर्त ह ॥१३॥ सरोमांचं गणेशानः कृष्णं हृद्वा जगाद ह । वरं
 वरय मत्तस्त्वं दास्यामि हृदि वाऽधित्तम् ॥१४॥ गणेशाच्चचनं श्रुत्वा तं जगाद महायशा: । कृष्णो भक्तया समायुक्तो
 चचनं लेदसंयुतः ॥१५॥ श्रीकृष्ण उवाच । यदि तुष्टोऽस्मि विद्वेशा वरदोऽस्मि विद्वेषतः । तदा ते भक्तिमुग्रां मे देहि ह्याद्यभि-
 चारिणीम् ॥१६॥ भाद्रशुक्लवृत्त्यां ये चन्द्रं परमंति विज्ञप । ते शापदुःखहीना वै भवतु कृपया च ते ॥१७॥ अहं
 चासन्नभरणजनवज्ज्ञानवज्जितः । प्रकृतोऽन्यस्य का वार्ता प्रार्थयामि ततः प्रभो ॥१८॥ जगाद गणनाथः स ततस्तं
 भक्तिमोहितः । मम भक्तिहृदा कृष्ण भविष्यति च तेऽनघ ॥१९॥ स्यमंतकस्य माहात्म्यं त्वदीयं लाउडनप्रदम् । वरदानं
 मदीयं च यः शृणोति जनार्दन ॥२०॥ पठेतु भावयुक्तश्चेन्मां धृत्वा हृदये हरे । स एव दोषसंहीनो भवत्वत्र न संशायः
 ॥२१॥ एवमुक्तव्या गणेशानः कृष्णं भक्तिपरायणम् । अंतर्धानं चकाराऽसौ कृष्णस्तत्र समाप्तिः ॥२२॥ संपूर्णं जागर-
 कृत्वा पञ्चम्यां नियतः प्रसुः । पूजयित्वा गणेशानं ददौ दानं विद्येषतः ॥२३॥ गणेशाकृपया तस्याऽतद्द्वानं संबूद्धव ह ।
 ग्रहणं च मणेस्तेन ज्ञातमकूरकारितम् ॥२४॥ सभायां स समागमया कृतं तत्राजुहाव च । तं प्रणम्य महाभागमुद्वाच
 हास्यसंयुतः ॥२५॥ मणिश्च तात संत्यक्तो गेहे ते शतधन्वना । बलभद्रार्थमय त्वं मणिं दर्शय मानद ॥२६॥ ततोऽक्रेण
 चानीतो मणिस्तत्र सुसंसदि । हृद्वोग्रसेनमुहयासंते प्रशाशांसुर्जनादनम् ॥२७॥ अकूरश्च विदर्भं तं गत्वा हृलधरं प्रसुम् ।
 मणिं दत्त्वा समानीय सभायां संस्थितोऽभवत् ॥२८॥ समग्रांतं महाबीरमनमत केशवः पुनः । सर्वे हर्षयुता जाता द्वारका-
 वासिनस्ततः ॥२९॥ निर्दोषं वासुदेवं ते मानयामासुरादरात् । राजानः सुहृदः सर्वे नानादेशनिवासिनः ॥२३०॥

सर्वेषां हृदि संस्थोऽयं गणेशो ब्रुद्धिनायकः । तस्यैव कृपया राजन् भ्रवेत् किं किं सुडलैभम् ॥३१॥ अतो भाद्रचतुर्थ्यौ वै न द्रष्टव्यः कदाचन । चन्द्रः कदाचित् हृष्टश्चेदिदं श्रोतव्यमादरात् ॥३२॥ तेन दोषविहीनश्च जायते नान् संशयः । अन्यथा ग्रष्टभावेन नारकी स नरो भ्रवेत् ॥३३॥ स्यमंतकमणेश्चिन्नं चरितं कथितं परम् । चन्द्रदद्यनजं दोषं हरति अवरोन च ॥२३४॥

ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते भाद्रचतुर्थ्यौ चंद्रदद्यनदोषहरणचरितवर्णं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥

४८-५८-५९

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं मया महाल्यानं त्वत्तो वेदविदांवर । चतुर्थ्यौरभयोः सारं माहात्म्येन समन्वितम् ॥१॥ तथापि वद मे ब्रह्मन् पृथक् ब्रह्मसमुद्भवम् । चरित्रं विस्तरेणैव केन केन कृतं पुरा ॥२॥ कृष्णी चाऽभ्रवत् सिद्धिः केन प्राप्तो गजाननः । श्रुत्वा ब्रह्मस्य माहात्म्यं यामि नो तप्तिमादरात् ॥३॥ मुहूर्ल उवाच । एवं पृष्ठो महायोगी वसिष्ठः परमार्थवित् । जगाद तं प्रजानाथ शृणु तत् सुखदं परम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । आदौ शोऽवादिभिश्चेतत् कृतं ब्रह्मतमनु-तमस् । कृष्णायुक्तचतुर्थ्यौ यदुपोषणपरायणैः ॥५॥ ततः स्वायं शुचायैश्च कृतं सर्वार्थसिद्धिदम् । ततो मुनिगणैः सर्वैरन्यैर्वर्णस्यज्ञतुभिः ॥६॥ अधुनाऽहं पृथक्त्वेन कथयामि ब्रतोऽहम् । माहात्म्यं सर्वदं पुण्यं संक्षेपेण शृणुष्व तत् ॥७॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं पुरा दौष्यंतिको नाम भरतः संबूध्व ह । तेजस्वी वीरसुखयेशः शाल्वाक्षःः प्रतापवान् ॥८॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं सार्वभौमो बभूव ह । सप्तद्वीपवर्ती पृथ्वीमपालद्वर्मसंयुतः ॥९॥ तदेशो दैवयोगेन ह्यनाश्विष्टः सुदारुणा । बभूव सर्वलोकास्ते भयभीता बभूविर ॥१०॥ चराचरं व्यथायुक्तं हृष्टा राजा महायशः । कण्वं मुनिवरं शांतं यज्ञो शारण-मादरात् ॥११॥ तं प्रणम्य महात्मानं पूजयामास भक्तितः । कृत्वा करपुटं तस्याऽयं विथ्यो भरतोऽभवत् ॥१२॥ तमुवाच महायोगी गणपत्यपियः सदा । कण्वो वेदार्थसंनिष्ठो भरतं राजसत्तमम् ॥१३॥ कण्व उवाच । किमर्थमागतो राजन् कुशालं ते महामते । अस्ति देशादिभावेषु लिष्ट त्वं चासनोत्तमे ॥१४॥ कण्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महीपतिः । मुनिदत्ते विवेशासाचासने स कृतांजलिः ॥१५॥ उवाच तं महात्मानं कण्वं वेदविदां वरम् । भरतो राजनीतिज्ञो भक्तियुक्तो विशेषतः ॥१६॥ भरत उवाच । त्वत्प्रसादेन योगीद्व कुशालं मे प्रवर्तते । दैवयोगेन तदपि दुःखितोऽहं समागतः ॥१७॥

नित्यं स्वधर्मयुक्तेन मया संपालिता मही । देवव्रतातिथिप्राज्ञप्रीत्यर्थं योगिस्तत्तम् ॥१८॥ वणीश्रमाचारयुता जना: सर्वे असंति च । तथापि पापजं दुःखं संप्राप्तं तत्र वेदयहम् ॥१९॥ अनाद्युष्टिश्च संभूता प्रभा सर्वत्र दुःखदा । चराचरं भयोद्दिग्मं बभूव रसहीनतः ॥२०॥ तदर्थं त्वां महायोगिज्ञानतोऽहं विशेषतः । त्वदर्थनजपुण्येन सफलो मे भवोऽभवत् ॥२१॥ अधुना ब्रह्मि ह पापस्य स्वरूपं तत्त्विहन्त्ययहम् । येन द्युष्टिभवेत् पूर्णा तथा कुरुष्व मानद ॥२२॥ ततस्ते वृपशादूल-मुचाच मुनिसत्तमः । कपचः श्रुत्वा च वृत्तांतं दयायुक्तः स्वभावतः ॥२३॥ कणव उवाच । शृणु राजन् महत् पापं तव गङ्गेय प्रवर्तितम् । तेनाऽद्युष्टिभवं दुःखं प्रादुर्भूतं न संशायः ॥२४॥ चतुःपदाविहीनं ते राज्यं भवति निश्चितम् । जनैः सर्वैः सुशीलेश्च पापं घोरं कृतं महत् ॥२५॥ त्वं पापशीलभावेन वर्तसे जनवत्सल । धर्मार्थकाममोक्षैश्च हीनोऽस्मि पुहषाधम ॥२६॥ चतुर्थासंभवं तात ब्रतं सचार्थसिद्धिदम् । काठणं शौकं सुचिरुद्यातं ग्रहं राज्येऽभवत्तुप ॥२७॥ चतुर्विधं जगत्सर्वं स्थूल-सूक्ष्मादिभेदतः । संकटं यत्तदेव त्वं जानीहि वृपनायक ॥२८॥ चतुर्विधं च संकटं हरति ब्रतकारिणः । सा संकटचतुर्थी वै कुरुणा ते कर्थिता मया ॥२९॥ चतुर्विधं या ददाति सा शुक्ला वरदा मता । संचितं नास्ति चेदाजन् ब्रतकारिजनाय वै ॥३०॥ चतुर्थीजं स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । कपचस्तद्वरताधैव रवशिष्याय विशेषतः ॥३१॥ ब्रतानि वै निषफलानि चतुर्थीहीनकानि चेत । ज्ञात्वा प्रणाम्य तं राजोवाच हर्षसमन्वितः ॥३२॥ भरत उवाच । शृणु राजन् गणेशास्य माहात्म्यं सर्वेण सर्वसिद्धिदम् । एताहार्थं व्रतं यस्य तं अजित्यामि नित्यदा ॥३३॥ कणव उवाच । वायुमात्राशानो सर्वदं परम् । कतुना कथितं मे यद्गृहपुत्रेण धीमता ॥३४॥ एकदाऽहं तपोयुक्तस्तिष्ठामि स्वाश्रमे पुरा । चरुत्वा तपामि स्म तपो महत् ॥३५॥ मदीयतपसा सर्वं व्याप्तमासीन्नराधिप । तथापि योगमासथाय संस्थितोऽहं विशेषतः ॥३६॥ ततः प्रजापतिः साक्षादाश्रमे मे समागतः । कतुर्योगीदिवंचो यो गणपत्यो महापश्चाः ॥३७॥ तं प्रणाम्य महात्मानं पूजयित्वा पुरः स्थितम् । कुतांजिलिं मासुचाच स तथा भक्तवत्सलः ॥३८॥ क्रतुरुचाच । वृत्स स तिष्ठत्व मे दत्त आसने किं महामते । इच्छा ते बदं मां तात करिष्यामि हि तं च ते ॥३९॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षितोऽहं नराधिप । आसने समुपावेश्यावदत्तं विनयान्वितः ॥४०॥ कणव उवाच । तव दर्शनमात्रेण वृत्तकृतयोऽस्मि सांप्रतम् । तथापि शांतिदं योगं वद पूर्णं दयानिधि ॥४१॥ क्रतुरुचाच । समग्रकृ पृष्ठं त्वया वृत्स श्रेष्ठाच्छेष्टतमं महत् । कथयामि महाभाग ब्रह्मणः संश्रुतं

मया ॥४३॥ तपस्यक्तवा पुरा तात योगमार्गपरायणः । न शांतिं प्रलभे तत्र योगभूमि प्रसाधयन् ॥४३॥ ततोऽहं पितरं
गत्वा ब्रह्माणं सर्वेवदिनम् । चंद्रं तं योगशांत्यर्थमपृच्छं विनयानिवतः ॥४४॥ स्वामिन् शांतिप्रदं ब्रह्म कीहृष्टं बद मे प्रभो ।
केन योगेन लभ्यं तत् प्रभवेत् कृपयानिवतः ॥४५॥ ब्रह्मोवाच । योगशांतिप्रदं ब्रह्म गणेशं विद्धि पुत्रक । मनोवाणीमयं सर्वं
त्यज्ज योगस्य सेवया ॥४६॥ मनोवाणीविहीनं यदेव तत्त्वाहृष्टं न विद्वश्च ब्रह्मणां नायकः स्मृतः ॥४६॥
मनोवाणीमयः प्रोक्तो गकारो वेदवादतः । मनोवाणीविहीनश्च णकारः सर्वसंमतः ॥४८॥ तयोः स्वामी गणेशानो नाशा
गणपतेर्यदा । गकारस्य णकारस्य योगो वेदप्रमाणतः ॥४९॥ समाधिना लभ्यते यज्ञितेन च महामते । गकाराद्वर्जनं ज्ञानं
ज्ञातव्यं वेदवादतः ॥५०॥ चितेन यन्त्र लभ्येत णकारं विद्धि मानद । ज्ञानाज्ञानमयं चितं त्यक्तवा शांतिमवाप्यसि ॥५१॥
एतदेव परं गुह्यं शांतिं कथितं मया । तदर्थं गणराजं त्वं भजस्व भावसंयुतः ॥५२॥ एकाद्वयं महामयं ददौ मर्य वने
महामते । ध्यानयोगेन विद्येशं प्राप्यसि त्वं न संशयः ॥५३॥ एवमुक्तवा महामयं ददौ मर्य विधानतः । तं प्रणमय वने
तात गतोऽहं योगकारणात् ॥५४॥ क्रमेण चित्तभूमीनां योगं त्यक्तवा मया परम् । चित्तं चित्तामणै पुत्रं क्षिप्तं तद्वप-
भावतः ॥५५॥ ततो योगिद्वयं योगं जातस्तदपि नित्यदा । गणेशाद्यानसंयुक्तोऽभवं तद्विक्तकामयया ॥५६॥ ततो
विद्वपतिः साक्षात्वर्णं मे ददौ मया । स्तुतः संपूजितः सोऽपि ददौ स्वभन्तिमुक्तमाम् ॥५७॥ तदादिगणपत्योऽहं जातः ।
सर्वेशं वंदितः । भजस्व गणराजं तस्मतस्त्वं योगकामयया ॥५८॥ कणव उवाच । एवमुक्तवा महायोगी महामयं ददौ ततः ।
एकाद्वयं यथान्यायमंतर्धानं चकार ह ॥५९॥ अहं तथा गणेशानं साधयित्वा विशेषतः । शांतिं प्राप्तसं तथापि भजामय-
नन्यवेतसा ॥६०॥ अतस्तवमपि राजेन्द्र भज विद्वपतिं सदा । चतुर्थीव्रतसंयुक्तो ब्रह्म भृतो भ्रविष्यसि ॥६१॥ तत एकाद्वयं
मंत्रं ददौ तस्मै महामुनिः । कणवं प्रणमय राजषिर्यो इवनगरे तदा ॥६२॥ तस्मिन् काले चतुर्था सा शुक्ला भाद्री समागता ।
कृता तेन सुभवत्या वै नगरस्थजनैः सह ॥६३॥ ततः सर्वत्र संघोषः कृतस्तेन महीभृता । शुक्लं कृष्णां चतुर्थी ये
नाऽऽचरित्यंति नित्यदा ॥६४॥ ते दंडैः पीडनीया वै ततः सर्वेऽभवत् जना । ब्रतकरिण एतस्मात् पुण्यात् वृष्टिर्वभूव ह ॥६५॥
हृष्टपुष्टजनाः सर्वं तथा जाता दृपात्मज । रोगादिदोषहीनास्ते भजंसं गणनायकम् ॥६६॥ भरतः स्म महाराजोऽभजतसो-
इनन्य चेतसा । गणेशं भन्तिसंयुक्तो गाणपत्यप्रियोऽभवत् ॥६७॥ स पुत्रे राज्यमुम्बं तत्त्विद्विष्य वनगोऽभवत् ।

अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो ब्रह्मभूत ह ॥६८॥ क्रमेण भूमिसंस्था येऽभवन् स्वानंदगा जनाः । चतुर्थी पुण्ययोगेन यथा योगपरायणाः ॥६९॥ सप्तश्चैन भरतस्यैव जनाः कीर्तादिका दृप । पुण्यरूपा ब्रह्मस्तेऽथाते स्वानंदगामिनः ॥७०॥ एताहशेन भूपेन पुण्यशालिजनाः कृताः । यज्ञैः सर्वा धरा येन चित्रिता पुण्यकारिणा ॥७१॥ भरतेन समो राजन् न कश्चित् प्रब्रह्मव ह । ज्ञानेन स्वचलेनाऽपि यज्ञसा धर्मशालिना ॥७२॥ भादशुक्लतुर्थ्यारितु महिमा कथितो मया । चतुर्वर्गफलैर्युक्तां ब्रह्मभूयपदप्रदः ॥७३॥ भादशुक्लतुर्थ्यां तु माहात्मयं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य राजेद्व सर्वदं प्रभवेद् ध्रवम् ॥७४॥ भादशुक्लतुर्थ्यां चै ऋकराय हृषि द्रव भूत्व भूयाहै द्यानजः स उतोऽभवत् ॥७५॥ तदादि सा तिथिमुख्या वभूव जन्मधारिणी । गणेशास्य न संदेहो ब्रह्मभूयपदप्रदा ॥७६॥ सुष्ठयादौ पंच देवेशौः स्थापिता मूर्तिलक्ष्मा । मयूरगणनाथस्य मध्याहै भाद्रेण तिथी ॥७७॥ मयूरेशावतारो भाद्रपदेयो वभूव सः । मध्याहै शंकरगृहे चतुर्थ्यां शुक्लपद्मेन ॥७८॥ तस्यां ये मूर्तिं पूजयन्ति नरादयः । देवाः शंकरमुख्याश्च महोत्सवपरायणाः ॥७९॥ ते सर्वे विघ्नीनाश्च भवन्ति सुखभोगिनः । अंते स्वानंदगा भूप ब्रह्मभूता भवन्ति च ॥८०॥ मध्याहै पूजनं गोकर्तं गणेशस्य विशेषतः । उपोषणसमायुक्तैश्चतुर्थ्या व्रतकारिभिः ॥८१॥ पंचमयां पारणं कृत्वा द्विजैः सह महामते । मूर्तिं तां मृत्युमर्यां पूज्यां विस्मृत्य निवेजलम् ॥८२॥ चतुर्थ्यां मूर्तिं भाद्रे ये नार्तयन्ति चेत् । तेषां निकलहृषं वै कर्म सर्वभावित्यति ॥८३॥ न तेषां दर्शनं कार्यं नररात्महितप्रसुभिः । पतितासते मताः शाल्वे नारकाश्च भवन्त्यतः ॥८४॥ इह विज्ञसमायुक्ता नानारोगप्रणीडिताः । दारिद्र्यादिसमायुक्ता महापापा मता द्रुप ॥८५॥ चतुर्थ्यां सर्ववर्णस्थैर्भाद्रेष्वूष्यो गजाननः । मृत्युमयो विवर्हीनास्ते भवन्ति सफलक्रियाः ॥८६॥ इयं भाद्रपदे मासि चतुर्थी शुक्लपिणी । तस्याश्चरितमाच्यं ते कथितं स्वतपभावतः ॥८७॥ अत्र ते वर्णप्रियेऽहं इतिहासं पुरातनम् । तच्छुण्डव महाभाग चतुर्थीक्रतजं महत् ॥८८॥ द्राविडं वर्णे राजंश्चाङ्गालः कोऽपि पापकृत् । कुष्ठरोगयुतः पूर्णः परस्त्रीलंपदोऽभवत् ॥८९॥ चतुर्थ्यां भाद्रमासे स उवरुक्तो वभूव ह । उवरस्य पीडयाऽत्यन्तं पीडितो राजसन्तम ॥९०॥ अज्ञेन स जलेनाऽपि हीनोऽभृदैवयोगतः । पंचमयां मरणे प्राप्ने विमानेन जगाम ह ॥९१॥ तस्यांगसपर्णतो वायुर्यमलोके जगाम ह । तेन स्पष्टा नरकस्था: समंततः ॥९२॥ ते सर्वे याननगा भूत्वा गताः स्वानंदके युरे । हृष्टा गणपतिं तैः स अस्मभूतो वभूव ह ॥९३॥ ब्रह्ममञ्जानतञ्चं फलप्रदमिदं

मतम् । यथाविधि कृतं येन तत्र चित्रं किमप्यहो ॥१४॥ चतुर्थ्या महिमाऽयं कथयितुं न प्रशक्षयते । पुरुषार्थी चत्वारः:
प्राप्यन्ते ब्रतमात्रातः ॥१५॥ सुदूरल उवाच । वसिष्ठवचनं श्रुत्वा दशरथस्तमब्रवीत् । शृणु दक्ष महा भाग तां कथां पाचनीं
प्रभो ॥१६॥ दशरथ उवाच । चांडालो गणनाथस्य पुपूज स न मृत्युम् । मृत्यं दोषी कर्त्त्वमिन ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥१७॥
वसिष्ठ उवाच । समयक् पृष्ठं त्वया राजन् शृणु संशयनाशनम् । ज्ञानं ते कथयित्यामि 'भवेष्टोकोपकारदम्' ॥१८॥ चांडालस्य
चतुर्थ्यास्तु ज्ञानं नाऽभृद् दुरात्मनः । पूजनं च तथा तस्योल्लङ्घनं न ततोऽभवत् ॥१९॥ अतोऽयं दोषहीनश्च स्वानंदस्थो
बभूव ह । पूजनोल्लङ्घनाभ्यां स वज्जितो ज्ञानभावतः ॥२०॥ एवं नानाजनाश्च ह भुक्त्वा तु विविधं सुखम् । अते स्वानंदगा
राजन् बभूवत्तमात्रातः ॥२॥ तत्रैकं कथितं प्रोक्तं नालं वर्णायुतैरपि । पूर्णं भवति माहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् ॥२०२॥
॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहन्देले महापुराणे चतुर्थं खेंडे गजाननचरिते भाद्रपदशुक्ल चतुर्थीव्रतवर्णं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

४८०-४८१★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । आश्विने वरदाच्री या चतुर्थी शुक्लपक्षमगा । तां शुणुहव महाभाग सद्रवतां सर्वदाग्निनीम्
॥१॥ इतिहासं प्रबद्धयामि पुरातनंभवं त्रुप । ब्रतसंयुक्तमाहात्म्यं भवत् सर्वार्थसाधकम् ॥२॥ रैवतांतरगो राजा कीर्तिमांश्च
बभूव ह । मतो नामा धर्मधरः पूर्णशा स्वाक्षरारगः ॥३॥ देवविप्रातिथिप्रेष्टुः पंचयज्ञपरायणः । नीतिज्ञः पुत्रवल्लोकान्
पालयन् स्वाहिते रतः ॥४॥ भार्या तस्याऽभवत् सातपि पातिव्रत्यगुणानिवता । सर्वलक्षणसंयुक्ता विप्रदेवातिथिपिया ॥५॥
गजानां च हयानां वै पदातीनां महीपतेः । रथानां नैव संख्याऽस्ति धारुकाणां विशेषतः ॥६॥ सप्तद्वीपवर्ती पृथ्वी
पालयन् स नराधिपः । देवादीनां च संग्रामे ह्लजेयः परवीरहा ॥७॥ तस्य बंध्यत्वदोषेण दृप्य पुत्रो बभूव नो । नानायतन-
परो राजा पुत्रार्थं प्रबभूव ह ॥८॥ तीर्थयात्रादिकं सर्वं चकार विधिवक्ष्यपः । अगुष्ठानवतादीनि देवानां पूजनं तथा ॥९॥
एवं नानाविधैः पुण्येन बभूव सुतस्ततः । राज्यं त्यक्त्वा वने राजा सख्तीकः स जगाम ह ॥१०॥ तत्र ग्रमणयुक्तः स
ददर्श ह महावनम् । मिहव्यालादिसंयुक्तं भगदं सर्वजनिमनाम् ॥११॥ दुःखयुक्तः स राजधिः प्रवेशं स चकार ह ।
वने तत्र मुनिश्चेष्टं सौभर्णि संददर्शं च ॥१२॥ तं प्रणम्य महाभागः सख्तीकः पुरतो मुनेः । कृतांजलिपुटो भृत्वा तस्थै

स वृपसंमुखः ॥१३॥ ततः सौभरिणा सोऽपि सल्कुतो वचनेन च । निषसादासने तत्र मुनिना दशिते वृपः ॥१४॥
 तमुवाच महाभागं राजानं मुनिसत्तमः । कोऽसि त्वं वन उग्रे मेऽन्न किमर्थं समागतः ॥१५॥ इति पृष्ठो महीपालस्तमुवाच
 सुहर्षितः । कीर्तिमान् सर्वधर्मज्ञः कृत्वा करपुरं वचः ॥१६॥ कीर्तिमातुवाच । द्राविडे वस्तिमेऽस्ति नगरे सुरसत्तमे । राज्यं
 करोमि तत्राऽहं सार्वभौमो महामुने ॥१७॥ अपुत्रो देवयोगेन जातोऽहं मुनिसत्तम । पुत्रार्थं ब्रततीर्थादीन् नानाधर्मान्
 करोमि वै ॥१८॥ राज्यं त्यक्त्वा बने योगिन्नागतः पुत्रकामयथा । तत्र ते दशीनं प्राप्तं सर्वसिद्धिप्रदं प्रभो ॥१९॥ तत्र दशीन-
 मात्रेण सफलो मे भवो भवेत् । मातृपित्रादिकं सर्वं धन्यं जातं न संशयः ॥२०॥ अधुना ब्रूहि मे नाथ पुत्रप्राप्त्यमादरात् ।
 उपायं तं चरित्यामि त्वदाज्ञावशागो मुने ॥२१॥ इह जन्मनि भो विप्र न कृतं पापमुल्बणम् । मया राज्यं कृतं भूमे भययुक्तेन
 चेतसा ॥२२॥ तथापि वंध्यजो दोषो मया प्राप्तो महामुने । पूर्वजन्मकृतं पापं ज्ञायते नैव चेतसा ॥२३॥ कथयस्व
 महोग्रं से पापं सर्वविदां वर । योगिद्विषि महोत्तेजा; साक्षाद्वृत्तनोर्धरः ॥२४॥ चस्तिष्ठ उवाच । एवं विनययुक्तेन राजा
 पृष्ठो महामुनिः । सौभरिस्तं जगादेदं वचनं गणप्रियः ॥२५॥ सौभरिस्वाच । कृतं त्वया महत्पापं महाराज विशेषतः ।
 पूर्वजन्मकृतं नैव पापं ते विद्यतेऽधम ॥२६॥ तत्र राज्ये महामूर्खं चतुर्थ्यव्रतमुत्तमम् । लयं प्राप्तं विशेषेण ब्रतादौ फलदं
 मतम् ॥२७॥ चतुर्थ्यव्रतमाद्यं यन्मानवेन नराधम । न कृतं चेहृतानीह निफलानि भवेति च ॥२८॥ विशेषतस्त्वया कर्म
 नानापुण्यादिकं कृतम् । चतुर्थ्यव्रतमाद्यं जगाद् वावेन निरफलं तद्भूव ह ॥२९॥ चतुर्विधपदार्थानां दात्री सा वरदा मता । चतुर्विधं
 तु संकष्टं हरंती संकटी मता ॥३०॥ भुनक्ति राजा पापं राष्ट्रकृतं शास्त्रसंमतम् । जनानां ब्रतहीनानां पापभागी भवान्
 मतः ॥३१॥ अतः पापमयी सूर्तिस्त्वमेवाज्ञा न संशयः । तेन वंध्यत्वमपज्ञो नराधम न बुद्ध्यसे ॥३२॥ सौभरेवचनं श्रुत्वा
 कीर्तिमांसं जगाद् ह । विनयेन समायुक्तो भयभीतश्च पार्थिवः ॥३३॥ कीर्तिमातुवाच । अज्ञानेन कृतं कर्म मया स्वामिन्
 उपापिना । कीदृशं तद्गतं विप्र महं वद विधानतः ॥३४॥ पुत्रप्राप्त्यमेवं मेव बदोपायं महामते । येन पापविहीनोऽहं
 भवामि पुत्रवान् सुखी ॥३५॥ सौभरिस्वाच । चतुर्थ्यव्रतमाद्यं त्वं कुरुत्व त्वप नित्यदा । जनैः सर्वेस्तदा सर्वपापहीनो
 भविष्यसि ॥३६॥ अज्ञानेन करोषि स्त्र पापं ज्ञात्वाऽनुतापवान् । ब्रताचरणमात्रेण निषपापः पुण्यभाग् भवेः ॥३७॥
 इत्युक्त्वा ब्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । ततः सोऽपि महाबुद्धिः प्रकल्प विनयान्वितः ॥३८॥ कीर्तिमातुवाच ।

कीहोऽयं गणाधीशो वर्ते यस्य चतुःपदम् । ब्रह्मभूयकरं प्रोक्तं भजिष्यामि विशेषतः ॥३९॥ ततसं मुनिशार्दलः सौभरिः
 युनरब्रवीत् । माहात्म्यं गणनाथस्य दार्ढित्योगपदप्रदम् ॥४०॥ सौभरिस्वाच । पुराऽहं तपसा युक्तो नानांच्छदपरायणः । अभवं
 तत्र देवा वै भयभीता बभूविरे ॥४१॥ अहो तपःप्रभावेण जित्वा सर्वं द्विजोत्तमः । किमिच्छति पदं श्रेष्ठं ज्ञायतेऽस्मा-
 भिरेव न ॥४२॥ प्रेषयामास सस्त्रीकं ततः कासं सुराधिषः । तपोभंगारथमेवं मे कामस्त्र समागतः ॥४३॥ उर्बरी-
 सविहतामिश्चाप्यरोभिमधुना तथा । आत्मवाणः स्वयं कामः पीडियामास मां शरैः ॥४४॥ अहं तपःप्रभावेण जित्वा कासं
 सह लिया । मोहहीनस्तपस्तत्राऽतपं चुहृदनिश्चयः ॥४५॥ ततो मे तपसोषेणा दाहयुक्तो बभूव ह । कामः पलाश्य
 सर्वेस्तं मधवंतं जगाद् सः ॥४६॥ ततोऽहं योगमार्गाणांतनिष्ठश्चाभवन्नुप । जडोन्मत्तादिमार्गेषु संस्थितो योगकारणात् ॥४७॥
 ततः शुको महायोगी गणपतयः समागतः । ममाश्रमे स मां दृश्वा जगदेच्छसि किं मुन ॥४८॥ ततसं प्रणतो भूत्वा
 कृतांजलिः पुरः प्रभोः । स्थित्वाऽत्वदं सुचाकर्यं तन्दृष्टु राजन् सुसिद्धिदम् ॥४९॥ मम श्रेष्ठेन भाजयेन त्वं प्राप्नोऽसि
 महायशा: । शार्दिं वद महायोगिन् यथा शांतो भवामयहम् ॥५०॥ श्रीशुक उवाच । चित्तं पञ्चविधं त्यक्त्वा चित्तं कृत्वा च
 तन्मयम् । निरोधेनैव भूमीनां शार्दिं प्राप्यसि निश्चितम् ॥५१॥ चिंतामणिं भजस्व त्वं मंत्रेणैकाक्षरेण च । तेन चिंतामणी
 चिप्र संचित्तः सुभावित्यसि ॥५२॥ त्यक्त्वा जडादिकं मार्गं शमदमपरायणः । गणनाथं महाभाग भज यत्नेन
 नित्यदा ॥५३॥ एवमुक्त्वा शुको योगी यथौ स्वेच्छापरायणः । गणेशानाम संकीर्त्य जपंश्चैव विशेषतः ॥५४॥ अहं
 गणपतिं भक्त्याऽभजं संभक्तिसंयुतः । एकाक्षरविधानेनाऽस्थाय सूर्ति पुरो दृप ॥५५॥ ततः स्वल्पेन कोलेन शांतिं
 प्राप्नोऽहमादरात् । तथापि पूजने सत्सोऽभजं तं गणनायकम् ॥५६॥ दशवर्षं गते काले विशेषो मां समागतः । मया
 संपूजितो राजन् स्तुतश्च विविधैः स्तवैः ॥५७॥ गणपत्यपदं दत्त्वा गतः इचानंदके पुरे । तदादि गणपत्योऽहं भजामि
 ब्रह्मनायकम् ॥५८॥ एवमुक्त्वा स राजानं ददौ मंत्रं विधानतः । बहुद्दरं स राजविष्टं प्रणाम्य यथौ पुरम् ॥५९॥ स
 आश्विन्यां द्वितीयायां शुक्लायां तु गृहेण गतः । तसिमन् मासे चतुर्थ्यां च शुक्लायां ब्रतमारभत् ॥६०॥ जनैः सर्वैः समायुक्त-
 उपोषणपरायणः । मध्याह्न गणपत्यपूज्य विधिवन्नुपः ॥६१॥ रात्रौ जागरणं चक्रे बालदृदसमन्वितः । नरैः ल्लीभि-
 स्तद्वतं च कृतं सर्वेषात्थम् ॥६२॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्थ्यां यत्र तत्र सः । ताडनीयाः प्रयत्नेन पृथिव्यां यत्र तत्र सः

॥६३॥ योषेण योषयामास ततः सर्वे तथाऽभवन् । ब्रतं ततो वै बभूव प्रशास्तं भूमिमङ्गले ॥६४॥ एवं भूमिमङ्गले राज्यं कुत्वा युजे निवेद्य सः । चर्ने गत्वा गणेशानं सखीको दृप आभजन् ॥६५॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । तस्य राज्ये स्थिता लोकाः सर्वे स्वानंदगा बभूः ॥६६॥ एवमन्यं दशरथ शृणुहव त्वं व्रतोऽहवम् । इतिहासं प्रचल्यामि चाश्चिन्यां परमाहुतम् ॥६७॥ भीमो नाम महाव्याधः पापकमपरायणः । मार्गं जनान् निहत्वाऽग्न्या धनं स तुतोष ह ॥६८॥ एकदा वनमध्ये स ब्राह्मणं हंतुमुद्यतः । पलायत द्विजस्तत्र वने भयसमाकुलः ॥६९॥ एतदिमन्नंतरे तत्राश्वगः शास्त्रधरः पुमान् । धावश्च ब्राह्मणं हृष्टा भीमं धृत्वा गतः पुरे ॥७०॥ ततो द्विजः सुखेनैव स्वाश्रमं प्रजगाम ह । पुरुषो भीमव्याधं ते राज्ञे दुष्टं न्यवेदयत् ॥७१॥ तत्र सोऽपि शुद्धाविष्ठो व्याधः संस्थापितोऽभवत् । राज्ञाऽऽश्विन्यां चतुर्घाँ वै शुक्लाघाँ देवयोगतः ॥७२॥ पंचम्यां तं जघानैव ततो व्याधं गजाननः । चतुर्थ्या शुद्धितत्वात् स ब्रह्मभूतं चकार ह ॥७३॥ एवं नानाजना राजन् चतुर्थीव्रतयोगतः । स्वानंदस्था भवतीह मया वर्त्तन शाकयते ॥७४॥ चतुर्थीजमिदं चित्रं चरितं कथितं सप्ता । शुक्लाऽश्विन्यां समुद्भूतं श्रवणात् सर्वासाद्विदम् ॥७५॥ शृणुयादः पठेद्वाऽपि सुकृतं सुकृतं लभेत्वरः । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः सुहाहित्वंप्रसन्नम् ॥७६॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते शुक्लाऽश्विनी चतुर्थं चतुर्थानं नामाष्टमोऽस्थायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । कार्तिके मासि शुक्ला या चतुर्था सर्वसिद्धिदा । तां शुणुहव महाशाग इतिहास-समन्विताम् ॥१॥ सूर्यवंशोऽहवो राजा सुधन्वा नीतिसंयुतः । शास्त्राल्लब्धसंयुक्तो बभूव परमद्युतिः ॥२॥ धर्मशीलो वदान्यश्च सत्यवाक् साधुसंमतः । देवचिप्रतिथिप्राहंचयज्ञपरायणः ॥३॥ भाग्यं कलावती तस्य बभूव रूपशालिनी । पतिव्रता महोदारा धर्मशीला विशेषतः ॥४॥ जित्वा भूमिङ्गलं सर्वं राजा तेजस्विनां वरः । पालयामास सुधीं स नित्यं धर्मपरायणः ॥५॥ सामंता वशगा यस्य सैन्यं स्म गणनातिगम् । संपत्त्वं धनदेवैव तुल्या सर्वत्र संबभौ ॥६॥ अर्धायुषा समायुक्तो बभूव दृपसत्तमः । अकरमात् कुष्ठसंयुक्तः कीदैः संपादितोऽभवत् ॥७॥ पृथगोणितघमौचैर्यसो दुर्गाधिसंयुतः ।

न चाऽलभत् सुखं किंचिच्छुलयोतो यथा नरः ॥८॥ औषधानि विशेषण सिषेवे यत्नसंयुतः । नानामंत्रप्रयोगादि कारयामास
मानवैः ॥९॥ अतुष्टानं द्विजैः सोऽपि वेदमंडैः सुखप्रदैः । अकारयत्तथा तेष्यो न फलं चाऽभवत् कदा ॥१०॥ ततस्तीर्थानि
ब्राम स्वानदानपरायणः । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिकं राजा बभूव ह ॥११॥ ततो निवृत्तिमापन्नो जगाद सचिवाहृपः ।
राज्यं मे परिपालयं वै यावदागमनं युनः ॥१२॥ सांत्वयित्वा स सख्तीकः सुहृदः सर्वनागरान् । वनं यज्ञै नृपतेष्ठो ब्राम
यत्र तत्र च ॥१३॥ ततो गणपतिं राजा स्वस्मार दुःखसंयुतः । विव्रहीनार्थमेवं स तत्र चित्रं बभूव ह ॥१४॥ अकस्मान्
मुनिशादिलः पुलस्त्यस्त्र चाययौ । ते हृष्टा हर्षसंयुक्तो ननाम प्रियया सह ॥१५॥ कृत्वा करपुटं राजोवाच तं मुनिनायकम् ।
किं पुण्यं मे पुरा चीर्णं येन हृष्टो भवात् सुने ॥१६॥ धन्यं जन्म तथा ज्ञानं जनको जननी च मे । तपो धर्मादिकं सर्व
त्वदंश्चियुगदशीनात् ॥१७॥ एवं विवदमानं तं जगाद मुनिसत्तमः । किमर्थं राजनीतिन्दा वने त्वं च समागतः ॥१८॥
एवं पृष्ठा स राजानं वृक्षचङ्गायासमाश्रितः । पुलस्त्य उपविश्याथ तमुपावेश्य संवभौ ॥१९॥ ततो राजा स्वकीयो वै
वृत्तान्तः कथितोऽभवत् । जगाद प्रणनामैवं पुनस्तं हर्षसंयुतः ॥२०॥ सुधन्योवाच । दयाकराश्च योगीद्वा: पुराणेषु बद्धति यत् ।
तदेव सत्यमभवत् त्वा॒ं हृष्टा॑ दयया युतम् ॥२१॥ दुःखिवं मां विदित्वा त्वं संस्थितो मुनिसत्तम । साक्षात् प्रजापतिः
प्रोक्तः पुलस्त्यो ब्रह्मणः सुतः ॥२२॥ सर्वजस्त्वं महायोगिन् न्यायं मे बद मानद । धर्मयुक्ततया राज्यं करोमि स्म
निरंतरम् ॥२३॥ पूर्वजन्मकृतं मे किं महापापं समागतम् । येनाऽहं कुष्ठसंयुक्तोऽभवं पश्य दयायुतः ॥२४॥ वसिष्ठ उवाच ।
सुधन्यनो वचः श्रुत्वा तमुवाच महामुनिः । अत्यंतं पीडितं हृष्टा करुणायुतचेतसा ॥२५॥ पुलस्त्य उवाच । इहजन्मकृतं पापं
बुद्धयसे न नराधम । तेन कुष्ठयुतो जातः शृणु तत्र वदाम्यहम् ॥२६॥ तत्र राज्ये नृपतेष्ठ ब्रतं गणेश्वरं महत् ।
न एष चतुर्थासंज्ञं यत् सर्वमिद्विप्रदं परम् ॥२७॥ चतुर्णा॒ पुरुषाथानां साधनं सर्वसंस्मतम् । तेन प्रोक्ता चतुर्था॑ सा वरदा
संकटा॒ मता ॥२८॥ सर्वादौ न कृतं चेद्वै भवेत् सर्वं सुनिकलम् । कृतं कर्म नरेणाऽपि चतुर्वर्गविहीनकम् ॥२९॥ वर्णैः सर्वैः
कृतं पापं राजानमुपतिष्ठति । तेन त्वं कुष्ठसंयुक्तोऽधुना जातो नराधम ॥३०॥ मरिष्यसि यदा राजंसतदा ते नरके गतिः ।
भविष्यति न संदेहश्चतुर्वर्गविहीनता ॥३१॥ पुलस्त्यवचनं श्रुत्वा दुःखयुक्तो महीपतिः । उवाच तं महाप्राज्ञ
कृतांजलिपुटोऽभवत् ॥३२॥ सुधन्योवाच । भगवन् सर्वत्त्वज्ञ त्वया यत् कथितं वचः । तदेव सत्यरूपं वै मया ज्ञानं न संशयः

॥३३॥ अधुना तद्दतं ब्रह्मि हीहसं कस्य पूजनम् । कस्मिन् काले प्रकर्तैवं सर्वसिद्धिपदायकम् ॥३४॥ कुष्ठनाशार्थमेवं मे वदोपायं महाप्रभो । प्रायश्चिन्त करिष्यामि ब्रतलोपप्रदोषवहत् ॥३५॥ एवं पृष्ठो महायोगी पुलस्त्यो हर्षसंयुतः । तं जगाद् गणेशाय नम हृत्युपसंस्मरन् ॥३६॥ पुलस्त्य उचाच । अज्ञानेन कृतं दोषं प्रायश्चिन्तेन हंति तम् । नरस्तसमान्वयमेवाशु ब्रतं कुरु जनैः सह ॥३७॥ तेन कुष्ठविहीनस्त्वं सुरूपः प्रभविष्यामि । अनुतापाच ते राजन् पापं नष्ट न संशयः ॥३८॥ हृत्युक्तवा तं ततो योगी जगाद् ब्रतसंभवाम् । कथां सर्वा संशुद्य हर्षयुक्तो वृपोऽभवत् ॥३९॥ उचाच तं मुनिश्रेष्ठं प्रणाम्य च पुनः पुनः । धन्यं मे जन्म भो नाथ श्रुतं येन महद्वतम् ॥४०॥ नानेन सहशं किंचिन् मया ज्ञातं महामते । त्वत्तो बद महाप्राङ्म गणेशास्य स्वरूपकम् ॥४१॥ तत्त्वं ज्ञात्वा सर्वभावेन भजिष्यामि महामुने । नित्यं 'भक्तिसमायुक्तो देवदेवेशमादरात् ॥४२॥ एवं पृष्ठः स राजानं वचनं प्रजगाद् ह । पुलस्त्यः सर्वभावज्ञो गणपत्यो महापश्चाः ॥४३॥ पुलस्त्य उचाच । सुधन्वद्दृष्टु मे वाक्यं गणेशज्ञानकारकम् । ब्रह्मभूयमयं पूर्णं योगाकारं विशेषतः ॥४४॥ पुराइहं योगशार्थय नानायोगपरायणः । असाधयत्तुमेनैव दमेन मनसो जयात् ॥४५॥ तथापि शार्णितीनोऽहं शरणं शंकरं गतः । तं प्रणम्य महात्मानमपृच्छं योगसुत्तमम् ॥४६॥ ततस्तेन समाध्यातं तद्दृष्टुपव नराधिप । येन तं गणपत्यश्च साधनेन अविद्यसि ॥४७॥ श्रीशिव उचाच । योगशार्णितमयं विद्धि गणेशं भज भावतः । मनोवाणीविहीनं तं मनोवाणीमयं न च ॥४८॥ मनोवाणीमयं ॥४९॥ मनोवाणीविहीनं यदसंप्रज्ञातातं मतम् । सर्वं संप्रज्ञातसमुद्भवम् । गक्ताराक्षरं विद्धि पश्य वेदे महामते ॥५०॥ मनोवाणीविहीनं यदसंप्रज्ञातातं मतम् । गक्ताराक्षरसं भृतं नाम्नो गणपत्येदि ॥५०॥ तयोः स्वामी गणेशानः शार्णित्या योगेन लभ्यते । वित्तभूमिनिरोधेन तं भजस्व विनायकम् ॥५१॥ एवमुक्तवा महादेवो विराम विशेषवित् । तं प्रणम्य वनं गत्वाऽसाधयं तं सुयत्तनतः ॥५२॥ अष्टाहरण मंत्रेण ध्यात्वा गणपतिं वृप । अतोषयं विशेषण चित्तनियहभावतः ॥५३॥ ततः स्वल्पेन कालेन शार्णितं प्राप्नोहमात्मनि । तथापि मंत्रराजं तमजं पूजने रतः ॥५४॥ एकविंशतिवैषु गतेषु स विनायकः । आययौ मे चरं दारुं भक्तात्रप्रहकारकः ॥५५॥ तं हृष्टा प्रणतो भूत्वाऽपूजयं तु यथाविधि । स्तौमि नामाष्टकेन स्म कौशुमेन महाप्रभुम् ॥५६॥ गणपत्यं स मां कृत्वा यथौ स्वानेदके पुरे । तदारभ्याहमत्यंतं भजामि गणनायकम् ॥५७॥ एवमुक्तवा महीपालं तथा दशरथ स्वयम् । मंत्रमष्टाक्षरं तस्मै ददौ विधिसमन्वितम् ॥५८॥ तेन सुतो महायोगी पुलस्त्योऽतदर्थं प्रभुः । राजा स्वनगरे गत्वा कार्तिके

हर्षितोऽभवत् ॥६१॥ जनैः सर्वेभागश्चकार ब्रतमुच्चमम् । कार्तिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्या गणपं स्मरन् ॥६०॥
 पञ्चम्यां पारणं चक्रे राजाऽसौ जनसंयुतः । ब्राह्मणेण्यो ददौ दानं सर्वान् अर्जस्त्वतोषयत् ॥६१॥ ततः कुष्ठिविहीनश्च
 वभूव स जनाधिपः । सुरूपः कामदेवेन समः शोभाधरो वभौ ॥६२॥ लोका वंध्यत्वदोषेण रोगादिभः प्रपीडिताः ।
 ते सर्वे दुःखहीनाश्च वभूवृत्तसेवनात् ॥६३॥ ततस्तेन वृपेणाऽथ सर्वत्र भूमिमंडले । प्रकाशितं प्रयत्नेन व्रतं गाणेश्वरं वृप
 ॥६४॥ ततः शुक्लां तथा कुणां चतुर्थ्या चक्रिते जनाः । तेनाऽनंदसमायुक्ता बुभुजुविविधं सुखम् ॥६५॥ ततः सुधन्वा स्थाप्य
 सं एवं राज्ये महामाति: । एकांते संस्थितो भूत्वाऽभजतं गणपं सदा ॥६६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूता वभूव ह ।
 तथा जनाश्च सर्वे ते स्वानंदस्या वभविरे ॥६७॥ एवं ते कथितं राजन्नथो शृणु महामते । महिमानं व्रतस्यैव सर्वार्थस्तिकरस्य
 ह ॥६८॥ महिष्मत्यां च चांडालो वसन्तकः पापकारकः । प्राप्य कार्तिकगां शुक्रां चतुर्थ्या स वते गतः ॥६९॥ तत्र व्याघ्रे
 संहस्तः पलायन् वृक्षमारहत् । व्याघ्रो वृक्षतले तत्र संस्थितस्तं प्रतीक्षयन् ॥७०॥ तत्र रात्रिंगता तस्य चांडालस्य प्रजागरः ।
 संपूर्णश्चाभवद्दृपुनश्चित्रं वभूव ह ॥७१॥ समागतो महासपौ वनस्थो वृक्षमारहत् । पपात भयभीतः स तं हृष्टा
 कंपवेगतः ॥७२॥ नयाग्रेण संगृहीतः स पञ्चम्यां भ्रक्षितोऽभवत् । स विमानं समारह्य यथौ स्वानंदकं पुरम् ॥७३॥
 अज्ञातव्रतजेनैव पुण्येन गणपं गतः । हृष्टा योगपरो भूत्वा ब्रह्मभूता वभूव सः ॥७४॥ एवं वृप अपारा वै चतुर्वर्गफलैर्युताः ।
 ब्रह्मभूताश्च संजाताश्चतुर्थव्रतकारकाः ॥७५॥ कार्तिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्या महिमा मया । कथितो लेशातो भूप
 शोतुमिच्छसि किं पुनः ॥७६॥ शृणुयाच्यः पठेद्वापि स वै सर्वार्थसिद्धिभाक् । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः प्रभवहणप्रियः ॥७७॥

॥ ओमिति श्रीमदांले पुराणोपतिष्ठदि श्रीमन्मौद्ले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते कार्तिकशुक्लचतुर्थीवर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । गणेशास्य कथां श्रुत्वा हृषीकेतसि जायेते । मार्गशीर्षं च या शुक्रा तां मे बद मुने-
यतः ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते वर्णीयिष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । मार्गशीर्षं चतुर्थ्या यः शुक्रायामभवत्यप ॥२॥
कक्षाशीर्षितः पुरा राजा पुण्यकीर्तिर्भूत्वं ह । अजातशत्रुको नाम सर्वशास्त्रविशारदः ॥३॥ देवद्विजातिथिष्येऽसुनाना-
धर्मपरायणः । प्रजानां पालने सत्तो यथाशास्त्रेण मानदः ॥४॥ तत्रैव नारदोऽस्माद्वपं द्रष्टुं समाप्ततः । तं प्रणम्य
महात्मानं पूजयामास भक्तिः ॥५॥ स्वयं पादस्य संचाहं चकार दृपसत्तमः । उचाच तं प्रहर्षण नारदं सर्वं परम् ॥६॥
अजातशत्रुत्वाच । धन्यं मे जन्म पुत्रादि राज्यं निहतकंटकम् । धन्यौ च जनकौ ज्ञानं त्वदंप्रियगददर्शनात् ॥७॥ सर्वसारं
चदस्व त्वं योगशास्त्रान्तिप्रदायकम् । येन संसारदुःखेभ्यो मुच्यते मानवः क्षणात् ॥८॥ ततस्तं नारदो योगी गणपत्या-
ग्रणीर्दृप । जगाद् हृषीसंयुक्तो बाक्यं सारमयं हमन् ॥९॥ नारद उवाच । सम्यक् पृष्ठं त्वया राजन् सर्वेभ्यो ब्रह्मदं परम् ।
श्रुणु ते कथयिष्यामि योगं चांतिप्रदायकम् ॥१०॥ ब्रह्म नानाविधं वेदे वर्णितं पात्रमेवदतः । न मुख्यं ब्रह्मभूतत्वं तदेव
मवति पर्यो ॥१॥ ब्रह्मणस्पतिनामानं गणेशो भज भावतः । चित्रदीचनिरोधनं चित्रामणिभविष्यसि ॥१२॥ गणेशोऽहं
न संदेहो मम तत्र कथं भवेत् । संयोगायोगकं राजन् तेन शांतिमवाप्यसि ॥१३॥ तस्य ब्रतं महाभाग चतुर्थांसंज्ञकं
महत् । राज्ये नष्टे च तेन त्वं नारकी प्रभविष्यसि ॥१४॥ धर्मार्थकाममोक्षणां प्रदं पूर्णं प्रकीर्तिम् । चतुर्थांसंज्ञकं राजन्
वरदं संकटं मतम् ॥१५॥ नानाकर्मणि कुर्वति नरा: सर्वार्थसिद्धये । चतुर्थांव्रतहीनाश्रेणिष्यकला: प्रभवंति ते ॥१६॥
इत्युक्त्वा तं महायोगी नारदः करुणायुतः । माहात्मयं कथयामास चतुर्थांसंभवं दृप ॥१७॥ ततस्तं वृपवर्यः स प्रणम्य
यावसंयुतः । पप्रच्छ सर्वमार्गेभ्यं गणेशोपासनं पुनः ॥१८॥ अजातशत्रुत्वाच । ब्रह्मणस्पतिमाहात्मयं श्रुतं मया महामते ।
तस्योपासनमार्गं मे बद सर्वेभ्य ते नमः ॥१९॥ नारद उवाच । एकाक्षरविधानेन भज दुःद्विं विनायकम् । तेन साध्यो
गणेशास्ते प्रत्यक्षश्च भविष्यति ॥२०॥ तस्मै स विधिना सर्वं गणेशोपासनं ददौ । मंत्रमेकाक्षरं सांगं ततश्चांतहितोऽभवत्
॥२१॥ तत्राऽदौ मार्गशीर्षस्या संप्राप्ता शुक्रगा दृप । चतुर्था सा कृता तेनोपोषणेन यथाविधि ॥२२॥ जनैः सर्वेस्तथा राजन् कृता
सर्वप्रदायिनी । ततस्तेन च सर्वेन्न प्रशासता सुकृताऽभवत् ॥२३॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्था ये न कुर्वति नराधमाः । हित्यश्च-
सर्वप्रदापापिन् एव च ॥२४॥ दुंहिराजं दृपायक्षो नित्यं संप्रदय यतनतः । भवत्याऽभजत् संभूतव योगीर्द्वा-
स्ताइनीयास्ते महापापिन् एव च ॥२५॥ दुंहिराजं दृपायक्षो नित्यं संप्रदय यतनतः । भवत्याऽभजत् संभूतव योगीर्द्वा-

योगिसंमतः ॥२५॥ ततो बहुगते काले प्रत्यक्षः स गजाननः । बभूव तस्य भूपस्य चरं ब्रह्मि हि तमब्रवीत् ॥२६॥ सतुः संपूजितस्तेन दुंहिराजसतुतोष ह । गणपत्यं चकाराऽसौ दृपं चाजातशत्रुकम् ॥२७॥ इपिसतं तं वरं दद्वा तत्रैचांतरधीयत दुंहिराजं तमभजत् राजेंद्रोऽनन्यचेतसा ॥२८॥ अंते नागरसंयुक्तो जगाम गणपं दृपः । सर्वेषैभूव च ब्रह्मभूतो वै योगिसंमतः ॥२९॥ एवं शुक्लचतुर्थ्या ते मार्गशीर्षेऽभवन् महत् । माहात्म्यं कथितं राजन् संक्षेपेण त संशायः ॥३०॥ अन्यत् कथांतरं भूप शृणु सर्वभयापहम् । वेदयाया व्रतसंयोगाद्वाभूयकरं महत् ॥३१॥ मिथिलायां कदाचित् का वेदया नरविमोहिनी । आगता तां निरीक्ष्यैव मोहिता: सकला नरा: ॥३२॥ राजा संमानिताऽत्यंतं तत्र वासमरोचयत् । कदाचित्तीर्थगा सा वै संवद्या रक्षसा पुरः ॥३३॥ तां संगृह्य यथौ रक्षः इवासं हर्षसंयुतः । सा तं हृष्ट्वा भयोद्दिशा विललाप भूशातुरा ॥३४॥ रक्षसा सांत्विता तत्र न योकं साऽत्यजत् कदा । तस्मिन् काले चतुर्थ्या वै शुक्ला मार्गे समागता ॥३५॥ अतिशोकतया राजत्र वभक्ष जलादिकम् । पञ्चम्यां सा मृता तत्र भययुक्तेन चेतसा ॥३६॥ ततो गणेशादुतेन नीता स्वानंदके पुरे । ब्रह्मभूता च सा जाता ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥३७॥ अजानेन कृतं चेतत् चरदार्घ्यं ब्रतं महत् । ब्रह्मसायुष्यदं सोस्तं किं उन्नज्ञानभावतः ॥३८॥ मार्गशीर्षगतायाश्च शुक्लायाः कुरुते नरः । चतुर्थ्या लभेत् सोऽपि सर्वार्थ संशृणोति यः ॥३९॥

॥ ओमिति श्रीमद्भावे पुराणोपतिष्ठि श्रीमन्मौरुले महापुराणे चउर्थे खेडे गजाननचरिते मार्गशीर्षशुक्लचतुर्थ्यवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं यत् मार्गशुक्लस्थचतुर्थी संज्ञितं मया । ब्रतं तेन महाभाग संतुसो शुस्सतम् ॥१॥ अधुना पौषमासे या चतुर्थी वरदायिनी । तस्या माहात्म्यमेवं से ब्रह्मि तं मुनिसत्तमः ॥२॥ अचंतीनगरीमध्येऽवसर्तु ब्राह्मणोत्तमः । माहात्म्यं संक्षेपेण वदामयहम् । विरतेण तु को वकुं समर्थः प्रभवेद्भूचित् ॥३॥ अर्थशास्त्रानुसरेण सुदंत इति विख्यातः सर्वशास्त्राविशारदः ॥४॥ राजा: पुरोहितः श्रेष्ठः सदा नीतिपरायणः । धर्मशास्त्रानुसरेण राजानमप्यबोधयत् ॥५॥ राजा ब्रह्मदध्यो नाम तदाज्ञावशागोऽभवत् । पालयामास भूमिं स नानाधर्मकरः परः ॥६॥

सुदंतस्याऽभवद्वार्था नामा ख्याता विलासिनी । बभूत्व कर्मदोषेण बंध्या सा वै पतिव्रता ॥७॥ अपत्यं सुषुवे सा यज्ञातमात्रं
 मृतं भवेत् । तदर्थं ब्रतदानादिधर्मं चक्रे च स द्विजः ॥८॥ नाइभवत्स्य तदपि पुत्रः परमसौख्यदः । विषोऽतिदुःखितः
 सखीको जगाम वनं ततः ॥९॥ बआम आंतचित्तोऽसौ यज्ञ तत्र महामतिः । मरणे निश्चयं कृत्वा तपोयुक्तो बभूव ह ॥१०॥
 तत्राऽजगाम योगीद्वै वामदेवः प्रतापचान् । यहुङ्गाविचरंस्तेन वृष्टः सन्निमित्तोऽभवत् ॥११॥ पूजायित्वा महात्मानं
 वामदेवं कृतांजलिः । जगाद् वेदसंयुक्तः सुदंतो योगिसत्तमम् ॥१२॥ सुदंत उवाच । वामदेव च मे धन्यं दुःखितस्य
 तपो वयः । ज्ञानादिकं विशेषण त्वपादपद्मदशनात् ॥१३॥ वंद्योऽहं सुनिशादूल का गतिमें भविष्यति । मृतस्य स्वर्ग-
 हीनस्य वद योगीद्वसत्तम ॥१४॥ वामदेव उवाच । शुणु द्विज महाभाग त्वं सदा धर्मसंयुतः । तथापि पापचारी त्वं येन
 जातः शृणुव तत् ॥१५॥ अबंतीपुरपालस्य आदरात्मं पुरोहितः । राजा कृतं महत्पापं पत्रदेव त्वया कृतम् ॥१६॥
 चतुर्थीव्रतलोपश्च बभूत्वे भूमिमंडले । चतुर्वर्गफलैऽहना जाता भूवासिनो जनाः ॥१७॥ धर्मस्याऽत्त्वरणं पूर्ण कृतं राजा
 तथा त्वया । निष्पलं ब्रतलोपेन तेन त्वं दुःखितोऽधुना ॥१८॥ एवं श्रुत्वा वचो रम्यं वामदेवस्य धीमतः । विसिमतसंते
 सुदंतोऽसौ जगाद विनयान्वितः ॥१९॥ सुदंत उवाच । कीदृशं तद्रुतं तात वद मे हितकारकम् । चतुणा पुरुषाधीनां साधकं
 कथमाभवत् ॥२०॥ तेन हीनो नरो यस्तु स कर्त्तव्यं फलहीनकः । कर्मणस्तत् समाचक्षव इयामागार मानद ॥२१॥ वसिष्ठ उद्याच ।
 एवं पृष्ठो महायोगी तज्जगाद सविस्तरम् । माहात्म्यं सकलं तस्मै स श्रुत्वा विसिमतोऽभवत् ॥२२॥ पुनः प्रचुडं तं विष्णो
 हर्षपुरुत्तमं चेतसा । गणेशाज्ञानबोधार्थं गाणपत्यं महामुनिम् ॥२३॥ सुदंत उवाच । कीदृशोऽयं गणाधीशो चद तस्य
 सर्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं प्रभाजित्यामि नित्यं भक्तिस्मनिवतः ॥२४॥ एवं पृष्ठो महायोगी वामदेवस्तमब्रवीत् । गणेश-
 बोधदाने स कुशलः सर्वपारगः ॥२५॥ वामदेव उवाच । सुदंत शृणु विप्रवै गणेशं ज्ञानमुच्चमम् । गाणपत्यो येन भक्तिभावितो
 भविताऽसि भोः ॥२६॥ अहं पुरा तपोनिष्ठस्तवभवं यत्वसंयुतः । तपसा मे महाभाग नवापं सर्वं चापाचरम् ॥२७॥ ततो
 मया तपस्त्यन्तं योगार्थं ब्राह्मणोत्तम । यामे दमे परेणांतनिष्ठन मनसो जग्यात् ॥२८॥ योगभूमिकमेणाऽहं कालेन
 महता द्विज । सहजे संस्थितो भूत्वा यज्ञ तत्राऽचरं तु च ॥२९॥ सहजं मोहहीनं यत ऋषीनवसमायुतम् । द्वृष्टा यांत्यर्थ-
 मत्यंतं तत् त्यक्तं च मया ततः ॥३०॥ संधुतं मनसि ब्रह्म मनोवाणीविचर्जितम् । कर्थं स्वाधीनता तत्र निर्मोहश्च प्रवर्तते

॥३१॥ अथुना किं मया कार्यं विचार्य शारणं गतः । शंकरं योगिवंचं तं शैवोऽहं प्रणतोऽभवम् ॥३२॥ शौचमार्गं रतं नित्यं
दृष्ट्वा हर्षसमन्वितः । शंभुः प्रेवाच मां विप्र स्थीयतां मुनिसत्तम् ॥३३॥ किमर्थमागतसत्तत वामदेव महामते । बद्दे
सकलं वृत्तं करिष्यामि प्रियं च ते ॥३४॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा संस्थितोऽहं कृतांजलिः । अबदं तं महोदेवं भरतवाङ्मा-
सुरदुमम् ॥३५॥ सहजं यत्परं ब्रह्म शैवं स्वेच्छामयं प्रभो । तस्मात् परं न विद्यत तथापि तुद् संशयम् ॥३६॥ इत्याणि
ब्रह्मभूतस्य स्वेच्छा तत्र कुतो भवेत् । श्वाधीनता दोषयुक्तं सहजं न परं मतम् ॥३७॥ अतः शांत्यथैमेव त्वामहं प्रष्टं
समागतः । योगशांतिप्रदं पूर्णं बद मां कहणानिधे ॥३८॥ वसिष्ठ उवाच । वामदेववचः श्रुत्वा हर्षितः शंकरोऽब्रवीत् ।
तं पुनः सर्वयोगज्ञो गाणपत्यस्वभाववान् ॥३९॥ श्रीशिव उवाच । योगशांतिप्रदं पूर्णं गणेशं विद्धि भो मुने । जानीहि न परं
ब्रह्म सहजं योगसेवया ॥४०॥ स्वानंदाद्यत् समुत्पन्नमसत्यं सत्यस्पकम् । समं च सहजं विद्धि चतुर्धाऽसौ विभृत्यते
॥४१॥ चतुर्णामन्त्रं संयोगे स्वानंदः परिकीर्तितः । अयोगं नैव संयोगः केषांचिह्नस्त्रिणां भवेत् ॥४२॥ गकाराक्षरं ज्ञानं
विद्धि तत्रिज्जबोधतः । एकाराक्षरं ज्ञानं निवृत्या लङ्घयेत् जनैः ॥४३॥ तयोः स्वामी गणेशानो योगलृपः प्रकीर्तितः ।
शांत्याऽसौ लङ्घयते विप्र शांतिःयः शांतिदायकः ॥४४॥ चित्तं पंचविधं विद्धि बुद्धिरूपं न संशयः । चित्ते मोहात्मका
स्त्रिद्विमये ते परिकीर्तिते ॥४५॥ तयोर्विवं गणेशाश्च विविभावं ल्यज प्रभो । अथुना गणनाथस्त्वं भाविष्यसि न संशयः
॥४६॥ एवमुत्तवा महोदेवस्तस्मै मंत्रं हदौ पुनः । एकाक्षरं गणेशास्य सविधिं करुणायुतः ॥४७॥ तं प्रणम्य महेशानं वने
यातोऽहमादरात् । तत्रैव गणनाथं तमभजं भक्तिसंयुतः ॥४८॥ एकाक्षरविधानेन संतुष्टो गणनायकः । योगशांतिं ददौ
पूर्णं भरतवात्सल्यकारणात् ॥४९॥ ततोऽहं योगिवंचाश्च जातः सर्वत्र संमतः । तथापि विद्यदहनमभजं नित्यमादरात्
॥५०॥ गतेषु दशावर्षेषु गणाधीशः समाययौ । ममाश्रमं वरं दातुमुवाच वननिःस्वनः ॥५१॥ गणेश उवाच । वामदेव
महाभाग वरं वृणु हृदीस्मितम् । तत्र दास्यामि भक्तयाऽहं संतुष्टो योगिसत्तम् ॥५२॥ गणेशास्य वचः श्रुत्वा त्यक्त्वा
ध्यानं समुत्तिथतः । प्रणम्य तं गणेशं संपूर्णं स्तोतुं प्रचक्रमे ॥५३॥ वामदेव उवाच । गणेशास्य नमरतुःयं सदा स्वानंदवासिने ।
स्त्रिद्विभृद्विष्टे तुःयं विषेशास्य नमो नमः ॥५४॥ सूषककार्कटं हरेव भरतवाङ्माप्रपूरकः । दुंडिराजाय ते देव रक्ष मां ते
नमो नमः ॥५५॥ आदिमध्यांतहीनाय लंबोदर नमोऽस्तु ते । आदिमध्यांतस्त्रपाय शंकरप्रियस्तुते ॥५६॥ नानासायाधरायैव

मायिक्यो मोहदायिने । मायामायिकमेदैस्तवं कीड़से ते नमो नमः ॥६७॥ विष्णुपुज्राय शेषस्य युत्राय ब्राह्मणाय ते ।
 ब्रह्मपुज्राय सर्वेशा सर्वपुज्राय ते नमः ॥६८॥ सर्वेषां जीव पित्रे ते मात्रे सर्वात्मकाय ते । महोदराय देवेदपाय उयेष्टाय वै
 नमः ॥६९॥ महोग्राय महेशाय विष्णुपाय प्रभविष्णुवे । अमृताय तु सूर्याय नानाशास्तिस्वरूपिणे ॥६०॥ पुरुषाय प्रकृतये
 उपेशाय गुणात्मने । एकानेकात्मकायैव विष्णुकर्त्ते नमो नमः ॥६१॥ भक्तेभ्यः सर्वदात्रे ते ब्रह्मणां पतये नमः । योगाय
 योगनाथाय योगिनां पतये नमः ॥६२॥ स्तौमि किं त्वां गणेशान मनोवाणीविहीनकम् । मनोवाणीमयं नैवातस्ते देव
 नमोऽस्तु ते ॥६३॥ सहस्रं सरस्तुवतस्तस्य भक्तिरसेन च । रोमोऽहमः प्रादुरासीत् कंठरोधो बभूव ह ॥६४॥ उवाच वामदेवं
 स वृत्यंतं विष्णवायकः । वरं वृष्णु महा भाग यत्ते चित्ते शिथं परम् ॥६५॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वस्मिद्विकरं परम् ।
 शृणोति यः पठति चेत्तस्मै योगप्रदं तथा ॥६६॥ भक्तिदं भक्तियुक्तेभ्यः पुत्रपौत्रादिकप्रदम् । धनधान्यप्रदं प्रोक्तं मयि
 प्रीतिविवर्धनम् ॥६७॥ गणेशावचनं श्रुत्वा तं जगाद् महामुनिः । वामदेवः प्रसन्नात्मा ब्रह्मभावितः ॥६८॥ भक्ति
 देहि गणाधीश गणपत्यां विशेषतः । नान्यं याचे वरं देव यदि तुष्टेऽसि चिन्प ॥६९॥ तथेति तसुवाचैव गणोऽशोऽतदेव
 स्वयम् । वामदेवः प्रसन्नात्मा गणपत्यो बभूव ह ॥७०॥ तदादि शांतिमापत्तस्तवहं विप्र महामते । अतस्तं गणराजं तं
 भज शांतिमाप्यसि ॥७१॥ एकाक्षरं महामंत्रं सुदंताय ददौ ततः । सविद्यं वामदेवः सोऽतर्धानमकरोन् चुनिः ॥७२॥
 सुदंतो विस्मितो श्रुत्वा यथौ स्वस्थानसुत्तमम् । राजा संमानितः सोऽप्यभजतं गणनायकम् ॥७३॥ शृहदधाय वृत्तांतं
 क्रथयामास भो दृप । तदाज्ञया दृपः सद्यो योषयामास तद्वत्तम् ॥७४॥ तत्रादौ पौषमासे या चतुर्थी शुक्लग्रात्तगता । तां
 चक्कार द्विजः सद्यो जनै राजा दृपः स्थितैः ॥७५॥ ब्रताचरणमाक्रेण गर्भयुक्ता बभूव ह । मुनिपली सुतं लेखे ज्ञानयुक्तं चिरायुधम्
 ॥७६॥ ततो भूमितले सर्वे चक्रवृत्तमनुत्तमम् । शौकं कार्त्ता विशेषण चतुर्थासंजितं दृप ॥७७॥ सर्वे रोगादिभर्मीना
 जाताः पुत्रादिसंयुताः । धनधान्यादिभिर्युक्ता अंते स्वानंदगा बसुः ॥७८॥ सुदंतो योगिवंद्यश्च वर्भवे योगसेवया ।
 राजाऽपि ज्ञानसंयुक्तो गणपत्यो बभूव ह ॥७९॥ पौषशुक्लचतुर्थीजमेतत्ते कथितं व्रतम् । राजन् सर्वार्थदं पूर्णं पुनस्तवं
 रूप्तु मानद ॥८०॥ वैद्यो मार्गे स्थितः सोऽपि श्रमयुक्तो धनप्रियः । तत्र चोरैः समायातैर्द्वितैः तैर्धनं महत् ॥८१॥
 तेषां शास्त्राभियातेन पपात धरणीतले । वैद्यो चने दुःखितश्च विलाप भृतातुरः ॥८२॥ दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी

गुक्षणा गता । पौरी तस्यां जलाद्यैश्च हीनसनन्व बभूव सः ॥८३॥ रात्रौ जागरणं तस्य संजातं पीडिया तदा । पंचकृष्णं स्व मृतः पापी धनलुठयो महाभासते ॥८४॥ अज्ञातब्रतजेतैव सहित्या सोऽपि भूपते । स्वार्णिदे गणपं हृष्टा ब्रह्मलुठता बभूव ह ॥८५॥ एवं जना ब्रतेतैव मुक्ताः संसारसागरात् । इह भुक्तवाऽस्तिवलान् भोगान् वर्णितुं तत्र शाक्यते ॥८६॥

इदं पौरचतुर्थयारतुं माहात्म्यं यः शृणोति चेत् । पठेद्दै तस्य खो गजन् सर्वदं प्रभावित्यति ॥८७॥

॥ ओमिति श्रीमदानन्द्यु पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते पौष्टिक्तुर्थीमाहत्यवणं तामैकादशोऽध्यायः ॥

★ ८८ ★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चतुर्थ्या महिमानं च श्रुत्वा हर्षः प्रवर्धते । न तृप्यामि महायोगिन्नमृतादधिकं मतम् ॥१॥ माये शुक्लचतुर्थी या तस्या माहात्म्यमुक्तमम् । वद येन जनाः सर्वे भवंति सुखमोगिनः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । माद्यी शुक्ला चतुर्थी या तस्यां जातो विनायकः । करुयपस्य ग्रहे साक्षादिग्गरक्युता दृप ॥३॥ मुद्गल उवाच । एवमुक्तवा वसिष्ठसं विनायकचरित्रकम् । कथयामास भो दक्ष द्वायात्कवधाश्रितम् ॥४॥ श्रुत्वा सोऽपि सुदा युक्तो बभूवाजस्य नंदनः । पुनस्तं प्रेरयामास ब्रतार्थं मुनिमादरात ॥५॥ तस्यादरं स विज्ञाय वासिष्ठसत्मुक्ताच ह । हर्षेण महता युक्तो गणापत्येद-सत्तमः ॥६॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते वर्णायिद्येऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रुतश्चेत् सर्वदः पूर्णो भवित्यति नरात्मम ॥७॥ कणाट भाग्युर्था च राजा परमधार्मिकः । देवविप्रातिथिप्रेपसुनीतिया राज्यं चकार सः ॥८॥ शशास्त्रहो विशेषण नान्ना सोमश्च वीर्यवान् । जित्वा भूमंडलं सर्वं चक्रे सौराज्यमुक्तमम् ॥९॥ भार्या यशोवती तस्य नान्ना पूर्णपतिव्रता । धमशाला रता दाने बभूवे रूपशालिनी ॥१०॥ तस्याऽपि दीर्घकालेन कुर्वतो राज्यमुक्तमम् । अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं परमदारुणम् ॥११॥ स तु शौनकनामानं मुनिं सर्वार्थोविदम् । ययौ दुःखनिवृत्यर्थं गणपत्यं वेन पुरात् ॥१२॥ महाब्रवं समाप्ताच तं ननाम महामुनिम् । साषांगं च पुरस्तस्य कृतांजलिपुटोऽभवत् ॥१३॥ उवाच तं मुनिश्चेष्टं सोमो विनयसंयुतः । धन्यं मे जन्म कर्माद्यं येन हृष्टो भवान् मुने ॥१४॥ वदंतसंवं राजानमुक्ताच शौनको मुनिः । सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो न्यस्तस्वपरविभ्रमः ॥१५॥ एवं पृष्ठो शुनीदण शौनक उवाच । पुरा राजन् महाभाग बह मां सकलं तत्र । चेष्टितं यद्दते कस्मादागतो दुर्गमे च मे ॥१६॥ एवं पृष्ठो शुनीदण सोमसं प्रत्युवाच ह । हर्षयुक्तेन चितेन मुनिं वेदज्ञमुक्तमम् ॥१७॥ सोम उवाच । कणाट भाद्रपुर्या मे वसतिर्धमिच्छतः ।

अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं तत्र महासुने ॥१८॥ धर्मेण नीतियुक्तेन मया राज्यं प्रपालितम् । तथापि पापयोगेन दुःखं प्राप्तं उन्में सह ॥१९॥ तत्रोपायं बदस्व त्वं साक्षाद्योगिश्वरो भवान् । राज्यं त्यक्त्वा वन्ने तेऽय शारणं चागतो दृपः ॥२०॥ श्रुत्वा तस्य वचो इम्यं तं जगाद् महीपतिम् । शौनको मुनिशार्दूलो विनयेन समन्वितम् ॥२१॥ शौनक उवाच । शृणु राजन् महत् पापं तव राज्ये बभूव ह । तेन रोगयुता लोका बैद्यतादौषसंयुता: ॥२२॥ तत्रापि यन् महद् दुःखमनावृष्टिसमुद्भवम् । संप्राप्तं कारणं तत्र बदामि त्वां दृपाधम् ॥२३॥ चतुर्थसंज्ञकं राजन् व्रतं नष्टं विशेषतः । शौकुं कारणं तदथं त्वं यत्नयुक्तो भवायुना ॥२४॥ नो चेद्वर्षस्त्वं सुखं न लभेत् कदा । अतः सर्वत्र विख्यातं तद्वां कुरु मानद ॥२५॥ इत्युक्त्वा व्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । दृपाय सोऽपि संश्लेष्य विस्मितो मानसेऽभवत् ॥२६॥ पुनः प्रचल्य भावेन शौनकं मुनिसत्तमम् । चद ब्रह्मन् गणेशस्य स्वरूपं शांतिं परम् ॥२७॥ शौनक उवाच । पुरातहं तपसा युक्तो दृपातिष्ठ स्वआश्रमे । अंतिष्ठस्वभावेन ब्रह्माचित्तनततपरः ॥२८॥ ततोऽकस्मात् महामुनिम् । आसने समुपावेद्याऽपूजयं च इवभक्तिः ॥२९॥ वृत्तांजलिपुर्वं नन्म पुरस्तस्य महात्मनः । संस्थितं मां ततो दृष्टा सुविनीतसुवाच सः ॥३०॥ धूरुक्त्वा तात किं योगनिष्ठस्त्वं शांतिं प्राप्नो बदस्व माम् । किमिच्छसि महाभाग वद तेऽहं ददामि तत् ॥३१॥ अस्मत्कुले महाभाग भवान् । साधुगुणान्वितः । तेनाहं तृप्तिमायातः पूर्विद्यामि वाचित्तम् ॥३२॥ एवं द्विवृतमाद्यं तं मुनिमानस्य शौनकः । जगाद् हर्षसंयुक्तो भृगुं योगतपोनिधिम् ॥३३॥ शौनक उवाच । योगशारांतिप्रदं पूर्ण ब्रह्म हि योगं महासुने । तेनाहं तृप्तिमत्यंतं याह्यामि त्वदनुग्रहात् ॥३४॥ धूरुक्त्वा च । योगशांतिमयं विद्धि गणेशं ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन तेन शांतो भविष्यसि ॥३५॥ चित्तं पञ्चविधं तात तत्र चिंतामणि: स्थितः । तं ज्ञात्वा ब्रह्माभृताशाऽभवन् ब्रह्मादयः चुत ॥३६॥ चित्तेन ज्ञायते यद्दृतत्र मोहः प्रवर्तते । मोहं चित्तं परित्यज्य भव चिंतामणिः इवयम् ॥३७॥ मनोवाणी मयं चित्तं मनोवाणी-विवर्जितम् । चित्तं जानीहि पुत्र त्वं तत्त्वदत्त्वा च सुखी भव ॥३८॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य गणानां त्वा मनुं ददो । चौनकाय महायोगी भृगुशांतिहितोऽभवत् ॥३९॥ शौनक उवाच । भृगुणैवमहं राजन् उपदिष्टोऽभजं परम् । गणोर्दा योगभावेन चिन्तनिग्रहणे रतः ॥४०॥ क्रमेण योगिवंचोऽहं जातस्तस्य महात्मनः । कृपया गणशाजस्य तथापि स्म भजामि तम् ॥४१॥

ततो मे वरदो जातो गणेशो भक्तवत्सलः । गणपत्यं चकाराऽसौ तदहात् गणपोऽभवम् ॥४३॥ एवमुक्तवा स राजेहं गणानो
त्वा मनुं ददौ । शौनको मुनिशाद्दलो विधियुक्तं विद्यानवित् । गणेशो तदहात् ग्रहीत्वा राजसन्तमः । आययौ
स्वगृहे तत्र प्रधानैरभिनन्दितः ॥४४॥ नागैः सह सोमश्च माघे शुक्लवतुर्थिका । संप्राप्ता साऽऽदिकाले स चकार ब्रत-
सुत्तमम् ॥४५॥ ततस्तेन प्रविलयात् कृतं भूमितले तृष्णं । शुक्लकृतणचतुर्थिजं व्रतं चकुर्जना भूषि ॥४६॥ ब्रताचरणपुण्डेन
ब्रृहिस्तत्र वभूव च । सर्वे हर्षयुता लोका गणेशभजने रता: ॥४८॥ गणेशभजनं सोमश्चकार प्रेमसंयुतः । गणेशप्रीतये
तत्राऽकरोद्द्वालयं तथा ॥४९॥ महामौलयं त्रुपाध्यक्षः स्थापयामास विनापम् । गणेश वरदाख्यं सोऽपूजयत्वित्यमादरात् ॥५०॥
पुत्रपौत्रयुतो राजा स चक्रे राज्यमुक्तमम् । लोकाः सर्वे सुखे मग्ना रोगवंध्यत्ववर्जिताः ॥५१॥ इवधर्मनिश्चा नित्य-
मभजन् गणनायकम् । न गणेशासमं किञ्चिद्वारयामासुरादरात् ॥५२॥ सोमश्चाति गणेशानं ययौ लोकसमन्वितः । स्वानंदे तं
प्रणम्याऽसौ ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५३॥ एतत्ते कथितं भूप तथाऽन्यक्तुण्डुण्डु सुंदरम् । चरित्रं व्रतसंभूतं सर्वप्रणाशनम् ॥५४॥
कोऽप्यत्यजो विद्म्भै कौडिन्ये नगरेऽवस्त् । भाद्रुनामा महापापी दुष्टकर्मपरायणः ॥५५॥ परख्वीलं पटोऽन्यं मध्यव्यतरतः
सदा । मार्गं जनान् जघानाऽसौ द्रव्यलोभी विशेषतः ॥५६॥ जीवं हृष्टा दुष्टकर्माजघान स च भूमिप । कार्यहीनतया
पापी ब्राह्मणां वधे रतः ॥५७॥ इत्यादिदोषवाहुल्ययुक्तः परमदारुणः । कदाचिहैवयोगेन वने ब्रह्मम सोऽन्यजः ॥५८॥
तास्मिन् दिने समायाता मार्यी शौक्ली चतुर्थिका । तत्राव्रजलहीनोऽयं पर्वतांतरगोऽभवत् ॥५९॥ न प्राप्तवान् वने
किञ्चिद्दुष्टस्तेन सुदुःखितः । क्षुधातस्तृणया युक्तस्तैव निशि संस्थितः ॥६०॥ प्रभाते विमले सद्यः समुत्थाय गृहागतः ।
हृषितः स जलं तत्र पपावत्यंतमादरात् ॥६१॥ ततोऽकस्मात् सुदुःखेन चमित्वा तज्जलं दृप । ममार तं गृहीत्वा ते गणेशा
गणपं ययुः ॥६२॥ गणेशादशेनैव निष्पापो ज्ञानसंयुतः । सायुज्यं गणनाथस्य लेभे वै तत्प्रभावतः ॥६३॥ अज्ञान-
व्रतजेनैव पुण्येनांत्यजजातिजः । ब्रह्मभूतो महापापी वभूवे तूर्यवंशाज ॥६४॥ एताहशी महापुण्या चतुर्थी शुक्रगा मता ।
मार्यी तस्याश्च माहात्म्यं कथितुं न क्षमो भवेत् ॥६५॥ एवं नाना जना भूप ब्रह्मभूता वभूवे । कथितुं न पशाक्यं यच्चरित्रं
तत्समुद्दरम् ॥६६॥ मायेशुक्लचतुर्थीयो महिमानं शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य भो राजन् सिद्धिं दुभवित्यति ॥६७॥
॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश्योपनिषद्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अधुना ब्रूहि मे विष्र माहात्म्यं कालगुनोद्घवम् । पुण्यं शुक्लतुर्थीजं न तप्यामि कथासुतात् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । कालगुने शुक्लपक्षे या चतुर्थी वरदा भवेत् । तस्या माहात्म्यमाद्यं ते संक्षेपेण ब्रवीष्यहम् ॥२॥ मालेवं नगरं रुयातं सर्वशोभासमन्वितम् । भारकं सर्वधर्मज्ञैलोकेस्तत् । संकुलं वामौ ॥३॥ तत्र हेमांगदो राजा चकार राज्यमुत्तमम् । जित्वा भूमंडलं सर्वं शश्वासत्रज्ञो विचक्षणः ॥४॥ प्रथानै राजभिः सर्वैमन्योऽभूत् सर्वसंमतः । पुनैस्तेजो-युतैर्युक्तो द्विजेद्वातिथिप्रियः ॥५॥ ततोऽकस्मात् स राजषिः शूलयुक्तो वभूव ह । उद्देर शास्त्रसंपत्तैरिव युक्तो रुदोद ह ॥६॥ नानायत्नाः कृताः सर्वैः शूलनाशार्थमादरात् । मन्त्रैश्चौषधिभिः शूलं पिपीडातितरं वृपम् ॥७॥ तीर्थद्वादिकं सोऽपि ब्राह्मणैर्वेदपारणैः । असेवत ततस्तस्य शूलयुग्मं वभूव वै ॥८॥ ततः शूलेन राजाऽतिपीडितो दारुणेन वै । विषादिभिर्मैत्रिं चक्रे देहत्यागे विशेषतः ॥९॥ ततोऽकस्मात् महायोगी पर्वतः सहस्राऽगतः । तस्य गेह तं ननाम स राजा दुःखसंयुतः ॥१०॥ ब्राह्मणैः पूजयामास तं सर्वज्ञं विशेषतः । उवाच दुःखसंयुक्तः शूलपीडां नियम्य सः ॥११॥ हेमांगद उवाच ॥ अन्यं मे जन्म दानादि पिता माता कुलादिकम् । स्वधम्पुच्छदारादि त्वचंचियुगदशनात् ॥१२॥ ततोऽतिपीडिया युक्ताः पपात धरणीतले । रुदोद दारुणं राजा तत् वृद्धा विस्मितो द्विजः ॥१३॥ पप्रच्छ सचिवान् विष्रो मुनीनां पर्वतो वरः । किमिदं दुःखसुर्गं वै राजा प्राप्तं प्रकल्पयताम् ॥१४॥ सचिवा उच्युः । शूलमुग्रं बभूवास्यानिवाय त्वैषधादिभिः । तीर्थमंत्र-प्रयोगैश्च नानायत्नैमहामुने ॥१५॥ श्रुत्वा तेषां वचः कूरं पर्वतो ध्यानमास्तिथतः । ज्ञात्वा पापं महायोगी राजः सचान्तुवाच ह ॥१६॥ पर्वत उवाच । शृणु राजंस्त्वदीये यदाङ्गेय पापं सुदारुणम् । पर्वते ततः पूर्णशूलयुक्तोऽसि सांप्रतम् ॥१७॥ चतुर्थ्यास्ते व्रतं मुख्यं राज्ये नष्टं विशेषतः । तेन दोषसमृहेन सजनस्त्वं चुदुःखितः ॥१८॥ पर्वतस्य वचः श्रुत्वा राजा तं हर्षिष्ठोऽवदत् । कृत्वा करपुटं भूप विनयावनतो वचः ॥१९॥ हेमांगद उवाच । कृदीहर्षा तदद्रतं स्वामिन् केन संचरितं पुरा । करस्यैव पूजानं तत्र वद देशे सर्वमंजसा ॥२०॥ पर्वत उवाच । सर्वसिद्धिकरं राजन् व्रतं गाणेश्वरं परम् । चतुर्णा पुरुषार्थानां साधनं सर्वसंभवतम् ॥२१॥ ततश्चतुर्थीमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । तेन संहरितो राजा श्रुत्वा तं पुनरब्रवीत् ॥२२॥ कृदीहर्षोऽयं गणाधीशो वद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवेशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२३॥ पर्वत उवाच । पुरा वृत्तं गणेशास्य चरितं यन्मया श्रुतम् । तदेव कथयिष्यामि निदाधात् सर्वदं परम् ॥२४॥ अहं तपसि संतिष्ठत्वानायत्नपरायणः ॥

संव्यासं तपसा सर्वं मदीयेन महामते ॥२६॥ इन्द्रः पशुभितोऽत्यंतं काममप्सरसा युतम् । प्रेषयामास विवार्थं तपसो मे
मदान्वितः ॥२७॥ ततः सोऽपि भयोद्दिशः कामो दाहसमन्वितः । तपसस्तेजसा सत्यं पलायत सैनिकः ॥२८॥ ततोऽहं
तपसा युक्तोऽतर्निष्ठश्चाऽभ्यं वृप । तपस्यकृत्वा महाबाहो शमदमपरायणः ॥२९॥ नानासूमिपरो जातस्ततोऽतिभाग्य-
गौरवात् । निदायः सहस्रा तत्राऽगतोऽवधूतमाग्निवित् ॥३०॥ हृष्टा तं योगिनं पूर्णं प्रणतोऽहं विशेषतः । अपूजयं विधानेन
ततस्तं स्म वदामि वै ॥३०॥ धन्यो मे जनको माता तपो धन्यं जनुस्तथा । ब्रह्मभूयप्रदस्याऽपि पादपद्मस्य दर्शनात्
॥३१॥ अथुना बद मे नाथ योगं शांतिप्रदायकम् । येनाऽहं योगिवंच्यश्च भवेयं साधनान् भुन्ते ॥३२॥ वसिष्ठ उवाच । इति पृष्ठोः
महातेजा निदायस्तस्तुवाच ह । पवर्तं तपसा शुद्धं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥३३॥ निदाय उवाच । शृणु वृत्तं मदीयं ते कथयामि
पुरातनम् । येन योगाद्व बंधश्च जातोऽहं योगसेवया ॥३४॥ अहं योगार्थमत्यंतं योगभूमिपरायणः । असाधयं महायोगं
ब्रह्मभूयकरं परम् ॥३५॥ ततोऽतेऽहं सदानन्दे समः स्वानंदकेऽभवम् । संस्थितस्तत्र भो राजन् वष्टमानंदस्वपकम् ॥३६॥ द्वंद्वः
सर्वत्र संवयात्स द्वंद्वे तद् योगस्वपि च । तेन शांतिर्गता मेऽभूततो विष्णुं गतोऽभवम् ॥३७॥ तं प्रणम्य महात्मानमवदं वद-
शांतिदम् । योगं विष्णो महायोगिन् येन शांतो भवाम्यहम् ॥३८॥ विष्णुरुवाच । योगशांतिप्रदं तात गणेशं विद्धि मानद ।
तं ज्ञात्वा शांतिमापन्ना वर्यं सर्वे च योगिनः ॥३९॥ मनोवाणीमयं विद्धि गकारं च तयोः परम् । मनोवाणीविहीनं तं
एवमुक्त्वा महाविष्णुविरराम स्वयं ततः । तं प्रणम्य बने गत्वा योगार्थासपरोऽभवम् ॥४०॥ एकाङ्क्षरस्य मंत्रस्य
संतुष्टोऽनुद्भवानन्तः । गतेषु दश वर्षेषु जपेन सहस्राऽङ्गतः ॥४१॥ ध्यानस्थं मां समालोक्य जगाद वृषु बादिच्छतम् । ततोऽहं
तं प्रणम्यैवापूज्य स्तोतुं प्रचक्रमे ॥४२॥ स्तोत्रं यत् सामवेदोक्तं तच्छ्रवा तुष्टिमागतः । योगशांतिं गणेशानो दत्त्वा मे
प्रजगाम ह ॥४३॥ तदादि गाणपत्योऽहं जातस्तं प्रभजामि वै । भजस्व गणराजं त्वमतस्तं शांतिं परम् ॥४४॥ एवमुक्त्वा
निदायः सं ददौ तस्मै महामतुम् । एकाङ्क्षरं विधानेन ततः सोऽतर्हितोऽभवत् ॥४५॥ पर्वत उवाच । भजामि गणनार्थं स्म
ततोऽहं नित्यमहारात् । तेनोक्तविधिना राजन् शांतिं प्राप्नो विशेषतः ॥४६॥ अपूजयं हि गणां ततो नित्यं तपोनिवतः ।
ततो मां दशीयामास स्वप्नं योगमयं प्रभुः ॥४७॥ स्तुतः संपूजितो मे स भक्तिं दत्त्वा महामते । स्वानंदे स गतो राजन् ।

भक्तानंदविवर्धनः ॥५०॥ एवमुक्त्वा पर्वतस्तं ददौ मंत्रं दशाद्वरम् । गणेशासय महाराज ततश्चांतिहितोऽभवत् ॥५१॥
राजा सर्वजैनरादौ ब्रां चक्रे स हर्षितः । कालगुने भूप शुक्लस्थचतुर्थीसंबद्धकं परम् ॥५२॥ ततो राजाऽपि सर्वत्र कृतो घोषो
जैनवृप । शौहुं कार्ण ब्रां भूमौ क्रियतां भावसंश्युतैः ॥५३॥ ततः शूलव्यथाहीनो बभूवे राजसत्तमः । दुःखहीना जन्माः
सर्वं जाता ब्रतप्रभावतः ॥५४॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्ता रोगाच्याभिविजिताः । धनधान्यादिभिः सर्वे मुमुक्षुभूमिमंडले ॥५५॥
ततो हेमांगदो राजा भवत्या विवेशमुत्तमैः । उपचारैः प्रपूज्याऽपि सिषेवे नित्यमादरात् ॥५६॥ पुत्रं राज्ये निधायाऽसौ
सखीकः शांतिसंश्युतः । गणेशं सर्वभावेनाति च तन्मयतामयात् ॥५७॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये नराः स्वानंदगा वासुः ।
भुवत्वा भोगान् विशेषेण ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥५८॥ अथुना शृणु चान्यत्वं माहात्मयं ब्रतसंश्रितम् । भाकरे नगरे विमो
वसद्वै जातिदृष्ट्वा ॥५९॥ बाल्यात्प्रभृति तेनैव कृतं कर्म सुदुःखदम् । हिंसादिसंयुतं राजन् चौर्यं क्षेशाचिवर्धनम् ॥६०॥
परस्त्रीलंपटो नित्यं यौवने सोऽतिदारुणः । पतिव्रता हठैव ब्रतश्छाशकार ह ॥६१॥ शाखधारी वने गत्वा जतन् जघ्ने स
नित्यशः । द्विजादीन् द्रव्यलुभ्यश्च मानवान् मनुजप्रिय ॥६२॥ एवं पापसमाचारो वने करिमन् दिने स्थितः । वैदृशं हृष्टा च तं
हंतुमधावत् स वधप्रियः ॥६३॥ पलता वैदृशपुत्रेण नादस्तत्र कृतो महान् । तं श्रुत्वा मार्गसंस्थाश्च चत्वारः पुरुषा-
इययुः ॥६४॥ ते धृत्वा राजदृतास्तं ताडयामासुरलब्धणम् । राजानं दर्शयामासुश्वैरं बद्धं जनास्ततः ॥६५॥ राजाऽऽज्ञसाश्र तं
तत्राताङ्गस्ते द्विजाधमम् । नाविदन् ब्राह्मणं राजं श्रिद्विपुनिगडे द्विजम् ॥६६॥ ततः फलगुनसंस्था या चतुर्थी शुक्लगाऽगता ।
बद्धस्तत्र निराहारो बभूवे स नराधमः ॥६७॥ पंचम्यां तं मृतं शात्वा ततो गाणेशाकाऽप्ययुः । दृता नेतुं द्विजं तत्र
ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥६८॥ स स्वानंदपुरे नीतो गणपत्यैन्तपात्मज । तत्र विषेश्वरं हृष्टा ब्रह्मभूतो वभूव ह ॥६९॥ एवं
नाना जनाश्चैव ब्रह्मभूता बभूविरे । तेषां चरित्रकं सर्वं वर्णं ते न प्रशाक्यते ॥७०॥ फलगुने वरदायास्तु चरितं यः
इत्योत्तिं चेत् । पठेद्वा तस्य विवेशः सर्वान् कामान् ददाति हि ॥७१॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते कालगुनशुक्लचतुर्थचरित्रवर्णं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं चरितं मुख्यं यच्चतुर्थ्याः कालग्रन्ते मया । शुक्रायाः सर्वदं योगिन् न तु प्रोद्धं
भवामि तु ॥१॥ अतो मां चैत्रगाया यद्वरदायाश्च रित्रकम् । गुरो सुदयया ब्रूहि पावने सर्वजनिमनाम् ॥२॥ वसिष्ठ उवाच ।
संगालं नगरं खयातं द्वो भाजद्वाख्यमुत्तमम् । तत्र चंद्रप्रियो राजा प्रचक्रे राज्यमुत्तमम् ॥३॥ शास्त्रास्त्रैः शाश्रुसंधातान्
जित्वा वीरश्रिया युतः । सागरांतां धरित्रीं स चकार वशवर्तिनीम् ॥४॥ सामंता वशागः सर्वं चक्रः सेचादिकं दृपाः ।
तस्य राज्ये प्रजाः सर्वाः स्वस्वधर्मपरायणाः ॥५॥ सर्वं धर्मपरो राजा नीत्या वर्णाश्रमादिषु । संस्थितान् रक्षयन्त्वैव सदा
हीनानद्दुष्यत् ॥६॥ चौराणां न भयं तत्र स्वस्वधायापारकारिणाम् । तथापि रोगसंयुक्ता नरा नायोऽभवन् हि वै ॥७॥
वैद्यादिदोषसंयुक्ता जनाः सर्वे समाययुः । राजानं सर्वनीतिङ्गं प्रचक्षुश्चेष्टिं महत् ॥८॥ नागरादय ऊऽुः । वयं राजन्
स्वधर्मसंथा त्वदाज्ञावशावर्तिनः । अपि त्वं धर्मसंयुक्तः प्रधानादिभिरादरात् ॥९॥ तथापि रोगदोषैश्च वंद्यदोषैर्विद्वाष्टः ।
धनधान्यविहीनाश्च पीडिता वयस्तुक्तम् ॥१०॥ पृथिवी इसहीना वै कलहीना महीरुहा: । गावो दुर्घविहीनाश्च तत्व
राज्ये महामते ॥११॥ धर्मशीलं दृपे राजन् सर्वं सुखयुता जनाः । विपरीतं महाराज त्वयि राज्यं प्रदासति ॥१२॥
अतोऽस्मान् रक्ष भूपाल रोगादिभिः परीडितात् । असमां बलमत्यंतं त्वैमेव परमं मतम् ॥१३॥ वसिष्ठ उवाच । चंद्रप्रियो
वचः श्रुत्वा तेषामेवं सुठुःखितः । प्रधानेषु समाक्षिप्य राज्यं निहतकंटकम् ॥१४॥ वने गंतुं मनश्चेत ततस्तत्राऽजगाम ह ।
अष्टावक्रो महायोगी तं हृष्टा प्रणानाम सः ॥१५॥ संपूर्ण्य भोजयामास पादसंचाहने रतः । स्वयं स्थितो महाविप्रसूचेऽसौ
दुःखसंयुतः ॥१६॥ चंद्रप्रिय उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि पिता माता तपो यशः । दानं ज्ञानं तथा योगिन् त्वत्पादयुग-
दर्शनात् ॥१७॥ ततः सर्वं स्ववृत्तांतं कथयामास यत्नतः । अष्टावक्रश्च संश्रुत्य तं जगाद नराधिपम् ॥१८॥ अष्टावक्र उवाच ।
राजन् राज्ये त्वदीये यत् महत्पापं प्रवर्तते । तेन दुःखयुता सर्वा प्रजा जाता न संशयः ॥१९॥ चतुर्णा पुरुषाश्रानां
प्रापकं यन्महावातम् । चतुर्थासंझकं न एव राज्ये दृपाधम् ॥२०॥ पुरुषाश्चेन्तरासेन हीनाः सर्वैऽधुना परम् । अंते नरकजा
राजन् भविष्यन्ति त्वया सह ॥२१॥ अष्टावक्रवचः श्रुत्वा तं प्रणम्य महीपतिः । उवाच दुःखसंयुक्तो वचनं स्वहित-
प्रदम् ॥२२॥ चंद्रप्रिय उवाच । ब्रह्मन् दयानिधे स्वामिन् बद मे ब्रतमुत्तमम् । कीदृशं कर्म देवस्य प्रियमित्यादिकं प्रभो
॥२३॥ अष्टावक्र उवाच । कृष्णशुक्लवृथांजं व्रतं गणेश्वरं दृप । सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं धर्मकामार्थमुक्तये ॥२४॥ इत्युक्त्वा

कथयामास चरित्रं सकलं द्विजः । चतुर्थीसंभवं तात श्रुत्वा राजा सुचिरिस्मतः ॥२५॥ पुनः प्रकृष्टं तं विंश्चिनयेन
समन्वितः । कीदृशो गणराजोऽयं ब्रतं यस्य महाहृतम् ॥२६॥ बहू तस्य स्वरूपं मे ज्ञात्वा तं सर्वभावतः । ब्रतयुक्तो
भजित्यामि गणेशं सर्वसिद्धिदम् ॥२७॥ अष्टावक्र उवाच । गणेशास्य स्वरूपं तु मया ब्रह्मतु न शक्यते । तथापि शृणु भूपाल
येन त्वं ज्ञास्यासि प्रभुम् ॥२८॥ पुराऽहं तपसि प्राज्ञं संस्थितो यत्प्रधारकः । सुखपक्ता अपसरसो याताश्चलिघ्नं ततः ॥२९॥
तासामह्याग्रहं हृद्वा कुपितः सम शापामि ताः । मृत्युलोके पतध्वं वै चौरग्रस्ता भवेत हि ॥३०॥ इति महिरमाकरण्य
भयभैताः समंततः । ता मां प्रसादयामासुस्ततोऽहं दद्यया युतः ॥३१॥ अबदं तत्र विष्णुवै यादवेषु भवित्यति । तस्य
पतन्यो भवित्यंत्योऽते चौराणां भवित्यथ ॥३२॥ गता अपसरसो राजंस्ततोऽहं तप आचरम् । प्रभावेणातितपसोऽतज्ञानं
सेऽभवत् परम् ॥३३॥ ततोऽहं तप उत्सृज्य शमी इमपरोऽभवम् । नानायोगविचारणा समाधिं साधयक्षुप ॥३४॥ एवमंते
समानंदे संस्थितोऽहं विशेषतः । तत्र मोहं समालोक्य समरूपे सुचिरिस्मतः ॥३५॥ ततः शांत्यर्थमत्यंतं क्लिद्यामि सम
महामते । ततोऽकस्मान् महायोगी क्रमुस्तत्र समागतः ॥३६॥ वर्णाश्रमविहीनं तं हृष्टा हर्षसमन्वितः । प्रणामयाऽहं
विशेषणापूज्याद्योचं महामुनिम् ॥३७॥ धन्यं मे तप उत्त्रं यज्ञनम ज्ञानादिकं तथा । तत्र पादस्य योगेन कृतकृत्योऽस्मि
सांप्रतम् ॥३८॥ एवं मदीयं वाक्यं स श्रुत्वाच महामुनिः । किं वाङ्छ्रसि महाप्राज्ञ वदस्वाऽहं करोमि तत् ॥३९॥ ततस्तं
प्रणतो भृत्वा कृतांजलिपुटः पुनः । अबदं योगशार्णिं मे बद योगीदस्ततम् ॥४०॥ क्रमुरुचाच । संयोगः पंचधा तात
सदसत्समन्वितः । स्व संबेद्यमयेनैव मुने योगेन लङ्घयते ॥४१॥ अयोगः पंचभिर्हनो निवृत्या लङ्घयते जानैः । तयोर्योगे
भवेद्योगो लङ्घयते शार्णित्यागतः ॥४२॥ तमेव गणराजं त्वं ज्ञात्वा भज महामते । तेन शार्णित्यवं सौख्यं लभसे नान्यथा
क्राचित् ॥४३॥ संयोगो हि गक्तारश्च पाकारोऽयोगवाचकः । तयोः स्वामी गणेशानः पद्म वेदं महामते ॥४४॥ अहं पुरा
युतो आंत्या नानायोगपरायणः । अभ्यवं तत्र भो विष्प सहजेन समाध्रितः ॥४५॥ स्वाधीनतत्वमहो द्वृद्वा तत्र तेन
सुचिरिस्मतः । यारणं शंकरस्यैव गतोऽहं योगकामयया ॥४६॥ शंकरेणोपदिष्टः एष भजामि गणनायकम् । एकाक्षरविधानेन
तेन शार्णिं जातोऽभवम् ॥४७॥ एवमुक्तवा गणेशास्य मह्यं मंत्रं ददौ क्रमः । एकाक्षरस्य मंत्रस्य जपैः शार्णिं गतोऽभवम्
॥४८॥ अष्टावक्रः प्रसन्नात्मा योगिवंयो महायशा । तस्मै द्वृपाय मंत्रं स ददौ द्वादशावर्णकम् ॥४९॥ सर्विंधं मंत्रराजं तं

दत्तवा चांतहितोऽभवत् । राजा विदेश्वरस्यैव भजने तत्परोऽभवत् ॥६०॥ तत्रादौ चैत्रमासे या दृप शुक्ला समागता ।
 चतुर्थी सा कृता तेन नागैरः स्वजनैः पुरा ॥६१॥ ततः स घोषयामास व्रतं जनपदेषु तत् । शौक्लं कारणं विशेषण चकुः
 सर्वे जनास्तथा ॥६२॥ ततो रोगादिभिर्हीनास्ते विहारं चकुरादरात् ॥६३॥ चंद्रप्रियो
 गणेशानमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं निवेद्यैव सख्तीको वनगोऽभवत् ॥६४॥ ततः स्वलेन कालेन सख्तीको दृपसत्तमः ।
 चतुर्वान्दे गणपं गत्वा ब्रह्म भूतो बभूव ह ॥६५॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये व्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्म भूता बभूत्वस्ते दृष्ट्वा गणपतिं
 दृप ॥६६॥ अन्यत्रं शृणु चैत्रे वै शुक्लपक्षे चतुर्थिका । तस्याश्वरित्रं पापस्ते सर्वासिद्विप्रायकम् ॥६७॥ मालवे शुद्धजः
 पापी कोऽवसन् वनगोचरान् । जयान पधिकान् दुष्टो इव्यलोभी नराधमः ॥६८॥ तस्य पापस्य संख्यानं कर्तुं नैव
 भवास्यहम् । समर्थो गणना त्यक्ता ग्रंथवाहुल्यदोषतः ॥६९॥ तं कदाचिद्वन्ने संस्थं वृक्षाग्रं शाखाधारकम् । वंचापित्वा
 जनान् द्वंतं तत्र सप्तो ददंशा ह ॥६०॥ ततः सोऽपि अयोद्धिः स्वगृहं प्रत्यपव्यत । ततो विषेण राजेऽद पीडितो मूर्छितो-
 ऽभवत् ॥६१॥ दैवयोगेन तस्यापि चतुर्थी शुक्लगा दृप । चैत्रे प्राप्ता च शुद्धोऽभूत् पीडियाऽज्ञविवर्जितः ॥६२॥ पंचम्या स मृतः
 पापी गतः स्वानंदके पुरे । व्रतपुण्यप्रभावेणाऽज्ञानेनाऽपि दृपात्मज ॥६३॥ एवं नानाविद्या राजन् ब्रह्मभूता बभूविरे ।
 तेषां चरित्रकं चक्तुं शाक्येते न मया कदा ॥६४॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यास्तु शुक्लाया: संशृणोति चेत् । माहात्म्यं स लभेत्
 कामानीपितान् पठते यदा ॥६५॥

॥ ओमिति श्रीमदंले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चैत्रशुक्लचतुर्थीवर्णं ताम चतुर्दशोऽध्यायः ॥

४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अथुना शुक्लगायास्तु वैशाखे चरितं वद । चतुर्थ्या: शुभं पूर्णं न दृप्यामि कथामृतात् ॥१॥
 वसिष्ठ उवाच । गुजरे सर्वशोभालं नगरं भद्रकं परम् । तत्र राज्यं चकारैव राजा ब्रह्मप्रियो महान् ॥२॥ सर्वशास्त्रार्थं पन्नो
 यज्ञवा दानप्रियः सदा । देवद्विजातिधियेष्वुः शाखाखे पारगोऽभवत् ॥३॥ सर्वान् राज्ञो वयो कृत्वा पृथिवीमंडलाधिपः ।
 बभूव बलसंपत्तः सर्वमानयो महामतिः ॥४॥ तस्य पत्नी वृता सयो रजो दर्शनमात्रतः । द्वितीया च कृता पत्नी समशीला
 दृपेण ह ॥५॥ साऽपि तद्वन् भूता राजेन्द्रं पञ्च चृतास्ततः । पत्न्योऽभवन् चुदुःखाते राजा ब्रह्मप्रियोऽभवत् ॥६॥

राज्यं निक्षिप्य राजर्थिः प्रधानेषु यथौ बनम् । स्वगुरुं श्वेतकेरुं स प्रणम्य उरतः स्थितः ॥७॥ श्वेतकेरुं तमासनादिषु
मानदम् । संस्थाप्य कुशालत्वेन मानयामास हर्षितः ॥८॥ भोजयित्वा स राजानं महत् प्रचल्ह कारणम् । किमर्थ
राजशादूल कृतमागमनं त्वया ॥९॥ बद तत् कारणं मुख्यं तत् करिष्येऽहमादरात् । ममाश्रमे त्वेमेकाकी राज्यं त्यक्त्वा
समागतः ॥१०॥ एवं पृष्ठः स राजापितं प्रणम्य कृतांजलिः । जगाद् सर्वं वृत्तांतं पतनीनाशात्मकं स्वयम् ॥११॥ तक्छत्वा
गाणपत्यश्च श्वेतकेरुं तमहातपा: । ध्यानेनालोक्य तं भूपं जगाद् क्रोधसंयुतः ॥१२॥ श्वेतकेरुस्वाच । नुपाधम महापापित् शृणु
मे वचनं हितम् । ब्रतं मुख्यं चतुर्थ्योस्ते राज्ये न एषं विशेषतः ॥१३॥ चतुर्थ्यावृत्तहीनस्य कर्म सर्वं छुनिष्पलम् । नारकी च
भवत्यंते स नरो नाऽत्र संशयः ॥१४॥ चतुर्थ्यमिः पुरुषार्थेत्वं वर्जितो नितरां वृप । चतुर्थ्यादातृत्वाच्चतुर्थ्य कथिता बुधैः ॥१५॥
श्वेतकेरुवचः श्रुत्वा कोपयुक्तं महीपतिः । प्रणम्य तसुवाचाऽथ लज्जितः खेदसंयुतः ॥१६॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । अज्ञानेन कृतं
विप्र सर्वदस्य ब्रतस्य यत् । अनाचरणकं तेन क्षमस्व करुणानिधे ॥१७॥ बद मां कीहशां स्वामिन् ब्रतं सर्वार्थदं परम् ।
पूजनं कस्य वा कार्यं विधियुक्तं च तत्र वै ॥१८॥ एवं पृष्ठो महातेजा: श्वेतकेरुस्तमब्रवीत् । माहात्म्यं ब्रतमुख्यस्य श्रुत्वा
सोऽपि तमब्रवीत् ॥१९॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । कीहशाऽर्थं गणार्थीशो ब्रतं यस्य महाहृतम् । स्वरूपं बद मे तस्य भजिष्यामि
तमादरात् ॥२०॥ श्वेतकेरुस्वाच । शृणु राजन् पुरावृत्तं कथयामि समाप्ततः । मदीयं चेष्टितं तेन गणेशं ज्ञास्यसे परम् ॥२१॥
अहं पुरा तपोनिष्ठो वद्युवातितरां वृप । उदालकं प्रणम्यैव पितरं साधने रतः ॥२२॥ ततोऽतितपसा युक्तं द्वृद्वा मां जनको
वचः । जगाद् स्नेहसंयुक्तः शांतिदाता महायशा: ॥२३॥ उदालक उवाच । युत्र शांत्यर्थमेव त्वं तपस्यकृत्वा महामते ।
कुरु अमं विशेषण ब्रह्माहमिति धारयन् ॥२४॥ कोटिसि त्वं कृत आयातो कृत्र गच्छसि मां बद । चित्ते चित्तामणिं तात
पश्य पश्य विशेषतः ॥२५॥ पितुवचनमाकरणं तमहं पुनरब्रवम् । बद तात स्वपुत्राय ज्ञानं शांतिप्रदं महत् ॥२६॥
चित्तं च कीहशं तात तत्र चित्तामणिः कथम् । सोऽपि तिष्ठति विप्रेश कर्थं ज्ञेयो महात्मभिः ॥२७॥ वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो
महायोगी तमारुणिरुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो गाणपत्यस्वभाववान् ॥२८॥ उदालक उवाच । शृणु पुत्र महाभाग
योगशांतिपदायकम् । येन त्वं सर्वयोगज्ञो ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२९॥ चित्तं पञ्चविधिं प्रोक्तं क्षिंतं मूर्दं महामते ।
विक्षिप्तं च तथैकाग्रं निरोधं भूमिसंज्ञितम् ॥३०॥ तत्र प्रकाशकर्ताऽसौ हृदि चित्तामणिः स्थितः । साद्वायोगेन

योगजैर्लभ्यते भूमिनाशनात् ॥३१॥ विचारुपा स्वयं ब्रह्मिद्विज्ञानिकरी मता । सिद्धिमर्ये गणेशस्य मायालेखक उच्यते
॥३२॥ अतो गणेशामन्त्रेण गणोर्णं भज पुत्रक । तेन त्वं ब्रह्मभूतत्वं शांत्या योगेन यास्यसि ॥३३॥ इत्युक्तवा गणराजस्य
ददौ मंत्रं तथाऽऽलुणिः । एकाक्षरं स्वपुत्राय तृप ध्यानादिसंयुतम् ॥३४॥ तेनाऽहं साधयामि सम गणोर्णं सर्वासिद्धिदम् ।
त्रमेण शांतिमापन्नो योगिवंचोऽभवं ततः ॥३५॥ अतस्त्वमपि राजेद् भजस्व गणनायकम् । तेन हपरलोकस्थानं
प्रापयसि शाश्वतम् ॥३६॥ ब्रह्मणि ब्रह्मभूतस्त्वं भवित्यसि न संशयः । एवमुक्तवा स द्वाँच्छब्दक्षरस्य ददौ मतुम् ॥३७॥
विद्युत्कं मर्तुं राजाऽऽग्न्य इवगृहमाययौ । वेतकेऽतुं प्रणामयैव हर्षसंयुतेन चेतसा ॥३८॥ तत्राऽदौ शुक्लपद्मस्था वैशाली
च समागता । चतुर्थी तां चकाराऽसौ नागरैर्हर्षसंयुतः ॥३९॥ तेन सर्वत्र घोषश्च व्रतस्य प्रकृतो महान् । शौकं कार्ण
वतं चकुर्मुमिसंस्था जना नृप ॥४०॥ राजा स्वस्त्रीसमायुक्तोऽभजन्तं गणनायकम् । पुत्रं राज्ये समास्थाय निवृत्या
संयुतोऽभवत् ॥४१॥ मंत्रं जजाप विद्वेशं ध्यात्वा पूजापरायणः । व्रतयुक्तस्तथांते स ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४२॥ ब्रह्मप्रियेति
नामाऽभूत् तदेवं सार्थकं कृतम् । तेन राजा महाभाग गणपत्यस्वभावतः ॥४३॥ तस्य राज्ये जनाः सर्वं व्रतपूर्येन भूषिष ।
क्रमेण ब्रह्मभूतास्तेऽभवन् स्वानंदके पुरे ॥४४॥ उदालकं श्वेतकेतुं गणपत्यस्वभावतः ॥४५॥ कदाचि-
महाप्रभू ॥४५॥ वेतकेऽतुद्विजेनाऽपि मर्यादा प्रकृता बलात् । सर्वेभ्यः सुखदाऽत्यन्तं तां शृणुष्व विशेषतः ॥४६॥ कदाचि-
दाशणिस्तत्र सखीकः स्वाश्रमे स्थितः । आजगाम द्विजः कश्चित् सर्वशास्त्रविद्यारदः ॥४७॥ जगाद् विषयमेवं स आरुणोः
कामविहृतः । मैथुनाय समागच्छ मया सह सुरुपिणि ॥४८॥ तच्छ्रुत्वा श्वेतकेतुं तं कुद्धमारुणिरब्रवीत् । मा कोर्धं कुरु पुत्र
त्वमवृतास्तु लियो मता: ॥४९॥ तच्छ्रुत्वा पितरं प्राह श्वेतकेतु रुषा युतः । एवं चेत् पतिमेकं वृणोति सा कामिनी कथम् ॥५०॥
अतो वै वेद्यसा स्वामिन्न वृत्तं कर्म शाश्वतम् । असमंजसकं मत्वा मर्यादां कारयामयहम् ॥५१॥ अद्यपभूति रागेण स्वरोच्चश्च
परस्त्रियम् । लभीहत्यां लभतां तत्र पुरुषः स न संशयः ॥५२॥ अथवा पुरुषं कंचित् पर्ति त्यक्तवा च कामिनी । गच्छेत्
मैथुनमादार्थं पतिहत्यां तु सा लभेत् ॥५३॥ यद्यहं गणराजस्य भक्तश्चद्विनायक । तदा मे वचनं सत्यं भवेत्वते नमो
रुपात्मुदालकविचेष्टितम् । माहात्म्यमन्यदधुना चतुर्थीसंभवं शृणु ॥५४॥ महाराज्ये द्विजः कश्चित् परस्त्रीलंपदोऽभवत् ।

तदर्थं तेन मध्यस्य कृतं पानं विशेषतः ॥५७॥ चौर्यण धनमादाय हिंसाकर्मपरायणः । नानापापरतो भूत्वा परक्षियमसेवत ॥५८॥ जगाम ऋद्गोहे स एकदा कामविहलः । धनं गृहीत्वा सं लब्धं धनं दक्ष्या राम ह ॥५९॥ एवं किञ्चिद्गते काले शुद्धः रबगृहमागतः । तेन शस्त्राभ्यातेन हतोऽभूत्स द्विजाधमः ॥६०॥ तस्मिन् दिने समायता चतुर्थी देवयोगतः । तत्र यास्त्राभिद्यातस्य पीड्या संयुतोऽभवत् ॥६१॥ अचादिभिर्विहीनश्च पंचमां स ममार ह । ततः स्वानदके लोके जगाम चतुर्थेनासौ द्विजाधमः । ब्रह्मभूतः स वै जातो महापापपरायणः ॥६२॥ अज्ञानवतजेनैव गुणेनासौ द्विजाधमः । ब्रह्मभूतश्च संजातो ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥६३॥ नाना जना ब्रतं भूत्वा ज्ञानतोऽज्ञानतो वृप । व भूतुङ्गस्वभूतश्च मया ब्रवतुं न शक्यते ॥६४॥ एतद् वैशाखशुक्लायाश्चतुर्थी शूषुपातु यः । माहात्म्यं प्रपठेद्वापि स लभेदीप्तिसं फलम् ॥६५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपमिषदि श्रीमन्मोद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते वैशाखशुक्लेष्टुर्थीमाहात्म्यवर्णं नाम पंचदशोऽन्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं वैशाखमासे वै शुक्लाया: फलमुत्तमम् । चतुर्थी अधुना योगिन् ज्येष्ठशुक्लां वद्ध प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आंध्रे योषपुरे राजन् राजा भूत् कर्दमाभिधः । शस्त्राभ्यनिपुणोऽत्यंतं नानाधर्मपरायणः ॥२॥ वद्धां भूमंडलं यस्य समुद्रांतं बभूव ह । तेजसा धर्मनीत्या वै हातुलो यशास्त्राभ्यवत् ॥३॥ देवयोगेन तस्याऽभूत् प्रमहश्चाऽतिदारणः । अग्निवद् दाहको देहे पापेन ग्रेरितः परः ॥४॥ तेनातिपिडितो राजा मूर्चितुं न शाशाक सः । रुदोद कर्दमो भूत्या सदा दाहयुतो भूयास् ॥५॥ नानोपायः । कृतासतेन शांतो रोगो बभूव न । ततो राज्ञयं परित्यज्य सखीकः स यग्नौ चनम् ॥६॥ वनाद्वनातरं गत्वा महोर्यं भयवर्धनम् । सिहवयाग्रादियुक्तं च मरणाय रुदोद ह ॥७॥ तत्राऽज्ञाम विप्रेद्रो भरद्वाजो महायशा: । तं दद्वा सहस्रोत्थाय सखीकः प्रणनाम सः ॥८॥ स हि बद्ध्वा करपुरं तत्पुरः संस्थितोऽभवत् । ततोऽनिदाहसंयुक्तः पपात च रुदोद सः ॥९॥ ताहयां वृपनाथं स दद्वा योगिन्द्रसत्तमः । द्यानेनालोक्य राजान्मुखाच दयया गुतम् ॥१०॥ भरद्वाज उवाच । शूषु कर्दम राजेद् वचनं मे हितावहम् । येन दुःखविहीनरत्वं भविष्यसि महामते ॥११॥

चतुर्थीव्रतमत्यंतं नष्टं राज्ञे त्वदिये । तेन पापसमायुक्तस्त्वं जातोऽसि द्वपाधमः ॥१२॥ अतस्त्वं जनसंयुक्तो ब्रां कुरु
महामते । पुण्येन तेन राजेऽद्दुर्खहीनो भविष्यसि ॥१३॥ भरद्वाजवचः श्रुत्वा तं प्रचल्छ प्रणम्य सः । कर्दमो हर्षसंयुक्तो
ब्रतस्याऽत्वरणाय च ॥१४॥ कर्दम उवाच । भगवन् सर्वत्त्वज्ञ त्वयाऽहमतुकंपितः । ब्रतस्य वद माहात्म्यमधुना
तत् करोम्यहम् ॥१५॥ भरद्वाज उवाच । संकष्टं वरदं कृहणो चतुर्थीजं च शुक्लेके । ब्रतं सर्वार्थं पूर्णं चतुर्णा साधकं मतम् ॥१६॥
सर्वादौ तत्वरः कुर्यात्तदा सर्वं नराधिप । चतुर्णा पुरुषाधीनां दातकर्मफलं लभेत् ॥१७॥ अतो हीनश्चतुर्भिस्त्वं स जनो
नरके नृप । पतिष्यसि न संदेहस्तदर्थं यत्नमाचर ॥१८॥ एवमुक्तवा स माहात्म्यं चतुर्णासंभवं नृप । कथयामास स्मृपाय
श्रुत्वा राजा ननंद ह ॥१९॥ पुनः प्रचल्छ तं विप्रं भरद्वाजं स कर्दमः । गणेशाय स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः ॥२०॥ पुरात्म
भरद्वाज उवाच । गणेशाय स्वरूपं तु चर्तुं वेदादिका नृप । न समर्थास्तथाऽपि त्वं शृणु सारं सुखप्रदम् ॥२१॥ पुरात्म
तपसा युक्तोऽनपं च तप उत्तमम् । सर्वं चराचरं राजन् मदधीनं व भूत्व ह ॥२२॥ तथाऽपि तपसोग्रेणाऽसाधयं तु तपः
पुनः । तांत्रात्तज्ञानभावे मे मतिज्ञाता सुपुण्यतः ॥२३॥ तपस्यकृत्वा ततोऽहं तु शमी दमपरोऽभवम् । जडोन्मत्तादिजे
मार्गं संस्थितो योगकारणात् ॥२४॥ ततः क्रमेण भो राजन्नस्तस्वानंदगोऽभवम् । तत्र संपूर्णयोगेन शांतिं प्राप्नो विशेषतः ॥२५॥
तपसमाहेदादिके सर्वमुत्पन्नं तु विशेषतः । तदृहद्वा शुभितोऽत्यंतं शांतिहीनो यथाऽभवम् ॥२६॥ ततोऽकर्माद्विक्तो यो
कृतकृत्यश्च जातस्ते दर्शनेन वै ॥२८॥ वद मे योगशांतिं त्वं योगिंद्राणां गुरुभर्वान् । तिष्ठामि शांतिंगो भूत्वा यथाऽहं
सहायोगी समागतः । आश्रमे मे च तं दद्वा प्रणतोऽहं सुपूजयन् ॥२७॥ स्वासने सुखमासीनमत्रयं तं महामुनिम् । अथाऽहं
योगाधारकः ॥२९॥ ऐवत उवाच । स्वानंदः पंचधा प्रोक्तः सदसत्समनेतितः । चतुर्णा चैव संयोगे स्वस्वरूपः प्रकीर्तितः ॥३०॥
अयोगः स्वस्वरूपेण हीनः सर्वत्र संमतः । तयोर्योगो भरद्वाज योगशांतिप्रदायकः ॥३१॥ स्वसंबेद्यो गकारश्च णकारो योग
उच्यते । तयोः स्वामी गणेशोऽप्य ब्रह्मणपतिवाचकः ॥३२॥ तं भजस्व महाभाग ततः शांतिमवाप्यसि । नान्यथा
शततवर्षैर्त्वं ग्रन्थयुक्तो भविष्यसि ॥३३॥ एतद्विष्णुमुखाहसन् श्रुत्वा ज्ञानं महत् पुरा । तेनाऽहं शांतिमाप्न्नो गणपत्य-
श्रारामि वै ॥३४॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै स्वमंत्रं स्तिष्ठिद्वायकम् । एकाक्षरं गणेशाय सविद्धिं न्याससंयुतम् ॥३५॥ पूजितो
ैवतस्तेन जगाम स्वेच्छया चरन् । भरद्वाजो गणेशानमभजन्नयचेतसा ॥३६॥ ततः शांतिं समाप्न्नो तथापि भजने रतः ।

गतेषु दशावैषु विवेशास्तं | समाचयौ ॥३७॥ तं हङ्गा पूजयामास भ्रद्वाजः प्रतापवान् | स साम्नामष्टनामार्थस्तोत्रेण
प्रणानाम ह ॥३८॥ ततो मां गाणपत्यं स कृत्वा रवानंदगोऽभवत् | गणेशास्तं विशेषणाऽहं भजामि सुभक्तितः ॥३९॥
एवमुक्तवा ददौ तस्मै कर्दमाय महामत्तुम् । अप्याक्षरं गणेशस्य विधियुक्तं विधानवित् ॥४०॥ ततश्चांतहितो राजन्
भरद्वाजो महामुनिः । कर्दमः स्वगृहे गत्वा हर्षयुक्तः पुपूज तम् ॥४१॥ तत्राऽदौ उपेष्ठमासे या वृप शुक्ला समागता ।
चतुर्थी सा कृता तेन नागरैर्हर्षसंयुतः ॥४२॥ चरदं संकटं शुक्ले चतुर्थीजं च कृष्णके । न करोति नरो यः स संताडो
नगराद्विः ॥४३॥ प्रकाशितं ततस्तेन सर्वत्र ब्रतमुत्तमम् । कृतं भूमितले राजन् चक्रः सर्वे जना ब्रतम् ॥४४॥ प्रमेह-
दुःखनिमुक्तो बभूवे राजस्तमः । कर्दमः स रक्षीयं चै राज्यं पुत्राय संददौ ॥४५॥ वादिकायां स्थितो राजा सखीको
ह्यभजत् सदा । गणेशः सर्वभावेन सोऽते तन्मयतामयात् ॥४६॥ तस्य राज्ये जना: सर्वे ते क्रमेण महामते । अभवन् ब्रह्म-
मूत्राञ्च ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥४७॥ कथां रम्यां दशरथं अन्यां शृणु सुसिद्धिदाम् । गौडदेशोऽत्यजः कश्चिद्भूवे पापकारकः ॥४८॥
वने गत्वा जघानाऽसौ द्रव्यलोभी जनान् सदा । योनिलेपटभावेन दूषितामकरोत् लियम् ॥४९॥ वन एकाकिनीं हङ्गा
ब्राह्मणीं क्षत्रियां तथा । धृत्वाऽयभत् स वेगेन शूद्रां वैश्यस्त्रियं खलः ॥५०॥ एवं नानारवभावेन पापं चक्रे स नित्यशः ।
एकदा ब्राह्मणं कंचिदृहङ्गा हंतुं तमाययौ ॥५१॥ पलायत भयोद्दिग्नो हाहाकारपरायणः । तस्य नादं समाकरणं पुरुषाः
पञ्च आययुः ॥५२॥ तैर्हतः याच्छापेतेन पपात धरणीतले । तरिमन् दिने समाचाता इयेष्टी शुक्ला चतुर्थिका ॥५३॥ स
उपोषणयुक्तश्च वभूवे देवयोगतः । ममार पीड्या युक्तः पञ्चम्यां पापरूपकः ॥५४॥ अज्ञानब्रतपुण्येन ब्रह्मभूतो बभूव ह ।
चांडालः किं पुनर्भूप ज्ञानिनां चित्रमेव च ॥५५॥ एवं नानाविधा राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः । इह भुक्तवाऽतिविलान् भोगानंतं
स्वानंदगा वसुः ॥५६॥ तत्रैव कति भूपाल ब्रूयां वर्कं न शक्यते । अपारमहिमा तस्मादानंतरं कथितं द्विजैः ॥५७॥
इदं उपेष्ठचतुर्थीया यन् माहात्म्यं संशृणोति सः । पठेद्वा यो लभेत् सर्वं शुक्लाया मनसीष्टस्तम् ॥५८॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौहले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते लेषुक्तुचतुर्थीमहात्म्यवर्णं नाम षोडशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । वद ब्रह्मंश्च शुक्राया आषाहे चरितं महत् । चतुर्थ्या नैव तुल्यामि कथां श्रुत्वा
सुसिद्धिदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मैथिले विषये राजद्वागं गंडकी महत् । तत्र राज्यं भद्रसेनश्चकारामितेजसा ॥२॥
शखान्ननिषुणोऽत्यंतं परराष्ट्रावमर्दनः । जित्वा भूमंडलं सर्वं समुद्रबल्यांकितम् ॥३॥ राज्यं चकार धर्मेण नीत्या दंडेन
भूमिप । यज्ञवा विनीतको मानी द्विजदेवातिथिप्रियः ॥४॥ वशागा: सर्वराजानः सर्वते स्म नराधिपम् । अपारसेनया युक्तं
करदा हतोऽभवन् ॥५॥ तस्य राज्ये शुका राजन् शालभा सूषकासतथा । अपारा भक्षयंति स्म धानं वस्त्रादिकं
बलात् ॥६॥ तेषां नाशार्थमत्यंतं भद्रसेनः प्रतापवान् । अत्र्यैर्यत्नपरो भूत्वा मारयामास तान् बहुत् ॥७॥ अश्यस्त्रेण
समंताचान् दण्डानपि च ताहशान् । ददर्श पुनरुत्पन्नांस्ततो राजाऽतिविस्मितः ॥८॥ यत्र तत्र गृहांतेषु चेरुस्ते शालभादयः ।
आशक्तः स बैने गत्वा बभूव ह सुदुःखितः ॥९॥ उपेषणपरो राजा तताप तप उचमम् । शिवं सूत्वा स तुष्टावापूर्य
रौद्रेण भावतः ॥१०॥ गते वर्षं महायोगी बकदाळ्यः समाययै । तं देशं दैवयोगेन वदशार्दिसौ अमवृपम् ॥११॥ राजा
तं पूजयामास संभोजय नपसंयुतः । प्रकट्य योगिनं तत्र दुःखयुक्तेन चेतसा ॥१२॥ भद्रसेन उवाच । स्वामिन् राज्यं मदीये
वै सूषका: शालभा: शुका: । अत्यंतं पीडियंति स्म जनान्मां भक्षणे रत्नाः ॥१३॥ तत्रोपायाः कृता विपाऽभवन् सर्वे
सुनिष्फलाः । राज्यं त्यक्त्वा बनेऽहं च संस्थितो दुःखकारणात् ॥१४॥ शंकरं संभजंस्त्व दर्यानं ते महामते । प्रापस्तपः
प्रभावेण तत्रोपायं वद प्रभो ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । भद्रसेनवच्चः श्रुत्वा गणपत्यो महायशाः । जगाद बकदाल्यः स
तं भूपं हर्षयन्निव ॥१६॥ बकदाल्य उवाच । शिवेन प्रेषितोऽन्नाऽहं त्वदर्थं राजसत्तमः । इष्टु मे परमं वाक्यं दुःखनाशकरं
महत् ॥१७॥ राज्ये ते भद्रसेनाऽव ब्रतं नष्टं बभूव ह । चतुर्था संज्ञकं तेन विषयुक्तोऽस्मि सांप्रतम् ॥१८॥ प्रजाः सर्वा
भयोद्दिग्मा जाता दुष्टं नराधिपे । राज्यकर्तृरे पापिन् नरके गच्छसि ह्यतः ॥१९॥ सर्वादौ तद्गतं सर्वैः कर्तव्यं नित्यवत्प्रभो ।
चतुर्था गुरुषार्थानां दायकं विद्वहारकम् ॥२०॥ न कृतं चेत्तदा सर्वं कृतं कर्म निरर्थकम् । चतुःपदार्थीनस्वादित्वारथ
महामते ॥२१॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्या यन् माहात्म्यं बकदाल्यकः । कथयामास राहे वै श्रुत्वा तं सोऽब्रवीद्वचः ॥२२॥ बकदाल्य
भद्रसेन उवाच । कीदृशोऽप्य गणाधीयो बद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं सर्वदेवेशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२३॥ बकदाल्य
उवाच । पुरावृतं मदीयं यज्ञेष्ठितं इष्टु मूर्मिप । तेन त्वं गणराजस्य ज्ञाने मुनिपुणो भवेः ॥२४॥ पुराऽहं तपसा युक्तो

वायुमात्राशनोऽभवम् । चराचरं ततो मत्तेजसा व्यासं भयातुरम् ॥२६॥ तथापि तपसा राजन् युक्तोऽहं तत्र मेऽद्वृतम् ।
ब्रह्मव विश्वप्रसय दशीनं सर्वगं परम् ॥२७॥ तेनाऽहं ज्ञानभावेन संस्थितो योगकारणात् । तपस्यकल्या विशेषण
जडोऽन्मत्तादिके रतः ॥२८॥ शमी इमपरो भूत्वा योगं पूर्णसुखप्रदम् । असाधयं सदाऽत्यंतं मनोनियहत्परः ॥२८॥ एवं
क्रमेण युपाल सहजे ब्रह्मणि व्यहम् । ब्रह्मभूतस्वभावेन संस्थितो हर्षवास्तवा ॥२९॥ ततो मयाऽतिमोहन शून्यं स्वाधीन-
स्तपकम् । हृष्टं तेनाऽभवं ग्रांतो ब्रह्मणि त्वीहर्षं कथम् ॥३०॥ ततोऽहं शरणं शांसुं गत्वा तं रहुत्वात् सत्वैः । प्रसन्नं शंकरं
हृष्टाऽवद् योगं वद प्रभो ॥३१॥ शिव उवाच । सत्यासत्यसमानानि सहजेन युतानि है । निजात्मबोधतो विद्वि
स्वानंदादुद्भवानि च ॥३२॥ संयोगे रवस्वरूपत्वं ज्ञातव्यं वेदवाहतः । अयोगे सर्वसंयोगो नश्यत्यत्र न संशायः ॥३३॥
संयोगश्च तथा योगस्तयोर्योगो महामते । योगशान्तिप्रदः प्रोक्तो योगिभिर्योगसेवया ॥३४॥ योगशान्तिमयं विद्वि गणेशं
ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन ब्रह्मभूतो भविष्यसि ॥३५॥ संयोगश्च गकाराख्यो णकारो योगवाचकः । तयोः
स्वामी गणाधीशः पश्य वेदं विशेषतः ॥३६॥ एवमुक्त्वा महादेवो ददौ मंत्रं द्विजाय मे । एकाद्वयं विद्युत्स-
रुयोगदम् ॥३७॥ प्रणम्य शांकरं भूप गतोऽहं वनमेव च । अभजं गणराजं तं द्यूत्वा जपपरायणः ॥३८॥ ततस्तत्कृपया
शान्तिमया प्राप्ता विशेषतः । तथाऽपि पूजने सक्तसं ध्यायामिसि सम चेतसा ॥३९॥ ततो मां दर्शयामास स्वप्नं शुद्धा-
विराजितम् । हृष्टा तं प्रणमामि स्म स्तौमि हर्षसमन्वितः ॥४०॥ भर्त्ति दत्त्वा गणाधीशो हंतधीनं चकार मे । तदारेय
महाभाग गाणपत्योऽहमादरात् ॥४१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं पञ्चाक्षरं मुनिः । अंतधीनं गणेशास्य स चकार
द्विजोत्तमः ॥४२॥ ब्रह्मदात्यं गतं हृष्टा राजा हर्षसमन्वितः । चकार स्वपुरं राज्यं पुनरागत्य धर्मतः ॥४३॥ ततः स
नागरैः सार्धं चकार व्रतमुक्तमम् । आषाह युक्तपक्षे चै चतुर्थीजं सुभन्तितः ॥४४॥ ततः सर्वत्र तनेव प्रशास्तं तद्वतं
कृतम् । हुक्कुरुणचतुर्थीजं व्रतं चकुर्जना दृप ॥४५॥ शुक्राश्च मृषकास्तत्र शालभा नाशमाययुः । धनधान्ययुता लोकाः
पुष्टिं लेसुः सुहर्षतः ॥४६॥ नानादुःखं परित्यज्यानंदैनैव समावृता: । अंते स्वानंदगा: सर्वे ब्रह्मभूता ब्रह्मविरे ॥४७॥
राज्येऽभिषिञ्चय पुत्रं स्वं सप्तनीको यथै वनम् । तत्र तं गणराजं सोऽभ्यजतानन्यभावतः ॥४८॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा
सर्वार्थीकोऽजस्युद्भव । ब्रह्मभूतो व्रतस्यास्य प्रसादेन ब्रह्मव ह ॥४९॥ अन्यच्छृणु चरितं तद्रत्जं पुण्यवर्धनम् । आषाहे

वरदायाश्च मुकिसुनिकलप्रदम् ॥५०॥ अंगदेशो समुत्पद्वो वाणिजः पापकारकः । स्वधर्मं स परित्पर्य दुष्टकर्मरतो-
भवत् ॥५१॥ द्युतमध्यादिकं नित्यं हिंसयाऽसेवतान्वितः । बलात् द्युत्वाऽसुंकृत पराक्रियं वशमनागताम् ॥५२॥ तस्य
कर्म दुराचारं ज्ञात्वा पित्रा तिरस्कृतः । असकुतेन स क्षुब्धो विषं पित्रे ददौ खलः ॥५३॥ विषवाधासमायुक्तः स ममार
ददाह तम् । ततो मातरमागमय धर्तु जग्नाह वै बलात् ॥५४॥ लोकाः सर्वे ततो ज्ञात्वा चेष्टिं हृष्टवं परम् । तस्य दुष्टस्य
ते तत्र व्यथिताः संबन्धिविरे ॥५५॥ जनाः श्रेष्ठा दृष्टं गत्वाऽकथंस्तद्विशेषतः । चेष्टिं क्षुभितो राजा श्रुत्वा तं तत्र
चानयत् ॥५६॥ श्रेष्ठे दृष्टं नरैः प्रोतो दुर्भीतिः स दृपाज्ञया । तद्विन्दैवयोरेनाषाढी शुक्ला वृभूव ह ॥५७॥ तत्राऽप्य जलहीनश्च
निराहारः स्थितोऽभवत् । पंचम्यां पीडया युक्तो ममार दृष्टं दुष्टधीः ॥५८॥ अज्ञानवतपुण्येन स द्वानंदगतोऽभवत् ।
महापापी ब्रतस्यैव प्रभावेण महीपते ॥५९॥ स्वानंदे गणं दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो वृभूव ह । एवं ब्रतप्रभावेण जना ब्रह्म
प्रलेभिरे ॥६०॥ तत्रैव कति संख्यातुं शक्यते न कदाचन । वषायुतैर्महाराजाऽस्तिविलं केनाऽपि योगिना ॥६१॥ यदि ज्ञानेन
सा देवी चतुर्थी साधिता भवेत् । वरदा तत्र किं चित्रं तस्मै ब्रह्मप्रदा भवेत् ॥६२॥ इदमाधाहगायाश्च चतुर्थ्याश्चरितं
पठेत् । शृणुयाद्वारदायाश्चेत् स लभेदीप्तिसंकलनम् ॥६३॥

॥ ओमिति श्रीमदोत्त्वं पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने भद्रोले महापुराणे चतुर्थं खेडे गजाननचरिते आषाढ़ुक्त्वात्तुर्थचरितवर्णं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । श्रावणे वरदायाश्च माहात्म्यं चद विस्तरात् । न दुष्यामि कर्थां श्रुत्वा ब्रह्मभूयप्रदां
प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अंगदेशो पुरं श्रीमच्छततारं वृभूव ह । राजा राज्यं चकाराश्वसेनसंज्ञोऽपि तत्र हि ॥२॥ धर्मेण
नीतियुक्तेन नानादानपरायणः । देवविग्रातिथिप्रसुर्वभूवातिपराक्रमी ॥३॥ नानाब्रतपरो राजा यज्ञवा तेजस्तिवनां वरः ।
शास्त्रात्मैः पृथिवीं सर्वां जिज्ये बलसमन्वितः ॥४॥ सार्वभौमः स विद्यातिविलोकीकृतिकारकः । राजा: सर्वान् वशे
चक्रे सेवकान् करदायिनः ॥५॥ एवं राज्यं वरां द्युत्वा भूतलं स चकार ह । ततोऽक्षमाज्जवरस्तस्य समुत्पद्वोऽतिदाहकः
॥६॥ उवरेण पीडितोऽत्यंतं निशि निदां न चाऽलभत् । नानोपाधांशकाराऽसौ उवरहीनो वृभूव न ॥७॥ एवं वर्षं गते पूर्णे
सोऽस्थित्यमावशेषितः । अत्यन्तदुःखितो राजा विललाप शृणातुरः ॥८॥ विषेण देहपातार्थमुद्यतोऽभूत् भर्तीपतिः । जगाम

सहसा तत्र देवलो योगिसत्तमः ॥१३॥ तं हृष्टा प्रणनामाथ पूजयामास बांधवैः । शुक्रत्वा तुं जगदेदं वचनं साधुमार्गचित् ॥१०॥ अश्वेन उवाच । धन्यं मे जन्म कर्माऽपि पिता माता ब्रतादिकम् । अथुना सफलं दानं येन ते दर्शनं मुने ॥११॥ उवरेण पीडितोऽत्यंतं विषपाने महामुने । तत्परोऽहं प्रपश्यामयागतं त्वां योगिसत्तम ॥१२॥ मृतोऽहं विषपानेनात्महत्यां न लम्भे कदा । तत्र दशनमात्रेण मुक्तो यास्यामि धाम तत् ॥१३॥ एवमुक्त्वा रोदाऽपि ततस्तं देवलो मुनिः । उवाच भावगंभीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्वचित् ॥१४॥ देवल उवाच । राज्ये न एष त्वदीये यज्ञात्मयोऽसंज्ञितं ब्रतम् । तेन तत्रं रोगयुक्तोऽपि मृतोऽगच्छासि नारके ॥१५॥ चतुःपदार्थदं पूर्णं सर्वादौ संमतं परम् । न कृतं चेत् फलैर्हनिं कर्म सर्वं भवेत्पृष्ठ ॥१६॥ त्वया यज्ञं कृतं कर्म नानापुण्यात्मकं महत् । चतुःपदार्थहीनं तज्ज्ञात्मयोगी व्रतसंश्रिताम् ॥१७॥ एवमुक्त्वा महायोगी चतुर्थव्रतसंश्रिताम् ॥१८॥ अथुना वद कथां संश्रावयामास राजा श्रुत्वा तमब्रवीत् ॥१९॥ अश्वेन उवाच । अहो ब्रतस्य माहात्मयं संश्रुतं परमाङ्गुष्ठम् । अथुना वद माहात्मयं गणेशस्य महामुने ॥२०॥ देवल उवाच । गणेश्वरस्य माहात्मयं मया चकुं न शक्यते । उपाधिना युतं राजत् वादिद्यामि स्वरूपकम् ॥२१॥ असितान् मे पितुर्वक्त्राङ्गुष्ठं ततो बदामयहम् । सर्वास्त्रिद्विकरं पूर्णं ब्रह्मयोगप्रकाशकम् ॥२२॥ युराऽहं तपसा युक्तोऽभवेस्तत्र समगतः । जैगीषव्यो महायोगी दीवः सहजो व्यभौ ॥२३॥ मया सुस्तकृतो योगी संस्थितः पूजितः स्तुतः । ममाश्रमे न किंचिन् माऽवदत् सोऽपि महायशा: ॥२४॥ तस्य चिह्नं समालोक्य मनसा धारयामयहम् । अकर्मकारकश्च इम देहरक्षणतत्परः ॥२५॥ द्यानादिशून्यभावेन तिष्ठति ब्रह्म एव च । शांतियोगेन हीनः: सम तथा योगिरवरूपघृक् ॥२६॥ ततोऽहं तं गृहे त्यक्त्वा गतः सामुद्रेकं जले । मदीयचित्तं ज्ञात्वा स तज्जैव समाययौ ॥२७॥ अहो केनैव मार्गेणाऽगतोऽयं योगिसत्तमः । तापसेन मयाऽऽकाशो गच्छता नावलोकितः ॥२८॥ त्यक्त्वा ततस्तं तत्त्वाहमगमं स्वर्गमंडलम् । तत्रापि जैगीषव्यश्च मया हृष्टो महामते ॥२९॥ एवं नानाविधैर्मार्गः स्वर्गं पृष्ठसंघाष्टापुक्तं मया तेषु महायोगी दृष्टः संपूजितोऽप्यैः ॥३०॥ ततोऽकस्मान् महायोगी सोऽतधीनं चकार ह । तदृ हृष्टा सिद्धसंघाष्टापुक्तं तैः कथितं वृप ॥३१॥ ब्रह्मलोके गतः सोऽपि तत्र तेन गतिभवेत् । ततोऽहं खेदसंयुक्तः स्वाश्रमं पुनरागमम् ॥३२॥ तत्रापि गृहमध्येऽसौ मया हृष्टो महायशा: । संपूर्ज्य प्रणतो भूत्वाऽवदं योगपरायणः ॥३३॥ तारयस्व महायोगित् संसारान् मां कुशिल्यकम् । छलनायां स्वमायुक्तं दयया तत्र दयानिधे ॥३४॥ जैगीषव्य उवाच । हिंसात्मकं कुरुत्व त्वं

कर्म मा यत्तधारकः । ब्रह्माहमिति योधेन शामी दमपरो भव ॥३४॥ यदाज्ञावशां सर्वं वर्तते तं भजस्व च । तेन योगी
त्वमेवह भ्रविष्यसि न संशयः ॥३५॥ जैगीषन्यश्चैवमुक्तवा तैवांतरधीयत । अहं तत्र समासीनो हिंसा॒ ह्यकृत्वा
तथाऽभवम् ॥३६॥ ततः स्म पितरः सर्वे महत् कुर्वति रोदनम् । अहो कर्म परित्यज्य देवलो न उपेक्षते ॥३७॥ अस्मान्
कः पुर्यति प्राज्ञो निराधारा वर्यं कृता: । देवलेन न संदेहः क्षुधाविष्टास्तुषा श्रुता: ॥३८॥ तात् हृष्टा हृषितोऽहं वै कर्म
कर्तुं समुद्यतः । मया हृष्टा ओषधयो महत् कुर्वति रोदनम् ॥३९॥ अस्मानहोऽभयं दत्वा देवलः कौर्यमाश्रितः । निर्लज्जः
बुनरेवाऽस्मै छेदयिष्यति दुर्मितिः ॥४०॥ ततोऽहं नितरा रिवत्रो ह्युभयज्जैव संकटात् । विचार्यं स्वहिते सरतः शामी दमपरो-
भवम् ॥४१॥ सर्वाभ्यस्वभावेन कर्मणा योगसेवया । क्रमेण सहजे योगयहं ब्रह्मणि परोऽभवम् ॥४२॥ तत्र स्वाधीनतां
हृष्टा शांतिहीनोऽभयं पुनः । अगमं पितरं तत्र योगाद्विदितं स्तुतम् ॥४३॥ तत्राऽसितं प्रणाम्यैवाऽपृच्छं ब्रह्म सनातनम् ।
योगशांतिप्रदं पूर्णं ततो मां सोऽब्रवीद्वचः ॥४४॥ असित उवाच । संयोगाद्विद्विष्टुत्र त्वं स्वसंवेद्यात्मकात् किल । चतुर्विधं
समुत्पन्नं तत्त्वजस्व समाधिदम् ॥४५॥ अयोगेन च संयोगो हृष्यते योगिभिः कदा । संयोगाद्विद्वचत् ॥४६॥ संयोगेऽयं
मतः ॥४६॥ भजस्व गणराजं त्वं तदर्थं नित्यमादरात् । सदा योगस्वरूपं तं शांतिदं योगिनोऽब्रुवत् ॥४७॥ संयोगेऽयं
गक्तराख्यो णकाराख्यस्वयोगके । तयोर्योगे गणाधीशो ज्ञातव्यो विद्युत्यः सदा ॥४८॥ एवमुक्तवा ददौ मंत्रं महामेकाक्षरं
परम् । गणपत्यः प्रसन्नात्मा पिता मे गणार्थं भजत् ॥४९॥ ततस्तं प्रणिपत्यैव गतोऽहं स्वाश्रमे वृप । गणेशं पूजयामि सम-
ध्यात्वा जपपरोऽभवम् ॥५०॥ ततः स्वल्पेन कालेन शांतिं प्राप्नोऽहमेव च । योगिवच्योऽभवं राजंस्तथापि गणार्थं भजे-
त् ॥५१॥ गते वर्षे समायातो गणेशो भक्तवत्सलः । रुतः संपूजितस्तत्र मया हृषेन चेतसा ॥५२॥ ततो मां गणपत्यं स-
पिततुलयं महोदरः । कृत्वा स्वानंदके धान्नि गतो ब्रह्मपतिः प्रसुः ॥५३॥ उकृत्वा दशाक्षरं मंत्रं ददावेवं वृपाय च ।
अंतर्धाय स्वमात्मानं देवलः स्वाश्रमेऽगमत् ॥५४॥ ततः स राजशाहैलो गणेशभजते रतः । तत्राऽदौ श्रावणी प्राप्ता
वरदा या चतुर्थिका ॥५५॥ तां चक्रार जनैः सर्वैः पुरवासिभिरादरात् । उपोषणसमायुक्तः पंचम्यां पारणे रतः ॥५६॥
ततो दाहविनिर्मुक्तो उवरहीनो बभूव ह । जना: सर्वे च रोगादैर्हीना जातास्तदद्वृतम् ॥५७॥ ततस्तेन महीपुष्टे विल्यातं
तद्वत्तं कृतम् । शुक्रकृष्णभवं चक्रवत्तं सर्वे धरातले ॥५८॥ आरोग्यादिसमायुक्ता हृष्टपुष्टा जना: बसुः । ब्रतस्य पुण्योगेन

पुनर्पौत्रधनानिवता: ॥६९॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा शांतिपरायणः । सखीक एकांते सोऽभूदभजद्दणनायकम् ॥६०॥
अंते खानंदगो राजा ब्रह्मभूतो बभूव ह । क्रमेण सर्वे लोका वै ब्रह्मभूता बभूविरे ॥६१॥ एवं ब्रह्मय माहात्म्यं सर्वसिद्धि-
प्रदायकम् । कथितं ते महाराज युनः शृणु कथानकम् ॥६२॥ गुर्जेरे पापकर्माकः क्षत्रियो दुर्बलोऽभवत् । बालयात् प्रारम्भ
दुष्टात्मा पापकर्मपरायणः ॥६३॥ श्रीमांसमदिरासस्तो जनानं च पशोस्तथा । वये रतो गुरुं नैव मारयामास संदधीः
॥६४॥ गुरोद्रेन्यं गृहीत्वा स वनगश्च बभूव ह । एवं नानाविधं पापं चकार नित्यमादरात् ॥६५॥ एकदा उवर्युक्तः स
बभूव क्षत्रियाधमः । अत्यंतं व्याकुलो जातो देहयुद्धे न चास्मरत् ॥६६॥ दैवयोगेन शुक्ला सा आवणे सुसमागता ।
चतुर्था तत्र तेनैवास्त्रं जालं भ्रक्षितं न च ॥६७॥ पंचम्यां तेन किंचिद्भूक्षितं त्वज्ञमादरात् । रोगहीनो व्यवाहारिपि पुनः
पापं समाचरत् ॥६८॥ कालेन निधनं प्राप्तं ते नेतुं च समागताः । दुष्टं संगृह्य गाणेशा ब्रह्मभूतं प्रचक्रिरे ॥६९॥ अज्ञान-
व्रतजैनैव पुण्येन क्षत्रियो यथौ । स्वानंदं किं पुनर्जीविनां कथा का दृपात्मज ॥७०॥ एवं नाना जनायाश्च चतुर्थीव्रतपुण्यतः ।
ब्रह्मभूता मया चक्तुं न शक्यस्ते बभूविरे ॥७१॥ इदं आवणगायाश्च वरदाया: पठश्वरः । माहात्म्यं शृणुयाच्चद्वा स सर्व-
संलभेत् फलम् ॥७२॥

॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्ले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते श्रावणशुक्लुर्थीव्रतकथं नामाषाढशोऽध्यायः ॥

४६६

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । बद ब्रह्मन् मले मासे चतुर्थी या समागता । बरदा चरितं तस्या: सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१॥
वासिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयित्यगामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थी माहिमायुक्तं श्रवणत् सर्वदे परम् ॥२॥ आंश्च राजा सुषेणश्च
चकार राज्यमुन्नमम् । नगरे चंपके खूप याङ्गाखे पारगो मतः ॥३॥ नीत्या धर्मेण कीर्त्या च दानेन यश आज्ञयत् ।
देवाविप्रातिथिप्रसुर्युद्वा ब्रतपरायणः ॥४॥ जित्वा खूमंडलं सर्वं राज्यं चकार धर्मतः । राजानः करदा: सर्वे सेवां
चकुर्महीपतेः ॥५॥ तस्य राज्ये महा सर्पा वभक्षुस्तज्जनान् सदा । यत्र तत्राऽचरन् क्षुब्धाः सप्तः परमदारुणा: ॥६॥ जनैः कुत्र
महीपालं प्रगंतुं नैव शक्यते । तथैव दुःखितैः श्यातुं बनेषु च गृहसु च ॥७॥ राजा तथैव दुःखातो महाभयपरायणः ।

नागानां शांतये सर्वैः पंचमी साधिताऽभवत् ॥८॥ तथा रम न शामं यांति नागाः परमदारुणाः । नानापुण्यानि तीर्थानि
जनाश्चकुर्विशेषतः ॥९॥ तथाऽधिकं यशुः क्रूरा नागाः सर्वैऽन्नाः भूमिषु । राजेद्वा खगुर्द तत्र औमिनि शरणं यशौ ॥१०॥
तं प्रणम्य पुरस्तस्य संस्थितः स कृतांजलिः । तं मुनिमानयामासाऽसनदानाद्विशेषतः ॥११॥ पपक्ष विनयेनैव युक्तं
किमर्थमागतः । सुषेणः स तथोवाच निःश्वस्य मुनिपुण्यवम् ॥१२॥ सुषेण उवाच । स्वामिन् सर्पा अपाराश्च घर्षतश्च सदा जनान् ।
त स्थातुं शाकयेते तत्र भयसंकुलैस्तुर्मुने ॥१३॥ नानोपायाः कृतास्तत्र न शांतिं लेभिरेततः । तदर्थं त्वां महाभाग
प्रदुमन्त्र समागतः ॥१४॥ वद सप्यगणानां च शांतये किं करोम्यहम् । विप्र नो चेत् त्वत्समीपे देहत्यगं करोमि वै ॥१५॥
वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो महातेजा जैमिनिस्तमुवाच ह । स्वशिष्ठं निदयन् राजंसत्कृष्टुर्व समाहितः ॥१६॥ जैमिनिरुचा ।
चतुर्थजं महापापिक्षादं राज्ये तत्व ब्रतम् । तेन त्वं च मृतैः सर्वेनरके प्रपत्तिभ्यामि ॥१७॥ चतुर्णा पुरुषाधार्यानां दातृत्वाद्वारदा
मता । तथा संकटनाशितवात् संकष्टी सा प्रकीर्तिता ॥१८॥ यदि ब्रतं च सर्वादौ न कृतं चेन्निरथकम् । कर्महीनं
चतुर्भिर्भस्त्रियं कार्या ततः प्रभो ॥१९॥ एवमुक्तवा चतुर्थाश्च माहात्म्यं मुनिसत्तमः । कथयामास तच्छ्रुत्वा सुषेणसं
तथाऽब्रवीत् ॥२०॥ सुषेण उवाच । कीदृशोऽयं गणेशानो ब्रतं यस्य महाङ्गुहतम् । ब्रद तस्य स्वरूपं मे भजिष्यामि महाप्रभुम्
॥२१॥ जैमिनिरुचा । न वक्तुं शक्यते राजन् केनाप्येतत् स्वरूपकम् । उपाधिना युतं डुंडिं बदामि शृणु तत्त्वतः ॥२२॥
अहं पुरा सुशांत्यर्थं न्यासं च शरणं गतः । महं संकथितं तेन साक्षात्तारायणेन च ॥२३॥ तदेव त्वां बदिष्यामि स्वशिष्ठं
च द्वपाधमम् । यदि तं भजसि ह्य य सर्वमिद्विप्रदायकम् ॥२४॥ देहदेहिमयं सर्वं गकाराङ्क्षरवाचकम् । प्रकारवाचकं
ब्रह्म संयोगायोगरूपकम् ॥२५॥ तयोः स्वामी गणेशमतु पद्य वेद महामते । चित्ते निवासकत्वाच्चित्तामणिवै स कृयते ॥२६॥
वितरूपा स्वयं बुद्धिग्रातिरूपा महीपते । सिद्धिस्तत्र तयोर्योगे प्रलभेत तयोः पतिः ॥२७॥ एवमुक्तवा गणेशस्य ददो मंत्र
षडक्षरम् । सुषेणाय यथान्यायं विधियुक्तं विशेषतः ॥२८॥ ततस्तेनाभ्यनुज्ञातः स्वपुरं स जगाम ह । तत्राऽऽदौ मलमासश्च
संप्राप्तसेन भूमिप ॥२९॥ मलमासे गणेशस्य वरदारुद्यं समागतम् । सोऽपि शुक्लं चतुर्थीजं ब्रतं चक्रे सुभक्तिः ॥३०॥
नागरैर्विविवैर्लक्ष्मीः समीपग्रामसंस्थितैः । तत्कृतं विधिना राजन् सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥३१॥ ततस्तेन सुषेणोन प्रशस्त
भूमिमङ्गले । कृतं ततो जनाः सर्वे चकुर्वर्षसमन्विताः ॥३२॥ अभवत् ब्रतपुण्येन सर्पा अंतहिता बभुः । लोका रोगादिभिः

सर्वे वर्जिता हर्षसंयुताः ॥३३॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्ता धनधान्यसमन्विताः । नानासुखेषु संसक्ता अभवंसतत्र ते ततः ॥३४॥
राजा गणपतिं निलमभजन्नयचेतसा । बडदरेण मंत्रेण विद्युतेन पूजयन् ॥३५॥ पुत्रे राज्यं विनिक्षिप्य सखीकः स
चनं यथौ । तत्र विद्वशेमेवं सोऽपुजयुक्तपत्परः ॥३६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । जनाः सर्वे ब्रते संस्थाः
शुक्लकृष्णभवे परे ॥३७॥ स्वान्ते क्रमेण ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविरे । ब्रतस्यैव प्रभाविण न किञ्चिद् दुल्भं भवेत् ॥३८॥
अन्यच्छृणु महीपाल चरितं मलमासगम् । पुण्यं शुक्लचतुर्थीजं श्रवणात् सर्वदं भवेत् ॥३९॥ हस्तिनापुरवासी च क्षत्रियः
कः सुदारणः । बालयात् प्रभृति वै सोऽपि पापाचारो बभूव ह ॥४०॥ द्रव्यलोभार्थमेवं स्वजनकं स जघान ह । परस्ती-
लालसः पूर्णश्वैरकम्परोऽभवत् ॥४१॥ एवं नानाविधं पापं चक्रेऽसौ दुर्मतिः सदा । वने श्येतः कदाचिद्दै जनान् जस्ते
महाखलः ॥४२॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र समेषीव महीपते । इष्टः सोऽपि भयोद्दिग्मो गृहे गंतुं मनो दधे ॥४३॥ ततो विषेण संहयासो
देहस्तेन पपात ह । दैवयोगेन तत्राऽसौ जलाक्षरहितोऽभवत् ॥४४॥ शुक्लपक्षे मले मासे चतुर्थी सा तिथिस्तदा । तेन प्रापा-
तत्र भूप अज्ञानेन ब्रतं कृतम् ॥४५॥ पञ्चम्यां स युतस्तत्र वने घोरे महाखलः । स्वानंदे गणपं दृश्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह
॥४६॥ नाना जना ब्रतेनैव ब्रह्मभूता बभूविरे । हह शुक्लत्वाऽविलात् भोगानंते चक्तुं न शक्यते ॥४७॥ इदं चतुर्थीमाहात्म्यं
मलमासे शृणोति चत् । शुक्लपक्षे लभेत् सोऽपि पठेद्वा सर्वमंजसा ॥४८॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौल्ले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते मलमासशुक्लचतुर्थीचरितवर्णं नाम एकोनविशोऽध्यायः ॥

४३-४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । संश्रुत्य वरदाया वै माहात्म्यं सर्वदं परम् । अत्यंतं कृतहृत्योऽहं जातो नामत्यत्र
संशायः ॥१॥ नानेन सहशं किञ्चिद्रुतं सर्वार्थदं परम् । धन्यास्ते पुरुषा विग्र चतुर्थीब्रतकारकाः ॥२॥ अधुना संकटायाश्च
माहात्म्यं बद विस्तरात् । न तुप्यामि सुधारूपां कथां श्रुत्वा समाप्ताः ॥३॥ मुहूर्ल उवाच । एवं वृष्टे महायोगी वासिष्ठ-
स्तमुवाच ह । तच्छुक्लत्वं प्रजानाथ श्रवणानंददायकम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । तत्र भावं विदित्वाऽहं संतुष्टो वृपसत्तम ।
पुण्यवानस्ति येन तं गणेशो भान्तिमानसि ॥५॥ न हृष्पपुण्ययोगेन गणेशास्य महात्मनः । कथायां जायते प्रीतिर्धन्योऽस्यत्र
न संशायः ॥६॥ कथां शृणु महाभाग चतुर्थीसंभितां पराम् । कृत्यपद्मे महापुण्यां सर्वसिद्धिप्रदायनीम् ॥७॥

अत्र ते कथयित्यामि चेति हासं पुरातनम् । महापुण्यप्रदः पूर्णश्रवणात् पठनाहृचेत् ॥८॥ सहस्राख्ये गुरे राजन् शूरसेनो महीपतिः । सभायां गानसंयुक्तो बभूवे भूपेसेवितः ॥९॥ तत्राऽकस्माद्विमाने वै पातिं उबलनप्रभम् । तद् दृष्टा परमाश्र्य ज्ञातुं दृतानचोदयत् ॥१०॥ दृतैः संज्ञापितो राजा विमाने द्रष्टुमुत्सुकः । स यथौ नगरपांते पुरचासिभिरावृतः ॥११॥ तत्रेदं देवयुक्तं स दृष्टा विरिस्तमानसः । प्रणनाम पदा गत्वा दंडवत् पृथिवीतले ॥१२॥ पुनरुत्थाय राजाऽसौ कृत्वा करपुं शैवैः । हर्षयुक्त उवाचेदं वचनं भन्ति संयुतः ॥१३॥ शूरसेन उवाच । धन्यं जन्म वयो दानं पितरौ नगरादिकम् । कृतकृत्योऽस्मि देवेद दर्शनाते सहारुगः ॥१४॥ वद कुत्र विभो गंतु कुतो व्रजासि वा स्थलात् । लालसस्ते विमानं च नृथं निपतिं भुवि ॥१५॥ न जाने केन पुण्येन सर्वेषां दर्शनं च ते । जातं देवसमूहेन बदाङ्गां किं करोम्यहम् ॥१६॥ विमानचलने यत्नं कुरु त्वं देवनायक । केन पापेन ते यानं पतिं तद्वदस्व मे ॥१७॥ एवं पृष्ठो महातेजा महेद्रसतमुवाच ह । विनीतं भन्ति संयुक्तं राजेऽदं हर्षसंयुतः ॥१८॥ इदं उवाच । कैवर्तको महापापी नामा विनेशमाभजत् । मुहुलेनोपदिष्टश्च नाममंत्रपरायणः ॥१९॥ सहस्रे तद्वरणाऽसौ वर्षेषु ब्राह्मणोत्तमः । श्रुमध्यारिः गृहुडा श्रुगुडा चाऽभवत् सुनिः ॥२०॥ तस्य दर्शनमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते । दर्शनार्थ गतोऽहं तु संपूज्येह समागमम् ॥२१॥ अत्रापि पापस्वप्य हशा वैश्यस्य कुष्ठिनः । विमानं पतिं भूमौ तव दृतस्य मानद ॥२२॥ यदि संकोष्ठिका राजंश्चतुर्थी कृष्णपक्षगा । साधिता व्रत-भावेन तस्या: पुण्यं प्रदीयताम् ॥२३॥ तदा विमानमेवेदं चलेदत्र न संशयः । नान्यथा पुरुषार्थेश्च विमानचलनं भवेत् ॥२४॥ एतस्मिन्नंते तत्र विमानं च द्वितीयकम् । समागतं गणेशास्य दृष्टुक्तं महाहृतम् ॥२५॥ तत्रैव नगरे भूप चांडाली पापकारिणी । अंथा कुष्ठयुताऽत्यन्तं कृमिभारसमाकुला ॥२६॥ पूर्यशोणितदिग्धंगा दुर्गाधेन समावृता । बभूव भिक्षया सा वै रता जठरपोषणे ॥२७॥ पौषकृष्णातुतीयायां निशा किंच्चावशेषिता । मद्यपानं तया तत्र कृतं सुख्वाप निर्भया ॥२८॥ विमानवलेनैव निद्रां लेभं तथाऽऽत्यन्तं चतुर्थ्यासुदिते चंद्रे जाते जागरिताऽभवत् ॥२९॥ ततोऽपि कृष्णयाऽविष्टा रात्रौ मद्यपानवलेनैव निद्रां लेभं तथाऽऽत्यन्तं चतुर्थ्यासुदिते चंद्रे जाते जागरिताऽभवत् ॥३०॥ पंचम्यां सा सृता तत्र दृप संगृह्य गाणपा: । भिक्षार्थमेव च । बग्राम तत्र केनाऽपि दत्तात्रं बुझेच च सा ॥३१॥ गच्छंती वायुना सृष्टा विमानेत्यजजा दृप । स वायुः सहसा गत्यास्मि विमाने यथुस्ते वै स्वानंदे व्रतकारिणीम् ॥३२॥ व्रतकारिणीरस्य सृष्टो वायुः कृष्णयवान् । विमानं चालयामास देवेद्रस्य महाहृतम् ॥३३॥

तद् हृष्टा विस्मितः सर्वे देवा मुनिगणादयः । ज्ञानहृष्टया च तज्ज्ञात्वा शारांसु राजसत्तमम् ॥३४॥ हृष्टे स्वर्ण गते देवै
 राजा स्वनगरं यथौ । विस्मितसं प्रणम्यैव वसिष्ठं मां समानयत् ॥३५॥ मया विधियुतं तस्योपदिष्टं मुख्यकं ब्रतम् ।
 चक्कार स यथान्यायमंगारकयुतं पुरा ॥३६॥ माये कृष्णचतुर्थ्यां स कृत्वा ब्रतमनुत्तमम् । पुनः संपूज्य पंचम्यां गणेशा
 संस्थितोऽभवत् ॥३७॥ एतास्मिन्नते तत्र विमानं सहस्राऽङ्गात्मम् । गणेशादूतसंयुक्तं शूरसेनगुरं महत् ॥३८॥ विमानाद्दण-
 नाथस्य हृता उत्तीर्थं तं दृपम् । जगुर्वत्प्रभावेण चल राजन् गणेश्वरम् ॥३९॥ हृतानां वचनं श्रुत्वा राजा विस्मितमानसः ।
 प्रणिपत्य प्रपूज्यैव तानुवाच सुहृषितः ॥४०॥ शूरसेन उवाच । आरभ्य जन्मतो देवा अद्यावधि मया हठात् । यर्तिकचित्वागरैः
 सार्थं सदा मुक्तं शुभाशुभम् ॥४१॥ अधुना तान् परित्यज्य कथं यामि गजाननम् । ततस्तं गणराजस्य हृता ऊचुः शूषुप्तव
 तत् ॥४२॥ गणपत्या ऊचुः । नागरैः सह गाँडे चल त्वं विघ्ननायकम् । यथाविधि ब्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥४३॥
 यथाशास्त्रं ब्रतस्यास्य महिमा केन गमयते । अतो विश्वस्य चोद्दोरे समर्थस्तु तुषुण्यतः ॥४४॥ ततोऽतिहर्षितो राजा
 चतुर्वर्णजनैः सह । नगरस्थैर्विमानं स समारुद्धा स्थितोऽभवत् ॥४५॥ ज्ञात्वा तं द्वुष्टिनं त्यक्तुं गणेशाश्रम समागताः । न चचाल
 रोदनाकुलः ॥४६॥ महापापी च वैश्योऽप्यं यस्य हृष्टया पपात ह । विमानं सुरनाथस्य तथापि शूषुत पिया: ॥४७॥ ततस्तं गणनाथस्य हृता
 किमनेन कृतं पापं मां ततो बदत ह्यहम् । प्रायश्चिन्तं करिष्यामयनेन गच्छामि संयुतः ॥४८॥
 ऊचुः प्रहर्षिताः । शूषु राजवर्यं वैश्यः पूर्वजन्मनि बाडवः: ॥४९॥ बुधनामा महापापी बाल्यात् प्रारम्भ सर्वदा ।
 साता परिव्रता चास्य शाकिनी परिकीर्तिता ॥५०॥ हृत्वा नाम पिता चास्य तपस्वी बेदपारगः । पृत्नी परिव्रता प्रोक्ता
 साचित्री कुलजाऽभवत् ॥५१॥ यौवनस्यः ख्रियं त्यक्त्वा परख्नीलालसोऽभवत् । कदाचिद्गौडपुर्णा का बेश्या रूपवती
 यथौ ॥५२॥ तां हृष्टा विस्मितोऽत्यन्तं तया रेमे निरंतरम् । हृत्वा गृहस्थं द्रव्यं स ददौ तस्यै विशेषतः ॥५३॥ पात्रभूषण-
 काद्यं चै हृत्वा परगुहस्थितम् । चौर्यमयादिसंयुक्तसत्या रेमे सुदुर्भवति: ॥५४॥ कदाचित् स निशायां दै नागतः स्वगृहे तृप ।
 तदर्थं मुनिमुख्योऽसौ हृत्वा बआम तत्पुरे ॥५५॥ जनाः केऽपि न विमं त्वक्यपयंतं विशेषतः । पुत्रस्य दुर्विनीतस्य चरित्रं
 त्रोधभीतितः ॥५६॥ यृहे हृत्वा प्राप्तं चनितां द्विजः ॥५७॥

सोवाच नागतः स्वामिन् पुत्रो मे स्वगृहे प्रभो । एकपुत्रस्तेहवशात् पुनस्तं सो गच्छयत् ॥६९॥ निशीथं निदिते लोके जनात् प्रत्यन्तं मार्गगत् । बुधः कुत्र प्रवद्यो मामेकं बदत पुत्रकम् ॥६०॥ एवं नाना जनास्तेन पृथास्तेन जगुः सुतम् । ततो भीमोऽत्यजो वृद्धो मिलितस्तं जगाद् सः ॥६१॥ तेनैव कथितं स्पष्टं पुत्रो वेद्यागृहे स्थितः । मध्यपः किं पृच्छसि स्वं तपस्विन् जातिदृष्णम् ॥६२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विस्मितो मुनिपुणवः । वेद्यागृहे स्वपुर्वं तं हृष्टेवाच मदान्वितम् ॥६३॥ किं त्वं मध्यप वेद्याया गृहे तिष्ठसि दूषक । अधुना देहमुत्तरज्य व्रजस्त्वं यममंदिरे ॥६४॥ पुत्रामनरकात् नाता पुत्रस्तेन प्रकीर्तितः । नरकप्रद एवं मे किमर्थं पुत्र आगतः ॥६५॥ एवं पितुर्वचः श्रुत्वा बुधः क्रोधस्तमन्वितः । लक्ष्या ताडयासात् पितरं च पुनः पुनः ॥६६॥ वृद्धः क्षुधातुरः सोऽपि मर्मस्थाने प्रहारतः । ममार तं प्रगृह्याऽसौ बुधश्चिद्देष्प चैवाहिः ॥६७॥ प्रभाते स्वगृहे पुत्रमागतं सा बुधं ततः । जननी लोहसंयुक्ता प्रपञ्च कृ स्थितं त्वया ॥६८॥ गवेषितुं च ते पुत्र पिता त्वां प्रजगाम ह । तमानय महाभाग ततः स्नानं समाचर ॥६९॥ मातुर्वचनमेवं स मुधः श्रुत्वा पुनः पुनः । क्रोधयुक्तः स्वप्रष्था तां ताडयासास मस्तके ॥७०॥ मस्तकः स्फुटितस्तस्या: सा ममार तपस्तिवनी । बाहिः प्रक्षिप्य तां वेद्यागृहमागत् स हर्षितः ॥७१॥ अदहंसतौ जना: संतो ब्राह्मणीं ब्राह्मणां तथा । पितृगौरवभावेन राजा तं न शशास ह ॥७२॥ पुनर्गृहागतं सा तं सावित्री दुःखसंयुता । उचाच किं कुतं स्वामिन् पितुर्मतुर्वचात्मकम् ॥७३॥ वेद्यां त्वं मां परित्यज्य किमर्थं गच्छसि प्रभो । सवाचवचवसंपूर्णा सुंदरीं धर्मपालिनीम् ॥७४॥ चतुरा करजेत्वेव नरदेहः सुदुर्लभः । ज्ञानकर्मादिसंयुक्तस्तत्र ब्राह्मणकं कुतः ॥७५॥ ब्राह्मणतं समासाद्य पापमिळ्छति दुर्भितिः । निर्धि त्यक्तवा स्वहस्तस्थं विष्णाभक्षणलालसः ॥७६॥ तथा कृतं त्वया नाथ तेनाऽहं दुःखिता भूशम् । कां गतिं च त्वया सार्थं गमिष्यामि महामते ॥७७॥ एवमाकर्ण्य दुष्टात्मा तां जयान स्वयष्ठितः । काष्ठिः सा मर्ममेदेन ममार स्वर्गाऽभवत् ॥७८॥ एवं स्वल्पे गते काले बुधोऽगत् स्वपुरोर्ध्वे । अयभद्रुपतीमेकाकिनीं तां सुदुर्भितिः ॥७९॥ दारुणानि च पापानि एवं नानाविधानि सः । चकरांते गृहे याम्य यातनां बुझुजे ततः ॥८०॥ भुक्तभोगः स वैद्योऽयं जातः कुष्ठसमन्वितः । पापाचरणमत्रापि कुरुते दारुणं महत् ॥८१॥ द्रवयलोभार्थमेवायं बते गत्वा द्विजादिकान् । हंति नित्यं सतीनां च स बने दूषकोऽभवत् ॥८२॥ दूतानां बचनं श्रुत्वा श्वरसेन अतस्त्यक्तवैनं याहि त्वं गजाननम् । अस्य सपशेन राजेद् सचैर्लं स्नानमापतेत् ॥८३॥ दूतानां बचनं श्रुत्वा

कंपितो राजसत्तमः । जगाद् तान् प्रणमयैव हा हा कृत्वा सुदाहणम् ॥८४॥ शूरसेन उवाच । पापानां गणना नास्ति प्रायश्चित्तं
 न विद्येते । अधुना तादृशं चाच्र मया किं क्रियते गणाः ॥८५॥ कृपया सर्वपापानां प्रायश्चित्तं महाद्वृतम् । कथयतां
 तत् करिष्यामि देहपातावर्धि किल ॥८६॥ ततसं गणपत्यास्तेऽब्रुवत् हर्षसमन्विताः । गजानन इति प्राज्ञ आवश्यव-
 जनाधमम् ॥८७॥ चतुर्वेदसमुद्दत्तं सारं ब्रह्मसुखोदतम् । चतुर्सुखैश्च संगीतं सुयोगेन गजानम् ॥८८॥ तेषां वचनमाकरण्य-
 शरसेनः प्रहर्षितः । गजाननेति वेदप्रस्याऽजपत् कर्णं स सादरः ॥८९॥ शुल्वा पापविनिमुक्तो वैश्यः स्वर्णतनुर्यथा । कुष्ठहीनः
 स शोभाभिर्युक्तो वै हर्षितोऽभवत् ॥९०॥ ततः सर्वैः समायुक्तो नगरस्थैरिशेषतः । चतुरकारजै राजा यग्नौ विशेष-
 मादरात् ॥९१॥ रथानंदे गणपं हट्टा ब्रह्मभूताश्च जंतवः । ब्रह्मवृः स यथा राजा गणपत्यो ब्रह्मवृ ह ॥९२॥ ब्रह्मभूतः स
 रोजेद्वा ब्रतपूण्यप्रभावतः । जंतुमिः सहितश्चातः कोऽहं वर्णियितुं ब्रतम् ॥९३॥ चतुर्विद्युं जगत् सर्वं संकष्टं संमतं द्रुप ।
 तत्पूण्येन ब्रह्मभूतो भवेत्वाः संकष्ट्या: संशुणोति यः । माहात्म्यं वाऽपि पठति
 सर्वान्य लभते परम् ॥९४॥ इदं मायचतुर्व्यासतु संकष्ट्या: संशुणोति यः । माहात्म्यं वाऽपि पठति

॥ ओमिति श्रीमदनन्दे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौडले महापुराणे चतुर्थं खंडं गजनाननचरिते माधवकृष्णचतुर्थमाहात्म्यवर्णनं नाम विशेषज्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । ब्रह्मन् शृत्वा च वै मायी संकटीजं सुविसितः । माहात्म्यं सर्वसंकट-
हारकम् ॥१॥ फलयुने कुरुणपद्मे या चतुर्भी संकटी मता । तस्याश्रित्रमेवं मे कथयस्व कुपानिधे ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । पौलसन्यो-
रावणः प्रोक्तस्तपस्त्वा सुदारुणम् । वरे लब्धवा त्रिलोकस्य राज्यं चक्रे महावलः ॥३॥ प्रधानेषु समाक्षिप्य राज्यं
राक्षससत्तमः । एकांते निर्जने गत्वा ध्यानसंस्थो बभूव ह ॥४॥ वेदोपनिषदि प्रोक्तं ब्रह्म वेदांतपारगम् । ध्यायति सम-
विचारज्ञो ज्ञानयोगपरायणः ॥५॥ एवं वहौ गते काले न लेभे ज्ञानमुत्तमम् । तदा वेदसमायुक्तः सोऽतिष्ठच्छकरं स्मरन् ॥६॥
ततः शिवेन तत्रैव प्रेषितो नारदो सुनिः । तं हृष्टा नारदं रक्षः प्रणाम कृतांजलिः ॥७॥ प्रपञ्च लोदसंयुक्तो नारदं घोगिनां-
वरम् । स्वामिन् ज्ञानप्रदं किंचिद्ददस्व करुणायुतः ॥८॥ ज्ञानार्थं ध्याननिष्ठोऽहं नित्यं तिष्ठामि चादरात् । न लेखे तन् महत् ।

ज्ञानं किं करोमि महामुने ॥१॥ नारद उवाच । शिवेन प्रेषितोऽहं वै त्वदर्थं राक्षसोत्तम । शृणु ज्ञानप्रदं पूर्णं वाक्यं तत्कुरु
सादरः ॥१०॥ चतुर्विंश्च जगद्द्वयं संकट्टुं संभातं बुधैः । तत्त्वाशार्थं ब्रतं मुख्यं संकट्टीसंजाकं कुरु ॥११॥ एवमुक्तवा चतुर्योः
स भावात्मयं नारदोऽब्रवीत् । तच्छ्रुत्वा राचणास्तं चाब्रवीद्वर्षसमन्वितः ॥१२॥ रावण उवाच । किदिवशोऽयं गणाधीशास्तस्य
ज्ञानं चद प्रभो । यस्य ब्रतं चतुर्णा॒ च पदायाथोनां प्रदायकम् ॥१३॥ न कृतं चेचतुर्णा॒ तत्त्वाशाकं नाऽत्र संशयः । सर्वादौ
संभातं विप्र सर्वस्मिद्विप्रदायकम् ॥१४॥ एवं पृष्ठो महायोगी नारदस्तमुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो रावणं लोकरावणम् ॥१५॥
नारद उवाच । महद्भजानं कथयितुं गणेशस्य न शाक्यते । उपाधिना वादेच्यामि राक्षसाधिप तच्छ्रुतुण् ॥१६॥ गणः समृद्ध-
स्तपश्च समृहा ब्रह्मवाचकाः । ब्रह्मांतरादियोगेऽयं समूहो जायते यतः ॥१७॥ देहिदेहमयं ब्रह्म गकाराक्षरवाचकम् ।
संयोगायोगरूपं यणणकाराक्षरगं मतम् ॥१८॥ तयोर्यैर्गे गणेशाश्च स्वामी सर्वेत्र संभातः । तं भजस्व विधानेन तदा शान्ति-
मवाप्यसि ॥१९॥ एवमुक्तवा गणेशस्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । रावणाय महायोगी विधियुक्तं तमब्रवीत् ॥२०॥ यदि-
त्यजसि दैत्येन्द्र तदा भ्रंशामवाप्यसि । अतो गणेशामंत्रो न त्याज्यो रक्षः कदाचन ॥२१॥ एवमुक्तवा महातेजा नारदो-
ज्ञर्दधे स्वयम् । रावणस्य तदा प्राप्ता संकटी फालगुनी दृप ॥२२॥ सा कृता तेन हर्षेण विधियुक्तेन कर्मणा । ब्रतपुण्य-
प्रभावेण स्फूर्तिः प्राप्ता च तत्क्षणात् ॥२३॥ चकार स ततः शुक्रां कुणां वै राक्षससाधिपः । जनान् विशेषणाचोद्य-
सह तैर्णपे इतः ॥२४॥ ततो ज्ञानं समालङ्घं रावणेन महात्मना । यग्नै स्वनगरे दैत्यै राज्यं चक्रे मादान्वितः ॥२५॥ दृष्ट-
संगतियोगेन क्रमेण ज्ञानमुक्तमम् । न एव तस्य सुदुष्टस्य ल्लीमांसादिपरोऽभवत् ॥२६॥ अहं गणेशाख्यपश्च नाऽन्यो जगति-
वर्तते । न पापपुण्यभोवत्तर्वं कस्य पूजनमाचरे ॥२७॥ ततो ज्ञानमदेनैव त्यक्तो मंत्रः सुखप्रदः । व्रतं त्यक्तमिदं पुण्यं
पूजा त्यक्ता विशेषतः ॥२८॥ न एव ज्ञानं स्थितिनष्टा राक्षसो राक्षसोऽभवत् । धर्मलोपे रतोऽत्यंतं चकार कम्पवंडनम् ॥२९॥
तेनैव दोषयुक्तोऽन्नदूतो रामेण तत्क्षणात् । राक्षसैः स्वजनैः सार्थं तव पुत्रेण धीमता ॥३०॥ दशरथ उवाच । अहं चंद्यश्च
विप्रेणा रावणाश्च प्रवर्तते । किमिदं भाषेन स्वामिन् कूटरूपं भ्रमप्रदम् ॥३१॥ वसिष्ठ उवाच । कर्त्तुप कर्त्तुपे स रामो चै तत्व
पूर्वोऽभवत्प्रभुः । जग्नान रावणं चीरो गाणपत्यबलान्वितः ॥३२॥ अन्यच्छ्रुतुण् चरित्रं त्वं फालगुने संकटीभवम् । सर्वपापहर-

निरतोऽभवत् ॥३४॥ चांडालैयौनिसंबंधं पुत्रपुत्रीसमुद्देशं । चकार मंदधीः सोऽपि मथमांसपरायणः ॥३५॥ स कदाचिद्देने
संस्थो जनात् हेतुं समुद्दतः । द्रव्यलोभी महापापी परज्ञीलालसोऽभवत् ॥३६॥ तत्र फालगुनमासे सा चतुर्थी कृष्णगा-
ड़गता । संस्थितः पर्वतदोषां बभूव आद्याणोऽध्यमः ॥३७॥ तत्र कश्चिन्नपः सैन्यश्चतुरंगैः समागतः । तद्द्यात् सोऽपि तत्रैव
संस्थितोऽवज्ञालैर्विना ॥३८॥ महत् सैन्यं दृपस्थैर्व मार्गं गमनकारकम् । किंचिहिवसंशेषे तत् संपूर्णगतमाभवत् ॥३९॥ ततः
सोऽपि बहिर्वाक्षय निःस्तो भयवज्जितः । जगाम स्वगृहं चंद्रोदये दृष्टः क्षुधातुरः ॥४०॥ बभूष्णां स्वपुत्रैः स रात्रौ चुसो
निजालये । तत्र सर्पण दृष्टश्च ममार दृप दुर्मतिः ॥४१॥ ततो गणेशादृतैः स नीतः इवानंदके पुरे । वद्वा विदेश्वरं तत्र
ब्रह्मूतो बभूव ह ॥४२॥ अज्ञानवत्पुणेन विधिहीनेन भो दृप । मुक्तश्चतुर्भिरेव स किं पुनर्जननिनां परम् ॥४३॥ एताहशा
महाभागा विधियुक्ता विधिं विना । ब्रतपुण्यप्रभावेण ब्रह्मभूता बभूविरे ॥४४॥ तत्रैव कठिते ते ब्रूयां नालं वर्षायुतैरपि ।
भवामि दृप माहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् ॥४५॥ इदं फालगुनमासे या चतुर्थी कृष्णगा मता । तस्या: शृणोति माहात्म्यं
पठेद्वा सर्वमालभेत् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते फालगुनकृष्णचतुर्थिवर्णं नामैकविंशतिमोऽक्ष्यायः ॥

★४७★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चैत्रकृष्णचतुर्थी या तां मे वद महामुने । न तृप्यामि गणेशास्य कर्थं श्रुत्वा
सुत्वपदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयित्यामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थमहिमायुसं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥२॥
कलिंगे दृपवर्यश्चोग्रसेनो धर्मतत्परः । यज्ञवा दानपरो नित्यं धर्मात्मा चांसितवतः ॥३॥ शास्त्रात्मकुशालो धीमान्
सत्यवाक् नीतिसंयुतः । जित्या राजगणात् सर्वांश्चकार राज्यमुत्समम् ॥४॥ तस्य राज्ये दृपश्रेष्ठ बभक्षुः सर्वमानचान् ।
अपारात्मतपुरे व्याघ्रा: समागत्य महावलः ॥५॥ उत्त्रसेनश्च शास्त्रेस्तान् जघान दृपसंयुतः । तथा स्त न शमं यांति व्याघ्रा
देवोऽव्याघ्रा यथा ॥६॥ लोकाः संपीडिता व्याघ्रैनिनिदुस्तं दृपं तदा । पापकर्मा दृपोऽयं वै प्रजायो दुःखदायकः ॥७॥
धर्मयुक्तो यदा राजा प्रजास्तत्र मुखे रता: । किं कर्तव्यं प्रजाभिश्च दुष्टे राजनि नित्यदा ॥८॥ स राजर्षिर्दृतसुखात्कृत्वा
दुःखसमन्वितः । यथौ चनं प्रधानेषु राज्यं त्यक्त्वा सुदारुणम् ॥९॥ तत्र गत्वा स एकान्ते तताप तप उत्तमम् ।

सूर्यं ध्यात्वा च सौरैस्तं तोषयामास नित्यदा ॥१०॥ निराहारपरो राजा गते वर्षे बभूव ह । अस्थिचमार्वशेषः स तथाऽपि तप आचरत् ॥१॥ ततो ब्राह्मणरूपेण रविस्तं प्रजगाम ह । राजा प्रणम्य तं विंशं फलैरापूजयत्ततः ॥१२॥ फलानि भक्षणित्वा स उवाच राजसत्तमम् । तपः किमर्थं राजन् ते देहं शोषयसे वद ॥१३॥ उप्रसेनसततो विंशं तमुवाच वृतांजलिः । दुःखेन महता युक्तो निःश्वस्य स बुनः ॥१४॥ उप्रसेन उवाच । करोमि नितियुक्तेन राज्यं धर्मेण निलादा । तत्र व्याघ्रणाः क्रूरा नरान् संभक्षयंति भोः ॥१५॥ शांतयेऽन्नं मया तेषां नानोपायाः कृता मुने । अपरास्ते भवंतीह तदर्थं तप आचरम् ॥१६॥ राजो वचनमाकरणं विप्रस्तं पुनरब्रवीत् । निदयन् सर्वभावेन साक्षात्क्रान्तः प्रतापवान् ॥१७॥ द्विज उवाच । महापापी त्वमेवासि कर्मदृषणातो नृप । चतुर्थीजं ब्रतं मुख्यं नष्टं राज्ये सुदुर्मते ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं सर्वमिद्धिं प्रदायकम् । तदा कर्मं कृतं भूतं पदार्थं पूर्णं ब्रतानामुक्तम् ब्रतम् । व्याघ्रास्तहोषभावेन पीडयंति च मानवान् ॥१९॥ एव मुक्तवा चतुर्थीजं माहात्म्यं द्विजसत्तमः । आवयामास तस्मै स श्रुत्वा सोऽन्नत् सुविस्मितः ॥२०॥ जगाद् हर्षंयुक्तस्तं विंशं ज्ञानदं परम् । कृतांजलिः प्रणम्याऽसौ चर्चनं इच्छितप्रदम् ॥२१॥ उप्रसेन उवाच । किं तत्वं साक्षात् स्वयं भानुस्तपसा तुष्ट्येतसा । आगतोऽनुग्रहार्थं मे धन्योऽहं ते प्रदर्शनात् ॥२३॥ अधुना बद मे ब्रह्मन् गणेशाश्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवरां भाजित्यामि विशेषतः ॥२४॥ द्विज उवाच । शृणु राजन् गणेशाश्य स्वरूपं योगदं परम् । अनुकिमुत्तिप्रदं पूर्णं धारितं चेत्तरेण वै ॥२५॥ चित्ते चित्तामणिः साक्षात् पंचचित्तपञ्चालकः । पंचवृत्तिनिरोधेन प्राप्यते योगसेवया ॥२६॥ असंप्रज्ञातसंस्थश्च गजशब्दो महामते । तदेव मस्तकं यस्य देहः सर्वात्मकोऽभवत् ॥२७॥ आंतिरुपा महामाया सिद्धिवामांगसंश्रिता । आंतिधारकरूपा च ब्रुद्धिः सा दक्षिणांगके ॥२८॥ तयोः स्वामी गणेशश्च मायाम्यां चेलते सदा । तं भजस्व विधानेन तदा शं लभसे नृप ॥२९॥ एवमुक्त्वा गणेशाश्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः सूर्योऽतधीनं प्रचकार ह ॥३०॥ राजा स्वनगे गत्वा प्रधानैरत्मोदितः । कथं यामास वृत्तांतं सर्वेष्यः सुखदायकम् ॥३१॥ तत्रादौ चैत्रगा कृष्णा चतुर्थी सहस्राऽऽगता । तां चकार विधानेन गणेशो भक्तिसंयुतः ॥३२॥ समीपे नागरा: संस्था नरा ग्रामांतरे स्थिताः । चतुर्थो हर्षसंयुक्तः संकटीं कष्टहारिणीम् ॥३३॥ तत् सर्वत्र ब्रतं मुख्यं प्रदासतं स चकार ह । भग्याद्वेन चकुरस्ते जना भूमिस्थिताः पेर ॥३४॥ ततो व्याघ्रा महोग्राः स्व सर्वेऽतधीनमाययुः । रोगादिभिर्विनिमुक्ताश्चकीडुहर्षिता

जना: ॥३५॥ राजा गणपति नित्यमभजन्यचेतसा । गुरुहपेण भावुं स पूजयामास नित्यदा ॥३६॥ गते काले ततः पुनः स संस्थाप्य महामति: । राज्ये निवृत्तिमास्थाय गणेशमभजत् परम् ॥३७॥ अंते इवानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । तस्य राज्ये जना: सर्वे क्रमान्ते भुक्तिमाप्नुवन् ॥३८॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं लेशातः कथितं मया । अन्यच्छुतुणु महाभाग पापनाशकरं परम् ॥३९॥ द्वाविडे भिल्लजातिस्थः क्षत्रियः पापकारकः । भिल्लः संस्कारहीनश्च संवर्धं स चकार ह ॥४०॥ एकदा बनसंस्थाश्च द्वन्यलोभी दुरात्मवान् । कंचित् द्वावा नरं तत्राऽधावक्तुष्यप्रधारकः ॥४१॥ पपाल सोऽपि दूरं वै नरो भयसमन्वितः । क्रक्षस्तत्र समायातो बने कथित् महाबलः ॥४२॥ तेनैव क्षत्रियः पापी धूतो वेगेन भूमिप । क्रक्षं स तं स शख्वेण पातयामास भूतले ॥४३॥ भिल्लस्तत्र पपालाऽसौ भूशासुक्षेण पीडितः । निजिने बनमध्ये स चिल्लापाठतिदारुणम् ॥४४॥ दैवयोगेन सा देवी चैत्री संकष्टहरिणी । तहिने तेन संप्राप्ता चतुर्थी कृष्णपद्मगा ॥४५॥ जलाक्षसंविहीनोऽयं बभूवे पापकारकः । चंद्रोदये फलं तत्र पपात दृप दृक्षतः ॥४६॥ दुष्टेन क्षत्रियेणैव भक्षितं विकलेन तत् । पंचम्यां स मृतस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४७॥ एवं नाना जना राजन् ब्रतस्थैव प्रभावतः । इह सुकृत्वाऽतिविलान् भोगानंते ब्रह्म प्रलेभिर ॥४८॥ तत्र ते कति शाकयं न वक्तुं वर्णयुतैरपि । नानेन सहशं किञ्चिद्दूतं सर्वार्थदायकम् ॥४९॥ अज्ञानेन कृतं दुष्टैर्बतं गाणेश्वरं महत् । ब्रह्मभूतकरं प्रोक्तं ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥५०॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यां यो माहात्म्यं प्रपठेत्वः । शृणोति चेच्च कृष्णायाः स सर्वं प्रलभेद् भ्रुवम् ॥५१॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते चैत्रचतुर्थ्यचरितवर्णं नाम द्वाविशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चैशारवे कृष्णगायास्तत्रं चतुर्थ्या चद सांप्रतम् । माहात्म्यं मुनिशार्दूल न तप्यामि समाप्ततः ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अगस्त्यो मुनिमुख्यश्च समुद्रशोषणे रतः । न शाशाक महातेजा ब्रह्माणं शारणं ययौ ॥२॥ ब्रह्मणा नोदितः सोऽपि चकार ब्रतमुत्तमम् । चैशारवे कृष्णपद्मं स चतुर्थ्या विधिपूर्वकम् ॥३॥ ज्ञात्वा माहात्म्यसुभं स नितयं मंत्रपरायणः । शौक्लं काल्पं वर्तं सर्वैश्चकार मुनिसत्तमैः ॥४॥ दशरथ उवाच । तपस्तेजोयुतः साक्षादगस्त्यः सर्वशास्त्रवित् । ब्रतहीनः कथं सोऽपि कुंठितश्च महाद्युतिः ॥५॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु राजन् महाभाग समयक् पृष्ठं विचक्षण ।

आयुना तस्य माहात्म्यं कथयामि समाप्ततः ॥६॥ अगस्त्यसप्तसा युक्तो वर्मवाइतीव दारुणः । न समस्तेन राजेद् ब्राह्मणेषु
तपसिवषु ॥७॥ न ब्रं तेन तदपि कृतमज्ञानभावतः । ब्रवीमि कारणं तत्र शृणु संशयनाशनम् ॥८॥ वेदशास्त्रपुराणे
कर्म नानाविधं वृप । कथितं तत्र सर्वं तु कर्तुं केन प्रशाक्षयेते ॥९॥ स्वेक्ष्यत्या कर्मणः कर्ता द्वयं भवति मानवः । तत्र
मार्गं प्रवृद्ध्यामि शृणुच्च युसमाहितः ॥१०॥ नित्यं नैमित्तिकं कर्म द्विविधं शास्त्रमार्गातः । तत्राणस्त्यशकाराऽसौ नित्यं
कर्म महीपते ॥११॥ अन्यवतादिकं सर्वं त्यक्त्वा विधिसमन्वितः । तपस्तु तत्परो नान्यदजानात् स तपोधनः ॥१२॥
अतस्तेन ब्रं सुख्यं न धूतं राजस्त्वम् । न समर्थन शास्त्रेऽन्यच्छृणुच्च वक्त्ययामि ते ॥१३॥ गणेशभजनं सुख्यं सर्वेषां
नात्र संशयः । सर्वसिद्धिकरं प्रोक्तं वेदादिषु विशेषतः ॥१४॥ राजशाहूल तदपि नराः संस्कारहीनकाः । नाभजंस्तं
गणेशानं ब्रह्मणां नायकं परम् ॥१५॥ तपसा दृश्यपापश्च पुण्यराशिः प्रजायते । तदा लक्ष्मिवेतत्र गणेश भक्तिसंयुता
॥१६॥ अतोऽयं तपसा युक्तोऽगस्त्यस्तेजस्तिवनां वरः । जातः पात्रं विजानीहि ज्ञाते गणेशसंस्तिं ॥१७॥ अगस्त्यः
क्रोधसंयुक्तो दृप वातापिरक्षकम् । समुद्रं तं शोषयितुं क्षोभयामास चोद्यतः ॥१८॥ तत्राऽतिकुंठितो जातस्तदर्थं विद्यमातः ।
इवयम् । गत्वा ब्रह्माणमानन्य वचनं स जगाद ह ॥१९॥ अगस्त्य उवाच । शृणु पुत्र महाभाग कारणं कथयामि ते । नित्यकर्मपरस्त्वं
तत्र मे तपसः शाचिकः कुंठिताऽभृत् कर्थं वद ॥२०॥ ब्रह्मोवाच । शृणु पुत्र महाभाग कारणं कथयामि ते । करोषि तेन भवति कर्म ते सफलं मुने ॥२२॥
वै सदा तपसि संस्थितः ॥२१॥ गणेशस्मरणं वत्स पूजनं नित्यमादरात् । करोषि तेन भवति कर्म ते सफलं मुने ॥२३॥ चतुणां पुरुषाथाना दायकं
तथापि नित्यवत्तात चतुर्थी ब्रह्मसुन्तमम् । कर्तृबृं यन्त्रवया त्यक्तं तज्ज्विमित्तिकमानतः ॥२४॥ अयुना तद्रुतं सुख्यं कुरु भावसमन्वितः । नित्यवत्तन्
शास्त्रसंस्तमतम् । तेन हीनस्तव्यमधैव कुंठितो नात्र संशयः ॥२५॥ तदा संकटहीनस्त्वं चतुर्थपदसमन्वितः । पूर्णयोगी भवसि वै गणपत्यमवाप्यसि
महाभाग समाचर विशेषतः ॥२६॥ ततस्तेन मुनीदेषु विहयातं तत् कृतं वत्तम् ।
ब्रतपुण्यप्रभावतः । अचलां गणनाथस्य भक्तिं चकार निलदा ॥२७॥ ततस्तेन मुनीदेषु विहयातं तत् कृतं वत्तम् ।
नित्यवत्ते ब्रं सुख्यं चकुः सर्वार्थमिद्ये ॥२८॥ अन्यत्र शृणु माहात्म्यं पुण्यदं श्रवणाङ्गामम् । अवंतीनगरे वैश्यो वभूव
पापकारकः ॥२९॥ बाल्यात् प्रारम्भ तेजैव कृतं पापं महादुर्तम् । मरणावधि राजेद् वर्चुं तत्र प्रशाक्षयते ॥३०॥

मातुहा द्रव्यलोभार्थ पितुहा संबभूव ह । गुरुदोहं चकरैव ब्रह्महत्यां समाचरत् ॥३२॥ ततो लोकैः समाजसो राजा तं निरचासयत् । ग्रामाद्वनं समागत्य गुहायां संस्थितोऽभवत् ॥३३॥ जघान मार्गगान् लोकान् जीवाशनाविधान् सदा । तत्र प्रयोजनेनैव हीनो वा युक्त एव वा ॥३४॥ ततो बहुधनो जातश्चौरा: संमिलिताः पेरे । सह तैसतत्र तेनैव कृतं दुर्ग सुदुर्गमम् ॥३५॥ पर्वतद्रोणगं तत्र गृहं चक्रे महाखलः । चौरासतत्र निवासार्थमाययुः सर्वतः स्थिता: ॥३६॥ तेषां राजा वृभूवाऽसौ भार्या तत्र महीपते । समानीताऽतिदुष्टेन पुत्रपुत्रीभिराहुता ॥३७॥ यथेष्टं रमते तत्र चौरैश्चैर्यपरायणः । चकार लेशमात्रं स न पुण्यं दुर्मतिः कदा ॥३८॥ मार्गे परचित्रियं धृत्वा स सतीदृष्टकोऽयभत् । काञ्छित्तत्र मृता राजन् चित्रयः सत्यो महाभयात् ॥३९॥ सोऽवंतीपालको लोकै राजेंद्रो बोधितस्ततः । मार्गरोधभयाचौरं तं हंतुं प्रोद्यतोऽभवत् ॥४०॥ सर्वत्र दशादिक्षेव सैनिकाः प्रेषितासततः । राजा चक्षुः प्रयत्नेन कुरुं सर्वत्र तं खलम् ॥४१॥ ततस्ते संधृतं चौरं पुचश्चौरैः समनिवतम् । राजे निवेदयामासुस्तं दुष्टं वैदृश्ययोनिजम् ॥४२॥ राजा चौरान् जघानापि जनैः शाखधैर्दृष्टप । तं वैदृश्यं चंधने द्विद्वावा ताडयान्तियदा खलम् ॥४३॥ ततोऽकरमाच्चतुर्थी सा वैशाकी सहस्राङ्गता । कुण्डा तत्र च चैदेयेन न प्राप्तं त्वक्त्रभक्षणम् ॥४४॥ नित्यताडनभावेन दुःखितोऽत्यंतं पापी स निश्च चैककः ॥४५॥ ततो दशायुतैसतत्र राजदूतैश्च भक्षणम् । किंचिहतं विधोरवोदये वैदृश्यो बमक्ष सः ॥४६॥ पंचम्यां स मृतसतत्र चंधने ताडितो भक्षणम् । गोणेशौर्ब्रह्मभूतः स कृतः स्वानं दक्षे पुरे ॥४७॥ इताहयः सुदुष्टात्मा ब्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूतो वृभूवाऽपि किं पुनर्बेतकारिणः ॥४८॥ एवं ब्रतप्रभावेण जना ब्रह्म प्रलेभिरे । तेऽत्र वचतुं न शक्या वै भवन्ति वृपसत्तम ॥४९॥ हृदं वैशाखमासे वै चतुर्थीः संशृणोति चेत् । कुण्डा चारिपि पठति माहात्म्यं लभते परम् ॥५०॥

॥ ओमिति श्रीमदंले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौड्ले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननतचरिते वैशाखकृष्णचतुर्थीचरितं नाम त्रयोर्विशोऽच्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्मयं तच्छ्रुतं मुख्यं मया वैशाखके परम् । संकष्टीसंभवं मुख्यं न तुप्रतदपि प्रभो ॥१॥ अतो उद्येष्ट चतुर्थी या संकष्टी मुनिसत्तम् । तस्याश्चरितमेवं मे वद पूर्णं समाप्ततः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । निषेधु महाभागो नलो नामाऽमवद्वृपः । तेजस्वी शास्त्रसंपदः शास्त्रज्ञश्च वभूव ह ॥३॥ रूपचान् धनसंपदश्चतुर्गचलानिवतः । शास्त्राखेमृमिपालांश्च वभौ जित्वा महाबलान् ॥४॥ सामंता वशगा यस्य करदा हते रुपाः । सार्वभौमो महाराजः शाशास्स युथिवीमिमाम् ॥५॥ घमेणा दानशीलेन नीतया त्यगेन भूमिपः । यशासा पूरयामास स्त्रैलोक्यं स चराचरम् ॥६॥ इन्द्रलोके विधेलोके कैलासे वैतणवे पदे । यस्य वार्ता प्रचक्षुस्ते धर्मशीलस्य देवपाः ॥७॥ त्रिलोकीगमने सरक्तः साधुदर्शीनतत्परः । देवविप्रातिथिप्रसुद्दीनांधारीनपालयत् ॥८॥ दमयंती महाभागा रूपेणाऽप्रतिमा भुवि । आया यस्य विशालाक्षी जगन्मोहकरी वभौ ॥९॥ गुणा वर्णयितुं नैव शाक्यास्तस्य महात्मनः । पुण्यश्लोकः स वै राजा कलिजिय महायशा: ॥१०॥ कदाचिद्दनगेनैव आत्मा कलिवशेन सः । जितो व्यूतेन राज्यं त्यक्तवा वनं स जगाम ह ॥११॥ तत्राऽपि कलिना मत्स्यभिषेणैव महासती । प्रेरितेन नलेनाऽसौ त्यक्ता दृप वनांतरे ॥१२॥ अर्धचक्रधरा साऽपि दमयंती पितुर्गृहे । नानादुःखसमायुक्ता जगाम नलवज्जिता ॥१३॥ गृपरूपेण वर्णणि त्रीणि क्रमणलालसः । न लो बआम तेजस्वी वने चस्त्रार्धधारकः ॥१४॥ धर्मशीले स राजानं कलिना पीडितं परम् । हृष्टा मुनिवरस्तत्र नारदः प्रजगाम ह ॥१५॥ तं हृष्टा लज्जितं तं समाज्ञाय नारदः स उवाच ह ॥१६॥ नारद उवाच । मा लज्जां कुरु राजेद्व कर्मणां गतिरीढशी । सावधानमना भूत्वा शृणु मे परमं वचः ॥१७॥ तव राज्ये महाभाग वतं नष्टं महाद्वृतम् । चतुर्थी-संज्ञितं तेन राज्यअष्टोऽस्मि सांप्रतम् ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्वर्णफलप्रदम् । न कृतं चेत् महाराज कर्म सर्वं निर्थकम् ॥१९॥ चतुःफलविहीनस्तवं भवस्यत्र न संशयः । अतोऽवश्यकभावेन कुरु त्वं सर्वसिद्धिदम् ॥२०॥ एवमुक्तवा महायोगी नारदः आवयद्वृपम् । माहात्मयं व्रतमुख्यस्य चतुर्थ्योः शांतिकारकम् ॥२१॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितो राजा नलस्तं प्रत्युवाच ह । गणेश्वरस्य माहात्मयं भजित्यामि वदस्व मे ॥२२॥ नारद उवाच । गणेश्वरस्य माहात्मयं शांतियोगफलप्रदम् । वयतुं न शाक्यते राजंसत्यापि शृणु मे वचः ॥२३॥ ब्रह्मा विष्णुश्च यांभूत्य चात्मिः स्वर्योऽमरासतथा । शेषादिनागमुख्यासतं भजंति कुलदैवतम् ॥२४॥ अव्यप्राणादिकान्येव ब्रह्माणि वृपस्ततम् । भजंति तं विशेषण कुलदेवं सनातनम् ॥२५॥

महावाक्यादिभिर्वेदासं भजंति सुयोगदम् । महावाक्यानि राजेऽद भजंति ब्रह्मनायकम् ॥२६॥ सर्वसिद्धिप्रदा यस्य
वामांगे प्रकृतिः परा । पञ्चचित्तमयी बुद्धिर्दक्षिणांगे व्यवस्थिता ॥२७॥ स्वानंदे वस्तिर्गस्य सर्वपूज्योऽयमुन्यते । सर्वादिर्गण-
ताथश्च विप्रः सोऽतेषु तिष्ठति ॥२८॥ गणा: समूहरूपाश्चांतरचाह्यादियोगतः । तेषां स्वामी गणेशोऽयं तं भजस्व
विधानतः ॥२९॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै नृप मन्त्रं षड्क्षरम् । विधियुक्तं ततः सोऽतदेवं गाणेशाको मुनिः ॥३०॥ ततः स
नृपशार्दूलो ध्यात्वा हृदि गजाननम् । मन्त्रं जजाप भावेन स्वात्मानं निंदयन् भृशम् ॥३१॥ ततः ककोटकेनैव दष्टस्तेन
बभूव ह । विरूपसं ददौ बर्खं नागः पुनः स्वरूपदम् ॥३२॥ तेन संहरितो भूप क्रतुपणं जगाम ह । तेनैव मानितोऽत्यंतं
विरूपो गुणसंयुतः ॥३३॥ पितुर्गृहे गता नारी दमयंती महासती । तद्वतं कारयामास गत्वा तामपि नारदः ॥३४॥ नलेन
दमयंत्या तज्जयेष्ठमासे समागतम् । प्रथमं तद्वतं मुख्यं संकर्षीसंज्ञकं कृतम् ॥३५॥ त्रीणि वर्षणि पूर्णानि गुप्तस्त्रैपण संस्थितः ।
नलश्चतुर्थीजैनैव पुण्येन ज्ञानवान्भूत् ॥३६॥ ततः श्वश्रुरमागमय क्रतुपर्णन संयुतः । इवात्मानं नागवस्त्रेण पूर्वस्त्रं
चकार ह ॥३७॥ दमयंत्या युतः सोऽपि श्वश्रुरेण च सेनया । क्रतुपर्णन राजेऽदो गतः स्वनगरे ततः ॥३८॥ आत्रा संमानितो-
इत्यंतं चकार राज्यसुन्ततम् । विव्रहीनः स्वभावेन हृष्टपृष्ठजैर्वृतः ॥३९॥ ततो बहौ गते काले पुत्रं राजेऽभिषिद्य सः ।
सपत्नीको बने गत्वाऽभजतं गणनायकम् ॥४०॥ अंते जगाम राजासौ स्वानंदे गणापं वृप । तत्रैव ब्रह्माभूतः स बभूव
नलनामकः ॥४१॥ नलेन संप्रदिष्टा ये जना भूमितले ततः । यज्ञकृष्णचतुर्थीजं मुख्यं चक्रवर्तं वृप ॥४२॥ ते सर्वे
सुखसंयुक्ता बुम्जुः सुखमुन्तमम् । पुत्रपौत्रादिभिर्युक्ता रोगैः संवर्जिता वृप ॥४३॥ अंते कमेण सर्वे ते ब्रह्मभूता
बभूविरे । एवं कृष्णो ज्येष्ठमासे माहात्म्यं संकटीभवम् ॥४४॥ कथितं ते वृपश्चेष्ठ पुनस्त्वं शृणु सिद्धिदम् । ज्येष्ठकृष्ण-
चतुर्थीजं सर्वसंकटहारकम् ॥४५॥ मालवेंयज्जजः कश्चित् पापकर्मा बभूव ह । वर्णं गत्वा द्विजादीन् स जघान द्रव्य-
लोलेषु ॥४६॥ एकाकिनीं स्त्रियं हृष्टा बलेन बुम्जे बलः । सती परनररपश्चहीना तत्याज सा तत्त्वम् ॥४७॥ एवं नानाविधं
पापं चकार जातिदृष्णः । न तच्छक्यं कथयितुं पापभोगभयान् मया ॥४८॥ एकदा वनसंस्थश्च चांडालः शास्त्रधारकः ।
कोऽचित् पुरुषकं हृष्टाध्यावत् स हननाय तम् ॥४९॥ पलायनपरः सोऽपि जगाम भयसंकुलः । हाहा हृत्वा पुरोदेशो भ स ततो
निरफलोऽभवत् ॥५०॥ एतस्मिन्नंतरं तत्र पुरुषाः शास्त्रधारकाः । राज्ञः समागतास्तत्र श्रुत्वा कोलाहलं तयोः ॥५१॥

ते धृत्या ताड्यामासुः पुनस्तं राजसेचकाः । बद्धवा राजे ददुर्दुष्टं राजा चिक्षेप वंधने ॥५६॥ तच्चैव दैवयोगेन प्राप्ता इयेष्ठ-
चतुर्थिका । कृता तेनान्नहीनोऽप्य बभूवे वंधनाकुलः ॥५७॥ चंद्रोदये दयायुक्ते रक्षकैस्तैमहामते । अन्वे दस्ते तथा मुर्कं तेन
दुष्टेन तत्क्षणात् ॥५४॥ राजाज्ञया च तं दुष्टं पंचम्यां जाधनुरादरात् । स मृतोत्यजजस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५५॥
एवं नाना जना राजन् व्रतपुण्यप्रभावतः । मुक्त्या भोगांश्च ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविर ॥५६॥ अपारमाहात्म्ययुतं ब्रतं बर्कुं न
शाकयते । तथाऽपि कथितं भूप माहात्म्यं संकटीभवम् ॥५७॥ इदं इयेष्ठचतुर्थ्यास्तु कृत्याः संकृणोति यः । माहात्म्यं
वा पठति स लभते स्वेच्छस्तं फलम् ॥५८॥

॥ ओमसि श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महायुगे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते ज्वेष्ठकृष्णचतुर्थिकानं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आषाहे संकटी प्रोक्ता चतुर्थी चरितं शुभम् । तस्या बद महायोगिन् सर्वदं
पापनाशनम् ॥१॥ बसिष्ठ उवाच । अन्वे ते कथयिष्यामि चेतिहासं पुरातनम् । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं सेवितं चेष्टपात्मज ॥२॥
वृत्रेण पीडितोऽन्यंतं महेद्रश्चित्यन्वितः । वने वसतु संत्रस्तस्त्यक्त्वा राज्यादिकं पुरा ॥३॥ मुनयः श्रुतिभिर्विना
अष्टाचारा: समंततः । अतिष्ठस्ते भयोद्दिग्ना वणीः सर्वे तथा वृप ॥४॥ कर्मसंबद्धनभावेन देवा: परमविहृलाः । उपोषणपरा
भूत्याऽतिष्ठस्ते मरणोन्मुखा: ॥५॥ गिरेणुहासु संस्थास्ते ददृशुसुनिपुंगवम् । विशेषज्ञं गृहसमदं योगिनां गुरुमागतम् ॥६॥
तं हृष्टा दंडवत् सर्वे प्रणेमुश्चन्द्रमुख्यका: । प्रकृष्टः पूजयित्वा तं स्वासने संस्थितं सुनिम् ॥७॥ इन्द्र उवाच । हष्टिर्घन्या जन्म
धन्यं पिता माता ब्रतादिकम् । यज्ञो ज्ञानादिकं मे वै त्वदेवर्देशीनात् प्रभो ॥८॥ तत्र दर्शनमाक्रेण कल्याणं नो भविष्यति ।
साक्षाद्योगीश्वरस्यैव सर्वसिद्धिप्रदस्य च ॥९॥ वृत्रासुरेण दुष्टेन निजिता वयमेव च । राज्यं त्यक्त्वा वने विप्र तिष्ठामः
पदाचो यथा ॥१०॥ अत्रातिकर्मनाशेनोपोषणेन समन्विताः । मरिद्यामो न संदेहस्तत्र किं दर्शनं भवेत् ॥११॥ तथाऽपि
पुण्ययोगेन प्राप्तं ते दर्शनं परम् । वद ब्रह्मन् दयां कृत्वा वृत्रनाशकरं महत् ॥१२॥ जगत् सर्वं महायोगिन् अष्टाचारं कृतं

सदा । किं पश्यसि सुसंहोरं प्राप्ते योगीद्वसत्तम् ॥२३॥ वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो गृत्समदस्तमुवाच दयानिवतः । विश्वरक्षण-भावार्थं दुष्टनाशकरं बच्चः ॥२४॥ गृत्समद उवाच । राज्यं प्राप्य महाभाग सुर ल्यक्ता चतुर्थिका । ब्रत अष्टोऽपि देवेन्द्रं अधुना तद्वत्ते कुरु ॥२५॥ ज्ञानमदेन विद्येशामंत्रस्त्यक्तस्तथा त्वया । किं चित्रं राज्यहीनत्वे दुर्भेते मदलालस ॥२६॥ एवमुक्तवा चतुर्थ्या यत् माहात्म्यं सुनिमत्तमः । कथयामास तस्मै तत् पुनर्मन्त्रं ददौ स्वयम् ॥२७॥ यहुक्तव्या गते राज्यत् सुनाविदेण तत्ततः । ब्रतं कृतं द्विजैद्विगेणोऽसंप्रपूर्व्य च ॥२८॥ तत्रादौ देवराजेनापादी कृष्णा महातिथिः । प्राप्ता चतुर्थिका भूप सा कृता भूतिदायिका ॥२९॥ गणेशं मनसा ध्यात्वा दधीचरित्थजं महत् । वज्रं धृत्वा यथौ देवैर्वैत्रं युद्धपरायणः ॥२०॥ चतुर्थीब्रतजेनाऽसौ प्रभावेण महासुरम् । कृत्वा युद्धं महायोरं वज्रेणीव जघान तम् ॥२१॥ हृत्वा वृत्तं महावीर्यं देवैः सह शतकतुः । स्वस्थोऽमृदमरावत्या सुमुद्रे स्वजन्मन्तुप ॥२२॥ ततो देवगणः सैव स्वरवस्थानेषु नित्यशः । शुक्रकुरुणभवं चकुश्तुर्थीसंज्ञितं ब्रतम् ॥२३॥ पृथिव्यां सर्वेलोकास्तद्रुतं चकुश्विशेषतः । इन्द्रेण वोधितं भवत्या सर्वसिद्धिकरं महत् ॥२४॥ मन्वत्तरे गते देवैरिन्द्रः स्वानंदगोऽभवत् । वृद्धा विश्वेश्वरं तत्र ब्रह्मग्रन्तो बभूव ह ॥२५॥ शूरमसंस्था नराः सर्वे क्रमेण प्रयशुन्दृप । गणेशं ब्रह्मभृतास्ते ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥२६॥ एततो कथितं स्वरूपं माहात्म्यं ब्रतसंभवम् । पुनरन्यच्छुणुब्रवं पापकंतुकनाशनम् ॥२७॥ गुर्जेरं ब्राह्मणः कश्चिद्द्वालयात् पापपरायणः । परयोनिषु संसक्तो जीववातं चकार ह ॥२८॥ एकदा भगिनी यधा तेन दुष्टन चाऽभवत् । मद्यमांसपरेणाऽपि चरता बनवहरे ॥२९॥ द्रव्यलोभी जयानाऽसौ द्विजादीश्व विशेषतः । पश्यपश्यगणान् राज्यत् भ्रष्टाचारः उद्गर्भिः ॥३०॥ नित्यं चकार स खलो यचन्तः सह भाजनम् । न शक्यं तन्मया देवयोगेन तेनेव न प्राप्तं चरनगहरे । किंचित्तेनाऽनिदुखात्सत्तदा ब्रह्माम पर्वते ॥३१॥ तथाऽपि नालभत् किंचित् ततो दुःखपरायणः । अपराह्ने पुनः सोऽपि स्वगृहं गंतुसुत्तुकः ॥३२॥ न ददर्श स तत्राऽपि जलाङ्गं देवयोगातः । आजगाम शुद्धार्थं स स्वगृहे शोकसंस्युताः ॥३३॥ यज्ञनजां समालेग्य निशि चंद्रोदये रूप । वभस्त्रातं सुतैः सार्थं सौहितो मायया मृत्याम् ॥३४॥ ततो ज्वरयुतोऽक्षसमाढ़ भ्रुवे पापनिश्चयः । राजन् यज्ञनजातेन न सपृष्टा पापकामिणो ॥३५॥ पंचम्यां स मृतस्तत्र भूर्या दुःखेन पीडितः । गणेशासं प्रगृह्यैव ब्रह्मभृतं प्रचक्षिरे ॥३६॥ यताहृशा महापापा उद्धरन्ति ब्रतेन है ।

अज्ञानदृतपुण्येन तत्र किं वर्णयामयहम् ॥३९॥ विधियुक्तं त्रां भूप ये कुर्वति नरोत्तमा: । दर्शनेन जनानां ते
तारका: संभवंति हि ॥४०॥ एवं ब्रतप्रभावेण ब्रह्मभूता ब्रह्मविरे । अनंताश्चरितं तेषां वक्तुं नैव प्रशाप्यते ॥४१॥
इदमाषाढसंकष्ट्याश्रितं यः इष्टोति चेत् । पठेद्वा लभते सोऽपि वाडित्यं नात्र संशायः ॥४२॥
॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते आषाढकृष्णचतुर्थीचरितं नामं पंचविंशोऽध्यायः ॥

४३-४५★४६-४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आबणे कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी भ्रवेत् । माहात्म्यं बद तस्या मे सर्वेभ्यः सुख-
दायकम् ॥१॥ बसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि आबणे संकटीभवम् । श्रवणात् सुखदः पूर्णो भ्रवते पठनात्तथा ॥२॥
चन्द्रवंशे समुत्पदो युधिष्ठिरः प्रतापवान् । धर्मशीलो बदान्यश्च मानयान् मानयिता भुशाम् ॥३॥ साक्षात्तद्मावतारश्च
सत्यवाक् करुणायुतः । पांडुपुत्रो महातेजः प्रजापालनतत्परः ॥४॥ द्वौपया आत्रोभिश्च सहितः सर्वसंस्मतः । कुंत्या मात्रा
महाभागो विव्यातः सर्वमंडले ॥५॥ कृष्णो यस्य सहायोऽभूत् सदा वृत्तिणकुलोऽहवः । साक्षात्त्वारायणः श्रीमान्
भूभारहरणे रतः ॥६॥ एकदा इवगृहे राजा संस्थितो राजभिर्वृतः । राजसूयं महायज्ञं कृत्वा कृष्णविवर्जितः ॥७॥ धृतराष्ट्रण
तत्रैव प्रविष्टो विदुरः स्वयम् । आजगाम स तं हृषा मानयामास कुंतिजः ॥८॥ भोजितं परमाह्वेन विदुरं सदसि स्थितम् ।
तसुवाच महाभागो हर्षितः स युधिष्ठिरः ॥९॥ धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंवियुगदशनात् । वर्यं पालयाः सदा तात
त्वया धर्मभूता प्रभो ॥१०॥ कुशालं त्वजनानां ते किमर्थं त्वं समागताः । बद मे सकलं पूर्णं वृत्तांतं धृतराष्ट्रगम् ॥११॥
विदुर उवाच । सर्वत्र कुशालं बत्स स्वजनेषु महामते । धृतराष्ट्रदस्य दुर्बुद्धरादाद्राद्वचनं शृणु ॥१२॥ पुत्रवत्सलभ्यविन
दुर्योधनसमाश्रितः । तेनाऽहं प्रेषितो भूप त्वत्समीपे विचक्षणः ॥१३॥ इच्छाति त्वां विजेतुं स प्रभो व्यतेन मंदधीः ।
दुर्योधनो महापापी कुलकृश्चिविवर्धनः ॥१४॥ कर्णेन प्रेरितोऽत्यंतं शाकुनिना विशेषतः । सत्कस्ते राज्यहरणे दुःशासन-
समन्वितः ॥१५॥ धृतराष्ट्रदस्तथा राजन् मन्यते मनसि भ्रवम् । स त्वामाहयते लोभी मया चैव युधिष्ठिर ॥१६॥ मा गच्छ
दुर्मतिं तात पुत्रपक्षसमाश्रितम् । धृतराष्ट्रं च कुंत्या त्वं सखीको आत्रभिः कदा ॥१७॥ वसिष्ठ उवाच । विदुरस्य वचः

शुत्रा युधिष्ठिरो महायशा: । उचाच तं महाभागं निःश्वस्य वचनं हितम् ॥१८॥ युधिष्ठिर उचाच । शृणु तात मर्दीयं त्वं
वाक्यं धर्मयुतं महत् । राज्ञे सुसंस्थितो राजा धूतराहदो विशेषतः ॥१९॥ तदाज्ञावशागः सर्वे वयं भीष्मादयः किल ।
अतो यामि त्वया सार्धं भावि यत्तद्विद्यति ॥२०॥ धर्मयुक्तं वचः श्रुत्वा विद्वुः विवर्मानसः । न किंचिदुक्तवांस्तत्र
तं निःश्वस्य महायशा: ॥२१॥ विद्वरेण युताः सर्वे सखीकाः पांडवा दृप । समागताश्च द्वैपचा धृतराज्ञं सभास्थितम्
॥२२॥ तेनाज्ञास्त्रं ते सर्वे आतरः कलहे रताः । चिक्रीदुर्दृतमुक्तं वै दुर्योधनमुखैः पुरा ॥२३॥ शाकुनिना महोग्रेण तपसा
साधितं पुरा । व्यातं तदेव राजेद तदधीनं व्यभूव ह ॥२४॥ क्रमेण राज्यमुम्बं तत् सर्वं जित्वा दुर्योधनः । बनवासे पांडवान्
स इथापयामास दूर्मतिः ॥२५॥ द्वौपदी तेन दुष्टेन सभायां सर्वसंनिधौ । समानीता स तां प्राह पती मे भव सुंदरि
॥२६॥ पतयः पंच कुञ्जाऽपि न हश्यन्ते द्वियाः क्रचित् । अस्माकं कुलजं सर्वं यशो नष्टं त्वया खले ॥२७॥ पांडवा धर्मरक्षार्थमसहस्रतस्य
हठसंयुक्तो नशां चक्रे महावलुः । भीष्मादीशं तिरस्कृत्य दुःशासनसमन्वितः ॥२८॥ पांडवा धर्मरक्षार्थमसहस्रतस्य
कर्म तत् । द्वौपद्या संस्मृतः कृष्णो गुपरूपधरो यथैः ॥२९॥ मायया वस्त्रसंयुक्तां द्वौपदी स पुनः । चक्रार च ततः
सर्वं क्षुभिताः ॥३०॥ द्वौपदी पांडवैः सार्धं यथौ सुकृता बने तदा । तत्र कृष्णः समायातो बलेन क्रोधसंयुतः
॥३१॥ उचाच राज्यादूलं युधिष्ठिरं प्रतापचान् । कृष्ण उचाच । हृत्वा दुर्योधनं तात सपक्षं राज्यकामुकम् ॥३२॥ त्वां राज्ये
स्थापयित्यामि मा गच्छ बनमेव च । ततसं धर्मराजस्तु जगाद वचनं हितम् ॥३३॥ क्रोधं त्यज महावाहो धर्म रक्ष
जनादन । धर्मयुक्तं च राज्यं मे देविह वृद्धिणकुलोद्धव ॥३४॥ एवमुक्तो महातेजः कृष्णसं प्रत्युवाच ह । कुरु त्वं आतुभिः
सार्धं गणेशोपासनं द्विया ॥३५॥ स्त्यासत्यसमाना वयसैश्चतुर्था बभौ प्रभुः । स्वानंदवासकर्तोऽसावस्माकं कुलदेवतम्
॥३६॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै प्रभुमन्तं दशाक्षरम् । स विधिं हर्षसंयुक्तः सर्वमितिकरं परम् ॥३७॥ माहातस्य व्रतजं तत्र
आवयामास केराचः । युधिष्ठिरस्य सर्वं वै पुण्यदं आंतिनाशनम् ॥३८॥ चतुर्विधप्रदं पूर्णं सर्वादौ संमतं व्रतम् । कृतं चेत्
कर्म तत् सर्वं सफलं भवति प्रभो ॥३९॥ तत्र राज्ये ब्रतं मुख्यं नष्टं तेन महामते । राज्यम्रष्टश्च संजातश्चतुःपदविवर्जितः
॥४०॥ श्रुत्वा युधिष्ठिरो राजा विरिमतः सुमहायशा: । गणेशं मनसि ध्यात्वा चक्रार विधिसंयुतः ॥४१॥ तत्रादौ आवणे
मासे प्राप्ता संकटनाशिनी । चतुर्थी कृष्णपक्षे तां साधयामास सात्रजैः ॥४२॥ शुक्रकृष्णचतुर्थीं व्रतं चक्रम् पांडवाः ।

सरुद्वीकास्तेन ते सर्वे बनेषु सुखिनोऽभवत् ॥४३॥ पुनः स्वराज्यकर्तारो वमृतुश्च सुयोधनम् । हत्वा सर्वत्पैर्युक्तं कृष्णेन हर्षसंयुतः ॥४४॥ पुनस्तेन पृथिव्यां ताद्वयाते प्रकृतं ब्रतम् । शुक्लकृत्यन्तर्थीजं चकुः सर्वे जनास्ततः ॥४५॥ इह सुकृत्याऽखिलान् भोगान् पौत्रं राज्येऽभिषिक्य ते । पांडवा ज्ञानसंयुक्ता वसुः स्वांशेषु संगताः ॥४६॥ अन्ये जनाः क्रमेण गता गणेश्वरं पदम् । हद्वा गणेश्वरं तत्र ब्रह्मभूता वभूविरे ॥४७॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते द्वपोत्तम् । अन्यकल्पुण महाभाग महापुण्यप्रदं परम् ॥४८॥ कणाटे कारुकः कश्चिन् महापापपरोऽभवत् । बनेषु शस्त्रधारी जनान् जयान स नित्यदा ॥४९॥ परश्चित्त्वं तत्र हृष्ट्वकाकिनीं स तथा दरात् । अयमद्वृठसंयुक्तो बैलेन स महाखलः ॥५०॥ गोवधादिकमवस त्र ब्राह्मणानां च हिंसनम् । चक्कार हुष्ट्वावेन द्रव्यार्थं मांसकारणात् ॥५१॥ एवं नित्यं बने गत्वा पापं चक्रे स दुर्मतिः । चोरो ग्रामे जनान् जघ्ने गृहीत्वाऽर्थं विशेषतः ॥५२॥ कदाचित् स बने गत्वा गुहायां संस्थितोऽभवत् । जनान् हंतुं महाचोरस्ततो वृष्टिर्घृव ह ॥५३॥ अतिवृष्टिप्रभावेन जलैर्नवश्च पूरिता: । यत्र तत्र जलं पूर्णं गंतुं मार्गां न विद्यते ॥५४॥ तत्र वृष्टिभयेनैव संस्थितः क्षुधितो त्रुपु । दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी तिथिरावभौ ॥५५॥ श्रावणे कृष्णपक्षे सा प्राप्ता तस्या ब्रं शुभम् । कृतं तेन सुदुष्टेन ल्यत्वहीनप्रभावतः ॥५६॥ चन्द्रोदये समुत्पन्ने जलेनागतमादरात् । फलं च नारिकेलं यत्तद्भंज वभक्ष सः ॥५७॥ निशाशेषे वहि: पापी निःसृतसत्त्र चायग्नौ । वयाग्रः संगृह्य तं हत्वा बभक्ष क्षुधितो भृशम् ॥५८॥ गणपातं संप्रवृत्य ययुः स्वानंदके पुरे । चकुर्वतप्रभावेण तत्र ब्रह्मसं ततः ॥५९॥ महापापी ब्रतैनवाज्ञानजेन द्वपात्मजा । ब्रह्मभूतो वभूवाऽर्थं वर्णये किं महाद्वृतम् ॥६०॥ नानाजना व्रतैनैव सुकृत्वा भोगान् हृदीपिसतान् । यस्युः स्वानंदके वर्णयितुं तत्र न शाक्यते ॥६१॥ इदं श्रावणकृत्यायाश्वतुःया वर्णनं पठेत् । माहात्म्यं शृणुयाद्यो वै चुक्ति मुक्ति स विदिति ॥६२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजतनवरिते श्रावणकृत्यायाश्वतुःया वर्णनं ताम षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । भाद्रकुण्ठन्तुश्योस्त्वं माहात्मयं बद भो मुने । न तद्यामि कर्था शृणवत् सर्वसिद्धिप्रदायनीम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । द्राविदे राजशार्दूलो बभूव परमद्युतिः । वीरसेनो यशोमुत्तरः सार्वभौमो महाबलः ॥२॥ नीतिज्ञो नीतियुक्तश्च चक्रे सौराज्यमुत्तमम् । सर्वान् राजो वशो कृत्वा कर्मरेण संयुतान् ॥३॥ धर्मशीलः सदानन्दचाददाङ्गकिसंयुतः । क्षुधितं न नरं नारीमसहत् सुखकारकः ॥४॥ पुत्रानिव प्रजा: सर्वा: पालयामास यत्नतः । अपुत्रो हैवयोगेन बभूव परवीरहा ॥५॥ पुत्रार्थं यत्नमत्यंतं जपहोमादिभिः सदा । चक्रार तीर्थद्वेष्ट्रादि विधाने ताहोऽभवत् ॥६॥ एवं वहौ गते काले पुत्रो नासीन् महीपते । ततोऽनितदुःखितो राजा राज्यं त्यक्त्वा यशो बनम् ॥७॥ सखीकः स बने राजा बआम यत्र तत्र ह । ततो महावनं गत्वा पपात श्रुधयानिवितः ॥८॥ सुमंत्रुतत्र विप्रिः सर्मदर्थं समाययौ । वृषं हृष्टा दयायुक्त आययौ तं निरिक्षितम् ॥९॥ बेदवेदांगवित् साक्षात् सर्वेशाख्यप्रवर्तकः । पुराणज्ञो महायोगी व्यासकित्यः प्रतापवान् ॥१०॥ तं हृष्टा सहस्रोत्थाय प्रणनाम महामुनिम् । वीरसेनः प्रहैण सखीकः संयुतो दृपः ॥११॥ करसंपुटमुत्थाय पुरः कृत्वा महामुनेः । तं जगाद् विशेषज्ञं राजा वचनमुत्तमम् ॥१२॥ वीरसेन उवाच । धन्यं मे कर्म जन्मादि पिता माता कुलं यथा: । विद्या व्रतादिकं सर्वं त्वदंश्रियुगदश्चानात् ॥१३॥ राज्यं त्यक्त्वा बने संस्थः पुत्रार्थं पापवानहम् । तत्र ते दर्शनं प्राप्तं पूर्वपुण्यफलोदयात् ॥१४॥ नानायतनन विप्रेण पुत्रो मे नाऽभवत्किल । त्वत्कृपोपायमेकं च पद्यामि सुखदायकम् ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । एवं तस्य वृपस्याऽस्त्रौ श्रुत्वा वचनमुत्तमम् । संतुष्टरतं जगादेवं सुमंत्रुत्वाच । मा चिंतां कुरु राजेऽद पुत्रस्ते कुलतारकः । भविष्यति न संदेहः क्षणे न छं त्वदीये तचतुर्थीजं वतं महत् । तेन त्वं पुत्रहीनोऽस्मि वृपाधम न बुध्यस्ते ॥१६॥ सर्वादौ तद्वतं मुख्यं कर्तव्यं सर्वसिद्धिदम् । चतुःपदार्थं सर्वेनांचेत् सर्वं सुनिष्फलम् ॥१७॥ त्वया कर्म कृतं नानापुण्यदं सर्वसंमतम् । चतुर्थिः पुरुषाण्यहीनं चतुर्थीविवर्जितम् ॥१८॥ पवसुकृत्वा वृपायाऽथ माहात्मयं ब्रतजं महत् । आवयामास तं सोऽपि श्रुत्वा प्रचल्ल भाविकः ॥१९॥ वीरसेन उवाच । वद ब्रह्मन् गणेशास्य ज्ञानं यस्य चतुःप्रदम् । ब्रतं सर्वादिसंमानयं तं भजिष्यामि नित्यदा ॥२०॥ सुमंत्रुत्वाच । गणेशास्य स्वरूपं यद्वक्तुं शक्तो भवेत् कः । उपाधिसंयुतं ज्ञानं शृणु राजेऽद सर्वदम् ॥२१॥ अहं तपःप्रभावेण पुरा जातो विदेषतः । शापादुप्रहणे राजन् समर्थः सर्वमंडले ॥२२॥ ततोऽतितपसा युक्तोऽभवं तेन महामते । अंतज्ञानं समुत्पन्नं स हृष्टा

विस्मितो हहम् ॥२५॥ ततो जडादिका नाना भूमिका: साधयंस्ततः । नानाब्रह्मविमेदेषु संस्थितो ब्रह्मधारकः ॥२६॥
 एवं क्रमेण राजेद आसं स्वानंदगोऽभवम् । तत्र शांतिसुखे सक्तो ब्रह्म भूतस्वभावतः ॥२७॥ तस्माहेदमयं द्विद्वं द्वद्वा शांती
 महाभूनिम् । व्यासं गत्वा प्रणम्यैवाऽपृच्छं तं स्वहितप्रदम् ॥२८॥ ब्रह्मभूतस्वरूपं मे बद शांतिं महाभूने । शिरोऽहं ते
 महाभाग तारथस्व भवाणवात् ॥२९॥ इति पृष्ठो महायोगी मातुवाच प्रहर्षितः । तत्तेऽहं कथयिष्यामि गणेशाज्ञानकारकम्
 ॥३०॥ व्यास उवाच । शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि ब्रह्मभूतस्वरूपकम् । शांतीनां शांतिस्तर्पं तं ज्ञातव्यं योगसेवया ॥३१॥
 स्वत उत्थानकं ब्रह्म उत्थानं परतस्तथा । तयोर्मेदभावे च ल्यसत् स्वानंद उच्यते ॥३२॥ तत्रामृतमयं यत्तत् सद्वृपं
 स्वस्वरूपकम् । तयोर्मेदभावे चानंदः स्वानंद उच्यते ॥३३॥ त्रिभिर्हीनं त्रिभिर्युक्तमव्यर्तं ब्रह्म कथयते । चतुर्णामेव संयोगं
 स्वानंदो ब्रह्म उच्यते ॥३४॥ पञ्चभिर्गतिहीनं यन्मते चायोगवाचकम् । न तत्र कस्यचिद्योगस्ततः दुत्राऽपि तुत्रक ॥३५॥
 संयोगयोगयोगे योगः शांतिप्रदायकः । स एव गणराजश्च ज्ञातव्यो चिरुद्धैः सदा ॥३६॥ गणाः समूहरूपाश्चांतर-
 ब्राह्मादियोगतः । अन्नादिब्रह्मरूपास्ते ज्ञातव्या योगसेवया ॥३७॥ तेषां इवामी गणेश्वरं भजस्व विधानतः । तदा त्वं
 ब्रह्मभूतश्च भविष्यति न संशायः ॥३८॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं तदेव बुद्धिवाचकम् । चित्तं मोहरवरूपं यत् चिद्विरूपं वदंति
 च ॥३९॥ तयोः स्वामी गणार्थीशो मायाभ्यां क्रीडति प्रसुः । पंचचित्तनिरोधेन लङ्घयते चित्तधारकः ॥४०॥ अतश्चित्तामणिः
 प्रोक्तो पद्य वेदेषु पुत्रक । चित्तं त्यक्त्वा समोहं त्वं भव चित्तामणिस्ततः ॥४१॥ एवमुक्तवा ददौ मह्यं संत्रेमेकाक्षरं
 प्रसुः । सविधिं तं प्रणम्यैवाऽगतोऽहं स्वाश्रमे पुनः ॥४२॥ ध्यात्वा गणपतिं राजत् मंत्रे जपपरोऽभवम् । ततः स्वल्पेन कालेन
 शांतिं प्राप्नोऽहमेव च ॥४३॥ तथाऽपि गणराजं त्वपूजयंतं विशेषतः । ततो मे दर्शयामास स्वात्मां विद्धपः प्रसुः ॥४४॥
 समागतं गणेशानं द्वद्वा विस्मितमानसः । अपूजयं प्रहर्षणं तं प्रणम्य पुनः पुनः ॥४५॥ तदादि गणपत्योऽहं प्रभजे नित्यमादारात् । तं भजस्व
 महाराज ततः सर्वं शुभं भवेत् ॥४६॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै स मंत्रं षोडशाक्षरम् । सविधिं सुनिमुख्यः सोऽतर्धीनमगम-
 ततः ॥४७॥ राजाऽतिविस्मितो भूत्वा सपत्नीकः प्रणम्य तम् । स्वपुरे स समागत्याऽभजतं गणनायकम् ॥४८॥ तत्राऽहं दौ-
 भाद्रमासे सा कृष्णा प्राप्ता चतुर्थिका । कृता तेन जैनैः सर्वैः पुरवास्त्रिभिरादरात् ॥४९॥ विशेषतस्तर्तेन प्रशस्तं तद्वत्

कुतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं चकुः सर्वे धरातेले ॥६१॥ ब्रतपुण्यप्रभावेण राजा पुत्रसमन्वितः । वभूवू रोगहीनस्ते भूमिपैवे
जनास्तथा ॥६२॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा निर्वृतिसंयुतः । सपत्नीको गणेशानमभजन्नित्यमादरात् ॥६३॥ अंते गणेश-
लोके स गत्वा ब्रह्मस्योऽभवत् । क्रमेण सर्वलोकाश्च ब्रह्मभूता वभूविरे ॥६४॥ एततो कथितं भूप माहात्म्यं संकटी भवत्स् ।
अन्यच्छृणु चतुर्थ्योस्त्वं पापञ्च सर्वदं परम् ॥६५॥ आंश्च च धीवरः कश्चिद् वभूवै सर्वादिसकः । बाल्यात् प्रभृति सोऽत्यंतं
पापकम्पपरायणः ॥६६॥ वृथा साक्ष्यपरो भूत्वा कलहं सोऽकरोन् मिथः । लोकानां लोभशीलश्च चौर्यदन्वयं समाहरत्
॥६७॥ वेने गत्वा महापापी मार्गस्थानं प्रजघान वै । ब्राह्मणादीन् विशेषेण नानापापपरायणः ॥६८॥ न तस्य कर्म चक्षतुं
वै शक्यते पापभीतितः । ग्रंथबाहुल्यतो भूप परश्चीलालसोऽभवत् ॥६९॥ भाद्रकृष्णचतुर्थीजे बनमध्यस्थ एकदा । ब्रते
प्राप्ते महापापी निराहारो वभूव ह ॥६०॥ अकस्मात् तत्र संप्राप्तो जनसंघो महाकृप । अथातस्य प्रलीनोऽभूद्द्वायां
धीवरः स तु ॥६१॥ किंचिच्छिनावशेषे स जनसंघो गतोऽभवत् । तदा बहिर्विनिःस्त्वय गृहे गंतुं मनो दधे ॥६२॥ न प्राप्तं
तेन दुष्टेन किंचित्तदपि दारुणः । स्वात्मन्यास्थाय वैर्यं स मार्गसंस्थो वभूव ह ॥६३॥ रात्रौ समागतो दुष्टः स्वगृहे
राजसत्तम् । चन्द्रोदये सुतैः सार्वं भोजनं स चकार ह ॥६४॥ पंचम्यां सर्पदंशोन मृतः पापेन निश्रयः । गणराजस्य तदपि
दृता नेतुं समागमन् ॥६५॥ गृहीत्वा धीवरं तेऽयुर्णाः स्वानंदके पुरे । गणेशानं स तं हस्ता ब्रह्मभूतो वभूव ह ॥६६॥
ब्रतेनाऽज्ञानजेनाऽयं विधिहीनेन भूमिप । ब्रह्मभूतो धीवरश्च संवभूव वदामि किम् ॥६७॥ एवं नाना जना राजन् ब्रह्मभूता
वभूविरे । चतुर्थ्या ब्रतपुण्येन चक्षतुं नैव प्रशाक्षयते ॥६८॥ इदं भाद्रपदे कृष्णचतुर्थीजं शृणोति यः । माहात्म्यं चाऽपि
पठति स ईप्सितमवाप्तुयात् ॥६९॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते भाद्रपदकृष्णचतुर्थमाहात्म्यवर्णं नाम समर्थिशोऽच्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्म्यं यद्गद ब्रह्माश्विने कृष्णके महत् । चतुर्थीजं विशेषण न तुसोऽहं भवामि
वै ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रब्रह्मामि सर्वासिद्धिप्रदायकम् । अत्र तेन महाराज शृणु तसो भविष्यसि ॥२॥ पार्वती-
शंकरायां च तपसाऽराघितोऽभवत् । दिव्यवर्षसहस्रेण गणेशः पुत्रां गतः ॥३॥ कातिकेयस्तथा जातः श्वरीयोत्
स्नेहकारकः । न तथा प्राणितेहस्तपना गणेशो च तयोरभूत् ॥४॥ कातिकेयो गणेशानं स्पर्धते नित्यमादरात् । विवाहो मे
पुरा पश्चात्तवापि स्म भविष्यति ॥५॥ एवं स्पर्धयतोर्बीक्ष्य पुत्रयोः पार्वतीशिवौ । विचारं चक्रतुस्तत्र विवाहार्थं महामते ॥६॥
अयं विवेश्वरः साक्षात्तद्वर्षो न संशयः । क्षोभतश्चेत् पदञ्चकरिष्यति विशेषतः ॥७॥ साक्षात् पुत्रं समुत्पन्नं संत्यज्य
विष्वपम् । उपेष्ठं विवाहयेचेद्वा सेनानीः कोपितो भवेत् ॥८॥ त्यक्षत्वा स्वपुत्रं सेनान्यं विवाहो नैव शोभते । अतः कपट-
रूपेण कर्तव्यं कार्यमुत्तमम् ॥९॥ ततः शिवो गणेशानं स्कंदं चैवाऽब्रवीद्वच्च । धराप्रदक्षिणां कृत्वा य आदौ छुसमागतः ॥१०॥
वदस्मि शंकर । वेदहीनं तथा मेऽस्तु भवदाहां करोम्यहम् ॥११॥ श्वूलदेहधरोऽहं मे वाहनं सूषको मतः । पृथ्वीप्रदक्षिणां
पूर्वं विवाहकं तस्य करिष्यामि न संशयः । ततस्तं गणनाथस्तु जगाद वचनं हितम् ॥१२॥ उपेष्ठं मां कि परित्यज्य प्रभो
कर्तुं न शक्नोमि सदाशिव ॥१३॥ एवमुक्त्वा गणाधीशः स्वगृहे संस्थितोऽभवत् । जगाम स्कंद आरुह्य मयूरं हर्ष-
संयुतः ॥१४॥ पृथ्वीप्रदक्षिणायां स रतः स्कंदः स वेगवान् । चकार मायया तत्र गणेशः कौतुकं महत् ॥१५॥ संपूज्य
पार्वतीं शंकरं चकार प्रदक्षिणाम् । उवाच शंकरं तत्र विवाहो मे विधीयताम् ॥१६॥ प्रदक्षिणा कृता येन पितुर्मातुः
सदाशिव । पृथ्वीप्रदक्षिणा तेन कृता शास्त्रे न संशयः ॥१७॥ श्रुत्वा गणपतेवोक्यं कंपिष्ठः शंकरोऽब्रवीत् । करोमि ते
विवाहं वै क्रोधं मा कुरु पुत्रक ॥१८॥ तत एकांतं शास्त्रं पार्वतीं प्रेमविहला । उवाच कातिकेयं किं त्यक्त्वा दुःहि: स
मानितः ॥१९॥ ततस्तां शंकरो वाक्यं जगाद शृणु पार्वति । अयं कुदृशं सर्वसं वर्त्य न संशयः ॥२०॥ अतः स्वेहं
परित्यज्य रक्ष धर्मं सनातनम् । नाऽयं पुत्रो महादेवि ब्रह्मभूतः समागतः ॥२१॥ एवमुक्त्वा सतीं शांसुविवाहमकरोचतः ।
गणेशास्य विधानेन हृदयेनाचिहूयता ॥२२॥ सिद्धे विवाहके पूर्णे कातिकेयः समागतः । तत्र विवकरा विघ्नं चकार
परमादुत्तम् ॥२३॥ नारदः सहसाऽगत्य कातिकेयमुवाच ह । विवाहकृत्यमेतस्य पित्रा मात्रा कृतं पुरा ॥२४॥ त्वां
बंचयित्वा सेनानीः कृतं कर्म जुगुदिष्टतम् । नावलोक्यं मुखं मातुः पित्रश्चापि त्वया कदा ॥२५॥ एवमुक्त्वा गतो विप्रो

नारदः कलहप्रियः । स्कंदो निःश्वस्य तस्मात् स ययौ श्रीशैलपर्वतम् ॥२६॥ ज्ञात्वा पुत्रस्य वृत्तांतं पार्वतीशंकराचिमम् ।
 शोधार्थं तत्र शैले तौ गतौ ज्ञात्वा पपाल सः ॥२७॥ कौचे स्कंदं चिथं ज्ञात्वा पार्वतीशंकरौ दृप । शोकसंविश्वचित्तौ
 तौ विलापं चक्रतुः पुरा ॥२८॥ तत्राऽजग्म विषेद्रो मुद्दलः सर्वमुहलः । तं हड्डा सहस्रोतथाय पूजयामास्तुमुनि म् ॥२९॥
 सुखासीनं महाभाग उचाच शोकसंकुलः । अगवन् सर्वतत्त्वज्ञ वद मां शोकनाशनम् ॥३०॥ स्कंदसंयोगदं पूर्णसुपायं तं
 करोम्यहम् । रुरोद पार्वती तत्र ततस्तौ मुनिरब्रवीत् ॥३१॥ मुहल उचाच । योंभो शृणु महाभाग त्वं साक्षात् सर्वाचित् प्रभुः ।
 विद्यारूपेयमाद्या सा शनिः सवर्णदायिनी ॥३२॥ तथापि कथयामि त्वां पुत्रौ शालै प्रकीर्तितौ । द्विविधौ तौ तत्वया
 प्राप्तौ त्वत्समो नैव हृदयते ॥३३॥ योगाभ्यासेन विशेशो ब्रह्मणां नायकस्तत्व । पुत्रः समाधिजः प्रोक्तस्तत्त्वश्चित्तमणिः
 इमुतः ॥३४॥ देहः शक्तिमयस्तत्त्वात्मा त्वं गुरुष उक्षयसे । तायां योगाबलेनैव क्रियते ब्रह्मपुत्रकः ॥३५॥ अर्धनारीश्वरस्तत्व
 च तस्माज्ञातो गजाननः । ब्रह्मशूलपदस्याऽसौ पालको नात्र संशायः ॥३६॥ भिन्ना शक्तिरियं जाता भिन्नात्मै देहधारकः ।
 भिन्नभावात् समुत्पदः पुत्रस्ते स्कंद एव च ॥३७॥ देहसौख्यकरः प्रोक्तः स्कंदः सर्वत्र संमतः । शांतिसौख्यकरश्च गणेशः
 पुत्रभावात् समुत्पदः स्कंद एव च ॥३८॥ तत्र त्वं भिन्नभावेन मोहितोऽसि न संशायः । स्कंदं स्नेहेन योग्मो त्वमधिकं मन्यसे सदा ॥३९॥
 न तथा ब्रह्मणि अद्वाऽधिका विशेषेऽरेऽयुना । तेन विप्रसमायुक्तो जातोऽसि च भजस्व तम् ॥४०॥ ब्रह्माणि स्नेहभावेन
 विषयाद्विद्यन् द्वितः । तदा विषयतापास्ते स्वयं वश्या भवन्ति वै ॥४१॥ विशेष्वरमनाहत्य स्कंदं विचाहसंयुतम् । आदौ
 पश्यामि शावत्या वै संघृतं मानसे त्वया ॥४२॥ तदैव निष्फलं सर्वं कृतं विद्यकरेण ते । वियोगश्च समुत्पदस्तस्मात्
 दारणं व्रज ॥४३॥ एवमुक्त्वा मुहलस्तं जगाम स्वेच्छया चरन् । शिवः शावत्या युतः स स्म मन्यते सत्यमव तत् ॥४४॥
 तयक्त्वा स्कंदभवं स्नेहं विशेशामभजत् सदा । तजादौ संकटी प्रासाऽधिविनी तां तौ प्रचक्रतुः ॥४५॥ मायां आंतिकरैं
 सर्वा भिन्नभावप्रमोहतः । त्यक्त्वा शिवश्च शक्तिश्च शांतिश्च तौ वभूवतुः ॥४६॥ कस्य पुत्रश्च का माता पिता को
 अमदायकम् । कृतं विशेषवरेणैव तमाचारं शारणं गतौ ॥४७॥ ततो विद्येश्वरेणैव कृतं कौतुकमादरात् । बुद्धिभेदः कृतस्तत्र
 स्कंदस्य दृप तत्र शृणु ॥४८॥ त्यक्त्वौ मयाऽतिमृदेन पार्वतीशंकरावहो । ज्येष्ठं गणपतिं नित्यं स्पर्धयामि महाप्रभुम् ॥४९॥
 शावत्या द्विचेन विषेशास्तपमासाऽराधितोऽस्वत् । सोऽप्य पुत्रस्वरूपेण वभूव वरदानतः ॥५०॥ त्वानंदवासकारी म

सिद्धिद्विष्टिः पति: स्वयम् । योगशांतिस्वरूपोऽयं न जानामि उमूर्खवत् ॥५२॥ एवं विचार्य संकंदः स यथौ कैलासमादारात् ।
आदौ प्रणम्य विद्वेशं पूजयामास भक्तिः ॥५३॥ अथवाशिरसा तं स ततः स्तुत्वा सदाचित्वम् । उमा संपूज्य तुष्टव
प्रणनामाऽथ दुडवत् ॥५३॥ संमानितः स तैः संकेऽतिष्ठत्तद्वक्तिसंयुतः । तदाङ्गावशागो भूत्वा शांतियोगपरोऽभवत् ॥५४॥
विचाहार्थं शिवेनाऽसौ प्रेरितस्तमुच्चाच ह । ख्रियं बंधकर्णि नाथ नेन्द्रामि गणपे रतः ॥५५॥ अत्याप्रहयुतः स्फंदोऽभजत्ते
जाणनायकम् । मायासुखं परित्यज्य तत्त्विष्ठः स वास्त्रव ह ॥५६॥ एवं संकटहरिपया चतुर्थ्या महिमाहृतः । कथितः शांतिदः
सर्वसंमेलनकरोऽभवत् ॥५७॥ अन्यच्छृणु महा भाग चरित्रं पापनाशनम् । वंगादेशो द्विजः कश्चित् पापकमा वभूव ह ॥५८॥
त्यक्त्वा ब्राह्मणमार्गं स मध्यपानरतोऽभवत् । यवर्णो स समादाय यवनोऽभूत् महावल ॥५९॥ वक्तुं न शक्यते तस्य कर्म
पापमयं महत् । कथने परदोषाणां दोषी भवति मानवः ॥६०॥ कदाचिज्जवरसंयुक्तो वभूवे जातिदृष्णः । तत्राश्वनभवा
प्राप्ता दृष्टि कृष्णणा चतुर्थिका ॥६१॥ तत्र तेन जलांशं च भवित्वं न भयाहृप । सुपकानां तंदुलानां पीतं चंद्रोदये जलम्
॥६२॥ ततो बहौ गते काले ममार यवनो द्विजः । संगृह्य ब्रह्मभूतं तं गणेशाश्चक्रिरूप ॥६३॥ एताहया महापापा
ब्रह्मपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूता बभूत्युक्त का कथा विधिकारिणाम् ॥६४॥ एवं नाना जना राजन् भुवत्वा भोगान् यथेष्टिसतान् ।
ब्रह्मार्थं ते गतास्ततु मया वक्तुं न शक्यते ॥६५॥ इदमाश्विनजायास्तु माहात्मयः यः शृणोति वा । पठेत् स कृष्णसंकष्टयः
सर्वार्थं लभते नरः ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौल्डे महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते आश्विनकृष्णचतुर्थीमाहस्यवर्णं नाम अष्टाविंशोऽन्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । कार्तिके कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकर्ती मता । माहात्म्यं बद तस्यास्त्वं सर्वपापहरं
परम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयिद्यामि चेतिहासं पुरातनम् । महाराज्ञे महोतेजा राजाऽभूत् कर्दमाभिधः ॥२॥
वेदवेदार्थतत्त्वज्ञः स्वधर्मनिरतोऽभवत् । लोकान् संगृह्य षष्ठांशं पालयत् पुत्रकान् यथा ॥३॥ अपारसेनया युत्तराश्वतुरंग-
प्रमोदया । पूर्णकोशः कुबेराभ्यो वभौ शास्त्रास्त्रपारगः ॥४॥ स्ववेलेन तृपान् सर्वान् वशान् कृत्वा महावलः । चकार

वशगां पृथ्वीं समुद्रांतां विशेषतः ॥५॥ करदा हतेर सर्वे रोजानः सेवका इव । सामंताश्च महाराज तस्याज्ञा-
बवाद्यनिनः ॥६॥ पुण्यवान् धर्मशीलश्च नामादानपरायणः । देवविप्राऽतिथेष्टुः स्वदारनिरतोऽभवत् ॥७॥ यद्वा-
विनीतकस्तीर्थकारकः परवीरहा । नानाणुण्युतः सोऽपि मया वक्तुं न शक्यते ॥८॥ स एव यश्मणाऽत्यंतं पीडितः
पापस्त्रिपणा । शोकाकुलोऽभवद्वाजा अस्थशेषो बभूव ह ॥९॥ नानोपाया: कृतास्तस्य शांतिये न च सोऽभवत् । शांतस्ततो
महाराजस्तीर्थयात्रापरोऽभवत् ॥१०॥ नानातीर्थानि राजाऽसौ चकार तदपि ह्यहो । पीडिया नैव मुक्तोऽभूततो दुःखित-
मानसः ॥१॥ देवार्चनरता विप्रा: कृतास्तेन महात्मना । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिको राजा बभूव ह ॥१२॥ ततः
शांतिधरो राजा वैराज्ये निदधे मनः । राज्यं त्यक्त्वा प्रधानेषु सखीकः स वर्णं ययौ ॥१३॥ बञ्चाम वनगो भूत्वा यत्र
तत्र महीपतिः । ततो मंकणकं विप्रमदशोऽयोगिस्तमम् ॥१४॥ तदृह्ष्वा निपपातोऽप्या लोद भूत्वामेव सः । ततस्तं
मुनिमुख्योऽसौ जगाद दयया युतः ॥१५॥ मंकणक उवाच । शृणु राजन् महाभाग येन त्वं रोगपीडितः । अभवस्तदृचं सर्वं
कथयामि वृपाधम् ॥१६॥ मुख्यं नष्टं च राज्ये ते चतुर्भीसंज्ञितं व्रतम् । तेन त्वं पापसंयुक्तो नरके गच्छसि ध्रुवम् ॥१७॥
सर्वादौ तद्द्रतं कार्यं नित्यवद्वाजसत्तम । सर्वासिद्धिकरं पूर्णं चतुर्विधफलप्रदम् ॥१८॥ तद्वतेन विहीनसत्त्वं नानाधर्मपरायणः ।
चतुःपदार्थहीनत्वाविकलोऽसि दृपाधम ॥१९॥ एवमुख्यं चतुर्थीसंभवं मुनिः । श्रावयामासु तस्मै तच्छत्वा
सोऽपि तमब्रवीत् ॥२०॥ कर्दम उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंशियुगदर्शनात् । ब्रतस्य श्रवणादृन्यो कृताकृत्यो
न संशयः ॥२१॥ दयानिधे गणेशास्य स्वरूपं वद विस्तरात् । सर्वदेवाधिदेवं तं भजित्यामि निरंतरम् ॥२२॥ मंकणक उवाच ।
गणेशास्य स्वरूपं कथयितुं शाक्यते न तत् । तथाप्युपाधिसंयुक्तं बदामि शृणु कर्दम ॥२३॥ पुराऽहं पत्रभक्षः संस्तप्ते
संस्थितोऽभवम् । बहुकाले गते हस्तो विद्धो मे कंटकेन च ॥२४॥ तदा पत्रसरलसमादस्त्रवत् किंचिदप्यहो । द्वष्टा विस्मित-
चित्तोऽहं चृत्यं चाकरवं तदा ॥२५॥ अहो देहाङ्गते कुव रुधिरं मे स्वभावजम् । पत्रभक्षणभावेन इसः लवति हस्ततः
॥२६॥ ततो चृत्यस्य वेगेन कंपितं स चराचरम् । मदीयतपसा युक्तं देवा: रांकरमायुः ॥२७॥ शंकरः सर्वदैश्चागत्य
सामब्रवीद्वचः । किं दत्यसि महाभाग पश्य मे कौतुकं महत् ॥२८॥ इत्युक्त्वा त्रुटिका तेन कृता तत्र रसस्य मे । भस्मरूपं
कृतं भूपाऽभवं तेनातिविस्ततः ॥२९॥ त्यक्त्वा दृत्यं महेश्वानं प्रणम्य स्तुतवान् क्षणात् । अंतर्धाय द्वमात्मानं शंकरः स

गतोऽभवत् ॥३०॥ मया मनसि राजेंद्र संधृतं शंकरात् परम् । विद्यते न तथा कर्तुमन्यथा कर्तुमीश्वरः ॥३१॥ दद्यायित्वा
तपोरूपमतो भ्रस्म कृतं महत् । रसस्य सर्वगः सोऽपि ब्रह्माकारः प्रहृष्टयते ॥३२॥ त्यक्त्वा विष्णुं महेश्वर्य भजने निरतो-
ऽभवम् । क्रमेण योगायुक्तोऽहं तपस्त्यक्त्वा शामे रतः ॥३३॥ जडादिका मया योग भूमयः क्रमितास्ततः । क्रमेण सहजे-
संस्थोऽभवं वै मोहवजितः ॥३४॥ यज्ञ तत्र महीदशो आंतोऽहं योगाधारकः । सहजं ब्रह्म मोहन हीनं हृष्टं मया ततः ॥३५॥
स्वाधीनं सहजं ब्रह्म न योग्यं शांतिदे परे । तेनाऽहं ब्रह्मणि श्रांतः सूर्यं च शरणं गतः ॥३६॥ प्रणम्य सौरमार्गेण
स्तोत्रेण प्रस्तुतो मया । प्रसन्नो माऽवदत्त्व्य चरं वरय चेरिष्मतम् ॥३७॥ ततोऽहमवदं सूर्यं वद शांतिपदं प्रभो । सहजं
मोहहीनत्वात् स्वाधीनं नैव शांतिदम् ॥३८॥ ततो मामब्रवीत् सूर्यः प्रसन्नो भन्तिर्यन्त्रितः । गणेशं भज भावेन तदा
शांतिमवाप्त्यसि ॥३९॥ असच्छुद्दित्तश्च सत् सूर्यः समो विष्णुर्महामुने । सहजः शंकरः प्रोक्तस्तेषां योगं गणेश्वरः ॥४०॥
चतुर्णा चैव संयोगे स्वानंदः परिकीर्तितः । अयोगः पंचमीहीनस्तत्र निर्माणिको वभौ ॥४१॥ संयोगे मायथा युक्तो योगे
मायाविवर्जितः । तयोर्योगे स्वानंदः स गणेशो ब्रह्मण्यकः ॥४२॥ चित्तल्पा महाबुद्धिः पंचधा परिकीर्तिता । चित्तमाह-
प्रदा सिद्धिलाभ्यां क्रीडति विवपः ॥४३॥ चित्तं मोहयुतं विग्र त्यक्त्वा योगेन शांतिदम् । चित्तामणि भजत्वं त्वं
योगिवंद्यो भविष्यसि ॥४४॥ एव मुक्त्वा ददौ मंत्रं प्रभुर्महां षडक्षरम् । स विद्धिं तं नमस्कृत्य एवाश्रमेऽहं समागमम् ।
॥४५॥ तत्र विद्येश्वरं भक्त्या भजं तं नित्यमादरात् । ततः स्वल्पेन शांतिस्थोऽभवं योगस्य सेवया ॥४६॥ तथापि गणराजं
संपूर्ण्य मंत्रपरायणः । अभजं तेन संतुष्टः प्रत्यक्षं प्रययौ स्वयम् ॥४७॥ मया संपूजितो भक्त्या स्तुतो नानाविद्यैः स्तवैः ।
महां दत्त्वा हृढां अचित्मंतधीनं चकार ह ॥४८॥ तदारय महीपाल गणपत्योऽहमादरात् । भजामि तं गणेशानं
स्वच्छंदेन महामते ॥४९॥ एव मुक्त्वा ददौ तस्मै कर्दमाय षडक्षरम् । मंत्रं विद्यियुतं विमो गणेशकृपया युतः ॥५०॥
अंतधीनं चकारापि महान् मंकणको सुनिः । राजा हर्षसमायुक्तः स्वप्नं प्रत्यपद्यत ॥५१॥ तत्राऽहौ कातिके मास्यागता-
कृष्णा चतुर्थिका । तां चकार पुरस्त्वैश्च जनैर्हर्षयुतो वृप ॥५२॥ ततो भूपेन विरुद्यात् कृतं ब्रतमत्तुतमम् । शुक्लकृष्ण-
चतुर्थिउं ब्रं चकुर्जना सुवि ॥५३॥ रोगहीनः स राजर्षिरभजद्विनायकम् । जना वंश्यत्वहीनाश्वाभजंस्तेभावसंयुता ॥५४॥
पुत्रे राज्यं परित्यज्य सखीकः स वनं यथौ । तत्र विद्येश्वरं भक्त्याऽभजच्चानन्यचेतसा ॥५५॥ अंते स्वानंदगो

भूत्वा ब्रह्मूतो बभूव ह । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मभूता बभूविरे ॥५६॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते तृपोत्तमं । अन्यतर्वं शणु भावेन परं कार्तिकसंभवम् ॥५७॥ चांडालः कोऽपि पापात्मा हिंसायां तत्परोऽभवत् । जग्यान ब्राह्मणान् नन्यान् जंतुन् बनसमाश्रितान् ॥५८॥ परस्त्रियं बने हृष्टायभतां हठसंयुतः । एवं नानाविधं पापं चकार दुर्मतिः सदा ॥५९॥ कदाचित् कार्तिकं मासि चतुर्थ्या बनमाश्रितः । कृष्णायां तत्र सप्तेण दृष्टः पापपरायणः ॥६०॥ ततोऽपि भयसंयुतः स्वगृहं प्रत्यपद्यत । तत्रोपाया: कृता नाना स्वजनैविषहारकः ॥६१॥ तथापि विषबाधा च न जहौ तं सुदुर्मतिम् । ततश्चन्द्रोदये किंचित् सावधानो बभूव ह ॥६२॥ तत्राहं भक्षणित्वा स पुनरत्तद्वरलेन च । व्याकुलः पतितसतत्र गतचेष्ट-इत्यजोऽभवत् ॥६३॥ पंचम्यां स सृतः पापी ब्रह्मभूतो बभूव ह । ब्रतपुण्यप्रभावेन तदद्वृतमिवाऽभवत् ॥६४॥ एवं नानाविधा राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः । बभूविरे ब्रह्मभूता मया वर्तु न शक्यते ॥६५॥ एतत्ते कथितं सर्वं माहात्म्य कार्तिके दृप । संकल्प्या यस्तु पठति शूणोत्तिष्ठितमालभेत् ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते कार्तिककृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नाम एकोनंत्रिशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । मार्गशीर्षं च कृष्णायाश्तुर्थ्या वद् मानद । माहात्म्यं सर्वदं स्वामिन् येन तृपो भवाम्यहम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इति हासं पुरावृत्तं कथयामि सविस्तरम् । राजा बभूव तेजस्वी हरिश्चद्रः प्रतापवान् ॥२॥ अर्योऽयायां स्थितः स्मोऽपि नानाधर्मपरायणः । सदा सद्गुणसंयुक्तो यज्ञवा कर्मपरायणः ॥३॥ यद्यच्च याच्चते विप्रस्ताददाति स हर्षतः । तस्य पुण्येन तुल्यं तु न बभूव धरातले ॥४॥ ततश्चलयितुं योगी विश्वामित्रः समाययो । सर्वेराज्यं दृपस्यैव जग्नह दानमार्गतः ॥५॥ राज्यप्रष्टं दृपं कृत्वा परपांते गतं पुनः । नानामिषेण तं तत्राचलयन् दुनिसत्तमः ॥६॥ ततः सोऽपि दृपोऽत्यंतं धर्मयुक्तो बभूव ह । न चचालातिदुःखेन संयुक्तः परमार्थवित् ॥७॥ तत्रैकदा चतुर्थी सा मार्गशीर्षं समाप्ता । कृष्णा दृपः शुद्धायुक्तो बभूव तप्तया युतः ॥८॥ छलितो मुनिनाऽत्यंतं ततश्चद्वयोऽभवत् । तत्रां भक्षयामास गजेंद्रो देवयोगतः ॥९॥ पंचम्यां बुद्धिसंभेदो विश्वामित्रस्य चाऽभवत् । तज्ज्ञात्वा विस्मितो योगी विच्चार स्वचेतसि ॥१०॥

ततस्तेन ब्रतं तत्र ज्ञातं राजा कृतं महत् । प्रत्यक्षं वरदो भूत्वा हरिश्चंद्रमुचाच ह ॥११॥ कुरु राज्यं महाबुद्धे शृणु मे परमं वचः । तत्र राज्ये चतुर्थीजं ब्रतं नष्टं बभूव ह ॥१२॥ तेन त्वं पीडया युक्तः प्रजातोऽसि वृपाधम । अहं संक्षुभितो चाऽपि तदर्थं नात्र संशयः ॥१३॥ सर्वादौ तद्गतं कार्यं चतुःपदप्रदं वृप । नित्यवक्षात्र संदेहः सर्वमिदिप्रदायकम् ॥१४॥ त्वया नानाविधं पुण्यं कृतं विधियुतं महत् । तत्सर्वं निष्फलं जातं व्रतहीनप्रभावतः ॥१५॥ जनैः सर्वैऽमहाराजं नरके त्वं पतिष्ठयसि । त्वया कृतं ब्रतं मुख्यमयुनाऽज्ञानतो महत् ॥१६॥ तेनाऽहं प्रीतिसंयुक्ततः कृतो वै राजसत्तम । तत् कुरुत्वं महीपाल जनैः सौख्यमवाप्यसि ॥१७॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै मंत्रमष्टाक्षरं सुनिः । सविधिं गणनाथस्य सोऽपि तं पुनरब्रवीत् ॥१८॥ हरिश्चन्द्र उवाच । गणोशास्य स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः । ब्रतस्यैव प्रभावं त्वं विधियुक्तं महामुने ॥१९॥ विश्वामित्र उवाच । गणोश्वरस्य माहात्म्यं शृणु संक्षेपतो वृप । एक एव गणेशोऽयं सर्वं तस्य गणाः स्मृताः ॥२०॥ मनोवाणीमध्यं विधं तदेव गणवाचकम् । नानाभावसमायुक्तं मया वक्तुं न शक्यते ॥२१॥ मनोवाणीविहीनं यद्वानाद्वापवाचकम् । गणरूपं तु विज्ञेयं वेदे पश्य महीपते ॥२२॥ स्तिदिग्रांतिकरी प्रोक्ता ब्रुद्धिग्रांतिधरा नृप । तात्यां क्रीडति विघ्नेशाश्रितं चिंतामणिः स्थितः ॥२३॥ तं भजस्व विधानेन तदा शांतिमवाप्यसि । राज्यकर्ताऽपि वन्यस्त्वं योगिनां प्रभविष्यसि ॥२४॥ चिंतं पञ्चविधं प्रोक्तं तत्र मोहश्च पञ्चधा । समोऽहं चित्तमुत्सृज्य चिंतामणिर्भविष्यसि ॥२५॥ एवमुत्सवा ब्रतस्यैव माहात्म्यं मुनिपुण्यवः । आवयामास तस्मै तततश्चांताहितोऽभवत् ॥२६॥ विश्वामित्रं गतं ज्ञात्वा राजा हर्षसमन्वितः । अयो-द्यायां यथौ वेगात् प्रथानैरनुमोदितः ॥२७॥ नागरैः सह राजाऽपि चकार ब्रतमुत्तमम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं गणेशाभजने रतः ॥२८॥ सर्वत्रैवं प्रशस्तं तद् ब्रतं चकार हर्षतः । भूमिसंस्था जनाः सर्वं ब्रतं चकुर्विशेषतः ॥२९॥ नानेन सदृशं किंचित् सर्वदं ब्रतमुत्तमम् । ततो रोगादिभीर्णो बभूवे हर्षसंयुतः ॥३०॥ राजा गणपतिं नित्यमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं विनिष्टिष्य सर्वाकृश्य यथौ चनम् ॥३१॥ तत्रैव गणराजं सोऽभ्रजत् सुतपसा युतः । जांति प्राप्नो विशेषणाऽभवद्योगी स पाथिवः ॥३२॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा गणेशो लीनतां गतः । एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं तेऽजनंदन ॥३३॥ जनाः सर्वे क्रमेणैव ब्रह्मभूता वाभूविरे । चतुर्थीवतजैतैव पुण्येन परमेण ते ॥३४॥ अन्यच्छृणु महीपाल मालवे नगरं महत् । कणी नाम च त्रायाऽसद्विद्वया नरविमोहिनी ॥३५॥ लोकान् सा हावभावेन मोहयामास तत्क्षणात् । नाना जनाः स्वधर्मं त्यक्त्वाऽभवत् वै तदात्मकाः

॥३६॥ स्वरस्वरित्यं परित्यज्य तनिष्ठारते वभूविरे । मध्यमांसरता: सर्वे नराधिप कृतास्तया ॥३७॥ ब्राह्मणादय एवं ते अष्टा जाता विशेषतः । चौयोदिकर्मसंयुक्ता: किं चदामि महामते ॥३८॥ कथने परदोषाणां दोषी भवति मानवः । एताहशी तु सा वेश्या पापरूपाऽनिदारुणा ॥३९॥ नानाजनैर्युता राजद्वारके कृतनिश्चया । न विरामं चकारात्पि नराणां मोहने कदा ॥४०॥ एकदा लवरसंयुक्ता मागंशीर्षं वभूव च । चतुर्थ्या कृष्णपद्मे साऽभवद्वाहेन पीडिता ॥४१॥ पञ्चमाणा सा मृता तत्र ब्रह्मभूता वभूव ह । ब्रतस्यैव प्रभावेण पतितानां सहायिनी ॥४२॥ एवं नाना राजन् ब्रह्मभूता वभूविरे । तत्र ते कति वै ब्रूपां नालं वषोयैरपि ॥४३॥ मार्गशीर्षचतुर्थ्या यन् माहात्म्यं कथितं परम् । पठनात् अवणात् सर्वासिद्धिं भवति व्याहो ॥४४॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोद्दले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते मार्गशीर्षकृष्णचतुर्थ्यामाहात्म्यवर्णं नाम त्रिशोऽध्यायः ॥

४५-४६-४८

॥ श्रीगणोक्ताय नमः ॥ दशरथ उवाच । पौषकृष्णचतुर्थ्यारतु माहात्म्यं वद भो गुरो । न तट्यामि कथां शृणवन् सर्वासिद्धिकर्त्त-पराम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इति हासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं महान् । राजा वीरसहो नाम वभूवे हस्तिनापुरे ॥२॥ बलवान्नीति-युक्तश्चाभवच्छ्वास्त्रपारगः । धर्मशीलो वदान्यः स मान्यान् मानयिता भृशाम् ॥३॥ नानादानरतश्चापि वांध्यदोषयुतो-ऽभवत् । तदर्थं यत्नमास्याय देवसेवापरोऽभवत् ॥४॥ ब्राह्मणैः पुत्रीयामिष्ठाहरत् । नैव लेभे स तदपि पुंचं चंशाविवर्धनम् ॥५॥ तीर्थक्षेत्रादिकस्थाने नानाधमनिकारयत् । स्वयं पूजापरो भृत्वा न लेभे संततिं ततः ॥६॥ ततोऽतिदुःखितो राजा त्यक्त्वा राज्यं बने यथौ । सखीको भ्रममाणः स शीतोऽपौः पीडितोऽभवत् ॥७॥ महावनांतरं गत्वा दुःखशोकसमनिवतः । सिंहन्याद्यादिकान् हष्टद्वा भयहीनश्चचार ह ॥८॥ तत्राऽऽजगाम योगादिद्वित्रो नाम महामुनिः । तं हृष्टा प्रणनामाऽदौ कृतांजलिपुदः स्थितः ॥९॥ तेन पृष्ठ उचाचाऽसौ निजं सर्वं महायशा: । रुरोद तं महायोगी जगादकरुणायुतः ॥१०॥ वित उवाच । राज्ये ते वृपशार्दूल सर्वासिद्धिकरं ब्रतम् । तष्ठं चतुर्थीजं पूर्णं तेन चंध्योऽस्मि निश्चितम् ॥११॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्थं प्रकल्पदम् । तदा कर्म कृतं सर्वं चतुर्थं परस्त्वं वै जनास्तथैव-

मानद । कलहीनप्रभावेण पतिर्थंति च रौरेवे ॥१३॥ एवमुक्तवा चतुर्थ्यरतु माहात्मयं सुनिश्चतमः । आवश्यामसंपूर्णं ततस्तं त्वब्रवीत्तुपः ॥१४॥ विरसह उचाच । गणेश्वरस्य माहात्मयं वद मे दरुणानिधे । एताहर्दां व्रतं यस्य तं भजिव्यामि नित्यदा ॥१५॥ क्रित उचाच । गणेशास्य इवरूपं यद्वक्तुं याक्षयं कथं भवेत् । उपाधियुक्तं भावेन कथयामि रूपुण्डव तत् ॥१६॥ अहं पुरा तपोयुक्तः शापानुग्राहणे क्षमः । एको द्वितीये मे राजन् आतरौ विद्यया श्रुतौ ॥१७॥ ताख्यां यज्ञायमेवाहं गतो राज्ञो महात्मनः । अभवं कारणितवा तं स्वयहे गंतुमुत्सुकः ॥१८॥ दक्षिणापशुभिर्युक्तं विपुलैर्माणसंस्थितम् । आतरौ लोकसंयुक्तौ कूपे दक्षिणा प्रजामठुः ॥१९॥ जलहीने हि कूपेऽहं पतितः खेदसंयुतः । तत्र मानसिकं यज्ञं प्रचकार हितावहम् ॥२०॥ आजमुखतत्र देवाद्या हविभागार्थं मादरात् । मया संपूर्जितः सर्वे तुसाः संहरिता वभुः ॥२१॥ अमरा इपित्यं सर्वे वरं मह्यं ददुर्तुप । ततः कूपाच्च मां सर्वे ब्रह्मः क्षिप्तवा प्रजातिमरे ॥२२॥ ततोऽहं याचयित्वाऽन्यं त्रुपं गेभिः समन्वितः । हर्षण स्वाश्रमं गत्वा संस्थितस्तप आचरन् ॥२३॥ ततोऽतितपसा ज्ञानं सर्वं ल्यमवहत्ततः । तपस्त्यक्तव्या च योगेन प्राभवं भूमिसाधकः ॥२४॥ जडोन्मत्तपिशाचाद्या भूमयः साधिता मया । अंते ब्रह्मगतोऽतिष्ठं समात्माहं स्वशांतिदे ॥२५॥ स्वाश्रमे हर्षयुक्तोऽहं ततो मुहुर्ल आगतः । धर्मशीलो बदान्यश्च मानयात् मानयिता भुशम् ॥२६॥ योगाद्विदितो नित्यं तं वद्वा प्रणतोऽभवम् । पूजयितवा सुविश्रांतं तमपूरुचं कृतांजलिः । शांतियोगं वद स्वामित् शांतिभ्यः शांकरसतेषां संयोगे गणपो-षणांतिदायकम् ॥२७॥ मुहुर्ल उचाच । असच्छन्तिश्च सत्सुर्यः समो विष्णुर्महासुने । अन्यतः शांकरसतेषां संयोगे गणपो-षणांतिदायकत ॥२८॥ संयोगे मायया युक्तो गणेशो ब्रह्मनायकः । अयोगे मायया हीनो भव ते सुनिस्ततम् ॥२९॥ संयोग-योगयोर्योगे योगो गणेशासंज्ञकः । शांतिभ्यः शांतिदः प्रोक्तो भज तं भक्तिसंयुतः ॥३०॥ एवमुक्तवा गणेशास्य ददौ मंत्रं स मुहुर्ल । एकाक्षरं विधियुतं ततः सौऽत्तिहोऽभवत् ॥३१॥ ततोऽहं गणराजं तमभजं सर्वभावतः । तेन शांति-समायुक्तश्चरामि ह्यकृतोभयः ॥३२॥ न गणेशात् परं ब्रह्म न गणेशात् परं तपः । न गणेशात् परं कर्म ज्ञानं ल गणपात् परम् ॥३३॥ न गणेशात् परो योगो भक्तिर्गणपात् परा । तस्माच्च सर्वपूजयोऽयं सर्वादौ स्मिद्विदायकः ॥३४॥ गणेशानं परित्यज्य कर्म ज्ञानादिकं चरत । ततस्वं निष्कर्त्त याति भरमनि प्रहुतं यथा ॥३५॥ सर्वास्त्यक्तव्या गणेशानं भजेऽनन्य-चेतसा । सर्वसिद्धं लभेत् सद्यो ब्रह्मभूतः स कथयेत् ॥३६॥ एवमुक्तवा चितस्तस्मै ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः

साक्षादंतधार्णं चकार ह ॥३७॥ राजा वीरसहे राजन् हर्षतः स्वपुरं यथो । प्रथानैनागैः सर्वैमानितः संस्थितोऽभवत् ॥३८॥
 तत्रादौ पौषणं कृष्णां चतुर्थीं तां समागताम् । चकार स्वपुरस्थैः स विधियुक्तां सुहर्षितः ॥३९॥ प्रथास्तं तद् ब्रतं तेन
 कृतं सर्वेत्र भूमिप । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं ब्रतं चकुर्जना भुवि ॥४०॥ ततः पुंचं महाशूरं नीतिजं धर्मसंयुतम् । लेखे
 नानागुणैर्युक्तं जनाः संहर्षिता ब्रह्मुः रोगादिभिर्विनिर्मुक्ता हृष्टाः पुष्टाश्च तेऽभवत् । यत्र तत्र चतुर्थीजं माहात्म्यम-
 वदन् जनाः ॥४१॥ पुंचं राज्ये समास्थाप्य राजा निर्वृत्तिधारकः । सखीको गणनाथं तमभजद्वावसंयुतः ॥४२॥ अंते
 ब्रह्मस्यः सोऽपि बभूव ब्रतपुण्यतः । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मभूता बभूविरे ॥४३॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते
 वृपोत्तम । अन्यच्छुण महाभाग पापनाशाकरं महत् ॥४४॥ गौडे कश्चिद् वणिक् पापी लोभयुक्तो बभूव ह । द्रव्यार्थ
 पितरं सोऽपि जघान विषदोषतः ॥४५॥ मातरं स तथा दुष्टो मार्त्ते नानाजनांस्तथा । वणिजो विषयोगेन मारयामास
 नित्यदा ॥४६॥ एवं बहुधनो जातः परख्वीलालसोऽभवत् । मध्यमांसपरो दुष्टो सतीसंगेषु लालसः ॥४७॥ नानामिषेण
 दुष्टः स्म सतीर्यभ्रति वेगतः । परस्त्रियस्तो राजा धूतोऽसौ संस्थितो राजवेदमनि ।
 दुष्टवयोगेन पौरी सा प्राप्ता कृष्णा चतुर्थिका ॥४८॥ तस्यामज्ञादिभिर्हनः स्थितो दुःखसमानितवतः । चंद्रोदये रक्षकैर्यहत-
 मनतमभक्षयत् ॥४९॥ पंचम्यां राजदृष्टैः स शूलप्रोतो ममार ह । ब्रह्मभूतः स वै जातो ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥५०॥
 एवमज्ञानसंयुक्ता ज्ञानयुक्ता बभूविरे । ब्रह्मभूता ब्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥५१॥ तत्रैव कृति ते राजन् कथयामि
 विशेषतः । न चवतुं शक्यते तस्मादुक्तं संक्षेपतो मया ॥५२॥ इदं पौषस्य संक्षेप्य संक्षणोति यः । पठद्वा-
 तस्य शुभदं भविष्यति निरंतरम् ॥५३॥

॥ ओमिति श्रीमद्बाल्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननतचरिते पौषकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नामैकत्रिशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय तमः ॥ दशरथ उवाच । मलमासे च संकष्ट्याश्रुःया वद मानद । माहात्म्यं प्रीतिं धूर्ण न तुरोऽहं कुपानिषेद् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आङ्गदेशो महाराजो बभूवै ऐचतांतरे । धर्मदत्त हति रुयातो नानाधर्मपरायणः ॥२॥ यज्ञवा विनीतकोऽत्यंतं नीतिज्ञोऽचिलतोषकुंत् । षष्ठांश्चाप्याहकः सोऽपि प्रजापालनतत्परः ॥३॥ जलोदरयुतोऽकस्मादभवन् । मानदायकः । सार्वभौमोऽतिपापेन गृहीतः सर्वशास्त्रवित् ॥४॥ नानोपायाः कृतास्तस्य शांतये हृपसस्तम । तथाऽपि रोगनिमुक्तो न बभूव महीपतिः ॥५॥ तुलादानादिकान्येव महादानानि पीडितः । चकार रोगयुक्तस्तदप्यत्यन्तमजायत ॥६॥ परिअमन् स तीर्थानि चकार विधिसंयुतः । देवताऽराधनं राजा नाऽभवद्वोगचार्जितः ॥७॥ ततोऽकस्मात् महायोगी चाष्टावकः समाययौ । तद्दुहे तं त्वमधातनम् । विषेण कर्तुसुद्युक्तो नानाजैतैः सुविहृलैः ॥८॥ ततोऽकस्मात् महायोगी चाष्टावकः समाययौ । तद्दुहे तं नमस्कृत्य पूजयामास बांधवैः ॥९॥ भोजितं तं प्रणमयैव कृतवा करपुटं वृपः । धर्मदत्त उवाचाऽसौ विनयावनतोऽभवत् ॥१०॥ धर्मदत्त उवाच । धन्योऽस्मयत्तुर्गृहीतोऽस्मि सफलो मे भवोऽभवत् । तत्र दर्शनतो विषय साक्षात्योगीश्वरस्य तु ॥११॥ आत्मघाते-
ऽहसुद्युक्तस्तत्र ते दर्शनं महत् । प्राप्तं पुण्यसमूहेन नरको न भविष्यति ॥१२॥ वसिष्ठ उवाच । एवं वदंतमानंदयुक्तो योगीद्विसत्तमः । उवाच तं महाराजं दयया करुणानिधिः ॥१३॥ अष्टावक उवाच । किमर्थं देवघाते त्वमुद्यतोऽसि महामते । गोगदुःखविनिर्मुक्तो भाविष्यसि न संशयः ॥१४॥ तत्र राज्ञे महीपाल चतुर्थीमुख्यकक्षतम् । न एवं तेन महोऽग्रणं पापेन संयुतो भवान् ॥१५॥ राजा राष्ट्रकृतं पापं त्वया प्राप्तं तथैव तत् । त्वमपि ब्रतसंहीनः पतितोऽसि वृपाधम ॥१६॥ सर्वादौ तद्वतं कार्यं चतुर्वर्णफलप्रदम् । तदा कर्म कृतं राजन् फलयुक्तं भवेत् किल ॥१७॥ त्वया धर्मयुतं कर्म कृतं नानाविधं तथा । चतुःपदार्थीनं तद्भव ह जनैः कृतम् ॥१८॥ सर्वैः सह जनै राजन्नरके त्वं पतिष्यसि । तदर्थं ब्रतराजं तत् कुरु सर्वसमन्वितः ॥१९॥ एवमुक्तवा चतुर्थ्या यन् माहात्म्यं मुनिसत्त्वत्वेतसा ॥२०॥ श्रुत्वा मुख्यं स माहात्म्यं धर्मदत्तः सुविष्मितः । उवाच तं हि योगीद्वं हर्षयुक्तेन चेतसा ॥२१॥ धर्मदत्त उवाच । पूर्वपुण्यं महन् मेऽस्मि कथनाय न शक्यते । मयेहर्षां ब्रतं विष श्रुतं तेन महाद्वृतम् ॥२२॥ अधुना विज्ञराजस्य स्वरूपं मे दयानिधे । कथयस्व सदा देवं भजिष्यामि महाप्रभुम् ॥२३॥ न सामान्यं चरितं तत्रस्य देवाधिपस्य यत् । यस्येहर्षां ब्रतं मुख्यं गणपस्य यत् । यस्येहर्षां ब्रतं मुख्यं सर्वमिद्धि-

प्रदं भवेत् ॥२५॥ निर्गुणं गजबाहूर्यं यहुत्ता मस्तकमेव च । तस्य देहः सगुणकं ब्रह्म योगे गजाननः ॥२६॥ सिद्धिश्रीतिवरूपा
सा शुद्धिश्रीतिधराऽभवत् । ताङ्यां क्रीडति विवेशो मायार्थ्यां परमार्थतः ॥२७॥ स्वसंवेशेन योगेन लभ्यते दशर्णं महत् ।
तेन स्वानंदवासी स कल्यते योगिभिः प्रभुः ॥२८॥ संयोगेऽर्थं गकारः सौ योगेऽर्थं च णकारकः । तयोः स्वामी गणेशानः
नांतियोगेन लभ्यते ॥२९॥ पञ्चधा चित्तवृत्तिर्या तस्यां मोहरतुं पञ्चधा । समोहं चित्तमुत्सुल्य लभ्यते चित्तचालकः ॥२०॥
तेनाऽर्थं गणनाथस्तु चित्तामणिरिति इमृतः । तं भजस्व महाभाग तदा शांतो भविष्यसि ॥३१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं
मालात्मकं प्रभुः । सविधिं धर्मदत्ताय ततः सोऽन्तहितोऽभवत् ॥३२॥ राजाऽपि हर्षसंयुक्तो वभूवातितरां ततः ।
धन्यमात्मानमेवं स्म मन्यते भाग्यगौरवात् ॥३३॥ तच्चादौ मलमासे या चतुर्थी कृष्णपक्षणा । समागता जनै राजा तां
चकार विधानतः ॥३४॥ ततस्तेन ब्रतं मुख्यं तत् सर्वत्र प्रकाशितम् । ततो जना ब्रतं चकुभूमिष्ठा यत्र तत्र ते ॥३५॥
ततो रोगविनिर्मुक्तो धर्मदत्तो वभूव ह । जनाः सर्वे तथा हष्टा वभूव रोगवर्जिताः ॥३६॥ नित्यं गणपतिं राजाऽभजचानन्य-
मानसः । गणेशप्रीतये नानादानानि स ददौ सदा ॥३७॥ ततो राज्यं एवपुर्वं स संस्थापयैकांतसंस्थितः । सर्वांको गणनार्थं
तमभजद्यानमार्गतः ॥३८॥ अंते जगाम विद्येशं तल्लीनः स वभूव ह । जनाः सर्वे क्रमेणैते ब्रह्मभूता वभूविरे ॥३९॥
एवं ब्रतस्य माहात्म्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् । कथितं ते महीपाल शृणवन्यत्वं कथानकम् ॥४०॥ गांधारदेशावासीयः द्यन्त्रियः
पापकारकः । वभूव स परदन्यहारकश्चैर्यमार्गतः ॥४१॥ व्यतमव्यरतो नित्यं परस्त्रीलंपटोऽभवत् । गोमांसभद्वणे सक्तो
मिथ्यावाक् साक्ष्यपूरकः ॥४२॥ नानाभेदैः सुदुर्बुद्धिः कलहं यत्र तत्र वै । चकार सर्वदा राजन् हिंसाकर्मपरायणः ॥४३॥
ततो राजा महापापी वने निष्कासितो बलात् । जयान मार्गांस्तत्र जंतुत्वानाविधात् खलः ॥४४॥ द्विजादीनां वद्ये सक्तो
स्त्रीबालवधकारकः । एवं नानाविधं पापं नित्यमेव चकार सः ॥४५॥ ततो द्रव्ययुतोऽलयंते बुमुजे भोगसुतमम् ।
हृदीप्सातं स दुष्टात्मा नानाचौरसमन्वितः ॥४६॥ कदाचित् पर्वतदोणीं मलमासे स आश्रितः । चतुर्थ्या कृष्णपक्षस्य
हिंसार्थं लोभसंयुतः ॥४७॥ ततो मानवमेकं तु मार्गसंख्यं स ददर्श ह । निःस्त्वाधावदत्यंतं शाखहस्तो वधाय वै ॥४८॥
पपाल क्रूरकमणं हृष्टा तं सोऽपि भीतिः । क्रोशमात्रं ततो दुष्टः पपात पदव्युत्कमात् ॥४९॥ पतितं तं समाजाय नरः:
क्रोधसमन्वितः । पाषाणेन महादुष्टं मारयामास मस्तके ॥५०॥ मस्तकः स्फुटितस्तत्र क्षत्रियस्य नराधिप । तेन स

व्याकुलोऽत्यन्तं गतेष्वो बभूव ह ॥५१॥ रात्रौ चंद्रोदये किंचित् सावधानोऽभवत् कुर्याः । पायसं भक्षयामास इवलं
दुःखसमन्वितः ॥५२॥ ततो मपारं पञ्चम्यां गतः स्वानंदके पुरे । तत्र हस्ता गणेशानं ब्रह्मभूतो व भूव ह ॥५३॥ एवं ब्रह्मभावेण
पापकर्मा स क्षन्नियः । ब्रह्मभूतो बभूवाऽपि किं पुनश्चानन्तः कुतम् ॥५४॥ नानाजना व्रतेनैव भुक्त्वा भोगान् हृदीपिसतान् ।
ब्रह्मभूता बभूतुञ्च कथितुं तत्र शक्यते ॥५५॥ इदं कृष्णचतुर्थ्या यत् माहात्म्यं मलमासके । शृणोति यस्तु पठति स
ईपिसतमवामुयात् ॥५६॥

ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मलमासकृष्णपक्षचतुर्थ्यमाहात्म्यवर्णेन नाम द्वानिशेऽच्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । शमीमूले च यस्तिष्ठेचतुर्थ्या उनिसत्तम । संकटद्वारां तस्य माहात्म्यं बद मे करुणा-
निधे ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इति हासं प्रवक्ष्यामि पुरातनं भवं दृप । सर्वास्तिष्ठिकरं दूर्णं श्रवणात् पठनाद्युणाम् ॥२॥ पांचाले-
ब्राह्मणः कश्चिदत्रिगोत्रसमुद्देवः । पूर्वकर्मविपाकेन कुष्ठयुक्तो व भूव ह ॥३॥ नानाकृतसमाकीर्णः प्रखबत् दूयशोणितः ।
कीटकैः सर्वतो व्यासो हंधः कुञ्जोऽभवद्युप ॥४॥ तं हस्ता तादृशं सुन्नं पिता परमदुःखितः । अर्चिं जगाम शरणं तं प्रचक्ष-
पणम्य सः ॥५॥ तेनापि कथितं राजन् शमीमूले स्थितो भ्रवेत् । चतुर्थी संकर्टीं कुर्यात्तदा पापात् प्रसुच्यते ॥६॥ ततः
सोऽपि स्वपुन्नं तं शमीमूले महीपते । समानाय्य वर्णधैव दाङ्गा सर्वार्थसाधकः ॥७॥ सूर्योदयात् समारम्य यावच्छन्दोदयो-
ऽभवत् । तावत्तत्र महारोगी सोऽपितिष्ठद्यनाकुलः ॥८॥ ततः पित्रा समानीतः स्वगृहे सोऽपि तत्क्षणात् । नेत्रयुक्तो-
बभूवाऽथ रोगादिभिर्विवर्जितः ॥९॥ कृञ्जताहीनरूपं तं संस्थितं विगतज्वरम् । तदृहस्ता परमाश्र्यं विप्रा: सर्वे विस्तिस्मिरे-
॥१०॥ ततः सोऽपि गणेशानमभजित्यमादरात् । चतुर्थ्या कृष्णपक्षे वै शमीमूले स्त्रा तिष्ठति ॥११॥ अंते शांतिसमायुक्तो-
ब्रह्मभूतो व भूव ह । एवं तिष्ठेचतुर्थ्यमूले सोऽप्यसाध्यं कुरुते वशम् ॥१२॥ अन्यचक्षुण महीपाल माहात्म्यं सर्वासिद्धिदम् ।
चोरः कश्चिन् महान् पापी नगरे स गतोऽभवत् ॥१३॥ सफोटयित्वा गृहं किञ्चित्तेन तत्र प्रविद्य एः । धनं गृहीत्वा नियतो-
नैरहृष्टः पपाल सः ॥१४॥ जनैः कोलाहलसत्र कृतः परमदारुणः । शुत्वा राज्ञो यगुर्दूताः शास्त्रहस्ता महाबलाः ॥१५॥

ज्ञात्वा वृत्तांतमुयं ते धाविता: क्रोधसंयुता: | वेगेन तं महाचौरं जमुः शाखप्रहारतः ||१६॥ छिन्नांगं पतितं चौरं
दूता: संगृह्य दारुणम् । तं वर्ष्युः शमीवृक्षे ततो राजानमायशुः ||१७॥ समागता चतुर्थी सा तत्राकस्मान् महीपते ।
कृष्णा सोऽपि महाचौरो शमीमूलस्थितोऽभवत् ॥१८॥ पञ्चम्यां क्षतहीनांगं चौरं सर्वत्र शोभनम् । संजातं राजदृतास्ते
ज्ञात्वा राज्ञं न्यवेदयन् ॥१९॥ राजा तत्र समागम्य तं प्रणम्य पुरःस्थितः । एतस्मिन्दंते तत्र विमानं सहस्राऽगतम् ॥२०॥
तं तत्रागृह्य निक्षिप्य गणान् शुद्धाविराजितान् । तान् प्रणम्य स प्रचल्ल राजर्षिंगतुमुत्सुकान् ॥२१॥ महासेन ज्याच । भ्रो
भो गणापतेदूता: किमनेन कृतं महत् । वदेत कलणायुक्तास्तद्यं करवामहै ॥२२॥ गणेशा उच्चुः । कृष्णपक्षे चतुर्थ्या यः
शमीमूले जपेन्मतुम् । तिष्ठत् सुर्योदयाद्यावत्था चन्द्रोदयो भवेत् ॥२३॥ निराहारः स विवेशं पूजयेत् व्रतकारकः ।
पश्चाद्विप्रांश्च संभोज्य स्वयं चुंजीत वाग्यतः ॥२४॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात् पंचम्यां पूजनं पुनः । प्रकृयात् गणराजस्य स
ईस्तमवामुयात् ॥२५॥ कफलयुक्तः सद्य एव भवत्यत्र न संशयः । अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतः स जायते ॥२६॥
एवमुक्त्वा गता दृताश्वैरण सहिता दृष्टि । चौरो विद्येश्वरं हृष्टा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥२७॥ ततो राजा महामाणो गणेशा-
भजने रतः । स चतुर्थ्यां शमीमूले तिष्ठन्नियमसंयुतः ॥२८॥ ततो राजा गतिं लेभे चिलोक्यां ब्रतपुण्यतः । ब्रह्मादीनां
सम्भायां स गत्वाऽतिष्ठत् स्वयेच्छया ॥२९॥ पुनः स्वनगरे राजा चंपावत्यां जगाम ह । एवं सर्वत्रगो भूत्वा राजमंडले
॥३०॥ अंते सर्वजनैर्जा नगरस्यैर्महामते । जगाम विद्वराजं तं ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥३१॥ इदं ते सुख्यमाहत्यं शामीमूल-
स्थितेमहत् । चतुर्थ्या कथितं राजन् संकर्षयां सर्वसिद्धिदम् ॥३२॥ चृष्णयायः पठद्वा स सद्य एव फलं लभेत् । ईप्सितं
गणराजस्य प्रसादान्नात्र संशयः ॥३३॥ एवं नाना जना राजनांद्यदोषादिवर्जिताः । बभूतुश्चरितं तेषां मया चक्षुं न
शाकयत ॥३४॥

॥ ओमिति श्रीमदांले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्ग्ले महापुराणे चतुर्थं खेले गजाननचरिते शमीमूलचतुर्थीब्रताचरणवर्णनं नाम त्रयस्मिन्शोऽस्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आद्वाणादिषु मासेषु लड्वादीन् यस्तु भक्षति । तस्य विधियुतं विप्र माहात्मयं वद
सर्वदम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मनोर्वेचस्वतस्यैव पुत्र हृष्वाकुसंज्ञकः । राज्यलोभी कनिष्ठः सत् ब्रतं चकार सिद्धिदम् ॥२॥
वभक्ष आचर्णे कृष्णसंकष्टयां पंचवाद्यजान् । लड्डुकान् सप्त भावेन ब्रतसाधनतप्तरः ॥३॥ दधिभ्रक्षणमात्रं स भाद्रं
कृष्णे चकार ह । आर्थिने निजेलं तद्वच्चकार ब्रतमहुतम् ॥४॥ कार्तिके दुर्घटुक् राजाऽतिष्ठत् स्वनियमे रतः । मार्गदीर्घे
जलं पीत्वाऽभजतं गणनायकम् ॥५॥ पौरे गोमूर्चमात्रं तु ब्रतं पीत्वा समाचरत् । माघे शुक्लिलान् राजा वभक्ष
ब्रतकारणात् ॥६॥ फालगुने शक्तरायुक्तं मानवोऽभक्षयद् वृतम् । चैत्रे तद्वत् पञ्चगवर्णं पूजयित्वा विनायकम् ॥७॥ वैशाखे
पञ्चवीजं स वभक्ष ब्रतधारकः । जयेष्ठे वृतं गवां भक्षश्चकार ब्रतमुत्तमम् ॥८॥ आषाढे मधुमात्रं स वभक्ष नियमे रतः ।
चंद्रोदये गणेशानं पूजयित्वा विधानतः ॥९॥ ततस्तस्य ब्रतस्यैव प्रभावेण महासते । सुद्धुमनो मनुषुक्तो य इतो इयेष्ठो-
राजान्निच्छद्वे यदि मानवः । धर्ममार्गेण तत् सोऽपि लभते नात्र संशायः ॥१०॥ एवं त्वसाध्यकं
भवद्वृप ॥१०॥ ततो मुनिभिराद्यं तं राजानं स चकार ह । मनुरिद्ध्वाकुमेवं तु सार्वभौमं महाद्युतिम् ॥११॥ एवं त्वसाध्यकं
राजान्निच्छद्वे यदि मानवः । धर्ममार्गेण तत् सोऽपि लभते नात्र संशायः ॥१२॥ एवं नाना जना राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः ।
लड्वाराऽते ब्रह्मभूताश्च बस्तुभूमिमङ्गले ॥१३॥ अतस्त्वं राजशार्दलं पापहृषोऽसि सांप्रतम् । तत्व राज्ये व्रतं नष्टं वृत्पाधम
न बुद्धयसे ॥१४॥ जनैः सह ब्रतं तस्मात् कुरुत्व त्वं भविष्यसि । पुत्रयुक्ताश्च विद्वशमते गच्छसि निश्चितम् ॥१५॥
मुद्दल उवाच । प्रणम्य तं दशारथो महाराजो जगाम ह । स्वपुरे जनसंयुक्तश्चकार ब्रतमुत्तमम् ॥१६॥ ततो भूपेन सर्वत्र
प्रशास्तं तद्वतं वृतम् । चकुः सर्वजना भूमौ ब्रतं गणेष्वरं महत् ॥१७॥ ब्रतपुण्यप्रभावेण विष्णुः साक्षाद्भूव ह ।
चतुर्थाऽऽत्मानमाभज्य पुत्रस्तस्य महात्मनः ॥१८॥ रामश्च भरतो राजा लक्ष्मणः शान्तुसूदनः । युत्राशत्वार एवं ते
बभूवुद्दलसंयुताः ॥१९॥ अंते जगाम विद्वेशो दशरथः प्रतापवान् । लोका दुःखविहीनाश्च ब्रह्मभूता वभूविर ॥२०॥
वसिष्ठसंदशरथस्येमं विप्रस्य धीमतः । संचादं ब्रतहेतुं तु यः शूणोति पठेत्वरः ॥२१॥ तस्मै विद्वेश्वरः साक्षाद्दाति
फलमुत्तमम् । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तं धनधान्यसमन्वितम् ॥२२॥ नानारोगविहीनत्वमेश्वर्यादियुतं महत् । अंते गणपतौ लीनं
करोत्यज्ञ न संशायः ॥२३॥ चतुर्थ्याश्रितं पूर्णं कथितं ते प्रजापते । ओतुमिच्छा पुनः किं ते वर्तते वद सांप्रतम् ॥२४॥
॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्रेल महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते वसिष्ठदशरथसंवादसमाप्तिर्णं नाम चतुर्थ्यिरोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । उद्यापनं ब्रतस्यास्य बद त्वं मुनिसत्तम । येन सांगं कलं सर्वं लभते ब्रतकारकः ॥१॥
 गुह्यल उवाच । उद्यापनं प्रजानाथ ब्रतस्यादौ मतं गृष्णः । अथवा वर्षमध्ये तत् कर्तव्यं ब्रतकारिणा ॥२॥ अथवा भाद्रमासे वै
 हुक्कायां च प्रजापते । उद्यापनं प्रकर्तव्यं कुणायां माघमासके ॥३॥ महामंडपकं कुर्यात् कदलीसंभमंडितम् । नाना-
 नोमासमायुक्तं विभवे सति मानद ॥४॥ विदशाल्यं न कुर्यात् स यथाविभवमाचेत् । लक्ष्माऽदशादिभिः शोभा-
 हीपमालाविराजितम् ॥५॥ मणिमुक्तादिकैः पूर्णं सूर्योश्च विशेषतः । यत्र तत्र यथायोग्यं प्रकुर्याद्वितकारकः ॥६॥ मध्याह-
 नमये तस्या: हुक्कायाः कथितं प्रभैः । चन्द्रोदये च कुणायाश्वतुर्याः पूजनं चरेत् ॥७॥ गोमयेन प्रलिप्याऽथ धान्यराशि-
 प्रकल्पयेत् । तन्मध्येऽष्टहलं पदं कुर्यात्तद्दण्डा इवयम् ॥८॥ तत्र संस्थाप्य सौचणी कलशां ताङ्ग्रजं तथा । रौप्यं चा मूलमयं
 दक्ष बहूयुग्मेन वेष्टयेत् ॥९॥ तस्योपरि सुवर्णस्य पात्रं स्थाप्य महामतिः । वस्त्रं ततो गणेशस्य यंत्रं कुर्याद्विचक्षणः
 ॥१०॥ तत्र गणपतेश्च शूलिं विनिमिता । सर्वावयवसंयुक्ता शूलैरो राजिता भवेत् ॥११॥ द्विजोत्तमश्च संस्थाप्य
 पूजयत्तां यथाविधि । ब्राह्मणान् वरये चक्षुद्वानेकविश्वातिसंख्यकान् ॥१२॥ गणानां त्वेति मंत्रस्य जपं कुर्याद्विद्योपतः ।
 ततो होमं प्रकुर्वीत सहस्रं वा तदर्थकम् ॥१३॥ अष्टोत्तरशां वाऽपि तथा जपदशांशकम् । गीतवाच्यपुराणानि वेदाद्ययनमेव
 च ॥१४॥ नानाशास्त्रप्रवादांश्च कुर्वतु ब्राह्मणास्ततः । यत्र तत्र गणेशस्य कथा: संकथयंतु ते ॥१५॥ ततः पूर्णाहृति-
 कुर्याद्विसोधर्यां स पातयेत् । बलिदानं ततः कुर्यात्ततो वायनकं चरेत् ॥१६॥ एकविंशतिपक्वाश्वैरेकविंशतिसंख्यकैः ।
 नैवेद्यैब्राह्मणान् संभोजयाद्येत्यतान् विशेषतः ॥१७॥ दक्षिणां विषुलां दक्षा सप्तरीकान् प्रतोषयेत् । योषिद्वयः कंचुकीर्दद्या-
 दुषणानि महामतिः ॥१८॥ कुणायां च चतुर्थ्या स चतुर्थ्या चतुर्थ्या चतुर्थ्या चतुर्थ्या चतुर्थ्या चतुर्थ्या चतुर्थ्या ॥१९॥ आदौ स तिथये दद्यात् पश्चाद्विश्वराय चै । ततश्चन्द्राय तत् मंत्रसमन्वितम् ॥२०॥ तिथीनां मातृस्त्रेत्वं
 देवि सर्वार्थदायिनि । गृहणाद्य मया दत्तं चतुर्थ्यं ते नमो नमः ॥२१॥ गणानन नमस्तु य नानासिद्धिप्रदायिने । गृहणाद्य
 बुद्धिपते मया दत्तं गृहमपद ॥२२॥ अचिग्नोत्तमसुदृत गणेशप्रीतिवर्धन । गृहणाद्य मया दत्तं रोहिण्यामृतधारक
 ॥२३॥ कुणायस्ते सदा रात्रौ भोजनं स समाचरेत् । गृहपक्षे च पंचमयां ब्राह्मणादीस्तु भोजयेत् ॥२४॥ चतुर्थ्या
 जागरं कुर्यात् गणेशकथयानिवतः । पंचमयां पूर्ववत् पूज्य नैवेद्याद्यैर्महामतिः ॥२५॥ दीनांश्चकृपणोऽप्यश्च दद्यादद्वादिकं ।

तथा । ब्राह्मणो विशेषण दक्षिणां दापयेवरः ॥२६॥ सर्वान् संभोज्य दानेन तोषंहेवसक्षिधौ । गणेशाहृभर्तिं स्याच्येत्तम्य आदरात् ॥२७॥ ततः सोपस्करं मूर्ति दध्यात् स्वगुरुवे स्वयम् । एकर्दिवशतिविप्रेभ्यः कलशान् दापयेत्तः ॥२८॥ संतोषोदारधीः सर्वान् स भावेन क्षमापयेत् । ततो गणपतिं नित्यं भजेतानन्यचेतसा ॥२९॥ एवमुद्यापनं कुण्डिलस्यास्य महामाति: । स संपूर्णफलं भुत्तवा ब्रह्मभूतो भाविष्यति ॥३०॥ ब्रह्मतुं न शक्यते दक्ष माहात्म्यं च वर्तोद्भवम् । सोव्यापनं विशेषण कथितं ते यथामति ॥३१॥ इदं चतुर्थिं दक्ष चरितं संशृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य विम्बेशो मानसेचिसतदो भवेत् ॥३२॥

॥ ओमिति श्रीमदानन्दे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते चतुर्थ्युद्यापननिरूपणं नाम पंचनिंशोऽध्यायः ॥

४५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । माहात्म्यं यहुर्णतं मुख्यं चतुर्थीसंभवं महत् । कृतकृत्यश्च तेनाहं संजातो मुनिसत्तम ॥१॥ अधुना चद् माहात्म्यं लोभासुरनिवर्हणे । गजाननस्य योगीश चरितं सर्वसिद्धिदम् ॥२॥ मुद्दल उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं प्रभो । सर्वसिद्धिप्रदं दक्ष श्रवणेन न संशायः ॥३॥ एकदा शैलवर्यं तु कैलासे शंकरः स्थितः । पार्वत्या स्वर्गाणीः सार्थं देवैसुरनिभिराहुतः ॥४॥ तत्राऽऽजगाम पौलस्त्यः द्वृवेरो निधिसंयुतः । प्रणय गिरिजायुक्तं शंकरं पुरतः स्थितः ॥५॥ समीपे शंकरस्यैव गत्वा चामरसंयुतः । असेवत महात्मानं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥६॥ अकस्माहैवयोगेन हृष्टा पर्वतंदिनीम् । स्वपेणाप्रतिमां सर्वावयवैः शोभनैर्युताम् ॥७॥ साक्षान् मायामयीं शान्तिं मोहयुक्तो बभूव ह । कामवाणामिभूतः सन्नपद्यतां सुविहृलः ॥८॥ सकामहाइषंसंयुक्तं पश्यतं तं धनाधिपम् । हृष्टा कोपसमायुक्ता बभूव शंकरप्रिया ॥९॥ क्रोधेन वक्रतेन्न सा उवालयामास तत्क्षणात् । द्वृवेरस्य महादेवी सोऽपि शोकाङ्गुलोऽभवत् ॥१०॥ अतिविहृलगात्रत्वात् प्रासंकदद् वीर्यमुक्तमम् । धनपस्याऽन्नं पुत्रोभूत् पपात शोभया युतः ॥११॥ ततः स लज्जया युक्तः प्रणनाम मंहश्वरीम् । नियम्यात्मानमानिव्य तुष्टाव विविधैः स्तवैः ॥१२॥ ततः सा शंकरेणैव सांतिवता जगदंबिका । पिण्डाक्षं तं चकाराऽपि पुत्रभावप्रदर्शिनी ॥१३॥ जगदंबा लोभनार्थं कुवेरोऽभूत् समुद्यतः । मातृगामिस्वरूपत्वात् पुत्रस्तस्य प्रतापवान् ॥१४॥

लोभ एव समारुद्ध्यां नाम तस्य द्विजैस्ततः । संगृह्य तं गृहं देवो धनदः प्रजगाम ह ॥१५॥ कुबेरभवने संस्थं लोभं तं नारदो मुनिः । ज्ञात्वा जगाम पाताले वीणागानपरायणः ॥१६॥ तारं पातालसंस्थं तं दानवानां हितैषिणाम् । इंद्रेण निजितं ज्ञात्वा नारदः प्रययौ मुनिः ॥१७॥ तारः समुत्थितो विं प्रणनाम सुदा युतः । प्रपच्छाऽपूज्य वृत्तांतं दानवानां हितावहम् ॥१८॥ तार उवाच । इंद्रेणाऽहं जितो विष्णु दानवा मर्दिता भृत्याम् । अधुना किमु कुर्यां तद्दृढं से मुनिसत्तम ॥१९॥ नारद उवाच । अलकायां कुबेरस्य पुत्रोऽभृदीर्घपातातः । लोभस्तत्र समग्रत्य हरत्वं पुत्रमादरात् ॥२०॥ तं पालय महाभाग तेज ते वार्जित्वां महत् । भवित्यति न संदेहो मम तस्माद्वचः कुरु ॥२१॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदोऽतहितोऽभवत् । तारः स्म हर्षितोऽतयंतं मेने स कृतकृत्यताम् ॥२२॥ मायथा दानवाधीशस्त्वलकायां जगाम ह । गृहीत्वा लोभकं पुत्रं लुप्तं स्वगृहमागमत् ॥२३॥ लोभं केनचिद्दागत्य हृतं ज्ञात्वा धनाधिष्ठः । न शोकं मानसे सोऽपि प्रचक्रे दुर्निमित्तजम् ॥२४॥ तारः पुत्रं समानीय पालयामास हर्षतः । बालकीडनकैर्युक्तं तं हृद्वा विस्मितोऽभवत् ॥२५॥ उत्पात्य बालकैर्युक्तान् रेमे लोभः प्रतापवान् । तलपहरवेगेन दारणां विभिदे शिलाम् ॥२६॥ एवं नानाविधं कर्मस्य हृद्वा दानवोत्तमाः । हर्षयुक्ता बभूत्वते मेनिरे कृतकृत्यताम् ॥२७॥ ततः पंचमवर्षे स चक्कार ब्रतवंधनम् । वेदानध्यापयामास शुक्रशिष्यर्यमहावलः ॥२८॥ स आमुरीं महामायां सर्वेदेवविमोहिनीम् । विचामङ्गस्य लोभस्तु शाखार्थे पारगोऽभवत् ॥२९॥ ततः प्रणस्य विषेद्व शुक्रं सर्वं विदांवरम् । प्रपच्छ सर्वदं पूर्णमुपायं लोभं आदरात् ॥२०॥ ततः पंचाक्षरं विवायां ददौ तस्मै महामुनिः । शौरीं विधियुतां लोभस्तं प्रणाय यग्ने वनम् ॥२१॥ तत्र गत्वा तपस्तेषे शिवं ध्यात्वा महामुरः । जपं चक्कार भावेन निराहार-परायणः ॥२२॥ भस्मांगलेपसंयुक्तः शौचमार्गपरायणः । तोषयामास यत्नेन शांकरं सर्वदं परम् ॥२३॥ एवं तपसि लोभः स संस्थितो वहुवासरम् । ततस्तस्य शरीरेऽपि बलभीको वृद्धे महान् ॥२४॥ दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नः शंकरः प्रसुः । आययौ तं वरं दातुं पार्वत्या सह शशभृत् ॥२५॥ समागतं महेशानं न बुद्धेष स दानवः । ततस्तं जलभासिन्य शांमुः शान्तं चक्कार ह ॥२६॥ ततः शंसुं समालोक्य हर्षयुक्तो वेतसा । जगाद तं प्रणायादावृत्थितो दानवाधिष्ठः ॥२७॥ लोभामुर उवाच । धन्यं मेऽय तपो मंत्रो धन्यौ मे जनकों प्रभो । जन्म ज्ञानादिकं सर्वं येन वस्त्रो महेश्वरः ॥२८॥ किं स्तौमि त्वां महेशान साक्षाद्दृसं सनातनम् । तथापि स्तौमि देवेश त्वहशीनपुरन्मतिः ॥२९॥ नमस्ते विश्वनाथाय सर्वात्यर्थमिमो

नमः । यांकराय शिवायैव ह्यनंतगुणराक्षये ॥४०॥ त्रिनेत्राय महादेव शक्तिशुक्ताय शांभवे । निर्गुणाय गुणानां ते चालकाय नमो नमः ॥४१॥ असेयशावतये तुभ्यं गिरीशाय वृषभ्यज । सर्वदे पात्रे च संहर्त्रे त्रिधारूपाय वै नमः ॥४२॥ अकर्तु-मन्यथा कर्तुं कर्तुं शावताय ते नमः । सदा मोहविहीनाय मुडाय सततं नमः ॥४३॥ स्वाधीनाय पेरेशाय सहजे खेलकारिणे । द्रूलहस्ताय देवानां पतये ते नमो नमः ॥४४॥ कैलासचास्मिने तुभ्यं भस्मलेपकराय वै । दिगंबराय सर्वेष्यः सर्वदाय नमो नमः ॥४५॥ एवं स्तुत्वा महेशानं तुष्णीं भावेन संस्थितः । लोभासुरः प्रसन्नात्मा साश्रुकः स कृतांजलिः ॥४६॥ तमुवाच महादेवो चरं वृषु हृदीस्तम् । दास्यामि तपसा स्तोत्रेण तुष्टो दानवोच्चतम ॥४७॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रितिविवर्धनम् । भगविद्ययति न संदेहो भुवितमुक्तिप्रदायकम् ॥४८॥ यः पठित्यति दैत्येन्द्र आवश्यित्यति वा नरः । श्रोतृयते स लभेत् सद्यो वाग्जिह्वां मतिप्रयः सदा ॥४९॥ श्रुत्वा शंकरचाक्यं स तं जगाद महासुरः । हर्षेणोत्पुल्लेनेत्रश्च भक्तया विनयसंयुतः ॥५०॥ लोभासुर उवाच । वरदोऽस्मि यदि त्वं च तदा भर्कित च ते हडाम् । देहि राज्यं महादेव ब्रह्मांडस्य विशेषतः ॥५१॥ नानैवर्यसमायुक्तमारोग्यादिसमन्वितम् । मनस्साप्तिस्तमेवं मे सिद्धयतु त्वदनुग्रहात् ॥५२॥ मनोचाणीमयं यच्च तस्मान शुत्युर्न मे भवेत् । सदानंदसमायुक्तं मां कुरुहव कृपानिधे ॥५३॥ लोभासुरस्य वाक्यं वै श्रुत्वा चकितमानसः । यांकरस्तपसा वद्वस्तथेति तमुवाच ह ॥५४॥ अंतर्धाय स्वमात्मानं कैलासस्थो वभूव ह । लोभासुरः प्रसन्नात्मा स्वगृहं प्रत्यपव्यत ॥५५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्त्सौदिले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरवरप्राप्तिवर्णं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सुहूल उवाच । लोभासुरः समागल्य पितरं मातरं ततः । प्रणम्य सुहूदः सर्वान् यथायोजयं चकार ह ॥१॥ महिषासुरपुत्रां स उवाह रूपशालिनीम् । तुष्णां गुणयुतां सोऽपि तथा संहर्षितोऽभवत् ॥२॥ एवं नाना विभ्रोगेन सुहूलानंदकारकः । वभूत्व बलसंयुक्तो मदेन भूत्यामोहितः ॥३॥ महां समग्रतः सोऽपि दानवैः परिवारितः । नगरं निर्ममत्वं सदा विषयवर्धनम् ॥४॥ चकार नाम तस्यापि सुखदं दानवेरितः । ततो दिग्भयः समाचाराता नाना दैत्यगणाः



पुरे ॥५॥ ततो लोभोऽसुरैः सर्वैः स्वयं गत्वा महामुनिम् । शुक्रं समानयत्तत्र प्रणम्य भावसंयुतः । शुक्रेण प्रेरिता दैत्या गतास्तत्र महापुरे । देवांतकश्च वृत्रश्च बलिर्जुभः प्रतापवान् ॥६॥ नरांतकः प्रेहेति श्व हेतिविप्रचितिस्तथा । इत्याच्या वहवश्चान्ये मिलिता अभवन् प्रभो ॥७॥ ब्राह्मणैः कारयामास ततः शुक्रोऽभिषेचनम् । दैत्यादीनां महाराज्ये स्थापयामास तं मुनिः ॥८॥ सर्वं संहष्ठकास्तत्र बभूदोनवोच्चमा: । ततः स्वस्वगृहेऽवेतेऽगमन् घोषकरा भृशम् ॥९॥ ततो बहौ गते कालेऽसुरो लोभः प्रतापवान् । आहयामास दूतैस्तान् दानवान् बलसंयुतान् ॥१०॥ आज्ञामात्रेण तस्यैव समाजमुर्वलानिविता: । असुरा भयदा: सर्वेऽसुरं लोभं प्रजापते ॥११॥ लोभासुरोऽसुरान् सर्वान् संप्रपूज्य यथाविधि । उचाच तात् सहावाक्यं हघ्येत् दानवोच्चमः ॥१२॥ लोभासुर उचाच । विप्रचित्यादिका: सर्वे शृणुध्वं मे वचो हितम् । भवतां पुण्ययोगेन जेहयामि सकलं जगत् ॥१४॥ यदीक्षा भवतां वृद्धाः श्रेष्ठा अत्रैव संगताः । तदाऽङ्गजा मे प्रकर्तव्या करोमि बलसंयुतः ॥१५॥ पूर्वं तस्य वचः शुक्रा हर्षिता दानवोच्चमा: । जगुस्तं भावगंभीरं साधु त्वयेतिम् ॥१६॥ जेत्यामस्तवत्प्रसादेन देवान् विष्णुपुरोगमान् । पराक्रमतुला तेन विच्यते जगति प्रभो ॥१७॥ ततोऽतिहर्षिताः सर्वे शुक्रं तत्र समानयन् । तेनाङ्गसा महाभागा: सज्जास्ते प्रबृद्धविरे ॥१८॥ गजासुरो विप्रचित्येऽवांतकनरांतकौ । प्रतापवांश तारो वै प्रहेतिहंतिरच च ॥१९॥ बलिर्जुभस्तथाऽन्ये वै दंशिता अभवंस्तदा । स्वस्वसेनायुताः सर्वे नानावाहनगा वयुः ॥२०॥ पदातयोऽय-संख्याता अश्वारोहस्तथाऽपरे । पश्यसंस्था: खगराहा अपाराश्च समाययुः ॥२१॥ गजारोहा रथालहा नानावाहनसंख्याता: । महासुरा: शास्त्रसंयुता लोभासुरमाययुः ॥२२॥ तैः समेत्य महाबाहुलोऽभः संहर्षितोऽभवत् । पृथिवीजयनाथाय कालंपनकारकः ॥२३॥ एताहशा महावीरा यज्ञानिष्ठन् शुद्धंचिता: । तैर्युद्धं दृपशादुला: किं कतरीरोऽलपमानवा: ॥२४॥ नृपा: केचित्न शृतास्तत्र संग्रामे दारुणे प्रभो । केचित्तान् शरणं जग्मुः पलायनपरा ययुः ॥२५॥ एवं सप्तसप्तमुदांतां पृथ्वीं जित्वा महाबलाः । असुरा हर्षिताः सर्वे सार्वभौमा व भूविरे ॥२६॥ ये गतास्तस्तुतास्तैर्ते स्थापिता: करदाधियनः । पलायिताश्च तत्यानि स्थापिता दानवोच्चमा: ॥२७॥ शरणं ये गतास्तेऽपि स्थापिता हर्षसंयुताः । चरं तस्य समाज्ञाय शेषस्तांश्च समाययौ ॥२८॥ वार्षिकं करभारं स कुत्वा दत्त्वा महाधनम् । साक्षा तैः पूजितः सोऽपि दत्यपूर्वे नागराहूः यथौ ॥२९॥ ततोऽतिहर्षिता दैत्या ययुः स्वर्गं सुशोभनम् । लोभासुरेण संयुक्ता महामाया महाबला: ॥३०॥ इदं: सुरगणैः स्वार्थ-

दंशितो बज्जधारकः । बृहस्पतिं प्रणम्यैवं जगाद् स्वमतं प्रभुः ॥३१॥ इन्द्र उचाच । लोभासुरः स्मायातो दानवैर्वेलवत्तरैः ।
तेन योद्भूं गमिष्यामि त्वदाज्ञावशागः प्रभो ॥३२॥ इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा निःश्वस्य मुनिशुंगवः । जगाद् तं महेंद्रं बृहस्पतिः
स प्रतापवान् ॥३३॥ गुरुहवाच । शैवेन वरदोनेन युक्तोऽसौ दैत्यनायकः । नानारूपधरः सोऽपि जेतुं नैव प्रशाक्यते ॥३४॥
अतः सर्वं परित्यज्य विष्णोश्च शरणं चुर । गच्छ सोऽपि महाबुद्धिः करिष्यति हितं महत् ॥३५॥ गुरोर्वचनसाकर्ण्य
सुरेऽद्रः शोकसंयुतः । सुरेऽद्रः सहितः सोऽपि विकुंठमणमतदा ॥३६॥ देवस्थानानि सर्वाणि हृष्टा युन्यानि सर्वतः । दैत्या
हर्षयुताः सर्वं प्रवर्शा चकुरंजसा ॥३७॥ दैत्यराजोऽमरावत्यां लोभः सर्वस्मन्विताः । गत्याऽस्तन महेंद्रस्य समाख्यातो वभौ
स्वयम् ॥३८॥ सर्वान् संमान्य दैत्येन्द्रो ददौ नानापदानि सः । दैत्येंद्रास्तत्र संस्थास्ते मुमुक्षुभैर्गकरकाः ॥३९॥ गंधवास्त
महादैत्यमप्सरोभिः समन्विताः । सिंघेविरे प्रजापाल विद्याधार्याः समाहताः ॥४०॥ देवोद्यानेषु दैत्येन्द्रा वशमुहृषसंयुताः ।
यत्र तत्र महाभागा व्यहरंस्ते यथासुखम् ॥४१॥ लोभासुरं प्रणम्यैव संस्थिता विगतज्वरा । अवदत्त्र समः कश्चिल्लोभेन
सुवेन्षु च ॥४२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते लोभासुरसेन्द्रपदप्राप्तिर्णनं नाम सप्तनिशोऽध्यायः ॥

४२-४३

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुल उचाच । इन्द्रः सुरगणैः सार्थं बृहस्पतिपुरोगमः । वैकुंठे विष्णुमानम्य गत्वा तुष्टाच तं स्तवैः
॥१॥ ततस्तुष्टो हरिः प्राह महेंद्रं मान्यभावतः । स्थीयतां दैवतैः सर्वैः किं कार्यं सचुपस्थितम् ॥२॥ ल्यक्त्याऽमरावतीं तात
किमर्थं चागतो भवान् । ख्रिया हीनः पदा दैवैवद दुःखं महाद्भूतम् ॥३॥ इन्द्र उचाच । किं बदामि जगत्पाल सच्चज्ञं त्वां
महामते । तथापि शृणु वृत्तांतं शोकदं दैवकारितम् ॥४॥ लोभासुरश्च शैवेन वरेण बलदर्पितः । दानवैकुंठमहाबाहुयो त्वं
स द्यागतोऽधुना ॥५॥ गुरुणा बोधिता: सर्वैः वर्यं प्राप्ता जनार्दनं । त्यक्त्वा राज्यादिकं सर्वं विचारं कुरु सर्वथा ॥६॥
दैत्येऽमरावतीसंस्थो देवस्थानानि माधव । प्रददाति च दैत्येष्यः रवणराजं करोति सः ॥७॥ त्वं पालकः श्रुतो प्रोत्सतस्मा-
उड्डरणमागतान् । रक्ष लोभासुरं हत्वा देवानामीश्वरो भवान् ॥८॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुः कोपस्मन्वितः ।

जगाद् देवराजं तं महाबाहुविचक्षणः ॥१॥ श्रीहरिकाव। हनिष्यामि महादैत्यं लोभं दानवसंयुतम्। मा कुरुबव वृथा चिंतां कुरु
राज्यं मयापितम् ॥१०॥ एवमुक्त्वा महेद्रं स देवेद्रः सह माधवः । वेगनालह गच्छं ययौ ताममरावतीम् ॥११॥ समागतं
महाविष्णुं महासैन्यसमाकुलम् । ज्ञात्वा दृतमुखात् सर्वे दानवाः सज्जका ययुः ॥१२॥ लोभः क्रोधसमाविष्ट आययौ
योद्धुमाहतः । रथास्थः स्वयं साक्षात् मृत्युरूपोऽयमुच्यते ॥१३॥ लोभः सर्वे भयभीताः समंततः । महाकार्यं
महावीर्यं कालकालं प्रहुद्दुयुः ॥१४॥ पलतस्तान् समाश्वास्य विष्णुर्द्विदोद्यतोऽभवत् । तेन सार्थं ययुः सर्वे महेद्राव्याश्च
दंशिताः ॥१५॥ समागतं रमानाथं एण भूमौ प्रतापवान् । लोभः क्रोधसमाविष्टो चोदयत् सोऽसुरांसततः ॥१६॥ ततो युद्धं
समाभवदेवानां दानवैः सह । तुमुलं शस्त्रसंचातैर्मारयंतः परस्परम् ॥१७॥ अन्योन्यं ते जयं सर्वे दानवाः सुरनायकाः ।
इच्छंतो न जयं तत्रासुवन् दद्ध हतोयमाः ॥१८॥ रक्तैर्यैः संप्रवृत्ता स्म नदी परमभीतिदा । विश्रामं निशा चकुर्ने क्रोधा-
वैरैः परस्परम् ॥१९॥ दिनत्रयं महाघोरं युद्धं दारुणरूपकम् । तत्र प्रवृत्तं क्रोधेन युक्ता देवाः समाययुः ॥२०॥ गणा
विष्णोश्च संकुद्धास्तथा देवेद्रमुख्यकाः । नानास्त्रैर्दानवान् सर्वान् ममदुःसर्वतः प्रभो ॥२१॥ ततो हाहारवं कृत्वा दानवा
मयसंयुताः । न लेभिरेयशो दैत्याः पलायंत समंततः ॥२२॥ ततो हर्षयुता देवा नादं चक्तुः सुदारुणम् । जय विष्णो
महाभाग बद्धनि स्म परस्परम् ॥२३॥ ततोऽतिकोधसंयुक्ता दानवेद्राः समाययुः । विप्रचितिमुखासतत्र शरवृष्टिं प्रचकिरे
॥२४॥ तेषां वाणीः सुराः सर्वे छिक्कांगाः पतिता मृधे । तदृहस्ता क्रोधयुक्ताश्च देवेद्रासतत् प्रहुद्दुयुः ॥२५॥ अभवत् द्वंद्वयुद्धं
च नियतं रोमहर्षणम् । तेषां मध्येऽयं किंचित्त्वां कथयामि समासतः ॥२६॥ इंद्रेण युयुधे तत्र गजासुरः प्रतापवान् ।
अग्निना च स्वयं तारो वायुना विप्रचितिकः ॥२७॥ वरुणेन ययौ तत्र बलिः क्रोधसमन्वितः । कुचेरेण प्रेहतिश्च मदनेन
च हेतिकः ॥२८॥ सूर्येण युयुधे क्रोधात् स प्रतापी नरांतकः । देवांतको विष्णुना स क्रोधयुक्तः समाययौ ॥२९॥ जृःभः
सोमेन हैत्येशो युयुधे बलसंयुतः । यमेनैव महाबाहुवृत्तश्च युयुधे भुशम् ॥३०॥ नानाद्वाभवं युद्धं चकुद्वद्रकः सह ।
देवेत्येद्रा बलगचिष्ठा वर्णनाय न शाक्यते ॥३१॥ अहोरात्रं रता युद्धे न विरामं प्रचकिरे । नानाशस्त्रास्त्रवर्षेण व्यवस्थते
परस्परम् ॥३२॥ दिवसासतत्र पञ्चैव गतासेषां प्रयुध्यताम् । नाप्राप्यत जयो देवेदत्यैः परमदुज्यैः ॥३३॥ ततोऽतिकोप-
संयुक्तः स प्रतापी गजासुरः । इदं संगृह्य चिक्षेप महापर्वतमस्तके ॥३४॥ मूर्छितो देवराजः स ततो देवा: पलायिता: ।

एवं द्वंद्वरैद्वैद्वेदेवंदा मूर्छिता: कृता: ॥३६॥ हा हा कृत्वा ततः सर्वं देवसैन्यं दिशो दशा । पपाल तत् महाश्चर्यं हृष्टा विष्णुश्चकोप ह ॥३७॥ चक्रं प्रगृह्य विशेष महाबाहुः स दारुणम् । दैत्यसैन्यं ततस्तेन हता दैत्या अनेकशः ॥३८॥ केषांचिन्मस्तकेऽवेतदपत्तदारुणं महत् । चिक्छेद हस्तपादादीन् दानवानामितस्ततः ॥३९॥ ततो दैत्येदका: सर्वे आययुस्ते जनादनम् । यश्चास्त्रैः सर्वतो दुष्टा मारयामासुरेव तम् ॥४०॥ नारायणस्ततः कोपसंयुक्तोऽतिप्रतापवान् । गजासुरं स विन्याध बाणेदशाभिरावृतम् ॥४०॥ तं मूर्छितं चकाराऽसौ ततो देवांतकं हरिः । सप्तभिस्ताडयामास पातयामास भूतले ॥४१॥ एवं सर्वात् महाविष्णुः दानवेद्वान् सुदारुणान् । विन्याध मूर्छितांश्चक शरवर्षे; समंततः ॥४२॥ ततो हाहारवं कृत्वाऽपलत्तत् सैन्यसुलबणम् । दानवानां भयार्थं वै दृशादिक्षु विशेषतः ॥४३॥ ततो लोभः समायातः क्रोधयुक्तो जनादनम् । जगाद वचनं सोऽपि मोहयुक्तो महासुरः ॥४४॥ लोभ उवाच । सम्यक् कृतं त्वया विद्धणो येन मे दशनं गतः । अधुना त्वां न मुंचामि जीवयुक्तं कदाचन ॥४५॥ नामस्तपात्मकं यश्च मरणं नैव मे भवेत् । ज्ञात्वा किमर्थमायातो ज्ञानहीनो यथा नरः ॥४६॥ गदां गृहीत्वैवमुक्त्वा ताङ्गयामास केशाचम् । पपात मूर्छित्या विष्णुस्ततः सैन्यं व्यमद्यत् ॥४७॥ मुहूर्तमात्रकालेन सावधानो बभूव ह । पपाल देवराजैः स त्यक्त्वा संग्राममंडलम् ॥४८॥ प्रहस्य दानवान् सर्वात् सावधानानथाऽकरोत् । लोभासुरः प्रसन्नात्मा तैः सार्धं स्वपुरेऽगमत् ॥४९॥ स्तुतो बंदिजनैस्तेष्यो दत्त्वा दानानि दर्शितः । इंद्रासने समासीनो रेजं दानवसत्तमः ॥५०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते विष्णुप्राजयो नामाष्टश्चिंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहूर्ल उवाच । ततोऽतिदृःविष्णुदेवैद्रेश समन्वितः । त्यक्त्वा विकुलमेवं स यथौ शंखं शरण्यकम् ॥१॥ गत्वा कैलासके दक्ष शिवं नत्वा जनादनः । स्तुत्वा वृत्तांतमेवं स कथयामास विस्तरात् ॥२॥ श्रुत्वा महेश्वरो विष्णुं स देवं स्वपुरागतम् । सांत्वयामास युतैश्च नानाहृष्टांतदशनः ॥३॥ शिव उवाच । मा चिंता कुरु विष्णो त्वं सर्वज्ञ जगदीश्वर । तपःपुण्यं महोऽयं यत्तेन त्वं स पराजितः ॥४॥ तपः कृतं च लोभेन फलं तस्य जनादन । सुकृत्वा

मरिष्यते नाथ कालस्तत्र प्रतीक्षयताम् ॥५॥ देवैः सह महाविष्णो मत्समीपे स्थिरो भव । मदीयभन्तियुर्तो ह्यागमिष्य-
त्यत्र तैव सः ॥६॥ एवमुक्तवत्वा चर्जो विष्णुं शंकरः शोकसंयुताः । देवेस्तेन समायुक्तोऽतिष्ठत् कैलासपर्वते ॥७॥ अथ
लोभामुर्सर्वैः संस्थितं दानवैर्युतम् । इदामनें महाबाहुं तमुचुर्दनवोत्तमाः ॥८॥ विप्रचित्याद्या उक्तुः । लोभ महाभाग
शृणु नो वचनं हितम् । विष्णुदेवगणैः सर्वैः कैलासे शंकरं ययौ ॥९॥ अस्माकं शंकरः सोऽपीष्टदेवः पूज्य आदरात् ।
शत्रून् रक्षति नः शांभुर्भविष्यति विष्णुशः ॥१०॥ अधुना शंकरस्यास्य भावार्थं प्रेत्यतां महान् । दृतः सर्वार्थसूक्तः कर्ततः
क्षेमं भविष्यति ॥१॥ शिवो यदि स देवानां पक्षगो भवति प्रभो । तदा शांभुं प्रजेयामस्तपावलसमन्विताः ॥१२॥
न ते शांभुरवस्थैव दाता जानीहि मानद । कर्मणां फलदातारः कृता देवाश्च कर्मणा ॥१३॥ कर्माधीनं जगत् सर्वं सदेवामुर-
मानुषम् । कर्मादावशाङ् दैत्य कर्मणा त्वं महाप्रभुः ॥१४॥ देवाः कर्मफलं लोभादते न विशेषतः । तदेवर्यविहीनास्ते
पतंति स्वपदात् किल ॥१५॥ अतस्त्यकृत्वा स्वसंदेहं त्यज शांभुं विपक्षणम् । कुरु कर्माश्रयं त्वं वै तेन क्षेमं भविष्यति ॥१६॥
इत्युक्तवा दानवेद्रास्ते विरामं चक्रुर्जसा । लोभामुरस्ततस्तेषां वचने निरतोऽभवत् ॥१७॥ गजामुरं महावीर्यं प्रेषयामास्म
सत्वरम् । कैलासे शंकरस्थैव भावार्थं भावधारकः ॥१८॥ गत्वा शांभुं महादैत्यः प्रणम्य प्रत्युत्वाच सः । वचनं लोभदैत्येन
प्रेषितं सामपूर्वकम् ॥१९॥ गजामुर उत्तराच । महादेव नमस्तुत्यं शृणु मे वचनं हितम् । लोभामुरेण देवेय प्रेषितोऽहं
विशेषतः ॥२०॥ तेन संकथितं चावर्थं तच्छृणुर्व सुखप्रदम् । त्वं साक्षादीश्वरः पूर्णोऽस्माकं पूज्यो निरंतरम् ॥२१॥
विष्णुदेववरः स्वामिन्नागतस्ते प्रसन्निधौ । अस्माकं शत्रुरेवाऽसौ तं त्यज त्वं सदाशिव ॥२२॥ वर्यं भक्तास्त्वदीयाश्चास्माकं
मित्रं तदेव ते । मित्रं शत्रुस्तथा शंभो पालयस्वादराद्विनः ॥२३॥ नो चेत् संग्रामभावेन जोख्यामस्त्वां न संशयः । कर्मणा
त्वं समर्थश्चेत् संजातो सुक्ष्म विष्टपम् ॥२४॥ कर्मणा लोभकः शंभो सर्वेवर्ययुतोऽधुना । तस्मादसान् महाभाग रक्ष ते
भन्तिसंयुतान् ॥२५॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वाऽब्रवीन्निःश्वस्य शंकरः । गुजामुरं स्वर्यं साश्रा वचनं हितकारकम् ॥२६॥
शिव उत्तराच । गजामुर महालोभं वद मे वचनं हितम् । गत्वा तं दानवेद्रं त्वं सर्वामुरसमन्वितम् ॥२७॥ कैलासं विष्णुना
त्यकृत्वा सहितोऽहं स्वदेवपैः । गच्छामि यत्र कुत्रापि न त्यजामि जनादेनम् ॥२८॥ कर्मणा त्वं समर्थश्चेत् संजातो सुक्ष्म
विष्टपम् । सर्वं चराचरं तेऽभृत् स्वाधीनं नात्र संशयः ॥२९॥ एवमुक्तवा सुदुर्बुद्धिं शंकरः सुरनायकैः । जगाम पर्वतोहेनो

त्यक्त्वा कैलासमात्मनः ॥३०॥ महावेने महेशानः पर्वतदोणिमाश्रितः । देवैर्विष्णुसुखैः सैवैः पश्यवत् कालचालकः ॥३१॥
गजासुरः सभां गत्वा जगाद् सकलैर्युतम् । लोभासुरं स वृत्तांतं श्रुत्वा संहरितोऽभवत् ॥३२॥ ततः स सत्यलोके च
विकुञ्ठे शंकरालये । दानवान् द्यापयामास स नानादेवपदेषु वै ॥३३॥ हंद्रासनं परित्यज्य यथौ भूम्यां महामुरः । स्वपुरे
दानवेद्रैश्चावसर्होगपरायणः ॥३४॥ न ममश्च निजात्मानं गर्वितः केवलं स तु । लीमांसपदिरादिवासंसक्तोऽभूत
चुदुर्भूतिः ॥३५॥ धन्यमात्मानमेवं स मन्यते एम कृतार्थकम् । ब्रह्मांडं वरयां मेऽभूत्र मतः श्रेष्ठ एककः ॥३६॥
|| ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहन्देले महापुराणे चतुर्थं खण्डं गजाननचरिते लोभासुरब्रह्माण्डयो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुरु उवाच । ततो बहौ गते काले दानवा बलदपिता: । जगलौभासुरं तत्र लोभयुक्ता विशेषतः ॥
॥१॥ दानवेदा ऊङुः । देवा लोभासुर स्वामिन्नसमाकं शत्रवो मता: । सुराश्चासुरवर्यणां वेदे प्रोक्ता विचारय ॥२॥ शाश्वास्त्रै-
देवसंघास्ते न मरिष्यन्ति कहिचित् । अमरा वेदशास्त्रेषु कथिता नात्र संशयः ॥३॥ कर्माक्षा देवता: स्वामिन् इते कर्मणि
तत्क्षणात् । मरिष्यन्ति महाभाग तदर्थं यत्वमाचर ॥४॥ जित्वा ब्रह्मांडगोलं किं संस्थितोऽसि महामुर । न कृतार्थस्त्वमेवं
कदा जीवत्सु यात्रषु ॥५॥ हिरण्यकरिषिणित्वा पुरा देवगणान् स्वयम् । राज्यं चकार सर्वत्र भुवनेषु न संशयः ॥६॥ ततो
देवैः प्रयत्नेन निर्मितो वृहरिः प्रभो । तेन हत्वा सुराधीशं देवा: स्वस्थानगा वसुः ॥७॥ अतस्वं दैत्यराजेऽद हितं कुरु
विशेषतः । तदा चिरं महाराज सुखयुक्तो भविष्यसि ॥८॥ तेषां वचनमाकर्यं लोभासुरः सुमंदधीः । आद्यापयत्ततो
दैत्यो दैत्येदान् कर्मवंडेन ॥९॥ ततो गजासुराद्याश निर्गता क्रोधसंयुता: । यज्ञवृत्त्वा जययज्ञात् विशेषतः ॥
॥१०॥ यज्ञवृद्धासंस्तथा गाश्च तीर्थानि यत्र तत्र ते । जय्युर्भंजउत्पन्तं कर्मवंडनकारणात् ॥११॥ बर्भंजुः क्रोधसंयुता देवता-
स्तननानि ते । स्वधृद्धासंस्थं जनं हृष्टा जग्न्दर्नवसत्तमा: ॥१२॥ सर्वत्र दानवाधीशौलोभासुरस्य मूर्तयः । जनैः पूज्याः कृता दक्ष
तदाधारं बभूव ह ॥१३॥ न स्वाहा न स्वधा कुत्र बभूव प्रलये यथा । न वषट्कारणं कर्म त्रासितं भूमिमंडलम् ॥१४॥
लोभासुरयुतं सैवैः कर्म तैः प्रतिपादितम् । ततो हाहारवैर्युक्ता वभूयुमानवा: प्रभो ॥१५॥ ब्राह्मणा बनगा भूत्वा केचिन्

मरणनिश्चयः । चक्रः कर्म तथा अष्टा वभूवृद्धिहो द्विजाः ॥१६॥ एवं वहौ गते काले देवा: परमदुःखिताः । उपचासपरा: सर्वे वभूवस्ते प्रजापते ॥१७॥ ततोऽनियतसंयुक्ता विचारं चक्रंजसा । लोभामुरविनशाय न प्राप्नुते दिवौकसः ॥१८॥ ततोऽनितदुःखिताः सर्वे किं कुर्म इति विहलाः । संतस्थुः पर्वतोद्देशो गुप्तभावेन देवपा: ॥१९॥ तत्राऽज्जगाम योगीद्वौ ईश्यः सर्वप्रियंकरः । अवधूतः स्वरूपेण साक्षात्दिवेश्वरो यथा ॥२०॥ तं प्रणाम्य शिवाद्यास्ते पप्रच्छुलौ भनाशकम् । उपायं दीनभावेन सारथिचमावशेषिताः ॥२१॥ ततोऽनितदुःखितो ईश्यः सर्वार्थकोविदः । जगाद तात् सुरेदात् स दीनात् दृष्टा विशेषतः ॥२२॥ ऐश्य उवाच । शृणुधर्वं विद्युशः विचादा मुनयस्तन्त्रभाविताः । लोभासुरो महापापी दुर्जयो नात्र संशयः ॥२३॥ विघ्नराजं तदपि वै भजधर्वं भक्तिसंयुताः । तेनाऽयं सुजयो देवा भविष्यति विशेषतः ॥२४॥ स्वयं साक्षात् ब्रह्म-पतिर्बुद्धिं संचालयिष्यति । गजाननस्य मन्त्रं वै जपधर्वं विषिष्ठूकम् ॥२५॥ एवमुक्तवा महायोगी ईश्यः स्वच्छंदगोऽभवत् । शिवादयो महाभागा हर्षिताः संबभूविरे ॥२६॥ गजाननस्य मन्त्रं ते जेपुस्तपः परायणाः । सविविधं ध्यानसंयुक्ताहस्तोषया-मामुरन्वचहम् ॥२७॥ निराहारप्रभावेण संतुष्टो भक्तिभाविताः । शातवर्षेषु देवेशानाययौ स गजाननः ॥२८॥ हद्वा गजाननं ते तु हर्षिता देवनायकाः । देवा मुनिगणाः सर्वे पुष्पजुः लोहसंयुताः ॥२९॥ कृत्वा करपुरुं भक्त्या तुष्टुवुस्तं गजाननम् । गुनस्तथाय ते सर्वे प्रणमुरतं गजाननम् ॥३०॥ देवर्षय ऊचुः । गजानन नमस्तुप्यं सर्वेषां बीजरूपिणे । निर्बिजाय गणेशाय विद्यानां पतेय नमः ॥३१॥ अनंतार्थैकदंताय हेरंबाय नमो नमः । चतुर्भुजाय सर्वेश सर्वपूज्याय ते नमः ॥३२॥ सर्वसिद्धि-प्रदानं च सुरासुरमयाय ते । सिद्धिद्विद्विपचालाय सिद्धिद्विपते नमः ॥३३॥ अगुणाय गुणहपाय गौणिने । मायामयाय मायायाश्वलकाय परात्मने ॥३४॥ सर्वादये महोदार पराक्रमपाय ते । रवानंदवाचिने तेऽस्तु नमः । स्वानंद-दायायने ॥३५॥ योगाकाराय योगानां रवामिने शान्तिदायिने । ब्रह्मणस्तपतये तेऽस्तु ब्रह्मणं ब्रह्मणे नमः ॥३६॥ अनाधाराय सर्वेषामधाराय नमो नमः । आदिमध्यांतहीनायादिमध्यांताय ते नमः ॥३७॥ परम्पर्कुशाहस्ताय चिनेत्राय महोदर । नमो मूषकवाहाय मूषकव्यजिने नमः ॥३८॥ नमो नमस्ते सकलाय धाम्भे सदा सुखानंदकराय पात्रे । जगत् सुखद्वे सकलस्य हेत्वं गुणैविहीनाय गणाधिष्पाय ॥३९॥ विदेहरूपाय पराय भोवत्वे दोधेन हीनाय सुसांख्यकाय । सदा स्ववृद्धं परमस्थिताय गजात्मस्पाय नमो नमस्ते ॥४०॥ बोधहीनं च यद्गत्वा तदेव गजचाचकम् । गजचिह्नं योगीद्वा: पद्यन्ति

त्वां गजाननम् ॥४१॥ यथा मुखस्य चिहेन ज्ञायसे त्वं तु योगिभिः ॥४२॥ विदेहं
गजस्तु प्रयत्न ते मुखमुच्यते । गणेशस्य प्राप्तिकरं गजानन नमोस्तु ते ॥४३॥ किं सत्वाम गणाधीशा यत्र वेदादिकासतथा ।
योगिनः शांतिमापव्वासं वयं शारणं गता: ॥४४॥ स्तुत्वा विशेष्यते तु प्रणेमुस्तं पुनः पुनः । तानुवाच गणाधीशो हर्षयन्
सर्वभावादित् ॥४५॥ गजानन उवाच । स्तोत्रं भवत्कृतं देवा ईश्वरा मुनयश्च मे । सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति निरंतरम्
॥४६॥ यद्यदिक्षिति तत्तद्वै दारथामि भक्तियंत्रितः । पठनाच्छवणादस्य संतुष्टोऽहं विशेषतः ॥४७॥ वरदोऽहं वृष्णुत वो
दास्यामि वरमीप्तिस्तम् । तपसा भक्तिभावेन स्तोत्रेण तुष्टिमागतः ॥४८॥ गजाननवच्चः श्रुत्वा हर्षिता देवतर्षयः ।
प्रत्यूचिरं प्रणम्येदं वचनं सर्वसौख्यदम् ॥४९॥ देवर्षय ऊचुः । लोभासुरेण भो स्वामिन् आसितं भुवनत्रयम् । चयं
कर्मविहीनत्वादुपोषणयुताः कृताः ॥५०॥ अतस्त्वं जहि दैत्येण सचाजेयं गजानन । तव भक्तिं द्वाद॑ देवहि लोभहीना
विशेषतः ॥५१॥ तेषां वचनमाकर्ण्य गजानन उवाच तान् । मा भयं कुरुत प्राज्ञा हनित्यामि महासुरम् ॥५२॥ लोभहीना
मदीया या भक्तिर्वशं भविष्यति । अधुना दानवेदं तं जेष्यामि च न संशयः ॥५३॥ मुनीन् देवानेव मुक्त्वाऽभवत्त्रैव
संरिथतः । सर्वेषां कार्यसिद्धर्थं गजाननः प्रतापवान् ॥५४॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्दले महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते गजाननप्रादुर्भावो नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

४४४

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । दूरं गजाननस्तत्र प्रेषयामास शंकरम् । स गत्वा दैत्यं दक्ष जगाद शृणु तद्वचः ॥१॥
शिव उवाच । शृणु लोभासुर त्वं मे वचनं हितकारकम् । करिष्यसि यदा साम्ना भविष्यसि तदा सुखी ॥२॥ गजाननः स्वयं
साक्षात्कृत्वाणां नायकः स्मृतः । स आगतः सुरैः सर्वेदवैद्युतिभिर्वृत्तिः ॥३॥ नगरपांतभागे ते दयायोजनदूरतः । संस्कृतेन
च दैत्येश प्रेषितोऽहं विशेषतः ॥४॥ मदीयवरदानेन निर्भयोऽसि हि मानद । अतस्तदीयरक्षार्थं प्रेषयामास मां प्रभुः
॥५॥ ब्रह्मांहं बशमानीय त्वं सर्वेशोऽसि संप्रतम् । देवान् पशुसमानांश्च कृत्वा दैत्यैनिरंतरम् ॥६॥ अधुना वैरसुत्सृज्य
सनेहं कुरु महामते । देवाः स्वपदग्नाः संतु ब्राह्मणाः कर्मकारिणः ॥७॥ गजाननस्य वर्तस्व मित्रभावेन दानव । सुंक्षव

भोगान् महाभाग नोचेत्वां स हनिष्यति ॥८॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा कोधयुक्तो महासुरः । जगाद तं तिरस्कृत्य महादेवं
मदानिवतः ॥९॥ लोभासुर उवाच । कोऽसौ गजाननः शंभो त्वं भेदकर एव च । मोहस्यथृना मां किं देवानां पक्षगः पुरः
॥१०॥ अथुना त्वां महादेव हनिम कोधसमन्वितः । किं करोमि च दृतस्त्वं गच्छ देवं गजाननम् ॥११॥ बद वाक्यं मदीयं
त्वं हनिष्यामि सदेवकम् । गजाननं न संदेहः पद्म मै पौरुषं महत् ॥१२॥ एवं निःमैत्सतः शंभुः कोधालणविलोचनः ।
जगाद तं महादैत्यं विशेषज्ञः सुदुर्भितिम् ॥१३॥ शिव उवाच । मृत्युयोगेन पापिष्ठ त्वं युतोमि न संशयः । गजाननं तेन
लोभ निंदसि ब्रह्मनायकम् ॥१४॥ शिवः पुनः सुदुर्भुद्धिमेवमुक्तवा यथौ प्रसुम् । गजाननं प्रणम्यादौ वृत्तांते संजग्नै
पुनः ॥१५॥ तदाकण्ठं वचः क्रूरं गजाननः प्रतापचाद् । कोधसंरक्तचक्षुः सन् परशुं त्वक्षिप्ततः ॥१६॥ अनंतादित्यसंकाशः
पैरशुः कालभीतिदः । आययौ दैत्यपुर्या चै ज्वालामालाभिरावृतः ॥१७॥ तेजोमयं महास्तं तद् हङ्गा दैत्यगणाः परम् ।
भयभीता यथुस्तं ते हाहाकारचाकुलाः ॥१८॥ दानवेदैः सभासंस्थं लोभं हङ्गा सुखं वचः । जगुदोरुणस्तं यत् सर्वेष्यो
भयदायकम् ॥१९॥ नगरा उच्चुः । किं स्थितोऽसि महादेवत्य लोभं ज्वालासमाकुलम् । अस्त्रं समागतं क्रूरं दाहयामास
दानवान् ॥२०॥ तेषां तदूचनं श्रुत्वा भयहर्षसमन्वितः । जगाद दानवाधीशान् महाकोपयुतोऽसुरः ॥२१॥ लोभासुर उवाच ।
गजाननोऽस्मैः सार्थं समाचारो न संशयः । समर्थो हृष्यते तूर्णं यस्याखबलमीहशाम् ॥२२॥ तस्य तदूचनं श्रुत्वा दानवेद्रा
महाबलाः । ऊचुः प्रांजलयः सर्वे मा भयं कुरु सत्तम ॥२३॥ गजाननं हनिष्यामः पश्यति त्वयि मानद । एवमुक्त्वा ययुः
सर्वे दंशिता योद्धमादताः ॥२४॥ ततस्तैर्यमसंकाशैर्हेष्टं तेजोमयं महत् । अस्त्रं ब्रह्मपते क्रूरं प्रलयस्य प्रकाशकम् ॥२५॥
ददाह दानवांस्तत्र सर्वतस्तीक्ष्णतेजसा । हाहाकाररवा: सर्वे पपलुभ्यविहलाः ॥२६॥ दानवेद्रैस्ततो दक्ष मेघाख्यं योचितं
महत् । जलौधैः सर्वतो मेघा वृद्धपुरुणं परम् ॥२७॥ जलं सर्वं महास्तं तच्छोषयामास तत्क्षणात् । मेघस्थं ते ततो
मेघा निस्तेजसका घमूविरे ॥२८॥ दैत्यमुख्यांश ज्वालया परशुस्तदा । ददाह च ततो भीता पपलुभ्यव तत्र ते
॥२९॥ तद् हङ्गा परमाश्रयं स लोभासुर आययौ । रथासुरो महातेजास्तनिवृत्यर्थमाहतः ॥३०॥ पश्यतो दैत्यराजस्य
ज्वालाऽकस्मात् समागता । रथं साश्रं ददाहाऽपि ततः शस्त्राणि सर्वतः ॥३१॥ ततः पपाल दैत्येष्टः कर्वि लोभासुरो
ययौ । तं प्रणम्य महाभागं पपच्छ विनयानिवतः ॥३२॥ लोभासुर उवाच । स्वामिन् गजाननो देव आगतः स महाबलः ।

दाहयामास शार्वेणाऽनिवार्येण रथं स मे ॥३३॥ तत्रिवृत्यर्थमेवाहं न पश्यामीह किंचन । अतस्ते शारणं नाथ प्राप्नोऽहं रक्ष
मां सुने ॥३४॥ मनोवाणीमयं सर्वं तरमात् चृत्युर्ण मे भवेत् । नामरूपयरः सौषष्ठि कर्त्तं मां धृश्यति प्रभो ॥३५॥ यदि ऐ
मरणं प्राप्तमेवं तद्यस्तु सांप्रतम् । देवानां शारणं नाथ न गमिष्यामि कर्हिचित् ॥३६॥ अतो वद महाभाग उपायं
हितदायकम् । त्वदाधारं च योगीद्व जीवनं मे प्रवर्तते ॥३७॥ हिति तस्य वचः श्रुत्वा शुक्रः सर्वज्ञसुख्यकः । लोभासुरं
भयोद्विद्यं तं जगाद् प्रहर्षयन् ॥३८॥ शुक्र उवाच । मा कुरुत्व भयं चत्सु इषु मे चत्वरं हितम् । तत् समाचर दैत्येन्द्र ततः
लेमं भविष्यति ॥३९॥ गजाननः प्रसन्नात्मा यदिच्छति महासुर । तदेव सत्यरूपं वै भविष्यति न संशयः ॥४०॥
ब्रह्मणां नायकः प्रोक्तो गच्छ तं विनयान्वितः । नाऽयं देवाधिषो दैत्य सुरासुरमयः प्रभुः ॥४१॥ एवं तस्य वचः श्रुत्वा
लोभसं पुनरब्रवीत् । निःश्वस्य देवपैः सार्वं कर्त्तं योद्वृं समाययै ॥४२॥ मध्यस्थश्वेतं महाभागं तं गच्छामि शारण्यकम् ।
न लज्जा तेन मे स्वामिन् संशयं चिंधि हृतिस्थितम् ॥४३॥ शुक्र उवाच । देहरूपं महद्वात्मा वेदभाषितम् । तयोर्यांगे
महादैत्य बोधोऽसि पदवाचकः ॥४४॥ बोधनाशो चिंदहारयं ब्रह्म सौरूपं प्रकीर्तितम् । सुरिसिद्धिं तदेव त्वं चिजानीहि
गजाननम् ॥४५॥ सर्वेषां बीजरूपं यत्तस्य वीजं न विद्यते । तदेव गजशब्दारुपं ब्रह्म वेदे प्रकीर्तितम् ॥४६॥ गजचिह्नं
गच्छन्ति योगिनो हि गजाननम् । तेन नामा समाख्यातो मुनिभिस्तत्त्वदशिभिः ॥४७॥ यथा सुखस्य चिह्नेन ज्ञायते
मानवादिभिः । गजचिह्नं तद्वल्ल क्वायते योगिभिः सदा ॥४८॥ तेनैव स्थापितं विश्वं बोधरूपं महामते । स्वस्वर्धमयुतं
पूर्णं तत्राऽयं संस्थितोऽभवत् ॥४९॥ पाताले दानवानां च राज्यं सर्वेऽदिवौकसाम् । पृथिव्यां मानवानां च त्रिविधं
रचितं पुरा ॥५०॥ यदा देवा महाभाग लोभयुक्ता मदान्विताः । पातालस्थान दैत्यगणाङ्गाऽधुर्मूलविनाशकाः ॥५१॥ तदाऽयं
देहधारी च दैत्येभ्यो वरदोऽभवत् । देवानां विद्यसंदाता गणेशः सर्वभाववित् ॥५२॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे बलयुक्ता
सुरेऽदक्षन् । उद्गुर्वरिणिया गजन् विद्वहीनप्रभावतः ॥५३॥ यदा दैत्या महालोभ लोभयुक्ता विशेषतः । देवानां
जीवनाशार्थमभवन् कर्मवंडनात् ॥५४॥ तदा विप्रेश्वरः साक्षादेहं धृत्वा च दानवान् । हत्वा स्वस्थानगान् देवानकरोद्भु-
पालकः ॥५५॥ सुराऽसुरादयः सर्वे स्वस्वर्धमणिवर्णौ ॥५६॥ चित्तामणिवर्णौ ॥५७॥ संश्लिष्टे चिंतामणिवर्णौ ॥५८॥ स्वयं
बुद्धिआतिरूपा महामते । सिद्धिस्तान्यां गणाधीशः खेलति ब्रह्मनायकः ॥५९॥ स्वसंवेयात् मनस्तस्य दर्शनं जायते यतः ।

तेनाऽयं गणपः स्वानंदचासी कथयते बुधैः ॥५८॥ अतस्तस्यैव दैत्येन शारणं सुखदं भेवेत् । अन्यथा सकलं हत्वा मरिष्यसि न संशयः ॥५९॥ गजाननस्य दैत्येश शास्त्रं ब्रह्ममयं छातः । तस्मै कुरु नमो भक्त्या शांतस्वपं भविष्यति ॥६०॥

॥ ओमिति श्रीमदंले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते शुक्रोपदेशवर्णं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्ल उवाच । शुक्रस्य वचनं श्रुत्वा लोभासुरः प्रणम्य तम् । तथेति प्रतिपाद्यैव सकविः शारणं यथौ ॥१॥ नगरपांतभागे तच्छस्त्रं गजाननस्य च । समीपसंस्थान् जड्बाल दानवादीन् समाप्तिम् ॥२॥ तं प्रणम्य महादैत्यो लोभः परशुसुतमम् । कृतांजालिः प्रतुष्टाव भयभीतः समंततः ॥३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते शास्त्रराजाय शास्त्राणां ब्रह्मस्वरूपिणो । नानाशास्त्राणि शास्त्रेश त्वदाधारणि ते नमः ॥४॥ प्रलयानलसंकारां स्वरूपं धरते नमः । अनंतवीर्ययुक्ताय शास्त्रकरामिततजसे ॥५॥ दृश्याहृष्यमयायैव सर्वदप्हराय ते । धर्मसंस्थापनार्थाय नानास्वप्धराय च ॥६॥ साक्षाद्वजाननस्यैव यद्वीर्यं नियतात्मकम् । तदेव त्वं महाशास्त्रं किं ते स्तौमि नमो नमः ॥७॥ शारणागतपालाय सदा स्वानंदसंस्थित । रक्ष मां भयभीतं भ्रोः परशो ते नमो नमः ॥८॥ एवं लोभासुरं संस्तुवन्तं तं तु महाबलम् । काठेयन शास्त्रराजं तच्छांतिस्त्रपधरं वभौ ॥९॥ गत्वा गजाननस्यैव हस्तां तद्भूत्व व ह । लोभासुरः स शुक्रेणाऽऽयथौ विवेश्वरं ततः ॥१०॥ समागतं महादैत्यं हट्टा देवर्षयोऽभवन् । विस्मिता हर्षिता सर्वे परस्परसुखेषणा: ॥११॥ गजाननं प्रणम्यैव लोभासुरः प्रतापचान् । काठेयन पूजयामास भास्त्रियुक्तो विशेषतः ॥१२॥ प्रणम्य तं युनदैत्यः कृत्वा करपुटं प्रभुम् । गजाननं भावसंयुक्तस्तुष्टाव प्रहर्षितः ॥१३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते गजवक्त्राय नानासिद्धिप्रदायिने । बुद्धिचालकवेषाय ब्रह्मणे वै नमो नमः ॥१४॥ हेत्वाय सदा स्वानंदवासिने महात्मने । परात्परतरायैव विवेशाय नमो नमः ॥१५॥ सुरासुरप्रियकर सुरासुरमयाय ते । लोभयुक्तान् विघमस्थानाशनाय नमो नमः ॥१६॥ देवानां पालकायैव दैत्यानां रक्षकाय ते । सर्वेषां दपहंत्रे वै गणेशाय नमो नमः ॥१७॥ लंबोदराय देवेश दैत्येश सूषकध्वज । अनादेये च सर्वेषामादिस्त्रपाय ते नमः ॥१८॥ आदिमध्यांत-हीनागादिमध्यांतस्वरूपिणे । ब्रह्मयो ब्रह्मदात्रे च सदा शांतिधराय

ते । शांतीनां शांतिरूपाय नमो योगाय वै नमः ॥२०॥ एकदंताय सर्वेशा ब्रह्मतुंडाय ते नमः । महोदराय पूर्णाय पूर्णानंदाय ते नमः ॥२१॥ सर्वेषां मूलवीजाय मात्रे पित्रे नमो नमः । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पालकाय नमो नमः ॥२२॥ बीजरूपं गणाधीशा जगतां ब्रह्मणां गजम् । चिह्नेन लभ्यसे तेन गजानन नमोऽस्तु ते ॥२३॥ बोधीनाय रूपाय सदा सांहयमयाय च । विदेहाय नमस्तुभ्यं प्रत्यक्षं रूपधारिणे ॥२४॥ यं स्तोतुं न समथाश्च वेदा योगिनिशिवादयः । तं किं स्तौमि गणाधीशा नमस्ते वरदो भव ॥२५॥ त्वद्वर्णनजमाहात्म्यात् संस्तुतोऽस्मि महाप्रभो । तेन मेऽभ्यदो भूत्वा रक्ष दासं दिशेषतः ॥२६॥ एवं स्तुत्वा महालोभः प्रणनाम गजाननम् । तमुवाच दयार्थं धूभूतं भक्तप्रपालकः ॥२७॥ गजानन उवाच । चरं वृणु महालोभ इदामि मनसीप्रिसतम् । प्रस्त्रोऽहं विशेषण भक्तया काव्यप्रदत्तया ॥२८॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वासिद्धिकरं भवेत् । पठतः शृणवतश्च लोभं तं नैव पीडय ॥२९॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्तो भुक्त्वा ओगान् मनेप्रिसतान् । अंते स्वानंदलोके स ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३०॥ यः स्तौति मामनेतैव स मे मानयो न संशायः । सदा चुरस्वभावेन हीनः सोऽपि भविष्यति ॥३१॥ त्वां हंतुं कोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशायः । शरणागतमेवं तु दानवोत्तम हन्म न ॥३२॥ गजाननवच्चः श्रुत्वा लोभो हर्षसमन्वितः । उवाच तं महाबुद्धिभावेन ब्रह्मनायकम् ॥३३॥ लोभासुर उवाच । गजानन वरं मे त्वं देहि संपूर्णादायकं । तत्र भन्तिस्वरूपं च गाणपत्यप्रियात्मताम् ॥३४॥ स्थानं देहि विशेषण प्रभो वृत्तिं च शाश्वतीम् । कायं कथय सर्वेशा करिष्यामि गजानन ॥३५॥ गजानन उवाच । मदीया भन्तिराद्या ते भविष्यति महामते । गाणपत्येषु ते स्नेहो बृद्धिं यास्यति नित्यदा ॥३६॥ स्वस्थाने त्वं स्थिरो भूत्वा तिष्ठ मे भन्तिसंयुतः । यत्र मे स्मरणं नास्ति पूजनं वाऽसुरोत्तम ॥३७॥ आदौ कर्मादिषु प्राङ्म तत् समाहर नित्यदा । यथा देवा: प्रिया मे तु तथा त्वमपि लोभक ॥३८॥ मम भक्ताश्च ये दैत्य तार रक्षस्व विशेषतः । मदीयभन्तिरूपं तु लोभ वर्धय तेषु वै ॥३९॥ एवमुक्तः प्रमुखस्तं प्रणम्य गजाननम् । काव्येन सहितः सोऽपि स्वपुरं प्रथयौ प्रभो ॥४०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननवचरिते लोभासुरशांतिवर्णं नाम द्विचत्वारिशोऽस्थ्याः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उचाच । शांतिस्तपधरं लोभं हृद्वा देवर्षयोऽमलाः । गजाननं निजं नाथं हृषिता नेमुरादरात् ॥१॥
 गजाननं पूजाधित्वा विधानेत चुरर्षयः । उनः प्रणाय तं सर्वं गृष्टुः करसंगुटः ॥२॥ विदेहरूपं भवंधहारं सदा द्वनिष्ठं
 स्वसुखप्रदं तम् । अमेयसांख्येन च लभ्यमीशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥३॥ मुनीद्रिवंयं विधिबोधहीनं सुबुद्धिदं
 बुद्धिधरं प्रशांतम् । विकालहीनं सकलांतंगं वै गजाननं भक्तियुता भजामः ॥४॥ अमेयरूपं हृषि संस्थितं तं ब्रह्माहमेकं
 अमनाशकारम् । अनादिमध्यांतमपाररूपं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥५॥ जगत्प्रमाणं जगदीशमेवमगमयमायं जगदादि-
 हीनम् । अनात्मनां मोहप्रदं पुराणं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥६॥ न भूर्ने रूपं न जलं प्रकाशं न तेजसिस्थं न समीरण-
 स्थम् । न रोगतं पञ्चविभूतिहीनं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥७॥ न विश्वं तैजसं न प्राङ्मं समष्टियष्टिथमनंतरं न ।
 गुणीविहीनं परमार्थभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥८॥ शुणेशां नैव च बिंदुसंस्थं न देहिनं बोधमर्यं न हुंडिम् ।
 संयोगहीनाः प्रबद्धति तत्स्थं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥९॥ अनागतं नैव गतं गणेशं कथं तदाकारमर्यं वदामः ।
 तथापि सर्वं प्रसुद्देहसंस्थं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१०॥ यदि त्वया नाथ कृतं न किञ्चित्तदा कथं सर्वमिदं विभाति ।
 अतो महात्मानमचित्यमेव गजाननं भक्तियुता भजामः ॥११॥ सुस्तिसिद्धिदं भक्तजनस्य देवं स कामिकानामिह सौख्यदं
 तम् । अकामिकानां भवंधहारं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१२॥ सुरेंद्रसेन्यं ह्यमुरैः सुसेन्यं समानभावेन विराजयंतम् ।
 अनंतवाहं सुषकधवजं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१३॥ सदा सुखानंदमये जले च समुद्रजे चेष्टुरसे निवासम् ।
 द्वंद्वस्य पानेन च नाशरूपे गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१४॥ चतुःपदार्था विविधप्रकाशास्त एव हस्ता: स चतुर्भुजं
 तम् । अनाथनार्थं च महोदरं वै गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१५॥ महायुमारुद्मकालकालं विदेहयोगेन च लभ्यमानम् ।
 अमायिनं मायिकमोहदं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१६॥ रविस्तवरूपं रविभासहीनं हरिस्तवरूपं हरियोधहीनम् ।
 शिवस्तवरूपं शिवभासनाशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१७॥ महेश्वरीस्थं च सुशक्तिहीनं प्रसुं परवंदमेवम् ।
 अचालकं चालकवीजभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१८॥ शिवादिदैश्वर्यैः सुचंयं नरैर्लतावृक्षपश्चुपभूमिः ।
 चराचरैर्लोकविहीनमेवं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१९॥ मनोवचोहीनतया सुमंस्थं निष्टुचिमात्रं हाजमव्ययं तम् ।
 तथापि देवं पुर आस्थितं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२०॥ वर्यं सुधन्या गणपस्तवेन तथैव नत्यार्चनतस्तवैव ।

गणेशारहपाश्च कृतास्त्वया तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२१॥ गजारहयवीजं प्रवदंति वेदास्तदेव चिह्नेन च योगिनस्त्वाम् ।
 गच्छति तेनैव गजाननस्त्वं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२२॥ पुराणवेदा: शिवविष्णुकाद्याऽमरा: शुक्राद्या गणपस्तवे
 वै । विकुलिता: किं च वर्यं स्तवाम गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२३॥ मुद्गल उवाच । एवं स्तुतवा गणेशानं नेमुः सर्वे पुनः:
 पुनः । तानुत्थापय वचो रम्यं गजानन उवाच ह ॥२४॥ गजानन उवाच । वरं ब्रह्म स्तुतवा महाभागा देवा: सर्विगणा: परम् ।
 स्तोत्रेण प्रीतिसंयुक्तः परं दास्यामि वाञ्छितम् ॥२५॥ गजाननवचः श्रुत्वा हर्षयुक्ताः सुरर्षयः । जगुस्तं भक्तिभावेन
 साश्रुनेत्राः प्रजापते ॥२६॥ देवर्षय ऊङुः । गजानन यदि स्वामिन् प्रसन्नो वरदोऽसि भोः । तदा भक्तिं वृद्धां देहि लोभमहीनां
 देवदेवेश कर्मयुक्ताम् ॥२७॥ लोभासुरस्य देवेश कृता शांतिः सुखप्रदा । तदा जगदिदं सर्वं वरयुक्तं कृतं त्वया ॥२८॥ अधुना
 अतः परं वरं याचामहे हुँडे कमप्यहो ॥२९॥ यदा ते स्मरणं नाथ करिद्यामो वर्यं प्रभो । तदा संकटहीनात् वै कुरु त्वं नो
 गजानन ॥३१॥ एवमुक्तवा प्रणेमुस्तं गजाननमनामयम् । स तातुवाच प्रीतात्मा भक्तयधीनस्वभावतः ॥३२॥ गजानन उवाच ।
 यद्यच्च प्रथितं देवा मुनयः सर्वमंजसा । भविष्यति न संदेहो मत्समृत्या सर्वदा हि वः ॥३३॥ भवत्कृतमदीयं वै
 स्तोत्रं सर्वत्र सिद्धिदम् । भविष्यति विशेषण मम भक्तिप्रदायकम् ॥३४॥ पुत्रपौत्रप्रदं पूर्ण धनधान्यविवर्धनम् । सर्व-
 संपत्करं देवा: पठनाच्छ्वरणाद्वृणाम् ॥३५॥ मारणोचाटनकाचेषु प्रशास्तं तद्विषयति ॥३६॥ कारागृहगतस्यैव
 वंधनाशकरं भवेत् । असाध्यं साधेयेत् सर्वमनेनैव सुरर्षयः ॥३७॥ एकविंशतिवारं चैकविंशतिं दिनावधिम् । प्रयोगं यः
 करोत्येव स भवेत् सर्वसिद्धिभाक् ॥३८॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां ब्रह्मभूयस्य दायकम् । भविष्यति न संदेहः स्तोत्रं महूक्ति-
 वर्धनम् ॥४०॥ एवमुक्तवा गणाधीशस्तत्रैवांतरधीयत । देवा: सर्विगणा: सर्वेऽमवन् विक्रा इव प्रभो ॥४१॥ गजाननस्य
 मूर्तिस्तैः व्यापिता सिद्धिदा ततः । नैऋते कोणभागे स्त दर्शनेन सुखप्रदा ॥४२॥ तत्रैव संस्थिता देवा मुनयो भक्ति-
 संयुताः । अंशेन स्वाधिकारेषु स्वाश्रमेषु गता वसुः ॥४३॥ ततः स्वधर्मसंयुक्ता बग्नुमानवा भुवि । यथायोग्यं जगत् सर्व-

व भूते हर्षितं विधे ॥४४॥ एतद्वजाननस्यैव चरितं पापनाशनम् । सुक्तिसुकितप्रदं दक्ष कथितं ब्रह्मदं परम् ॥४५॥ यः पठेत्
पाठयेद्वापि शृणुते अद्यगान्वितः । स ईचितपदलं भ्रष्टवा ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहन्ले महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते देवमुनिकृतसुतिवर्णं नाम त्रिचत्वारिशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । धन्योऽहं सुद्दल स्वामिस्त्वत्संगान्नात्र संशायः । लोभशान्तिकरं चित्रं श्रुतं भ्रक्तव्या
चरित्रकम् ॥१॥ न तुपोऽहं गजास्यस्य सुधापान इव प्रभो । चद्द्वेचरस्य माहात्म्यमयुना तस्य सर्वदम् ॥२॥ गजाननस्य
मनव्यर्थमवतारान् धृतान् वद । संक्षेपेण महा भाग सर्वज्ञोऽसि च ते नमः ॥३॥ सूत उवाच । दक्षस्य वचनं श्रुत्वा सुद्दलो
हर्षसंयुतः । जगाद तं महा भागं महा भागो दयानिवतः ॥४॥ सुद्दल उवाच । अवतारा अनंताश्च गजाननस्य मानद । भ्रक्तव्यानं
कार्यासिद्ध्यर्थं कथनं नैव शाकयते ॥५॥ तथापि शृणु दक्ष त्वमवतारचरित्रकम् । गजाननस्य कथयामि समासेन सर्वदम्
॥६॥ पावृत्या यांकरेणैवाऽराधितो गणनायकः । दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥७॥ ताम्यां संपूजितो देवः स्तुतः
संयाचितोऽभवत् । त्वं पुत्रो भव नौ स्वामिन् संसारोत्तरणाय वै ॥८॥ तथेति प्रतिपाद्याऽस्मै गणेशोऽतदेहं स्वयम् ।
पुत्रः सिंधुवधायाभूतं मयूरश्च इति स्मृतः ॥९॥ हृत्वा सिंधुं महावीर्यं गतः स्वानंदके पुरे । एवं नानाऽवतारान् स दधार
शिरोऽप्नुह ॥१०॥ आष्टकाङ्क्षताराश्च गणेशास्य प्रकीर्तिनाः । श्रिवपुत्राश्च ते रुद्याताः कायोर्य त्वंशा भावतः ॥११॥
केचिचित्तवात् सुमुद्दृताः केचिचित्तवत्तेमहात्मनः । उभयोर्योगतः । केचित् कलांशा अभवन् परा: ॥१२॥ याहृदां संकरं प्राप्तं
तदर्थं संस्तुतो विभुः । तावत् कलांशायोगेन पुत्रोऽभूत् सुखदायकः ॥१३॥ कृत्वा कार्यस्य संस्मिद्द्वि पुनः स्वानंदगोऽभवत् ।
तदियोगेन संतसौ शिरौ किल बभूवतुः ॥१४॥ अन्यं नानाऽवताराश्च कद्रशपादिगृहेऽशतः । धृता गजाननेनैव चक्रतुं नैव
प्रशारक्यते ॥१५॥ इनिहासं प्रवक्ष्यामि सर्वास्तिद्विपदायकम् । गजानननावतारेण युक्तं शृणु प्रजापते ॥१६॥ एकदा निद्रितं
र्णां सुब्रह्मलाणं प्रययौ प्रमुः । किंचित् कायोर्यमेवं तमुत्थाप्य स्वप्नहेऽगमत् ॥१७॥ स उत्थितो महाजूंभां चकार क्रोधसंयुतः ।
तस्माज्ञातः पुमानेको रक्तवर्णः सुशोभनः ॥१८॥ सुवासवहुलेनैव युक्तः काम इवापरः । ते द्वद्वा विस्मितो ब्रह्मा जगाद्

स महाबलम् ॥१९॥ ब्रह्मोवाच । कोऽसि त्वं पुरुषेष्ठ किमर्थं ह्यागतो वद । एवं पुष्टः स तं देवं जगाद् मेघनिःस्वनः ॥२०॥
 पुमाउवाच । जंभायास्ते समुत्पन्नः पुत्रोऽहं देवनायकः । स्थानं नाभादिकं देहि भद्वणं विविधं पितः ॥२१॥ ततोऽतिहारिषो
 ब्रह्मा पुत्रं हृष्टा महाङ्गुहतम् । ददौ तस्मै विशेषणं वरांस्तात्र शृणु मानद ॥२२॥ शुचासवहुलं रक्तं वपुस्ते तेन सिंहदुर ।
 नाम नानाविधानं भग्नान् शुद्धेव सर्वत्रणः स्वयम् ॥२३॥ न बलेन समस्ते वै भविष्यति चराचरे । ब्रह्मांडजयसंशुच्ना
 भव पुत्र ममाह्या ॥२४॥ यद्यदिङ्छसि ततत्त्वं सफलं प्रभविष्यति । कोधादारिंगसे यं त्वं भस्मसात्तं करिष्यसि ॥२५॥
 एवं नानावरान् दत्त्वा संस्थितं प्रपितामहम् । तं प्रणस्य स सिंहदूरो जगामाखत्य भूतले ॥२६॥ शौनक उवाच । तपोहीनाय
 दाताऽसौ ददौ संहुल्लभान् वरान् । किं कारणं वद प्राज्ञ संशायो मे महान् हौदि ॥२७॥ सूत उवाच । हृष्टासंकलपसिद्ध्यर्थ
 तपस्तपति यो नरः । विपुले सोऽपि तपासि मृतो यदि भवेन मुने ॥२८॥ अन्यरिस्त्र जन्मनि प्राज्ञः फलयुक्तः प्रजायते ।
 स्वल्पअमेण देवोऽपि चरं ददाति निश्चितम् ॥२९॥ एतते कथितं सर्वं संशायच्छेदनं वचः । अधुना शृणु संवादं प्रकृतं यं
 पुरा भवम् ॥३०॥ विचारं मार्गमङ्ग्ये स गत्वा सिंहदूर आकरोत् । तपोहीनायाऽपि देवो मे ददाति वरं कथम् ॥३१॥
 अतोऽहं चंचितो नृनं विधिना नात्र संशायः । लिंगपित्वा मृतं कुर्वे तं सत्यत्वादिहक्षया ॥३२॥ निःसंशायं भवेदेवं विचाय
 सिंहदूरासुरः । आययौ ब्रह्मणः सोऽपि समीपे क्रोधसंयुतः ॥३३॥ गर्जपित्वा विधातारमालिगितुं प्रचक्रमे । तदृहृष्टा
 परमाश्रयं ब्रह्मोवाच सुदारुणम् ॥३४॥ ब्रह्मोवाच । मझरस्य प्रभावेन मां हंतु समुपागतः । अतो दैत्योऽसि दुष्ट त्वमभाग्या-
 न्नात्र संशायः ॥३५॥ पुत्रस्तेहनं रुदृष्ट वरा दत्ता: मुदुलूभा: । अतो गजाननस्त्वां वै हनिष्यति कुलाधम ॥३६॥ एवमुक्त्वा
 पपालाऽसौ विकुन्ठे शरणं यथैः । नारायणं च सिंहदूरस्तमतु प्रययौ खलः ॥३७॥ नारायणाय वृत्तांतं कथयामास विस्तरात् ।
 सोऽपि श्रुत्वा विनिःश्वस्याऽभवत् संपूज्य संस्थितः ॥३८॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सिंहदूरश्च समागमत् । जगाद् विणुमन्यरक्तं
 वचः क्रोधसमन्वितः ॥३९॥ सिंहदूर उवाच । विष्णो रक्ष विधातारं मां यात्वा प्रसमागतम् । हनिष्यामि त्वया सार्धं पद्य से-
 पौरुषं परम् ॥४०॥ विष्णुरुवाच । अहं सत्यगुणश्चायं वेदाध्ययनतत्परः । आवां हत्वा महोदैत्य न यशस्ते भविष्यति ॥४१॥
 त्वदधीनौ च सिंहदूर आवां जानीहि मानद । शंकरः सर्वसंहता स यशस्ते हरिष्यति ॥४२॥ विष्णोर्वैचनमाकर्ण्य त्यवदत्वा
 विष्णुं चतुर्मुखम् । जगाम शंकरं सद्यः कैलासे युद्धलालसः ॥४३॥ ध्यानसं शंकरं हृष्टा विचारमकरोद्दृदि । अमुं नन्म-

तपोयुक्तं किमर्थं हन्म मूर्खवत् ॥४४॥ वामांगे संस्थितां नारीं रूपेणाप्रतिमां पराम् । तां गृहीत्वा गमिष्यामि स्वेच्छया
क्रीडानोत्सुकः ॥४५॥

॥ ओमिति श्रीमदांगे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्रले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते सिंदूरशिवसमागमो नाम चतुश्चत्वारिंशोऽच्यायः ॥

४५.४५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुदल उत्तरा । एवं निश्चितसंकल्पः सिंदूरो गिरिजां ततः । गृह्योद्दीय यथौ सद्यो मूर्छितां भयविहलाम् ॥१॥ तस्य श्वसनबेगेन पतिता नंदिमुख्यका: । गणा: पुनः समुत्थाय हाहाकारं प्रचक्रिरे ॥२॥ हस्तगा पार्वती तत्र सावधाना बभूव ह । सस्मार गणपं देवं दैत्यपाशनियं चिता ॥३॥ गौरुषाच । गजानन ज्ञानविहारकारित् न मां च जानासि परावरमशाम् । गणेश रक्षस्व न चेच्छरीरं त्यजामि सद्यस्त्वयि भक्तियुक्ता ॥४॥ विघ्नस्य शत्रोऽसुरसंघहंतविवेशा हेरंब महोदरप्रिय । मां रक्ष दैत्याच्यायि भान्तेयुक्तां लंबोदर प्रेमविवर्धनाच्युत ॥५॥ किं सिद्धिभृद्धिप्रसरेण मोहयुक्तोऽसि किं वा निशि निदितोऽसि । किं लक्ष्मलाभार्थविचारयुक्तः किं मां च विस्मृत्य सुसंस्थितोऽसि ॥६॥ किं भक्तसंगेन च देवदेव नानोपचारैश्च सुर्यं चित्तोऽसि । किं मोदकाद्यैर्णपाऽऽसुतोऽसि नानाविहारेषु च वक्तव्युङ् ॥७॥ रवानंदमोगेषु परिप्लुतोऽसि दासीं च विस्मृत्य महानुभाव । अनंतलीलाषु सलालसोऽसि किं भक्तरक्षार्थसुसंकटस्थ ॥८॥ आहो गणेशा-सुतपानदक्षामैरस्तथा वाऽसुरैः स्मृतोऽसि । तदर्थनानाविधिसंयुतोऽसि विमुद्य दासीं त्वमनन्यभावाम् ॥९॥ रक्षस्व मां दीनतमां परेशा सर्वत्र चित्तेषु च संस्थितस्त्वम् । प्रभो विलंबेन विनायकोऽसि ब्रह्मेश किं देव नमो नमस्ते ॥१०॥ भक्ताभिमानोति च नाम मुख्यं वेदे बभूवात्र न किं महात्मन् । आगत्य हत्वा दितिं सुरेश मां रक्ष दासीं हृदि पादनिष्ठाम् ॥११॥ आहो न दूरं बत किंचिदेव कर्थं न बुद्धीश समागतोऽसि । संचित्य देहं प्रजहामि ते हि यशः करिष्ये विपरीतमेव ॥१२॥ रक्ष इयासिंधोऽपराधान् मेष्टमस्व च । क्षणे क्षणे वयं दास्यो रक्षितव्या विशेषतः ॥१३॥ सुरवंत्यामेव पार्वत्यां शंकरो बोधसंयुतः । बभूव गणपानां वै श्रुत्वा हाहारं विद्ये ॥१४॥ गणेशं मनसा स्मृत्वा बृशासुहः समाययौ । क्षणेन दैत्यपराजं तं हृष्टा डमरुणा त्वहन् ॥१५॥ ततः सोऽपि शिवं चीक्ष्याऽलिंगितुं धावितोऽभवत् । शिवस्य

शूलकादीनि शास्त्राण्याङ्कुष्ठितानि वै ॥१६॥ तद् हृदा परमाश्रयं भयभीतो महेश्वरः । सस्मार गणं सोऽपि निर्विवार्थं प्रजापते ॥१७॥ पार्वत्याः स्तवं श्रुत्वा स गजानन आययौ । ब्राह्मणस्य स्वरूपेण तथोमध्ये प्रयुद्धयतोः ॥१८॥ गणोशेन कृतं तत्र कौतुकं परमाङ्गुतम् । पपात गुप्तरूपश्च परशुदेवशस्ति ॥१९॥ तेनाहतं महादेवं व्याकुलं वीक्ष्य विद्वपः । ततसं ब्राह्मणः प्राह शृणु देव्य वचो हितम् ॥२०॥ जगज्जनिमिमां शक्तिं सुच्च नो चेनिछुवः स्वयम् । गुप्तरूपेण सवस्त्वा मारणिष्यति निश्चितम् ॥२१॥ अहं शांसुं करिष्यामि त्वदाज्ञावशावर्तिनम् । भायां तस्य परित्यज्य कुरु राज्यं त्रिलोकमः ॥२२॥ तथेति शिद्गुरेणैव कृतं सोऽपि शिवं वचः । जगाद हासयवदनो दैत्याधीनो भव प्रभो ॥२३॥ ब्रह्मलब्धवरं दैत्यं न जेतुं ते द्वयमो भ्रवान् । महेश्वराशक्तिं संगृह्य कालस्य क्रमणं कुरु ॥२४॥ तथेति शंकरेणोक्तं ददौ शक्तिं शिवाय सः । द्वैत्यः कैलासगो भृत्वा ननंद विजयी ततः ॥२५॥ ततः कैलासमेव स त्यक्त्वा भूलोकगोऽभवत् । द्वैत्यस्त्रिभुवनं जित्वा जगदीशो वभूव ह ॥२६॥ अंतधानं चकाराऽसौ गणेशो हिजरूपघृक् । तत् हृष्टा पार्वती तत्र शोकशुका वभूव ह ॥२७॥ अहो ब्राह्मणरूपेणाऽगतोऽयं गणनायकः । मोचयित्वा स मां शांभो त्वां संरक्ष्य यथौ पुनः ॥२८॥ ततस्तो पावतीशभू परलीबनगौ प्रभू । बभूवतुश्च विशेषं तपसा हृदि चिंतकौ ॥२९॥ तताप तप उत्रं स सखीकः शंकरस्ततः । गते वर्षशते पूर्णे तं गजानन आययौ ॥२०॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महादेव यत्ते चित्ते प्रवर्तते । दास्यामि तपसा तुष्टो बाणित्वं प्राह पृ॒दृ॑ ॥२१॥ ततसं शंकरो नत्वा स्तुत्वा नानाचिधैः स्तवैः । पार्वत्या पूज्य विद्येशा प्रणस्य प्रत्युवाच ह ॥२२॥ शिव उवाच । वरदोऽसि गणाधीश तदा मे त्वं सुतो भव । यावज्जीवनपर्यंतं तिष्ठ नाथ नमोऽस्तु ते ॥२३॥ त्वया नानाऽवताराश्र धूता मदीयवेदमनि । ते सर्वे स्वल्पकांशका बभूर्णणनायक ॥२४॥ ताहरां मा कुरु स्वामिन् वस नित्यं च मे गृहे । तत्राऽहं त्वां मजिष्यामि पुत्रभावेन विद्वप ॥२५॥ संसारे पुत्रभावेन मूर्तौ त्वां कुलदैवतम् । हृदये योगशुक्रोऽहं भजिष्यामि गजानन तथेति गणनाथसं जगादांतर्दिधं गुनः । कैलासमागतः शांसुः शोकशुको विशेषतः ॥२६॥ ततः किंचिद्देते काले पार्वती स्नानमाचरत् । नग्ना तत्र महेशानः सहसा समुपागतः ॥२७॥ लज्जिता तं निरीक्ष्यैव जगदंवा स्वकेशातः । देहं सञ्चादयामास शंकरो गृहंगरोऽभवत् ॥२८॥ ततः कदाचित्सा देवी सखीश्यां संस्थिताऽभवत् । उवाच तां सखी तत्र जया च विजया परा ॥२९॥ जयाविजये ऊचतुः । गणा नंदिभुवा: सर्वैऽस्मदीया नात्र संशयः । शिवं यदि निरुद्ध्यैव

तिष्ठामश्चेच्छिद्वात्मका: ॥४१॥ अतः कं च महोदेवि स्वकीयं वशां गणम् । कुरु त्वं सा ततः शक्तिस्तथेति प्रत्युवाच ते ॥४२॥ स्वांगान् मलं सुमाकृष्णं दृत्वा तं पुरुषाकृतिम् । गुनः संजीवयामास पार्वती तं जगाद ह ॥४३॥ द्वारे तिष्ठ महाबाहो मदाज्ञावशः । मदाज्ञाय विना पुत्र मा प्रवेद्यस्त्वया नरः ॥४४॥ अहं स्वानार्थमत्रैव संस्थिता कालपर्ये । पनिमे तत्र रे वत्स त्वागतोऽपि भवेत् स्वयम् ॥४५॥ केनापि कथितं तत्राऽतो मा कुरु च ताहशम् । स्वामिनं शंकरं गुरु निषेधस्व मदाज्ञाया ॥४६॥ तथेति तां प्रणम्याऽडौ द्वारसंस्थो वभूव सः । पुरुषः सा सखीःयां च मुदिता संस्थिताऽभवत् ॥४७॥ एतस्मिन्नेतरे तत्र गणयुक्तः शिवो यथौ । तं न्यषेधत् स्ववेगेन बोधितोऽपि प्रजापते ॥४८॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्तो गणान्विद्मुखान् शिवः । प्रबभूव ह । तज्ज्ञात्वा सा सखीःयां च मुदिता संस्थिताऽभवत् ॥४९॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्तो गणान्विद्मुखान् शिवः । आज्ञापयच्च युद्धाय हंतव्योऽयं न संशयः ॥५०॥ ततस्ते याह्वसंघातैज्यस्ते क्रोधसंयुताः । पार्वत्या तज्ज उग्रं यज्ञिक्षिप्तु युरुषे तदा ॥५१॥ तेजसा शाखसंघाता मोचा जाता विशेषतः । सुसलेन जयानाऽस्मै गणान् सर्वान् महाबलः ॥५२॥ ततः पलायनं चकुर्णणा: सर्वे भयानिवताः । ततः संकंदं शिवः कुरुद्दः प्रेषयामास दारुणम् ॥५३॥ कुंठिताङ्गो भयोद्दिग्नः सेनानीस्ताङ्गितो भृशाम् । पपाल च ततः शंसुः सम्माराऽमरमुख्यकरान् ॥५४॥ ब्रह्मा विष्णुश्च देवैऽदो यमाद्याः सर्वे आगताः । प्रणिपत्य महेशानं संस्थिताश्चाऽभवन् पुरः ॥५५॥ तान् शिवः कथयामास वृत्तांतं ते ततो ययुः । इंद्रादयः सगंधवा युश्युः पुरुषेण च ॥५६॥ पलायनं तेऽपि चकुः कुंठिताङ्गा भयातुराः । ताङ्गिता सुसलेनैव शंकरः क्षोभितोऽभवत् ॥५७॥ ततस्तत्र विचारं ते चकुः सर्वे सुरेदक्षाः । विष्णुमुख्याः शिवेनैव मुनिभिश्च प्रजापते ॥५८॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते शिवचिरवर्णत्रिप्रसंगो ताम पंचचत्वारिंशोऽच्यायः ॥

५१-५८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ गुहल उवाच । विचार्य देवपैः सर्वैः प्रेषयामास शंकरः । ब्रह्माणं ब्राह्मणैः सार्थं स्नेहार्थं सोऽपि तं ययौ ॥१॥ तं द्वष्टा गृह्य पुरुषो सुसलं सोऽपि दारुणम् । आययौ तं निरीक्ष्यैव पपाल स पितामहः ॥२॥ वर्यं सर्वे द्विजाः पुत्र शश्वहीनाः समागताः । शणु चाकर्य विचारक्ष पलंतस्ते तमङ्गुचत् ॥३॥ तथापि न बुवैष्वैव पुरुषस्तं विलोक्य सः । ब्रह्मा जगाम शंभुं तं वृत्तांतमवदत्ततः ॥४॥ ततो विष्णुयुतः शंसुः क्रोधानलविलोचनः । संग्रामाय यथौ तत्र मुसलं

सोऽपि चाददे ॥५॥ आगत्यैव न्यहृष्टं सुं हृदये यमसन्निभः । श्रूलं पपात तद्वस्ताच्छब्दवश्च व्याकुलोऽभवत् ॥६॥ ततसंतं
गदया विष्णुर्योधयामास दारुणम् । ततस्त्रिवृत्त्यातेन शिरश्चक्षेद् शंकरः ॥७॥ ममार उष्णस्तत्र शृङ्ख्वा सा पार्वती
युनः । कोपयुक्ता च कोटीः सा शत्रीस्ता नव निर्मेम् ॥८॥ तयाऽऽज्ञसा महोदेव्यः संहर्तुं सकलं जगत् । प्राप्ता आलोक्य
देवास्ते भयभीता वभूविरे ॥९॥ शंकरेण द्विजास्तत्र प्रेषिता नारदादयः । अंतरिक्षचराः सर्वे प्रणेमुः पार्वतीं ततः ॥१०॥
रक्ष रक्ष जगत्सर्वं जगदंब त्वदुद्भवम् । तुष्टुपुस्तामथोवाच मुनीन् कोधयुता सती ॥११॥ पर्वत्युवाच । मम पुत्रः किमर्थं तैर्हतः
सर्वैः सुरश्वरैः । सजीवं संहरिष्यामि कुरुद्धर्वं चक्रं संशायः ॥१२॥ तथ्यति प्रतिपाद्यैव गतास्ते शंकरं पुनः । शक्तय-
संभिता: सर्वा: शिवः सर्वैः समाययौ ॥१३॥ युद्धे मृतस्य बालस्य मस्तकं त्वदस्तरोगणा: । जग्नुहस्तत्र तं हृष्टा शिरोहीनं
सुदुःखितः ॥१४॥ शिवस्तो गणान् प्राह यः पूर्वं हृष्यते त्वया । तमानयत हृत्वा वै तस्य मस्तकमत्र यत् ॥१५॥ ततो
गजासुरः प्राप्तः सहस्रा नारदेरितः । हंतुं देवगणान् सर्वान् महाबलपराक्रमः ॥१६॥ ततश्च क्षोभिताः सर्वे पलायंत दिशो
दद्या । शूलघातेन शंभुसंतं मारयामास तद्विष्णात् ॥१७॥ तस्य मस्तकयोगेन पुरुषं ते दिवौकसः । योजायित्वा प्रजानाथ
सजीवं चक्रिरे नरम् ॥१८॥ सर्वे हतोयमा जातास्ततो ब्रह्मा समागतः । जीवयामास तं तत्र सजीवो न बभूव ह ॥१९॥
ततो विष्णुः स्वयं तत्र जीवयामास विद्यया । सजीवो न बभूवाऽपि दुःखितोऽतितोऽभवत् ॥२०॥ ततः शिवः स्वयं
तत्र जीवयुक्तं चकार तम् । सजीवं न ददशैव दुःखितोऽतितरां तदा ॥२१॥ ततो विष्णुर्वरं सर्वे तुष्टुः कार्यसिद्धये ।
अथवशिरसा दद्य शंकराद्याः सुरश्वराः ॥२२॥ प्रार्थयामासुरत्यंतं निर्विन्द्रं द्वुरु विघ्नप । अधुना विश्वमेवदमकाले लयमेत्यति
॥२३॥ गणेशासारणेन सम बुद्धिः प्राप्ता दिवौकसाम् । वेदमंत्रेण देवास्ते तारमावाहयंति च ॥२४॥ औंकारस्तत्र मंत्रेणाऽकषितः
सहस्राऽगतः । शावं प्रविद्य संतस्थौ ततः सोऽभवदुत्थितः ॥२५॥ ततो ज्ञानयुता देवा जाता विद्यविहीनकाः ।
तं हृष्टा गजवद्यं वै प्रणावं प्रणवाकुतिम् ॥२६॥ तुष्टुपुद्वदवेशं नानास्तोऽैः प्रजापते । पुरुजुसं च सवादौ पूजयं चक्रुः
स्वमूलकम् ॥२७॥ दक्ष उवाच । साद्वादोंकाररूपश्च गणेशोऽयं न संशायः । स कथं मलजः शक्तेऽदैत्यमस्तकधारकः ॥२८॥
एवं मे संशायं ब्रह्मजुष्टुमर्हैसि सांप्रतम् । शृङ्ख्वा कथां महारम्यां ज्ञानयुक्तो भवामयहम् ॥२९॥ मुहूल उवाच । सती दक्षगृहे
तात दग्धा सा शैलजाऽभवत् । हिमाचले स्वयं शंभुस्तताप तप उत्तमम् ॥३०॥ तत्र सा पार्वती देवी शृङ्ख्वायां प्रजापते ।

निरता तां निरीक्षयैव शांभुः सस्मार पूर्वगाम् ॥३१॥ ममाज्ञावशागा देवी नेयं दक्षगृहे गता । अतोऽहं न वृणोम्येतां
पुनः शैलसुतां कदा ॥३२॥ तारकासुरभीत्वैः कामः प्रार्थितस्ततः । स यथौ शंकरस्थानं मोहितुं मदसंयुतः ॥३३॥
तं प्रज्वाल्य महेशानस्त्यकृत्वा हिमगिरि यथौ । अन्यत्र सा ततो देवी खेदयुक्ता बभूव ह ॥३४॥ मनसि ज्ञानमार्गेण
ज्ञात्वा शंभुविवेच्छितम् । तपसा संयुता भूत्वा चनगा शिवमाच्यत् ॥३५॥ गते वर्षशते शंभुः प्रसन्नो न बभूव ह ।
ततः सा विघ्राजं च सस्मार ध्यानसंयुता ॥३६॥ वर्षैषैकेन हेरंचः प्रसन्नश्च बभूव ह । शिवबुद्धिप्रभेदं स चकार
बुद्धिधारकः ॥३७॥ ततो दध्यायुतः शंभुस्तां यथौ द्विजस्त्रपथूक् । शोकरं निदयामास नानावाक्यैः समीपगः ॥३८॥
तच्छत्वा कंपिता देवी बोधयामास शांभवैः । चेष्टितैस्तं ततः सोऽपि पुनर्निदां चकार ह ॥३९॥ स्थानं त्यक्त्वा ततो
देवीं तं जगाम द्विजं पुनः । तिरस्कृत्य शिवस्तां सं दर्शयामास रूपकम् ॥४०॥ ततः सा तं प्रणमयैव तुष्टाच विविधैः
सत्वैः । गणेशं मनसा ध्यात्वा प्राश्यं तं सिद्धिदो भव ॥४१॥ ततः प्रसन्नभावेन शंकरः प्रददौ वरम् । विरिमतस्तां
निरीक्षयैव तपसा कर्त्तितां प्रसुः ॥४२॥ शिव उवाच । वृणोमि त्वां महोदेवि वश्योऽहं ते सदाऽनघे । तपसा भक्तिभावेन न
वियोगो भविष्यति ॥४३॥ धूलिधूसरितं तेऽगं शिरोभूच्च जटानिवतम् । अतो मलस्तवांगस्य सर्वपूज्यो भविष्यति ॥४४॥
हयुकृत्वा शंकरस्त्रांतधीनं प्रचकार सः । पार्वती प्रेमसंयुक्ता स्वगृहं वै जगाम ह ॥४५॥ स्वभक्तस्य शिवस्यैव इक्षणार्थं
वचो महत् । गौरीमलांगसंभूतो बभूव ह । गणेशान्न परः कोऽपि सर्वपूज्यो महामते । गणेशावरदानेन
सत्यवाक्या: शिवादयः ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदेले महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते शक्तिमलभास्त्रयवर्णं नाम पटचत्वारिंशत्यायः ॥

★४६८★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उवाच । अन्यच्छृणु चरित्रं तु गजमस्तकवारणे । महेशा इति विठ्यातो राजा धर्मयुतोऽभवत्
॥४१॥ तस्य गेहे गुरुः साक्षात्जगाम कीर्तिमोहितः । राजा संमानितः सोऽपि नृपाय च ददौ वरम् ॥४२॥ बृहस्पतिरवाच ।
प्रणतस्ते महीपाल मूर्धा मे प्रभविष्यति । सर्वपूज्यो विशेषण गतोऽभूत् स्वगृहे गुरुः ॥४३॥ ततः कदाचिद्वाजर्षिनोरदं
मार्गसंस्थितम् । अवमत्य यथौ सोऽपि तं शशाप नृपाधमम् ॥४४॥ नारद उवाच । मदेन राजशाहौ ल मामनाहत्य गच्छसि ।

अतोऽसुरस्य योनौ त्वं पतिष्ठयसि न संशयः ॥५॥ काले सोऽपि ममारात्रं गजयोनौ वभूव ह । गजासुर इति रुद्यातो
नरकुंजरवेषभूत् ॥६॥ गजासुरेण शांभोरतपः कृतं च विशेषतः । मन्त्रं जजाप शैवेनातोषयजियम् रतः ॥७॥ सहस्रेषु
गोतेऽवेष वर्षेषु वरदः शिवः । जगाद वृणु दैत्येश यत्ते मनस्मि वर्तते ॥८॥ स वेदे रात्र्यमुम्बं मे देहि लोकत्रयस्य च । वलं
सर्वातिं शंभो आरोम्यं सर्वपूज्यताम् ॥९॥ अंते मोक्षं च मे देहि तथेति शंकरेऽब्रवीत् । मरतकः सर्वपूज्यस्ते भविष्यति
गजासुर ॥१०॥ अतो गजासुरस्यैव मरतकं गणपेन तत् । धूतं चचो रक्षणार्थं शंकरस्य बृहस्पते: ॥११॥ अन्यकछुणु
प्रजानाथ इतिहासं पुरातनम् । कदाचिच्छक्तरेणीव पूजितो गणनायकः ॥१२॥ ददौ शिवाय निमाल्यं मूर्तिसंस्थश्च विद्यपः ।
स्वमेतस्य स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् ॥१३॥ श्रीगणेश उवाच । एकनिष्ठतया शंभो भवत्याहं पूजितस्तवया ।
प्रसन्नोऽहं स्वमूर्तिस्थः शृणु मे वचनं हितम् ॥१४॥ निमाल्यं मे शृहाण त्वं सर्वमिद्विप्रदं शिव । येनेवं मस्तके पुष्पं धूतं
मान्येन भक्तितः ॥१५॥ सर्वपूज्यः स वै भावी सर्वातिग्राहोधरः । ततः सोऽन्तर्दधे दुःहिः शिवो जागरितोऽभवत् ॥१६॥
हस्ते पुष्पं समालोक्य विस्मितः शंकरोऽभवत् । विचारं स चकरैव क्रिमिदं देवभाषितम् ॥१७॥ सर्वपूज्यो गणाधीशो
नानयो ब्रह्मांडमंडले । अतो मे भक्तिमाहात्म्यं परीक्षार्थं ददौ प्रभुः ॥१८॥ ततः शिवेन निमाल्यं न धूतं मस्तके रवके ।
पूजायां स्थापितं दक्ष महाभकेन सर्वदम् ॥१९॥ ततोऽत्रिसंभवस्तत्र दुर्बासा: महसाङ्गययौ । दर्शनार्थं महेशस्य शिवेन
भृशामानितः ॥२०॥ शिवो विचारमकरोदयं योगी स्थोगवित् । वणश्रमविहीनश्च मतः साक्षाद्विनायकः ॥२१॥ अतो
निमाल्ययोगयोगं ददौ तस्मै सदाशिवः । निमाल्यं विवराजस्य कथयित्वा यशो महत् ॥२२॥ तं प्रणम्य महायोगी
दुर्बासा: प्रग्रामै प्रभुम् । यथेच्छं विचरत् मार्गं ददर्श देवनायकम् ॥२३॥ विचारं मनसा योगी चकार रथाहितावहम् ।
सर्वपूज्यो गणेशाद्वै नानयो भवति निश्चितम् ॥२४॥ वर्यं भक्ता गणेशस्य भजामोऽनन्यचेतसः । अतो निमाल्य-
योगयोऽहं नैव शंकरवत् कदा ॥२५॥ अयं देवपतिः साक्षादिद्वः सन्दर्भुणानिवतः । योगयोऽयं नैव संदेहस्तं यग्नौ सुनिष्ठतमः
॥२६॥ तं दृश्या मध्यवा नत्वा स्थित एरावते प्रभुः । आजां कुरु महाभाग मुने दासोऽस्मि ते जग्नो ॥२७॥ ततः सोऽपि
प्रसन्नात्मा ददौ तस्मै महामुनिः । निमाल्यं गणनायस्य माहात्म्यं प्रोक्ष्य सादरः ॥२८॥ इन्द्रो राज्यश्रिया युक्तो गृहीत्वा
गजमस्तके । निमाल्ययमिदः संस्थाप्य यग्नौ मार्गमवस्थितः ॥२९॥ निमाल्यस्यापमानेन ग्रष्टोऽभृहेवनायकः । गता सत्त्वमयी

लक्ष्मीर्जस्तेजोयुतोऽभवत् ॥३०॥ तिरस्कृत्य महेदं तं गजो हत्वा सुरान् परान् । यथौ चने प्रजानाथ स्वच्छंदश्च बभूव सः ॥३१॥ ततोऽतितापसंयुक्त इन्द्रो हीनः श्रियाऽभवत् । दैत्यराजा बुभ्यजिरे संगृहा स्वर्गमागता: ॥३२॥ ततो बहौ गते काले गुरुणा बोधितः सुरः । देवैः सह गणेशानं तोषयामास नित्यदा ॥३३॥ गते वर्षसहस्रे तु गणेशासं यथौ तदा । पूजितः संस्तुतस्तन प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥३४॥ श्रीगणेश उवाच । मा कुरुत्व महेदं त्वं मम निर्माल्यदृष्णम् । भक्त्यर्थीनः स्वभावेन प्रसन्नोऽहं कृतस्त्वया ॥३५॥ समुद्रतनया लक्ष्मीर्भविष्यति चुम्पिदिदा । तां प्राद्य पूर्ववेहवा: श्रिया युक्ता भविष्यथ ॥३६॥ पूजाकृतफलं यज्ञ निर्माल्ये संस्थितं भवेत् । तस्य बंदनमात्रेण सफलो जायते नरः ॥३७॥ मावेनाऽगृह्य निर्माल्यं मस्तके धारितं यदि । पुनस्तक्षुद्भूमौ वै स्थापयेद्वा जले सुर ॥३८॥ गते यज्ञ मतुर्यस्य पादस्पर्शो न वै भवेत् । तदा फलयुतः सोऽपि मद्भूमे जायते नरः ॥३९॥ सदा दुःखयुतं त्वाऽहं सुरा कर्तुं समुद्यतः । गुरुणा बोधितं मत्वाऽपराधं ते सहामयहम् ॥४०॥ मासेव शारणं देवमागतं संविचित्य वै । बहुकालेन देवेश क्रोधहीनोऽहमागतः ॥४१॥ एवमुक्त्वा गणाधीशो गतः रुदानंदके पुरे । इन्द्रो राज्याधिर्या युक्तो बभूवे स प्रजापते ॥४२॥ सदा निर्माल्यभावज्ञे रतः । निर्विद्वन महेदश्चाऽमरणं राज्यमाकरोत् ॥४३॥ अयुना शृणु वृत्तांतमैरावतगजस्य च । इन्द्रं त्यक्त्वा चने गत्वा चचार स्वेच्छयेति: ॥४४॥ हस्तिनीर्निः सदा मोहयुक्तः परमदुर्जयः । बुम्बुजे विविघान् भोगान् मद्देव समन्वितः ॥४५॥ ततः स्वल्पेन कालेन गणेशो जठरे गतः । पार्वत्या वरदानेन तस्य दैत्यः शिरोऽहरत् ॥४६॥ मस्तकेन विहीनश्च बभूव गणनायकः । ताहशोऽवातरत्स्त्र विष्णुः शोकपरोऽभवत् ॥४७॥ जनादैनश्चेष्टिं ज्ञात्वा ध्यानेन यथौ चने । ऐरावतशिररिष्ठत्वा योजयामास तत्क्षणात् ॥४८॥ तत्रोकारं समावाह्य मंत्रेण जीवसंयुतम् । चकार विष्वराजं स देवास्ते हर्षिता वसुः ॥४९॥ दैत्येन तन्तिरस्त्यर्थं नर्मदायां प्रजापते । तत्र कुण्डं समुत्पद्मं गणेशमहिमान्वितम् ॥५०॥ तत्र या हृषदो रक्ता नर्मदायां समास्थिताः । यज्ञ तत्र गणेशास्ते बभूवः सर्वसिद्धिदा: ॥५१॥ दक्ष उवाच । कथं रेवाजले संस्था हृषदो मुनिसत्तम । गणेशास्तनमभास्त्रवृक्षव धन्या सा सरितां वरा ॥५२॥ मुहूर्ल उवाच । ब्रह्मकम्भलूपत्वाश्रतस्यो नद्य एव च । गंगा च यमुना दक्ष नर्मदा तु सरस्वती ॥५३॥ गंगाया महिमानं तं सर्वत्रातुलमुक्तमम् । ज्ञात्वा सा नर्मदा देवी संतसा चेत्साऽभवत् ॥५४॥ ततस्तथा तपस्तमं शक्तरस्य महात्मनः । शतवर्षे गते चांसुः प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥५५॥ तथा संपूजितः ॥

शंभुः स्तुतो ज्ञात्वा मेनेपिसतम् । तस्या जले शिवाः सर्वे हृषदश्च कृतास्तदा ॥६६॥ ततो गंगासमं तेजो वभूव सरितः प्रभोः । नर्मदायास्तथा सापि न संतोषयुताऽभवत् ॥६७॥ पुनस्तताप तीर्तं सा तपो विनेश्वरे रता । गतेषु वै महसेषु वर्षेषु वरदोऽभवत् ॥६८॥ स्तुतः संपूजितः सोऽपि हृदीपिसतवरं ददौ । रक्तचणी गणेशाना हृषदो जलगः कृताः ॥६९॥ ततः साऽतीव माहात्म्ययुता जाता सरिद्वग्ना । दशोनेन जनानां वै गंगास्तानफलप्रदा ॥६०॥ यस्यास्तीरं जले संस्था हृषदः शंकरातिमकाः । रक्ता गणेशालुपास्ततर् साम्यग्ना का भवेन्नदी ॥६१॥ महिमानं वरणीयितुं रेवाया: कः क्षमो भवेत् । गणेशाश्रिवसंयुक्ता यज्ञ तत्र महानदी ॥६२॥ एतते कथितं सर्वं विस्तराद्विषय वै । चेष्टितं सर्वपापं सर्वसंशयनाशनम् ॥६३॥ आदौ दक्ष गणेशस्य दैत्यमस्तकधारणम् । ऐरावतस्य तद्वै भक्तमाहात्म्यरक्षणात् ॥६४॥ शिररेण्डादिकं तस्य चरित्रं तद् ब्रह्मपते: । निर्मात्यस्य च रक्षार्थं माहात्म्यं गणपाश्रितम् ॥६५॥ भक्तवचः समाबद्धो गणेशः किं प्रजापते । न करोति महाभाग भक्ताधीनस्ततः स्मृतः ॥६६॥ येन स्वचिरसद्वेदः कृतो भक्तस्य कारणात् । मलजो गजजवकत्रञ्च वभूवे भक्तिमोहितः ॥६७॥ एतते कथितं सर्वं चेष्टितं परमाङ्गतम् । प्रकृतं शृणु दक्ष त्वं गजाननचरित्रकम् ॥६८॥ पावर्ती प्रेमसंयुक्ता पूजयामास तं ऊतम् । देवा हृषयुताः सर्वे जग्मुः सर्वं संव निवेशनम् ॥६९॥ ॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदेष्वे महापुराणे चतुर्थं खेदे गजाननचरिते गणेशभक्ताधीनत्ववर्णनं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ उद्गत उवाच । एकदा नारदो योगी सिंदूरासुरमागमत् । पूजितस्तेन तं विष्णो हृष्यत्को जगाद ह ॥१॥ नारद उवाच । कैलासे शंकरस्यैव वभूवे पुत्र उत्तमः । गणेशस्तपसा तुष्टः सिद्धिद्विद्विपतिः स्वयम् ॥२॥ देवैः संप्रार्थितः सोऽपि त्वां हनिष्यति निश्चितम् । अतो यत्नपरे दैत्य भव गच्छामि मानद ॥३॥ एवमुक्तवा महायोगी नारदः स्वेच्छया चरन् । गतः सोऽपि भयोद्विग्नो वभूवासुरनायकः ॥४॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र प्रधानं सहसाङ्गतम् । विचार्य तेन दैत्येन्द्रो यथौ हंतुं सुरान् पुरा ॥५॥ समागतं विलोक्यैव पलायनेद्वमुख्यकाः । ब्रह्माणं शरणं सर्वे भयमीता दिवौकमः ॥६॥ सिंदूरः कोपसंयुक्त आययौ तत्र मानद । ब्रह्मा हंसं समारुद्ध देवैः पपाल तत्क्षणात् ॥७॥ विकुंठे स गतो विरुद्धं

दैत्यस्त्र समागतः । ततो विष्णुः शिवं देवैर्यौ सत्वर एव च ॥८॥ तत्राऽपि स यथौ दैत्यः यां भुद्वैर्णोश्वरम् । तुष्टाच
दैत्यनाशार्थं ततः स वरदोऽमवत् ॥९॥ सिंहदूरमाययौ तत्र प्रसुः परश्यधारकः । गजाननो मूषकारूढको भूत्वा प्रतापवान्
॥१०॥ तं हृष्टा योहुभायांतं सिंहदूरः क्रोधसंयुतः । जगाद् स्वमेदनैव युक्तः परमदुर्जयः ॥११॥ सिंहदूर उचाच । किमर्थं रणभूमौ
त्वमागतोऽस्मि गजानन । बालभावेन मां मूर्खं न जानासि द्वेरेति: ॥१२॥ मच्छूसेन चलन्ति सम मेशमंदरकादयः ।
तलप्रहारेवेगेन ब्रह्मांडं शातधा भवेत् ॥१३॥ शिवादयः द्वेरेश्च भयभीता: समागता: । तान् हृष्टाऽपि गणाधीशा
योहुं कथमुपागतः ॥१४॥ बालभावेन संयातं न त्वां हन्ति गजानन । त्वत्प्रेरकान् सुरांश्चाहं हनित्यामि न संशयः ॥१५॥
क्रोधेनाहं च यं कंचिदालिङ्गामि गजानन । स भस्मसाक्षेवूनं किं करिष्यसि मां वद ॥१६॥ एवं शृत्वा गणाधीशो
दैत्येशस्य वचो महत् । स उचाच प्रहस्याऽथ सिंहदूरं लोकपीडकम् ॥१७॥ श्रीगजानन उचाच । दैत्याधम महाबाहो मां न वेत्सि
प्रभाविणम् । स्वानंदवासिनं पूर्णं ब्रह्मभूतं विशेषतः ॥१८॥ एवमुक्त्वा विराङ्गं दधार स गजाननः । हस्ताख्यां
मदीपित्वा तं भस्तके विभुरालिपत् ॥१९॥ ब्रह्मणो रक्षणार्थं स वचः सिंहदूरधारकः । गजाननो बभूवापि भवतेशो
भन्तिभावितः ॥२०॥ सिंहदूरं मदितं हृष्टा देवा हर्षसमन्विताः । तुष्टुभूसं प्रपूज्येव भन्तिनामकंधरा: ॥२१॥ देवा ऊचुः ।
गजाननाय पूर्णाय सांख्यरूपमयाय ते । विदेहेन च सर्वत्र संस्थिताय नमो नमः ॥२२॥ अमेयाय च हेरंबाय ते परशुधारक ।
मूषकवाहनायैव विशेशाय नमो नमः ॥२३॥ अनंतविभवायैव पेरेषां पररूपिणे । गुहाग्रजाय देवाय शिवपूत्राय ते नमः
॥२४॥ पार्वतीनंदनायैव देवानां पालकाय ते । सर्वेषां पूज्यदेहाय गणेशाय नमो नमः ॥२५॥ स्वानंदवासिने तुम्यं शिवस्य
कुलदेवत । विष्णवादीनां विशेषणा कुलदेवाय ते नमः ॥२६॥ योगाकाराय सर्वेषां योगशास्त्रिप्रदाय च । ब्रह्मेशाय
नमस्तुम्यं ब्रह्मप्रदाय ते ॥२७॥ सिंहदूरुद्धिपते नाथ सिंहदूरुद्धिप्रदायिते । मायिने मायिकेऽयश्च मोहदाय नमो नमः
॥२८॥ लंघोदराय वै तुम्यं सर्वोदरगताय च । अमायिने च मायाया आधाराय नमो नमः ॥२९॥ गजः सर्वस्य बीजं
यतेन चिह्नेन विष्प । योगिनस्त्वा प्रजानन्ति तदाकारा भवन्ति ते ॥३०॥ तेन त्वं गजवक्त्रश्च किं स्वृमस्त्वां गजानन ।
वेदादयो विकुंठाश्च शंकराचाया देवपा: ॥३१॥ शुक्रादयश्च शेषाचाया: इतोतुं शक्ता भवन्ति न । तथापि संस्तुतोऽसि त्वं
सहूत्या त्वदृशनात्मना ॥३२॥ गजाननं प्रणेमुस्तमेवमुक्त्वा शिवादयः । स तानुचाच प्रीतात्मा भन्तिभावेन तोषितः ॥३३॥

श्रीगजानन उवाच । भवत्कृतमिदं स्तोत्रं मदीयं सर्वदं भेवेत् । पठते शूण्वते देवा ब्रह्मभूयप्रदायकम् ॥३४॥ वरं वृणुत
देवेशारत्तुष्टि स्तोत्रेण चागतः । दास्यामि सकलाभीष्टं भवतां यच्चिकीषितम् ॥३५॥ शिवादय उत्तुः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि
गजानन । तदा तिष्ठ गृहे शंभोः सर्वदा चिन्ननाशनः ॥३६॥ त्वां हृद्वा विद्वहीनाश्च भविष्यामो निरंतरम् । प्रत्यक्षं योगरूपं
च पद्यामस्तेन सार्थकाः ॥३७॥ मुद्दल उवाच । गजाननस्तातुवाचाऽथ तथेति सुरभूतान् । स्वलोकं कल्पयमामास तत्रैव
शिवपाञ्चगम् ॥३८॥ दशायोजनसाहस्रवित्तारसतस्य मानद । गणाः कुमुदमुख्याश्च कलिपता मोदकादयः ॥३९॥ तिष्ठति
स्वर्गलोकेषु तदादि गणनायकः । गणेशालोकं एवाऽस्मौ बभूवे भुन्निमुच्छिदः ॥४०॥ सकामास्तं समागम्य पतंति पृथिवीतत्वे ।
निष्कामास्तस्य देहे ते अंते लीना भवति हि ॥४१॥ एतत्ते कथितं सारं गजाननचरित्रकम् । शिवपुत्रात्वभावेन ब्रह्मेशोऽयं
बभूव ह ॥४२॥ यः इत्योति नरे भक्त्या पठद्वा तस्य सिद्धिदम् । भविष्यति प्रजानाथ तथा नानासुखप्रदम् ॥४३॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मैद्हले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते सिद्धूरवधो नामाष्टचत्वारिंशोऽयायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । निर्मल्यस्य च माहात्म्यं श्रुतं यत् परमाङ्गुतम् । विस्तरेण पुनः स्वामिन् वद तस्य
चरित्रकम् ॥१॥ मुद्दल उवाच । पराशारगृहे देवो बभूव ह गजाननः । पुत्रभावेन तस्यापि चरितं कथितं पुरा ॥२॥ पराशारेणैव
तत्र स्थापिता मूर्तिरादरात् । गजाननस्य भो दक्ष सर्वदाऽभूत् चुम्बेविता ॥३॥ नित्यं तत्रैव देवेशा ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।
रात्रौ गजाननं ते संपूजयंति सुसिद्धिदम् ॥४॥ गजामुरवधाहक्ष प्रारम्भ्य भन्ति संयुताः । स्वर्गपुण्पोपहाराद्यैः सुप्रसन्नाननां-
बुजाः ॥५॥ कदाचित् तत्र राजषिर्मृग्यासन्त आययौ । सैन्येन स्वप्रधानैश्च संघृतो वीरभद्रः ॥६॥ स आगत्य गणेशानं
पूजयन् भन्ति संयुतः । तत्रैव निशि संस्थोऽभूमङ्गणपत्यो महायशाः ॥७॥ उषःकाले समागत्य स पुपूज गजाननम् ।
पूषपाणि हृष्टवान् सोऽभूत् तत्र स्वर्गोऽहृत्येव मंदाराद्यानि भूमिपः । विश्वितो मानसे
भूत्वाऽभवत्तत्रैव संस्थितः ॥८॥ सुचास बहुलान्येव । संस्थाप्य रक्षकान् । सैन्ययुक्तो जजागार देवदर्शनलालसः ॥९॥०॥

ततो देवदमुख्याश्च रात्रौ देवा: समायशुः । तदू दृष्टा गुप्तरूपेण पुष्टुस्तं गजाननम् ॥१॥ पूजयित्वा गता: सर्वे राजा तत्र समागतः । पूजां दृष्टा महाभागो विस्मितोऽभृत् पुनः पुनः ॥२॥ ततः स्वगुरुवे गत्वा प्रचल्छ विनयान्वितः । देवदशन-कांक्षी कृतांजलिः स विशेषतः ॥३॥ वीरभद्र उवाच । स्वामिन् देवगणा: पूजयितुं चात्र गजाननम् । नियमायांति तात् दण्डमिळ्ळामि वद करणम् ॥४॥ शिवशर्मेश्वान् । निर्माल्यसंभवानि त्वं पुष्पाणि यज्ञ तत्र च । आङ्गादय महीपाल तेषां दशनं भवेत् ॥५॥ तथेति वीरभद्रेण कृतं देवालये पुनः । देवा: समागता रात्रावश्नानेनाचरंस्ततः ॥६॥ निर्माल्यसपर्श-मात्रेण पुण्यहीना बभूविरे । पूजां कृत्वा पुनर्गतुमिळ्ळां चक्षुः सुरेश्वरा: ॥७॥ ततोऽतिवेगहीनैश्च देवदेवेदसत्तमैः । विचारेण समाज्ञातं कारणं गतिखंडने ॥८॥ पादस्पर्शः कृतोऽस्माभर्तिमाल्ये गणपत्य च । अतो गतिविहीनैश्च किं कर्तव्यं विशेषतः ॥९॥ ततो राजा समायातः पूजार्थं देवस्त्रियौ । निर्माल्यमार्दिनं कृत्वा ददर्श देवदशा देवमुख्यकान् ॥१०॥ तात् प्रणम्य सहाभक्त्या तुष्टाव विविधैः स्तवैः । प्रसन्नास्ते च राजानमृत्युः यांश्चादयः सुरा: ॥११॥ शिवादय उच्चुः । राजंस्तवया कृतं कर्म स्वार्थभावेन दुःखदम् । देवानां तत्र चोपायं कुरु गतिप्रदायकम् ॥१२॥ ततो राजा हृदि ध्यात्वा गजाननम् । गणेशापूजया जातं पुण्यपूर्ण ददौ तदा ॥१३॥ अगाधपुण्ययोगेन देवा गतियुताः कृताः । विष्णवादयो जग्नस्तं ते वरं वृणु महीपते ॥१४॥ अमोघं दशनं प्रोक्तमस्माकं शास्त्रसंस्मतम् । अतो मनेषिस्तं भूप दास्यामो नात्र संशयः ॥१५॥ ततो राजा च ब्रह्माद्यात्मवाच स कृतांजलिः । गणेशो हृदभक्तिमेऽस्तु भवत्कृपया परा ॥१६॥ ततस्ते विस्मिताः सर्वे प्रार्थयित्वा गजाननम् । दण्डमिळ्ळं गणेशाने ब्रह्मपूतपदप्रदाम् ॥१७॥ गता: स्वर्गेषु देवास्ते राजा तत्र समास्थितः । राजयं पुत्रे विनिक्षिप्य बाले प्रधानसंयुते ॥१८॥ नित्यं गजाननं भक्तयाऽभजदनन्यचेतसा । अंते स्वानंदगो भूत्वा भजते गणनायकम् ॥१९॥ एवं निर्माल्यमाहात्मयं संक्षेपेण निरूपितम् । पठनाच्छ्रुवणात्मयो भुवितभुवितफलप्रदम् ॥२०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते गणशनिर्माल्यमाहात्मयवर्णं नामैकोनपंचाशतमोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उचाच । पार्श्वेण मुनिना पूर्वं दीपवत्सलया सह । पत्न्या परमसत्या वै तपसाऽग्नधितो
विभुः ॥१॥ दशवर्षसहस्रेषु गणेशो बरदोऽभवत् । स्तुतः संपूजितस्तेन नानास्तोऽँः प्रजापते ॥२॥ ताभ्यां पुत्रो भव
स्वामिन् वृतस्त्वब्बौ वरो महान् । तथेति गणराजस्तौ कथयित्वा ययौ पुरम् ॥३॥ ततः कदाचिद्विष्विनारदस्तिवद्माययौ ।
पूजितः सुरनाथेन जगाद् वचनं हितम् ॥४॥ नारद उचाच । हिमचत्यां हिमप्राणे राजा मदसमन्वितः । अभिनवदन एवाऽस्तौ
यज्ञं करोति दुर्मतिः ॥५॥ ब्राह्मणान् स समानीय प्रोचाच बलगार्दितः । यज्ञमिदेण हीनं मे कुरुद्धर्वं यत्नसंयुताः ॥६॥
नो चेत् सर्वान् हनित्यामि कोषध्युक्तो महेष्यः । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तथेति ब्राह्मणा जगुः ॥७॥ अथ श्वो वा करिष्यन्ति यज्ञं
भयसमन्विताः । ब्राह्मणा नाच संदेहो यथेच्छसि तथा कुरु ॥८॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदः प्रययौ ततः । विकुञ्ठं स
महाविष्णुं ततः स्वच्छंदगोऽभवत् ॥९॥ हंदः क्रोधसमाविष्टः सर्वामास यज्ञविष्ववस्तनाय तम् ॥१०॥ कालस्तथेति तं
प्रभुः ॥१०॥ तं प्रणम्य प्रतुष्टाव कथयामास दुःखदम् । वृत्तांतं प्रार्थयामास यज्ञविष्ववस्तनाय तम् ॥११॥ कालाधीनं जगत् सर्वं सदा कालेन भुज्यते ।
तुष्टः कथयित्वा ययौ धराम् । धारयामास मनसि कालः कर्लयतां प्रभुः ॥१२॥ कालाधीनं जगत् सर्वं सदा कालेन भुज्यते ।
कालं योगावलेनैव जयंत्यत्र हि योगिनः ॥१३॥ तत्रादौ कर्मसंशुद्धा योगनिष्ठा भवन्ति च । अतः कर्मविनाशार्थं यतिदेयं हं
विशेषतः ॥१४॥ कर्महीना नराः सर्वे मर्लिनाः संभवन्ति च । नेच्छंति योगमाद्यं ते भ्रविष्यन्ति मदात्मकाः ॥१५॥
जन्ममृतस्युक्ताः सर्वे मदधीना न संशयः । इंद्रेण प्रेरितस्तत्र च्छम्भू नैव करोम्यहम् ॥१६॥ विचार्य काल हन्ति स आसुरं
रूपमाददेषे । विघ्रहपेण तं भूर्णं ययौ क्रोधसमन्वितः ॥१७॥ यज्ञं वाभेज वेगेन ब्राह्मणांस्ताडयन् पुरा । ततो नानास्थले
दुष्टो ह्यगमद्विष्वपृथुक् ॥१८॥ कर्मसंडनभावेन चचार बलमोहितः । सर्वत्र कर्मलोपाय विवेनापीड्य मानवान् ॥१९॥
तनः सोऽपि महावेगो जनान् कालेन मोहयन् । ब्रामयामास विप्रान् योगिनो नानास्वरूपधृक् ॥२०॥ प्रातःकालं चकाराऽस्तौ
निशीर्थं सायमादरात् । मङ्घादुं कारयामास नानाअमकरः सदा ॥२१॥ चकार गत्रिरुपं स दिवसं कर्मविष्टकः । रात्रिं
दिवसरूपां तां वर्तुं नैव प्रशक्यते ॥२२॥ लोकान् अमयुतान् सर्वान् कर्महीनांश्चकार सः । चंद्रमाच्छाय कालस्तु सूर्यं
नक्षत्रफलादिकान् ॥२३॥ ततोऽतिभयसंशुक्ता देवा भ्रांता वभूविरे । कर्महीनप्रभावेण चोपोषणपरायणाः ॥२४॥ न समर्थं
वभूवुस्ते कालं चलयितुं प्रभुम् । कालाधीनाः सुराः सर्वे सुष्ठिष्ठितिलयात्मकाः ॥२५॥ ततो वसिष्ठमुख्याश्च ब्रह्माणं

शारणं यथुः । तेन सार्थं च वैकुंठं जग्मुः कालभयानिवाता: ॥२६॥ विष्णुना शंकरं जग्मुब्राह्मणा भयसंकुलाः । श्रुत्वा नानाविष्यैः स्तोत्रैः शारणं सुः कालब्रेष्टितम् ॥२७॥ क्षिप्रेन संयुताः सर्वे विवेरां तुरुद्गुः प्रभुम् । तपसा ध्यानयुक्तेन तोषया-मासुरादरात् ॥२८॥ गते वर्षशते काले परमात्मा गजाननः । वरदस्तान् यथौ देवान् बोधयामास तापसान् ॥२९॥ ततस्तैः संस्तुतो देवः प्रार्थितो विद्वनाशने । तथेति प्रतिपाद्यैव पार्थिवुत्रो वभूव सः ॥३०॥ दीपवत्सलया युक्तः पार्थिवः परम-योगचित् । पुरा तताप घोरं स तपो विवेश्वरं स्मरन् ॥३१॥ प्रगतेषु स वर्षेषु सहस्रे गणनायकः । प्रसन्नस्तं यथौ तेन पूजितः संस्तुतोऽभवत् ॥३२॥ स ब्रवे मे भव्य इवामिन् पुत्रः परमतारकः । संसारं पुत्रवात्सलयाद्विजित्यामि सह स्त्रिया ॥३३॥ सृतौ देवस्वभावेन हृदये योगमार्गतः । भजित्यामि त्रिधा हुँडे त्वां सर्वत्र विशेषतः ॥३४॥ नानाकर्मपरोऽहं वै तव देव गजानन । पिता जातश्च तेन त्वं तारको मे भवित्यसि ॥३५॥ तथेति विवराजस्तमुवाचांतदेष्यं प्रभुः । विष्णासुरविनाशाय वभूव देवधारकः ॥३६॥ दीपवत्सलिकाचायः स जठरे संगतो विभुः । स्तनपानादिकं सर्वं स चकारातितोषितः ॥३७॥ पञ्चवर्षोत्मको बालो वभूव सुनिवेशमनि । तदा देवर्षयः सर्वे तं यथुभृक्तिसंयुताः ॥३८॥ शंखाद्यान् स सुरान् वीक्ष्य वासिष्ठादिसुनीश्वरान् । पार्थिवः संत्रमसंयुक्तस्तान् युपूज यथाचिधि ॥३९॥ उवाच प्रेमसंयुक्तो धनयं मे जन्म कर्म च । येन देवगणाः सर्वे सुनयो गृहमागताः ॥४०॥ आज्ञां कुरुत देवेशा दासोऽहं भवतां द्विजाः । करित्यामि न संदेहो भवत्स्मृतिवलेन वै ॥४१॥ देवर्षय ऊङुः । तव भाग्यवलेनव सुतः स्वार्ददगोऽभवत् । गजाननः सर्वं प्रार्थयामो हिताय तम् ॥४२॥ विष्णासुरेण दुष्टेन जगद्ग्रहं कृतं मुने । तस्य नाशार्थमेव त्वं कुरु यत्नं महामते ॥४३॥ श्रुत्वा तेषां वचः कृतं मुनिः शोकयुतोऽभवत् । एतस्मिन्नतरे तत्र स गजानन आयथौ ॥४४॥ तं दद्वा सहस्रोत्थाय नेमुः सर्वे सुरेश्वराः । मुनयस्तुद्वृदेवं प्रार्थयामासुरादरात् ॥४५॥ तेषां हृदि स्थितं ज्ञात्वा शाख्वहस्तश्चतुर्भुजः । मूषकोपरि संस्थो यो यथौ हंतु महासुरम् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्रले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते विष्णासुराशमगमनं नामं पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥



॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । केनाऽपि विघ्नैत्यस्य स्थानं न ज्ञायेते सदा । कालस्य गणनायस्तु यथौ तस्याऽश्रमं प्रभुः ॥१॥ गुप्तरूपधरं विघ्नमुक्तेन समानयत् । तद् वृद्धा परमाश्र्य देवा: सर्वे विस्मिते ॥२॥ ततस्तं स महाकालः प्रावस्त्य गजाननम् । अंतर्धाय स्वमात्मानमन्निरुपो वभूव ह ॥३॥ बैलोक्यसंस्थितं ज्ञात्वा तेजस्तत्त्वसमाश्रितम् । विघ्नं गजाननः कुद्धो वायुः संहारकोऽभवत् ॥४॥ ततः कालः स्वयं दक्षाऽभवदाकाशात्तचगः । वायुस्थं गणनार्थं स कर्षयामास दारणः ॥५॥ आकाशस्थं महाकालं ज्ञात्वाऽहंकारधारकः । गजाननश्च तं कुद्धोऽकर्षयत् प्रभुः ॥६॥ ततो विघ्नो महत्तत्त्वं समाश्रित्य गजाननम् । ताड्यामास संकुद्धः कालः कलयतां प्रभुः ॥७॥ ततो गजाननः कुद्धः प्रधानस्तपधारकः । महत्तत्वस्थमेवं तं कर्षयामास दारणम् ॥८॥ ततोऽभवत् सोऽपि महत्तत्वं त्यक्त्वा गुणेशागः । प्रधानं हंतुमारभे कालः परमदुर्जयः ॥९॥ ततो गजाननः साक्षाद्दुब्रह्मस्थितोऽभवत् । चतुषपादमयीं शास्त्रिक्त हंतुं चिक्षेप सोऽतकम् ॥१०॥ गुणेशाग्नि परः कालस्ततः खंडितविक्रमः । कालो मायां चतुषपादां निरीक्ष्य त्रासितोऽभवत् ॥११॥ शास्त्रिक्त हृष्टा महाश्वरं कालगर्वहरां पराम् । शरणं गणराजं स यथौ कालः प्रजापते ॥१२॥ समागतं महाविद्वं देवा मुनिगणास्ततः । विस्मिताश्रामवत् सर्वे जयेति गणपं जग्यः ॥१३॥ विघ्नासुरः प्रणस्यादौ पुष्टुज ह गजाननम् । तद् दर्शनजबोधेन तुष्टाव स कृतांजलिः ॥१४॥ विघ्नासुर उवाच । नमस्ते गणनाथाय गजाननस्वरूपिणे । योगाय योगनाथाय योगिङ्गयो योगदायिन ॥१५॥ अनाकाराय साकारस्तपाय ते नमो नमः । नानामेदविहीनाय भेदानां पतये नमः ॥१६॥ विघ्नेशाय पेरशाय कालभीतिहराय ते । हेरंबाय पेरषां वै परात्पर नमो नमः ॥१७॥ अनादेये ह्यनाथाय सर्वेषामादिमूर्तये । भ्रक्तवालित्तपद ते नमः ॥१८॥ स्वानंदवासिने तुङ्यं सूषकध्वजिने नमः । मूषकोपरिसंस्थाय दुंहिराजाय ते नमः ॥१९॥ आदिमध्यात्मिद्विष्टपते तुङ्यं महोदर नमो नमः ॥२०॥ सिद्धिद्विष्टस्वरूपाय सिद्धिद्विष्टप्रदूषणमृतये । मनोवचोहीनमयाय तेजसे मनोवचोयुक्तकलाय ते नमः ॥२१॥ अमेयमायातिगमृतैयपि ते सदा सुशार्णतिप्रदूषणमृतये । मनोवचोहीनमयाय तेजसे मनोवचोयुक्तकलाय ते नमः ॥२२॥ अज्ञानदोषेण कुतोऽपरायो हेरंब तं क्षंतुमिहाहसि त्वम् । रक्षस्व मां सम्प्रस्तुतं दयावद्ये श्रेष्ठं वरं देविः पेरशपाल ॥२३॥ अधुना हि मया बुद्धं स्वरूपं ते गजानन । योगाकारमयोऽप्तिः त्वं ततोऽहं निजितस्तत्वया ॥२४॥ त्वां विना कः समर्थः स्थात कालं कलयतां प्रभुम् । जेतुं धन्यः कृतो नाथ पादपद्मस्य दर्शनात् ॥२५॥

एवं स्तुत्वा महाविद्वः प्रणनाम गजाननम् । तमुत्थाप्य जगादेवं वचनं सर्वदः परः ॥२६॥ श्रीगजानन उवाच । त्वया कृतं
मदीयं वै स्तोत्रं सर्वप्रदं भवेत् । कालस्य न भयं तेषां पठनां शूण्वतां सदा ॥२७॥ यद्यदिक्छति तत्त्वद्वे दास्यामि
स्तोत्रपाठतः । महायोगप्रदं चास्तु स्तोत्रं मत्प्रीतिवर्धनम् ॥२८॥ हंतुं त्वां क्रोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशयः । वाजिष्ठं
बृष्णु नो हन्तिम अथुना शारणाधिनम् ॥२९॥ महाकाल उवाच । भर्त्तिं देवि त्वदीयां मे सुहृदां तां गजानन । दासरहेण मां
नाथ रक्षस्व त्वत्समीपगम् ॥३०॥ ब्रह्मेश कार्यं कथय तत् करिष्यामि यंत्रितः । स्थानं भक्ष्ययुतं देवि तत्र तिष्ठामि
नित्यशः ॥३१॥ मञ्चामपूर्वकं नाम कुरु त्वं ते गजानन । सर्वसिद्धिकरं नाथं पूर्णयोगप्रदं परम् ॥३२॥ जगाद गणराजरत्नं
ततस्तं भक्तमुत्तमम् । निर्विकल्पं मनस्तस्य झात्वा भक्तप्रपालकः ॥३३॥ श्रीगजानन उवाच । मदीया भाजिष्ठरचला भविष्यति
त्वाऽनय । यद्यदिक्छसि तत्त्वे सफलं चास्तु सर्वदा ॥३४॥ मत् समीपे गणो भूत्वा तिष्ठ त्वं चलसंयुतः । महाविद्वस्वरूपेण
नानाविद्वगणैर्वृत्तिः ॥३५॥ विद्वराजेति मञ्चाम भविष्यति मुसिद्धिदम् । ब्रह्मभूयकरं पूर्णं वाजिष्ठतार्थं प्रदायकम् ॥३६॥ यत्र
मे स्मरणं नास्ति कमादौ पूजनं तथा । तत् सर्वं भुक्ष्व विष्व त्वं अंशायित्वा सुरेंद्रकान् ॥३७॥ शिवविष्णुमुखा देवा अन्ये
मुनिसुखा नराः । रोषाद्या नागराजास्ते नानाजंतव एव च ॥३८॥ अहंकारेण संयुक्ता भवन्ति यदि तेऽसुर । तदा तात्
अंशायित्वा त्वं भुक्ष्व भोगान् यथेऽप्यस्तान् ॥३९॥ महाज्ञिकारिणः सर्वे त्वया पालया विशेषतः । तेषां निर्विद्वभावेन पुरो
भावपरो भव ॥४०॥ एवमुक्तवांतद्वधेऽसौ गजाननः प्रतापवान् । विद्वो विद्वैः समायुक्तः शांतरूपो वभूव ह ॥४१॥ देवा
मुनिसुखा: सर्वे स्वस्वस्थानं यस्यततः । सपलीकस्तत्र पार्थो मृक्षिष्ठोऽभूतं प्रजापते ॥४२॥ तयोर्हिंदि गणाधीकः प्रकटो-
इस्तद्वेऽवधीत् । मां चिंतामणिरुपं ते पश्य तात हृदि स्थितम् ॥४३॥ मूर्तौ पूजनमाक्रेण हृदि ध्यानेन मानदौ । संतुष्टौ
जनकौ नित्यं संशयो न भविष्यथः ॥४४॥ यदा मे स्मरणं तातौ महाकार्यं करिष्यथः । द्रष्टव्यथो मां न संदेहो योगशांतौ
भविष्यथः ॥४५॥ एवमुक्तवांतदधे सोऽपि गणेशो हृदि रूपधूक् । तौ स्वस्थौ मूर्तिमास्थाप्य निरंतरमपूजताम् ॥४६॥ इति
ते गणराजस्य कथितं चरितं महत् । अंशा गजाननस्यैत अवतारा विधे स्मृताः ॥४७॥ वरेण्यपुत्रभावेन वभूव ह गजाननः ।
करिमन् काले वायाधार्यं सिंहदूरस्य न संशयः ॥४८॥ कर्तपभेदातुसारेण नानारूपधरः प्रभुः । गजाननो व्यभूदूर्णपितुं चापि

त शाकयते ॥४९॥ इत्याद्या बहवो भेदा गजाननस्य सिद्धिदा: । तांश्च ज्ञातुं कोर्हति वर्णपितुं वा प्रजापते ॥५०॥ संक्षेपेण
मया तुर्खं कथितं पापनाशनम् । चरितं विवराजस्य भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥५१॥
॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते विवराजावतारवर्णं नामैकपञ्चशतमोऽध्यायः ॥

४९.५०.५१

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उचाच । गजाननस्य क्षेत्रं मे वद कुत्र प्रतिष्ठितम् । माहात्म्यं तस्य विमेश संक्षेपेण सुसिद्धिदम्
॥१॥ मुद्दल उचाच । दिशांते नैकंते कोणे द्वैमुनिभिरादगत् । स्थापितो गणनाथश्च गजावतारधृक् ॥२॥ द्वीपेषु
स्वरस्वरंबेषु विमुनैकतकोणगः । पूजयेत मानवैः सर्वदैवैश्च मुनिभिस्तथा ॥३॥ भ्रादशुक्लचतुर्थ्या तैः स्थापितो गणनायकः ।
मध्याहसमये दक्ष पुरा सोत्सववर्धनी ॥४॥ तस्यां यात्रां प्रकुर्वति जना भन्तिपरायणाः । निलोकरथा विशेषण
सिद्धिप्रवृद्धये ॥५॥ दशयोजनविस्तरो विमुः क्षेत्रस्य मध्यगः । मूषकश्चतुरस्य सुरतस्तिष्ठति प्रभोः ॥६॥ अष्टमातुराणः
नानासिद्धिप्रवृद्धये वामांगे दक्षिणांगे च बुद्धिका । अष्टदिक्षु प्रजानाथ सिद्धयोऽष्टौ व्यवस्थिताः ॥७॥ अष्टमातुराणः
पञ्चात्मतोऽष्टौ भैरवा मताः । दशादिक्षु च दिक्षपालाः सशास्त्राः संस्थिताः प्रभोः ॥८॥ शिवविष्णुमुखा देवा वामांगे
संस्थिता विभोः । काशयादिभूत्यक्षेत्राणि गंगाद्याश्च तथोच्चरे ॥९॥ मुनयः शेषकाद्याश्च पृष्ठभागे व्यवस्थिताः । भूत्ता
मुद्दलमुख्याश्च पुरतः संस्तुवन्ति तम् ॥१०॥ निलोकेषु च ये मुख्यास्ते सर्वे तत्र संस्थिताः । अंशेन देवसेवार्थं स्वाधिकारषु
मानद ॥१॥ तीर्थेषु स्तानकतारः समुद्रं भातिसंयुताः । स्वरस्वनामतांकितेऽवेच श्वलपदेहधरा अपि ॥१२॥ परस्परं बोधयन्ते
गजाननचरित्रकम् । दृत्यन्ति ते हस्तस्तेव देवसेष्टापरायणाः ॥१३॥ गणेशतीर्थं वै तत्र गजाननसुसिद्धिदम् । तत्र स्ताने
प्रकुर्वन्ति ये नरास्ते प्रजापते ॥१४॥ कृतकृत्या न संदेहो मनेपिसतफलप्रदे । तत्र यात्रां प्रकुर्वति चतुर्विघकलप्रदम् ॥१५॥
धन्यास्ते पुरुषा लोके कृतकृत्या भर्वन्ति चै । चर्वन्ति ये यत्र कुत्र गजाननपरायणाः ॥१६॥ ब्रह्मभूताश्च ते प्रोक्ता
दशानात् पापनाशनाः । अन्यदेवस्य ये भूत्ता सृताः क्षेत्रे भर्वन्ति चेत् ॥१७॥ ते तस्य लोकमासाद्य भोगान् भुंजन्ति
शाश्वतान् । तदंते गणनार्थं वै गच्छन्ति ब्रह्मसिद्धये ॥१८॥ तत्र सिद्धिं गता नाना नरा नार्थं भो विध । तेषां चरित्रकं

पूर्णं मया चक्तुं न चाक्ष्यते ॥१९॥ यात्रामात्रेण तज्जैव चतुर्विघफलं लभेत् । मरणे ब्रह्ममृतश्च नरो भवति निश्चितम् ॥२०॥
 संक्षेपेण मया तुभ्यं कथितं क्षेत्रगं महत् । माहात्म्यं विस्तरैर्णीच कोऽपि नाहृति निश्चितम् ॥२१॥ हृदं गजाननस्यापि चरितं
 सर्वसिद्धिदम् । भवित्यति महाभाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२२॥ नानाभ्यानसमायुक्तं कथितं ते प्रजापते । यः शृणोति
 नरो भक्त्या पठेद्वा तस्य स्तिद्विदम् ॥ भवित्यति महाभाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२३॥ नानेन सहशं किञ्चित् पावरं
 ब्रह्मदायकम् । विद्येत् सर्वशास्रेषु शुक्तिस्तिप्रदायकम् ॥२४॥ स्वर्णभारस्वहस्राणि नित्यं यो वै ददाति चेत् । तदस्य
 अवणान् मत्यो लभते नात्र संशयः ॥२५॥ गोदानानि नरो यस्तु ददाति भक्तिसंयुतः । नित्यं सहस्रशो दक्ष फलं प्राप्नोति
 शाश्वतम् ॥२६॥ नानादानानि यो दद्याङ्गास्थाणेऽस्यो यथाचिदिधि । तेषां पुण्यफलं भुक्त्वा पतति मानवो शुभि ॥२७॥
 अस्य श्रवणमात्रेण भुक्त्वा भोगान् भवेत्वा भ्रम्य ॥२८॥ जन्मसृत्युपदान्येव कर्म कुरुते
 मानवः सदा । नास्य श्रवणमात्रेण कलांशमपि तत् फलम् ॥२९॥ जन्मसृत्युपदान्येव कर्मणि सकलानि च । इदं सर्वप्रदं
 प्रोक्तमेते ब्रह्मप्रदायकम् ॥३०॥ संक्षेपेण प्रजानाथ कथितं सुखवदं परम् । गजाननस्य माहात्म्यं किं भूयः श्रोतुमिळ्डिसि ॥३१॥
 सत् उवाच । एव मुक्त्वा महायोगी भुद्धलो विराम ह । श्रुत्वा दक्षोऽपि संहष्टो ब्रह्म सुनिसत्तम ॥३२॥ मयातपि कथितं
 सर्वं माहात्म्यं पूर्णस्तिद्विदम् । तुभ्यं विप्रिष्युक्ताय यथा मुहूलभाषितम् ॥३३॥ धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं भवतां संगमेन
 वै । गणेशासृतधारायां प्रवृत्तः सर्वभावतः ॥३४॥ गणेशाश्र परं किञ्चित् सर्वादौ तेन स रम्यतः । सर्वपूज्यश्च विप्रेण ब्रह्मेशो
 ब्रह्मदः परः ॥३५॥ श्रुतं त्वया महाभाग ब्राह्मणैः शाश्वकोविदैः । अधुना किं च ते विप्र इच्छा श्रोतुं बदस्व ताम् ॥३६॥

॥ ओमिति श्रीमदंले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने चतुर्थं खडे गजाननचरिते चरित्रमाहात्म्यवर्णनं नाम द्विपंचाशतमोऽध्यायः ॥



॥ इति चतुर्थः खंडः समाप्तः ॥

॥ दाते शोषितव्याणि चरणं प्रदेषः समाप्तः ॥